STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 04300

OYSGEVEYLTE VERK

Isaac Leib Peretz

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

י. ל. פּרץ

אויסגעוויילטע ווערק

באַנד IV

פאָלקסטימלעכע געשיכטן

I טייל

פאַרלאַג ידיש בוך וואַרשע

1958

I. L. PEREC

DZIEŁA WYBRANE

Tom IV

Redaktor: D. SFARD
רעדאַקטאָר: ד. ס פֿ א ר ד

Okładkę projektował: J. REJZMAN
הילע געצייכנט: י. ר יי ז מ א ן

Printed in Poland

Wydawnictwo „Idisz Buch"
Warszawa Nowogrodzka 5

Nr zam. 5066. Nakład 2.500. Druk ukończono w październiku 1958 r., ark. druk. 12,75, ark. wydawn. 10. Papier druk. sat. V kl. 61 x 86, 80g.
Druk. RSW „Prasa", Warszawa, Tarczyńska 8 — A-85

דריי חופות

צוויי רויטע — איינע א שוואַרצע

אַ מעשה פון הינטער די הרי חושך

ערשטער טייל

ערשטער קאַפּיטל

דער פּאַלאַץ. — דער מלך מיט דער בת־מלכה.
דער מלכס עגמת נפש.

ווייט, ווייט, הינטער די הרי־חושך, אויף יענער זייט סמבטיון, איז פאַראַן אַ מדינה מיטן נאָמען „וואונדערלאַנד“, ווו די רויטע יידן וווינען. און אין דער מדינה „וואונדערלאַנד“, אין דער שטאָט, ווו דער מלך וווינט, אין „גלויבשטיין“, דער רעזידענץ, איז געשטאַנען אַמאָל אַ הויכער, ווייסער, מאַרמאָרענער פּאַלאַץ. און שיין איז געווען דער ווייסער, מאַרמאָרענער פּאַלאַץ, וואָס ער איז געווען אין אַ רייכן גרינעם גאָרטן, ווי אין אַ גרינעם ים, מיט זיינע הונדערטער גאָלדענע זיילן און טויזנטער בריליאַנטענע שויבן.

און צופיסנס פון דעם ווייסן, מאַרמאָרענעם פּאַלאַץ האָט שטיל גערוישט, און ווי פאַרחלומט געפלאָסן אַ קלאָר קריסטאָלן טייכל; און פון ביידע זייטן איז דאָס טייכל געווען אַרומגעקרענצט מיט די פיינסטע בלומען, צווייגן, די איידלסטע געוויקסן. און אין דעם קריסטאָלענעם, קלאָרן טייכל האָבן אַרומגעבליצט, אַרומגעטאַנצט טויזנטער גאָלדענע פישעלעך, און פון אויבן, איבער דעם בלאָען וואַסער־שפּיגל, האָבן זיך געהויבן און מיט טויזנט יחן זעגען אַרומגעשווומען שוואַנען, ווייסע ווי שניי, מיט די דינע, לאַנגע, ווייסע העלדזער און לאַנגע, פאַרשפּיצטע, געלע שנאָבלען...

עס האָט פאַרנומען די אויגן!

אַמשענסטן האָט עס אויסגעזען בײנאַכט, װען די לבנה האָט געשײנט... דער מאַרמאָרענער פּאַלאַץ האָט זיך אָפּגעשפּיגלט אין טײך צוזאַמען מיט דער לבנה און די שטערן... די בליצנדיקע גאָלדענע פּישלעך האָבן לוסטיק געהיפּט און געטאַנצט און זײנען אַריבערגעשפּרונגען פֿון אײן גאָלדענער זײל צו דער צװײטער, פֿון אײן בריליאַנטענער שויב צו דער צװײטער, און די שנײ־װײסע שװאַנען זענען ערנסט און לאַנגזאַם אַריבערגעשװוּמען פֿון אײן זילבערנעם שטיק נעפּל צום צװײטן, פֿון אײן גאָלדענעם שטערנדל צום צװײטן... און פֿאַרציטערט, װי פֿון גרױס ליבשאַפֿט, האָבן זיך אַרום דעם אַלעם געפֿלאָכטן די פֿײנסטע, װוּנדערלעכסטע שאָטן פֿון די בלומען און געװיקסן, װאָס האָבן געבליט אויף בײדע זײטן פֿון טײכל... און אַז עס האָט זיך נאָך דערבײ געלאָזט הערן דער שפּיל־פֿויגל פֿון צװישן די צװײ צװײגן, װאָס האָבן זיך געבויגן אונטער דער לאַסט פֿון גאָלדענע פּירות. האָט מען װירקלעך געמײנט, אַז עס איז גאָר קײן גאָרטן נישטאָ, קײן פּאַלאַץ נישטאָ, — אַז עס איז אינגאַנצן אַ חלום, אַ פֿאַרכּישופֿטער חלום...

און דאָך איז עס קײן חלום נישט געװען.

— — — — — — — — —

געקעניגט האָט דעמאָלט בײ די רױטע ײדלעך, אין דער מדינה „װוּנדערלאַנד“, שלמה דער זיבן און צװאַנציקסטער, אונדזער שלמה המלכּם אור־אור־אײניקל; און ער האָט עס געװוינט אין דעם פּאַלאַץ, ער מיט זײן אײנציקער טאָכטער — די בת־מלכּה — שולמית.

שוין פֿופֿצן יאָר איז דער מלך אַן אַלמן געװען, ער האָט אָבער נישט חתונה געהאַט, װײל ער האָט זײן „אויג אין קאָפּ“, זײן צװײטער נשמה — דער בת־מלכּה, קײן שטיפֿמוטער נישט געװאָלט געבן.

און די בת־מלכּה איז די גרױסע ליבשאַפֿט װערט געװען.

אַלע מעלות און מדות טובות האָט זי געהאַט פֿון איר פֿאָטער, דעם מלך; דערצו האָט זי גאָט נאָך געלײטזעליקט מיט אַ שײנקײט, װאָס האָט אַלע אויגן פֿאַרבלענדט.

און װײל די בת־מלכּה איז נישט ענלעך געװען נישט צום פֿאָטער און נישט, עליה השלום, צו דער מלכּה, האָט מען געגלויבט, אַז די מוטער האָט זיך, זײענדיק אויף דער צײט, אין אַ מלאך פֿון הימל פֿאַרקוקט...

אין גאַנץ „װוּנדערלאַנד“ האָט איר שײנקײט געשמט, נאָר ליב האָט מען זי געהאַט פֿאַר איר גוטסקײט, פֿאַר איר גוט האַרץ, פֿאַר איר גוט אויג און האַרציקע פֿרומקײט.

טאָג־טעגלעך פלעגן זיך פאָרן ווייסן פּאַלאַץ פאַרזאַמלען אָרימע לייט, אַלטע, קראַנקע, און אַלע, וואָס האָבן געברויכט הילף, און די בת־מלכה פלעגט צו זיי אַרויסקומען מיט איר חברטאָרין דבורהלע, יואָבס, דעם משנה־למלכס טאָכטער, זיי האָבן אַלע אויסגעהערט, באַשענקט און באַגאַבט, געהאָלפן און געהיילט...

כדי די בת־מלכה זאָל נישט דאַרפן יעדעס מאָל געלט בעטן, האָט איר דער פאָטער, דער מלך, געלאָזט צומאַכן, — און האָט איר איבער־געגעבן — אַ צווייטן גאָלדענעם שליסל צו זיינע אוצרות; און ביים אוצר האָט ער נאָך געשטעלט אַן אויסגעלערנטן פּאָפּוגיי, וואָס פלעגט, דער־זעענדיק די בת־מלכה, אויסרופן:

— „נעם מלאכל, נעם! נעם מיט פולע הענט, און גיב פון פולן האַרץ!

און דעם מלכס אוצרות זענען דערפון נישט קלענער געוואָרן; פאַרקערט, עס איז אין זיי די ברכה אַריין. וואָס מער דער מלך מיט דער בת־מלכה האָבן פאַרטיילט, אַלץ פולער זענען געוואָרן די אוצרות, און דאָס איז אַ סימן, אַז זיי האָבן אָנגעשלאָגן מיט זייער צדקה!

און ביי דעם אַלעם איז דער מלך, שלמה דער זיבן און צוואַנציקסטער, נישט גליקלעך געווען.

אונטער דער זיידענער חופה, אויפן גאָלדענעם בעט, פלעגט דער מלך איבערוואַכן גאַנצע נעכט, נישט צושליסן קיין אייג, און הערן די טריט פון די סאָלדאַטן, וואָס זענען געגאַנגען אַרויף און אַראָפּ פאַרן פּאַלאַץ אויף דער וואַכט.

אין וווּנדערלאַנד איז נאָך דאָס געווען פון אַ מענטש ביי דער גאַנ־צער ממשלה, וואָס לאָזט אַמאָל נישט שלאָפן; ביי שלמה דעם זיבן־און צוואַנציקסטן איז אָבער דער פאַל נישט געווען... און די סיבה, פאַר־וואָס ער שלאָפט נישט, וועלן מיר געוואָר ווערן אין צווייטן קאַפּיטל.

צווייטער קאַפּיטל

דער קוקו. — די כישוף־מאַכערין און דער בת־מלכהס שבועה.

איינמאָל, ל"ג בעומר, איז די בת־מלכה מיט איר חברטאָרין דבורה געגאַנגען אין גאָרטן וואַלד אַריין שפּאַצירן...

אַז די פייגעלעך אין וואַלד האָבן זיי דערזען, האָבן זיי אָנגעהויבן פרייער און פריילעכער צו זינגען. די פייגעלעך האָבן נישט געוווּסט, אַז

איינע פון די קינדער איז אַ בת־מלכּה און די צווייטע איז דעם משנה למלכּס טאָכטער, זיי האָבן נאָר געוווּסט, אַז דאָס זענען די האַרציקע קינ־דער, וואָס שיטן זיי עסנוואַרג, ווען זיי באַווייזן זיך נאָר פאַרן פּאַלאַץ.

און דאָס זענען די קינדער, וואָס שפּייזן זיי אַ גאַנץ יאָר מיט קע־ניגלעך ווייסברויט, שבת — חלה מיט זאַפרן און שבת־שירה — מיטן פיינסטן האָניק־לעקעך...

און לכּבוד די האַרציקע מיידעלעך איז געוואָרן אַ זעלטענער קאָנ־צערט.

— קנאַק, ברודער, קנאַק! — האָט גערופן פון איין צווייג צו דער צווייטער,—לכּבוד די גאָלדענע מיידעלעך, לכּבוד די האַרציקע מיידעלעך!

די בלומען, וואָס באַהאַלטן זיך תּמיד צווישן הויכן גראָז, אין שאָטן, אונטער די ביימער, וואָס ציטערן שטאַרק פאַר יעדע לײַדיקע האַנט און פאַר יעדן שווערן טריט, די בלימלעך האָבן עס דערהערט און האָבן אַזוי געטראַכט:

„אַז פייגעלעך ליבן, איז אַוודאי אמת! פייגעלעך ווייסן פון קיין חניפה נישט! דאַרף מען פאַר די מיידעלעך קיין מורא נישט האָבן"!

און די בלימלעך האָבן אַרויסגעשטעקט די פיינע קעפּלעך פונעם מיפן גרינעם גראָז; און זיי האָבן פריי און לוסטיק געאָטעמט, אַז דער גאַנצער וואַלד איז פול געוואָרן מיט די פיינסטע בשמים!

און די הירשן און די סאַרנעס, וואָס באַהאַלטן זיך שוין צווישן די פאַרפלאָכטענע צווייגן, ווען זיי דערהערן נאָר אַ שאָרך, האָבן זיך איצט אויך אַרויסגערוקט און געקוקט אויף די מיידעלעך מיט געטרייע, האַר־ציקע אויגן, ווי נאָר סאַרנעס און הירשן קאָנען קוקן!

און דעמאָלט האָט זיך דער פריילעכער בת־מלכּה אויך פאַרגלוסט צו זינגען; אַזוי פול איז איר געוואָרן אין יונגן האַרצן; קוים אָבער האָט זי נאָר געעפנט דאָס קרעלענע מיילעכל, זענען מיטאַמאָל אַלע פייגעלעך שטיל געבליבן: זיי ווילן אויך הערן, ווי אַזאַ גאָלדן מיידעלע זינגט...

איין קוקו האָט זיך צו שפּעט איינגעהאַלטן, און דבורה, דעם משנה למלכּס טאָכטער, האָט אים צים ערשטן דערזען.

און דעם משנה למלכּס טאָכטער איז נעענטער צוגעגאַנגען צום קוקו, און האָט אים, האַלב שפּאַטיש, געפרעגט:

— קוקו, ווי אַלט איז אַצינד מיין באַשערטער?

דער פויגל הייבט אָן רופן: קוקו! קוקו! אָן אַ שיעור, און דבורה האָט לאַכנדיק אָפגעציילט 518 יאָר.

און ווי אַ זילבערן גלעקל האָט איר קול געקלונגען.

די בת־מלכּה האָט אים דערהערט, און איז אויך צוגעגאַנגען צום קוקו, און האָט אים געפרעגט:

און ווי לאַנג, זאָג, וועל איך לעבן, חכם מייַנער אויפן בוים?

און דער פויגל האָט ווידער גערופן: קוקו, קוקו.

און ווער ווייסט, וויפל ער וואָלט אָפּגעציילט, ווען דער בת־מלכּה זאָל נישט געווען איבערדריסיק ווערן צו ציילן.

זי האָט אים איבערגעהאַקט און געפרעגט:

און וויפל יאָר האָט נאָך גאָט מייַן גוטן פאָטער באַשערט?

עס האָט זיך איר, דער גוטער בת־מלכּה, געוואָלט, דער קוקו זאָל אַצינד אויך רופן, ווי פריער.

די בת־מלכּה אָבער איז געבליבן פאַרשטיינערט, פון קוקו האָט מען שוין מער נישט געקאָנט אַרויסקריגן אַ טאָן.

און די דערשראָקענע מיידעלעך האָבן זיך מישב געווען, אויפצוזוכן די כּישוף־מאַכערין, וואָס האַלט זיך אויף אין וואַלד, און זי איבערצופרעגן, צי האָט זיך נאָר דער קוקו באַליידיקט, צי עס האָט טאַקע אַן אומגליק צו באַטייטן.

און קוים האָבן זיי דערפון געטראַכט, האָט זיך באַוויזן אַ מאַסע קליינע, וווּנדערלעכע, לוסטיקע און פאַרשידנפאַרביקע חיהלעך, וואָס האָבן אָנגעהויבן אַרומצוטאַנצן און פאַרויסצולויפן, און זיי האָבן אַזוי־ערנאָך געוויזן דעם וועג צו דער כּישוף־מאַכערין.

די כּישוף־מאַכערין איז געשטאַנען אַרומגערינגלט מיט קעניגלעך און וועווערקעס, וועלכע זי האָט געשפּייזט, און געווען איז זי אַלט און איינגעשרומפּן, זי האָט אָבער געקוקט מיט אַזוינע גוטהאַרציקע אויגן, אַז די קינדער האָבן זיך פאַר איר נישט דערשראָקן, און זענען צוגעקומען נעענטער. פאַר האַרץ־ווייטיק האָט די בת־מלכּה נישט געקאָנט רעדן. האָט דעם משנה למלכּס טאָכטער פאַר איר גערעדט.

— אַלטע, — האָט זי געפרעגט, — ווי לאַנג וועט איר פאָטער לעבן?

אויסזאָגן, אַז דאָס איז אַ בת־מלכּה, האָט זי נישט געוואָלט, די מכשפה זאָל נישט מורא האָבן צו זאָגן דעם אמת.

העי? — האָט די מכשפה איבערגעפרעגט.

און דבורה האָט נאָך אַמאָל איבערגעחזרט די שאלה, און האָט געטייטט דערבייַ אויף דער בת־מלכּה מיטן פינגער.

די מכשפה איז אָבער, ווי עס זעט אויס, גוט טויב געווען, און דבורהס טייטן מיטן פינגער האָט זי נאָר אַנדערש פאַרשטאַנען; זי איז געווינט געווען צו מיידלעך, וואָס פרעגן, ווען מען וועט זיי אַ חופּה שטעלן.

דעריבער האָט זי געענטפערט:

— ווען? דעם פינגעם טאָכטערל? איי! אַזאַ שיינע! אַזאַ גאָלד! פון מזרח און מערב וועט מען זיך דאָך צו איר צוזאַמענקומען! אין קורצן וועט אַ חופה זיין! אין קורצן!

און דבורה האָט זיך געמוזט שטעלן אויף די שפּיץ פינגער און אַריינשרייען דער כישוף־מאַכערין אין אויער איר פאַרלאַנג.

און דעמאָלט ערשט האָט די כישוף־מאַכערן דערהערט און זי האָט אַזוי געענטפערט:

— איר פאָטער וועט דערלעבן — דעם טאָג פון איר חופּה!

די בת־מלכה האָט אַ שרעקלעכן געשריי געטון, און אין דער זעלביקער מינוט זענען פאַרשוואונדן די מכשפה מיט אירע חיהלעך.

די סאַרנעס, די הירשן האָבן זיך באַהאַלטן. די פייגעלעך מיט די בלומען זענען פאַרשוואונדן געוואָרן...

אין שטילן וואַלד האָט זיך נאָר געהערט, ווי די האָלץ־ווערים פּיקן אין די ביימערס הערצער, און דער בת־מלכהס שבועה: אַז זי וועט קיינמאָל נישט חתונה האָבן; דער פאָטער איר זאָל לעבן, ער זאָל זי איבערלעבן!

דערנאָך האָט זי נאָך דבורהן באַשוואָרן, אַז דאָס אַלץ זאָל בלייבן בסוד...

מיר וועלן זען, ווי זיי האָבן שטיל געהאַלטן וואָרט.

דריטער קאַפּיטל

א צוזאמענפאַר פון חתנים. — א שמועס צווישן מלך
מיט דער בת־מלכה. — די ווייסע טויב און איר עצה.

עס איז ווייטער געווען אַ צוזאַמענפאָר פון שׂרות און פּרינצן...

מען האָט אַלע פאַרבעטן אין פּאַלאַץ אַריין... פריער איז מען אַרויס אין וואַלד אַריין אויף אַ יאַגד. פאַרשטייט זיך, אַז אויף אַ יאַגד ביי אַ

יידישן מלך שיסט מען נאָר אין חיות רעות און גיפטיקע שלאַנגען. נאָך דער יאַגד האָט מען געמאַכט אַ קעניגלעך מאָל־צייט.

עסן, כאַטש כשר, איז געווען לרוב, אַלטע ווײַנען, כאַטש נישט קיין נסך, נאָר כיד המלך... ווי מען האָט געעפנט אַ פלאַש, האָט זיך אין דעם גרויסן זאַל פאַרשפּרייט אַ ריח, ווי פון די טייערסטע בשמים... די פּרינצן האָבן געגעסן, געטרונקען, געשמועסט, און געפירט וויכוחים וועגן אַלערליי חכמות, און איבער ווייטע לענדער און מדינות... אַלע אויגן האָבן געהאָנגען אויף דער בת־מלכהס שיין חנעוודיק פּנים.

אַלע האָפן צו דערזען דאָרט אַ שמייכעלע, אַ סימן טוב אויף זייער מזל!...

די בת־מלכה איז אָבער געווען פאַר אַלע גלייך גוט פרײַנטלעך, און האָט דאָך אַלע אָפּגעזאָגט.

דעמאָלט האָט דער מלך געהייסן אַלע אָפּטרעטן פון זאַל, און האָט דער בת־מלכה אַזוי געזאָגט:

— שולמית, נאָט איז מיט דיר! עס זענען דאָך היינט געווען די גרעסטע און די העכסטע און די פיינסטע לייט פון דער וועלט! פּרינצן פון די גרעסטע מדינות זענען אַראָפּגעקומען און געזעצט זיך צו אונדז בײַם טיש... און די ווילסט זיי נישט!

און עס זאָגט ווייטער דער מלך:

— און פון מזרח און פון מערב זענען זיי צו דיר געקומען! גע־ברענגט אַהער האָט זיי דײַן שם, געקומען זענען זיי פון דײַן שיינקייט פאַרבלענדט...

און טרערן הערן זיך אין דעם מלכס ווערטער:

— און וואָס פעלט זיי? ביסטו נישט זיכער אין זייער קלוגשאַפט, גיב זיי אויף רעטענישן. הו קאָנסט אַזוי פיל, איך האָב דיך אַזוי פיל גע־לערנט!

— און זענען זיי נישט גענוג רייך? — זאָגט ווייטער דער קעניג, — טייל האָבן דאָך גרעסערע און רײַכערע לענדער פון מיר, גרעסערע אוצרות פאַר מיר!

— און אַלע שווערן, אַז זיי האָבן דיך ליב!...

און אָפּגעזיפצט האָט דער מלך און ווייטער געזאָגט:

טאָכטער דו מיין, געטרייע טאָכטער! זע, מיין אַלטער קאָפּ איז שוין באַדעקט מיט שניי! זע מיין באָרד, ווייס איז זי ווי מילך... און אַז

גאָט וועט מיך רופן צו זיך, אויף וועמען וועל איך דיך לאָזן, טאָכטער די מיין?! און וואָס פאַרלאַנגסטו? זיי האָבן דיך אַזוי ליב, זיי שווערן אַזוי!

עס ווייגט דער בת־מלכהס האַרץ פון פאָטערס עגמת־נפש, דעם אמת זאָגן קאָן זי דאָך נישט...

זאָגט זי, אַז זי גלייבט נישט זייערע שבועות...

און זי האָט אַזוי געענטפערט:

— איך בין רייך, טאַטעשי, און דיין איינציקע טאָכטער בין איך! ווייס איך, צי מיינט מען מיך, צו מיין רייכקייט! צי וויל מען מיך, צי — איבער הונדערט און צוואַנציק יאָר — דיין מלוכה, טאַטעשי!

און זי האָט נאָך געהאַט אַ ראיה צו אירע רייד!

— און זע, — האָט זי צום פאָטער, צום מלך, געזאָגט, — איז דען נישט מיין חברטאָרין הבורה שענער פאַר מיר, בעסער, קלוגער און געלערנטער פאַר מיר? און פאַרוואָס פאַרט מען זיך נישט צוזאַמען איר כשרע האַנט צו פאַרלאַנגען? פאַרוואָס האָט זיך קיין איינציקער פרינץ אין איר נישט פאַרליבט? — ווייל איך בין ד יי ן טאָכטער! ווייל בת־מלכה ב י ן א י ך!

דער מלך וויל איר נישט זאָגן, אַז ער גלייבט נישט, אַז עס איז עמעץ שענער, בעסער און קלוגער פאַר זיין טאָכטער, ענטפערט ער איר:

— ווייס איך? דיינע בליצנדיקע, רויטע האָר, מיט די טיפע, בלויע אויגן געפעלן, און אירע זיידענע, פלאַקסענע האָר, מיט די ערלעכע, טיפע אויגן — נישט... יעדער מענטש האָט שוין זיין מזל...

און אין האַרץ האָט ער געקלערט: „אוי, צי איז עס נישט אַ ירושה פון עלטער־עלטער־זיידן קהלת?... אַזאַ פריש עפּעלע, און עס פּיקט שוין דאָרט אַ ווערמל“...

און אין דער רגע האָט זיך באַוויזן אין אָפענעם פענצטער אַ מילך־ווייסע טויב.

די בת־מלכה האָט געמיינט, אַז דאָס איז איינע פון אירע טויבן, און זי האָט זיך אויסגעדרייט צו איר, זי זאָל זיך איר שטעלן אויפן אַקסל.

די טויב האָט עס דאָך נישט געטון.

די מילך־ווייסע טויב איז אַריינגעפלויגן און האָט זיך געשטעלט פאַרן מלך אויפן טיש.

זי האָט זיך דריי מאָל געבוקט פאַרן מלך, און אָנגעהויבן צו וורקען און צו ברומען צום מלך.

און ביי די רוטע יידלעך, מוזט איר וויסן, האַלט זיך נאָך דער אַלטע ייִדישער מנהג, אַז דער, וואָס זיצט אין סנהדרין, מוז קאָנען אַלע זיבעציק לשונות פון דער וועלט, און דער מלך פון אַ מדינה מוז, ווי שלמה אין זיין צייט, קאָנען אפילו די לשונות פון חיות און עופות.

און די ווייסע טויב האָט צום מלך אַזוי געברומט:

— מלך, גרויסער מלך! האָב קיין עגמת נפש נישט, עס וועט זיך אַלץ ענדערן צום גוטן; דו וועסט אין דער בת־מלכה נאָך נחת דערלעבן...

— ניט זי אָבער נישט, אַז זי זאָל נעמען איינעם פון די פרינצן, וואָס בעטן איר האַנט. נישט איינער פון זיי איז איר באַשערטער, און נישט אין גלויבשטיין וווינט דער, וואָס איר איז באַשערט.

און דער מלך האָט איר אויף טויבן־לשון אַזוי געענטפערט:

— גוטע טויב, קלוגע טויב, זאָג מיר, ווו איר באַשערטער וווינט, היים איך באַלד שפאַנען די טייערסטע פערד און ברענג אים אַהער; זאָל ער זיין אַ פרינץ, זאָל ער זיין דער אָרעמסטער מאַן, זאָל ער ביי הער, שווערסטער אַרבעט שטיין, גיב איך אים, — הייסט מיין נאָמען נישט שלמה דער זיבן און צוואַנציקסטער — מיין איינציקע טאָכטער און מיין קרוין אַוועק!...

און די טויב האָט אַזוי געענטפערט:

— מלך, גרויסער קעניג, געזונט זאָלסטו זיין און לאַנג לעבן זאָלסטו מלך! נישט דאָס אָבער האָט מען מיר באַפוילן דיר צו זאָגן... דיין בת־מלכה וויל זיין זיכער, אַז דער, וואָס שווערט, אַז ער האָט זי ליב, מיינט נאָר זי אַליין, נישט די אוצרות, נישט די מלוכה... דאָס גוטע פרומע האַרץ האָט מורא, מוז מען עס באַרואיקן...

— ווי אַזוי, ווייסע, קלוגע טויב? — האָט דער מלך געפרעגט.

און די טויב האָט אַזוי געענטפערט:

— גרויסער מלך, קלוגער מלך, געזונט און שטאַרק זאָלסטו זיין, און אייניקלעך דערלעבן זאָלסטו מלך! היים איר אויסקלויבן די אָרעמסטע קליידער, וואָס איר האַרץ וועט גלוסטן, פאַר איר און פאַר דיר, מלך, און וואַנדערט אַרויס פון די טויער, ווו מען קאָן אייך ליכט דערקענען. און אַז איר באַשערטער וועט זי וועלן אין שמוץ און אין אָרעמקייט, וועט דער בת־מלכהס גאָלדן האַרץ נישט ציטערן, נישט שרעקן זיך.

— איך בין גרייט אַלץ צו טון, וואָס דו זאָגסט, — האָט ער דער טויב געענטפערט, און זי האָט דריי מאָל אַהין און צוריק געהיפט און

געבוקט זיך, ווי ביים אויסגיין שמונה־עשׂרה, און איז צוריק אַרויסגע־פלויגן פון פענצטער.

די בת־מלכּה האָט קיין אויסרייד נישט געהאַט, אויף דער טויבס עצה נישט צו באַשטיין, האָט זי אויסגעקליבן צום וואַנדערן קליידער פון שמאַטעס־קלויבער.

די בת־מלכּה האָט זיך אַזוי געטראַכט: אין אַזוינע שמוציקע קליי־דער וועל איך קיינעם אין די אויגן נישט פאַלן...

נאָר אַ מענטש הענקט, און גאָט לענקט.

בשעת דער מלך און די בת־מלכּה האָבן געהעדט וועגן די וועגס־קליידער, איז יואָב, דער משנה־למלך, געשטאַנען הינטער אַ זיידענעם פאָרהאַנג און אונטערגעהערט.

פעלקער און קינדער האָבן יעדער אַ טביעת עין, איך מיין: אַן אויג, וואָס דערקענט אין דער ערשטער רגע דאָס, וואָס קלוגע חכמים דער־קענען נישט. מיטן ערשטן בליק זעען זיי, ווער ס'איז גוט, ערלעך און פרום באמת, און ווער ס'טראָגט נאָר אַ מאַסקע אויפן פּנים — און האָט דאָס גיהנום אין האַרץ.

דאָס פאָלק האָט אויף אים געמורמלט.

דער מלך איז אָבער געווען אין יואָבן פאַרנאַרט.

אַזוינס טוט נאָר אַ פאַלשער, שלעכטער מענטש, און דאָס איז ער געווען...

נישט ער האָט געדאַרפט זיין זיין משנה־למלך אין וואונדער־לאַנד!...

אין פּאַלאַץ אַריין איז ער געקומען דורך אַ צופאַל:

די מלכּה, עליה השלום, און ליכטיקן גן־עדן זאָל זי זיין, איז נפטר געוואָרן אין קינפּעט, און מען האָט געדאַרפט פאַר דער בת־מלכּה אַן אַם, איז דער גורל געפאַלן אויף יואָבס ווייב. דורך איר האָט ער באַקומען אַ צוטריט צום פּאַלאַץ...

איינמאָל האָט אים דער מלך שלמה באַמערקט און געפרעגט, ווער ער איז און וואָס ער וויל.

ער האָט געזאָגט, אַז ער איז דער בת־מלכּהס אַמס אַ מאַן, און פאַר־לאַנגען פאַרלאַנגט ער נישט מער, נאָר די דערלויבעניש אַנצוזעטן זיינע אויגן מיטן גלאַנץ, וואָס שלאָגט פון מלכּס פּנים...

וואָס אַן אַנגל איז פאַר פיש, איז חניפה פאַר מלכים...

יואָב איז שוין געבליבן אין פּאַלאַץ. ער איז געוואָקסן פון טאָג צו טאָג, און מיט דער צייט איז ער געוואָרן משנה־למלך.

קלוג איז ער געווען, ווי אחיתופל בשעתו, און ער האָט זיין פרומע, ערלעכע ראָלע אַזוי פיין געשפּילט, אַז די וועלט, וואָס האָט געמורמלט, האָט נישט געהאַט אויף אים צו ווייזן עפּעס אַן עוולה.

די בת־מלכּה האָט יואָבן, דעם משנה־למלך, דעם נישט געקאָנט ליידן. אַז ער האָט אויף איר געקוקט, האָט זיך איר געדאַכט, אַז אַ פּייכטער, קאַלטער וואָרעם גליטשט זיך איר איבערן פּנים... זי האָט עס אָבער קיינ־מאָל נישט געבראַכט אויף די ליפּן, נאָר צוליב איר אם, יואָבס געשטאָרבן ווייב, צוליב דעם פאָטער, און אפשר מער צוליב הבורהלען, אין וועלכער זי האָט אַ געטרייע, געליבטע שוועסטער געהאַט, — האָט זי זיך אַ כּוח אָנגעטאָן, און פון צייט צו צייט מיט אים אַ גוט וואָרט גערעדט...

דער שלעכטער מענטש האָט זיך אָבער דאָס גוטע וואָרט אַנדערש אויסגעטייטשט... האָט זיך געוואָלט באַנוצן דערמיט און ווערן דעם מלכּס איידעם!...

קיין יונגער מאַן איז יואָב שוין נישט געווען, נאָר געהאַלטן האָט ער זיך קינדיש, און האָט זיך פיין, ווי נאַטירלעך, געפאַרבט די באָרד און די האָר פון קאָפּ.

און אַלע האָבן אָן זיינע יאָרן פאַרגעסן...

די פרייַלינען פון הויף האָבן צו אים געוווּנקען, האָט ער געמיינט, אַז שולמית אויך... אַזוינס טוט נאָך אַ פאַלשער, שלעכטער מענטש...

ליתר תוקף ועוז האָט ער אויפגעקויפט ביי אַלערליי כּישוף־מאַכערס ליבעס־טראָפּן, וואָס ער האָט בגנבה אַריינגעטון אין דעם אַלעם, וואָס די בת־מלכּה האָט געגעסן און געטרונקען.

דער קלוגער יואָב האָט גאַרנישט געוווּסט, אַז אַלע טראָפּנס העלפן נאָר דעמאָלט, ווען דער, וואָס באַנוצט זיך מיט די טראָפּנס, האָט אמת און ערלעך ליב, בשעת ווען יואָב האָט נאָר אין זין געהאַט די מלוכה.

און דאָס, וואָס די בת־מלכּה האָט אָפּגעזאָגט אַלע פּרינצן, האָט ער אויך געהאַלטן ביי זיך פאַר אַ גוטן סימן, און כּדי ער זאָל זיכערער זיין אין זיינע פּלאַנען, האָט ער נישט אויפגעהערט נאָכצוקוקן דעם מלך מיט דער בת־מלכּה און אונטערצוהערן, וואָס זייריידן.

און אַז ער האָט, שטייענדיק הינטער דעם זיידענעם פאָרהאַנג, דער־הערט, אַז זיי רעכענען אין גאַר אָרעמע קליידער אַרויסצוּוואַנדערן, האָט ער נאָך זיין האָפענונג נישט פאַרלאָרן.

פאַרקערט, עס האָט אים נאָך מער פאַרנאַרט.

ער האָט געקלערט, אַז די בת־מלכה, וואָס האָט אַזוי פיל ליבעס־טראָפּן אויסגעטרונקען, האָט אַליין פאַרגעשלאָגן דעם פאָטער דעם שידוך, און כדי געוואָר צו ווערן, צי ער איז ווערט צו זיין אַמאָל אַ מלך, פאַרן זיי אַרויס פאַרשטעלט אויף דער מדינה, געוואָר צו ווערן, וואָס מען זאָגט אויף אים.

און ווייל ער האָט פאַרט מורא געהאַט, מען זאָל אויף אים אין דער מדינה פאַרן מלך, און דער עיקר — פאַר דער בת־מלכה, נישט רעדן קיין בייז, האָט ער זיי נאָכגעשיקט שפּיאָנען, זיי זאָלן זיי נאָכגיין טריט ביי טריט, און טאַקע טעגלעך אים שרייבן אויף תשר״ק־כתב, ווו זיי זענען, און וואָס זיי טוען.

אין דער התחלה האָבן אים די בריוו, וואָס ער האָט באַקומען פון די שפּיאָנען, גאָרגישט געוווּנדערט: דער מלך מיט דער בת־מלכה גייען און גייען, און שטעלן זיך אין ערגעץ נישט אָפּ. שפּעטער אָבער, אַז מען האָט אים מודיע געווען, אַז זיי זענען אַרויס אויס דער גרענעץ, האָט זיך דער משנה־למלך זייער דערפרייט: ער איז געפאַלן אויף אַן אַנדערן, גאָר אַ לייכטן פּלאַן, ווי אַזוי צוצוקומען צו דער מלוכה;

ער וועט דעם מלך מיט דער בת־מלכה אומברענגען! און אין דער פרעמד וועט ער דאָס טון גאָר אָן פּחד...

און ער האָט זיך געלאָזט ברענגען צוויי גזלנים, און ער האָט צו זיי אַזוי געזאָגט:

— איך, משנה־למלך, און היינט במקום מלך, ווייס גאַנץ גוט, אַז איר זענט רוצחים און גזלנים, אַז מען דאַרף אייך הענגען אינמיטן מאַרק, און דערנאָך אייך צעשניידן און צעשיקן שטיקער פון אייך אין אַלע תרי״ג שטעט פון דער מדינה. נאָר אין אייך ווענדט זיך, אַז איר זאָלט ניצל ווערן פון דער תליה, און נאָך גרויס ווערן...

— אַז איר וועט טון, וואָס איך וויל, און עס וועט בלייבן בסוד, וועל איך איינעם פון אייך מאַכן פאַרן ערשטן מיניסטער, און דעם צווייטן — פאַר אַ ראש אין סנהדרין...

און די גזלנים פאַלן דעם משנה־למלך צו די פיס, און ער האָט זיי געהייסן שווערן אויף די קני, אַז זיי וועלן טון זיין פאַרלאַנג!

און די גזלנים האָבן געשוווירן: איינער — ביי אַלע וויסטע וועלדער און פוסטע חורבות, ווו שדים און רוחות וווינען, און ביי אַלע ניט־באַגראָבענע ביינער פון רוצחים און גזלנים:

— אויב איך וועל מיין וואָרט נישט האַלטן, זאָלן זיך אין מיר אַלע

שדים פון וועלדער און חורבות, און אַלע רוחות רעות פון די פּאַרוואַל־
גערטע ביינער אָן מיר נוקם זיין!

און דער צווייטער האָט אויך אַזוי געשווירן, און האָט נאָך צוגעגעבן, אַז ער שווערט נאָך ביי זיין געהיימנים — ביי זיין פּאַטערס מויל, וואָס ער האַלט אין עסיק אין אַ פּאַכיר...

און דעמאָלט האָט דער שלעכטער יואָב אַזוי געזאָגט:

— שאַרפע שווערדן האָט איר, בלאַנקע שפּיזן גיב איך אייך... און פערד וועל איך אייך געבן די בעסטע פון מלכס שטאַל, וואָס פליען ווי די אָדלער, וואָס יאָגן איבער דעם ווינט...

— לאָזט אייך אויף דער וועלט...

— און אַז איר וועט טרעפן צוויי שמאַטעס־קליבער: אַ גרין־גראָען אַלטן, ווי אַ טויב און אַ יונג מיידל, וואָס איר פּנים וועט אַרויס־שיינען פון אירע שמוציקע קליידער, ווי אַ זון פון אונטער אַ ווינטערדיקן בלייערנעם וואָלקן, — פאַרהאַלט זיי!

— און דעם אַלטן זאָלט איר טויטן באַלד אויפן אָרט!

— און מיט דער טאָכטער זאָלט איר אַזוי טון:

— איר וועט זי פרעגן, צי זי וויל האַלטן אַלץ בסוד און אַהערקומען זיין מיין ווייב.

— אויב זי וועט באַשטיין, און זי וועט אייך צושווערן דערויף ביי דער נשמה פון איר געשטאָרבענער מוטער, לאָזט זי לעבן און ברענגט זי אַהער.

— אַ נישט — טויט זי!

— באַגראָבט זיי ביידע אויפן אָרט. און פאַר אַ סימן, אַז איר האָט אַלץ געטון בשלימות, זאָלט איר מיר ברענגען זייערע קליידער: איך וועל זיי דערקענען...!

די גזלנים זענען באַשטאַנען. און ער האָט זיי געגעבן געלט אויף הוצאת־הדרך, באַוואָפנט זיי פון קאָפּ ביז פיס, אַרויפגעזעצט אויף פערד און אַרויסקעשיקט אין דער וועלט אַריין...

און דער שלעכטער מענטש איז זיכער, אַז עס וועט אים געראָטן...
מלך וועט ער זיין!
און קוים וועט ער ווערן מלך, וועט ער ויסן, וואָס צו טון...
די מלוכה וועט ער שוין באַפעסטיקן!
ווי אחשורוש וועט ער טון!

אַ קעניגלעכע סעודה וועט ער מאַכן — פאַר גאַנץ וואונדער־לאַנד אַ סעודה...

אין גרויסן גאָרטן וועט ער גאָלדענע טישן שטעלן. און זיי וועלן זיך בייגן אונטער דער לאַסט פון די טייערסטע מאכלים, און די טייערסטע ווײַנען וועלן זיך גיסן ווי וואַסער...

און אַלע שפּילער, און אַלע טענצער, און אַלע זינגער פון דער גאַנ־צער מדינה וועלן קומען און שפּילן, און זינגען, און טאַנצן —

עס וועט זיין אַ יום־טוב, אַ פרייד פאַר גאַנץ וואונדער־לאַנד!

און זיבן טעג און זיבן נעכט וועט מען טרינקען, זיבן טעג און זיבן נעכט וועט זיין אַ לעבן...

און די שענסטע מיידלעך פון דער גאַנצער מדינה וועלן קומען...

און ער וועט אַרומגיין ביי די טישן און קוקן, און קלויבן.

און די שענסטע וועט זיין ווייב זיין, זיין מלכה זיין...

פערטער קאַפּיטל

דבורה מוז אנטלויפן. — זי געזעגנט זיך. — ביי דער מכשפה אין דער היל.

דבורה, דעם משנה למלכים טאָכטער, האָט שטאַרק געליטן, זייט די בת־מלכה איז אַוועק.

זי איז געבליבן איינע אַליין.

דער פאָטער האָט זי קיינמאָל נישט ליב געהאַט. מיט איר געבוירן ווערן האָט ער זיך נישט שטאַרק געפרייט; דעמאָלט איז ער אָרעם גע־ווען, און אַן איבעריק מויל אין שטוב איז נישט געווען פון די גוטע זאַכן. אַז דאָס קינד איז אַלט געוואָרן עטלעכע וואָכן, האָט ער עס פלוצלינג פיינט געקריגן; ער האָט זיך באַקלאָגט, אַז עס איז נישט זיין קינד, אַז מען האָט אים דאָס קינד אין וויג פאַרטוישט. שפּעטער, אַז ער איז געקומען צום מלך אין פּאַלאַץ אַריין, האָט ער דאָך באַהאַלטן די שנאה ביי זיך אין האַרץ און האָט קעגן זיין אייגענער טאָכטער געשפּילט די זעל־ביקע פאַלשע ראָלע, ווי קעגן אַלע.

קוים אָבער איז דער מלך מיט דער בת־מלכה אַרויסגעפאָרן, האָט ער די מאַסקע פון פּנים אַראָפּגעוואָרפן.

דאָס ערשטע איז געווען, וואָס ער האָט פֿאַרטריבן פֿון פּאַלאַץ אַלע אָרעמע און קראַנקע, און האָט צוגענומען ביי זיין דבורהן דעם שליסל צום מלכס אוצרות.

נאָך מער געליטן האָט זי דאָך דערפֿון, וואָס זי האָט געזען, ווי דער פֿאָטער אירער נעמט זיך צו דער מדינה. ער האָט פּלוצלינג אָפּגעשאַפֿט אַלע אַלטע ערלעכע גענעראַלן, אַלע פֿאַרדינטע באַאַמטע פֿון שטעט און דערפֿער ווי אויך אַלע ערלעכע שופֿטים ושוטרים, פֿון נידעריקסטן ביזן העכסטן סענאַטאָר, וואָס איז געזעסן אין סנהדרין. די אַלע שטעלן האָט ער באַזעצט מיט פֿאַלשע, שלעכטע מענטשן, מיט זיינע שמייכלער און טעלערלעקער, וואָס זענען גרייט געווען צו העלפֿן אים אין אַלע בייזע פּלענער.

דבורה האָט זיך געפּרוּווט אים מוסר זאָגן, נאָר דערמיט האָט זי זיך נאָר ערגער געמאַכט. ער האָט איינמאָל פֿאַר אַלעמאָל באַשלאָסן, דער טאָכטערס פּטור צו ווערן. ער וואָלט זי געטויט, נאָר ער האָט מורא געהאַט פֿאַר דער מדינה, וויל דבורה איז ביי אַלע געווען באַליבט, גלייך מיט דער בת־מלכה. האָט ער זי געוואָלט חתונה מאַכן צווישן די רייכע סוחרים פֿון אַנדערע מדינות, וואָס פֿלעגן קומען קיין גלויבשטיין וועגן געשעפֿט.

איינער אַזאַ סוחר איז אים שטאַרק געפֿעלן. עס איז געווען אַ דיקער, אַ הויכער מאַן מיט שאַרפֿע פֿינצטערלעכע בליקן. דער, האָט געטראַכט דער משנה למלך, וועט זי שוין פֿון דער האַנט נישט אַרויסלאָזן, און ער האָט אים פֿון מאַרק, וווּ ער איז געשטאַנען מיט סחורה, אַהיים געפֿירט אין פּאַלאַץ אַריין און פֿאָרגעשטעלט דער טאָכטער אַלס חתן.

זי האָט פֿאַרבראָכן די הענט, אַ קוואַל טרערן האָט איר אַרויסגעשפּריצט פֿון די אויגן. די פֿיס האָבן זיך איר אונטערגעבראָכן. און זי איז דעם פֿאָטער געפֿאַלן צו די קני און געקלאַמערט זיך אַרום זיינע פֿיס. נאָר ער האָט זי מיטן פֿוס אַוועקגעשטופּט.

— מאָרגן שטעלט מען דיר אַ חופּה! — האָט ער אַרויסגעזאָגט שאַרף און איז אַוועק פֿון איר.

די זעלביקע נאַכט איז דבורה אַנטלאָפֿן פֿון פּאַלאַץ.

די סאָלדאַטן פֿון דער וואַכט האָבן זי פֿאַר רחמנות נישט פֿאַרהאַלטן. און אַ רחמנותדיקע בלאַסע לבנה האָט איר באַלויכטן דעם וועג דורכן גאָרטן אין די אָפּגעלעגענע אַלעען.

אַנטלויפֿנדיק, האָט זיך דאָך דבורה נישט איינגעהאַלטן און האָט

זיך אַלע ווײַלע אָפּגעהאַלטן בײַ אַן אַנדערער בלום, און האָט זיך מיט איר געזעגנט און געקושט. און נישט אויף איין רויזן־אָדער־ליליען־בלעטל איז געבליבן הענגען אירס אַ טרער, ווי אַ טראָפּן פרישער טוי.

— ווער ווייס, אויב איך וועל אייך נאָך אַמאָל זען! — האָט זי גע־רופן צו די בלומען, צו די ביימער און די גאָלדענע פישלעך אין טייך, וואָס זי האָט געוועקט מיט אירע לייכטע טריט, ווי אויך צו די פייגל, וואָס האָבן זיך געוויגט צווישן די שטילע צווייגן.

און אַ שטילער, זייער אַ שטילער שאָרך איז איבערגעגאַנגען פון צווייג צו צווייג, פון איין בוים צום צווייטן, ווי עס וואָלט געזאָגט: — שווייגט! ש—ש—ש... דאָס גוטע, דאָס גאָלדענע מיידעלע אַנטלויפט, זי אַנטלויפט פון איר פיינעם פּאַלאַץ, פאַר איר שלעכטן טאַטן, פאַר איר פאַלשן טאַטן... שווייגט, וועקט נישט קיינעם, שווייגט...

פון דאָרטן איז זי אַרײַן אין אַ וואַלד.

ביים ערשטן בוים אין וואַלד האָבן אויף איר געוואַרט דריי משונה־דיקע חיהלעך, ווײַסע ווי מילך, מיט גאָלדענע שטרייפן און הערנדלעך, וואָס צווײ האָבן געהאַט פון שילדקרעט, און איינס — פון עלפנביין.

דבורה האָט זיך פאַר זיי אָפּגעשטעלט און אַזוי געבעטן:

— אָ, גוטע חיהלעך מיט די ווייסע פעלעכלעך, גאָלדענע שטריי־פעלעך, שילדקרעטענע און עלפנביינענע הערנדלעך! האָט רחמנות אויף מיר, און ווייזט מיר דעם וועג. צו דער הייל, וווּ די גוטע כישוף־מאַכערין וווינט.

און זי זאָגט זיי, אַז זי איז נאָך בײַנאַכט אין וואַלד נישט געווען, אַז בײַ דער שײַן פון דער לבנה זעט אַלץ אַנדערש אויס, און זי קאָן נאָך פאַרבלאָנדזשען, און שלעכטע מענטשן וועלן זי געפינען און צוריק פירן אַהין, וווּ זי דאַרף נישט און טאָר נישט זײַן...

די חיהלעך האָבן, אַ פּנים, פאַרשטאַנען יעדעס וואָרט, זיי האָבן געשאָקלט מיט די קעפּעלעך אויף יאָ און געבוקט זיך אַ פּאָר מאָל מיט די הערנדלעך צו דער ערד.

דאָס איז געווען אַ סימן, אַז זיי האַלטן עס פאַר רעכט און ווילן איר ווייזן דעם וועג.

און דאָס חיהלע מיטן עלפנביינענעם הערנדל איז אַרויסגעטרעטן פון דער שורה, און האָט זיך איר געשטעלט פון פאָרנט; די צוויי מיט די שילדקרעטענע הערנדלעך — רעכטס און לינקס אויף ביידע זייטן.

און זיי האָבן אָנגעהויבן צו גיין.

און זיי זיינען געגאַנגען און געגאַנגען. בערגלעך אַראָפּ, בערגלעך אַרויף, צווישן פאַרפלאָכטענע צווייגן, ביז דבורהלע האָט דערזען אַ פיין גאָלדענעם שטראַל, וואָס האָט אַרויסגעשלאָגן פון דער ערד.

— ווער איז דאָרט? — האָט מען געפרעגט פון אונטער דער ערד.

דבורהלע האָט דערקענט דער כישוף־מאַכערינס קול און האָט זיך געוווּנדערט, ווי אַזוי די טויבע האָט דערהערט דאָס שטילע קלאַפּן פון קליינעם הערנדל.

— איך, איך, איך,—קלאַפּט ווייטער דאָס חיהלע, וואָס האָט קיין לשון נישט. נאָר אין דער אייגענער רגע האָט אַ רויש געטון צווישן די צווייגן פון אַ נאָענטן בוים, אַ ווייסע טויב האָט זיך באַוויזן און אויסגערופן מיט אַ קול פון אַ מענטשן:

— מומעשי, עפן, דבורהלע איז געקומען! דבורהלע מיט די גרויסע, שוואַרצע אויגן, און האָר ווי פלאַקס... עפן, מומעשי, ס'איז די העכסטע צייט...

די הייל האָט זיך געעפנט, און דבורהלע איז אַריינגעקומען און געטראָפן די אַלטע, זיצנדיק ביי פעדערן, וואָס זי האָט געפליקט אין אַ גרויסן טאָפּ אַריין.

— גוטן אָוונט, — זאָגט דבורהלע שטיל; און קוקנדיק פאַרוווּנדערט אויף דעם אַלעם, וואָס אין הייל טוט זיך, האָט זי פאַרגעסן צו בעטן מען זאָל זי אויפנעמען.

פאַר דער אַלטער, זעט זי, שטייט נאָר אַ קליין לעמפעלע, און עס באַלייכט דאָך די גאַנצע הייל. אינמיטן דער הייל שטייט אַ פיין געבעט בעטל, און זי דערקענט עס: עס איז איר אייגן בעטל, מיט איר בעטגעוואַנט, מיט איר זיידענער, גאָלדגעשטריקטער קאָלדרע..

— גוט יאָר, — ענטפערט דערווייל די כישופמאַכערן. — איך האָב געוווּסט, דו וועסט קומען, און איך האָב אַרויסגעשיקט מיינע קראָען, זיי זאָלן אַרויסגנבענען פון פאַלאַץ דיין געלעגער... אויף אַ פרעמד בעט שלאָפט זיך נישט גוט...

דבורהלע שווייגט, נאָך מער פאַרוווּנדערט.

און די אַלטע מאַכט:

— ביסט מיד, דבורהלע, טו דיך אויס, לייג דיך שלאָפן. מאָרגן וועסטו אַלץ וויסן.

דבורהלע האָט געפאָלגט, און אַז זי איז איינגעשלאָפן, האָט זיך די אַלטע אויפגעהויבן שטיל, און האָט גענומען אַ שניי־ווייסן פליגל פון אַ

שוואַן און געמאַכט אין דער לופט אין אַלע פיר זייטן, און צוגעברומט שמילערהייט:

גוטע חלומות, קומט
פון אַלע זייטן, קומט
צו דעם גוטן מיידעלע,
צו דעם פרומען מיידעלע,
צו דעם האַרציקן מיידעלע...
צו ר' שלמהס טעכטערל...

און פון אַלע זייטן זענען אָנגעפלויגן ווייסע טויבן, מיט שניי־ווייסע בריזאַנטעמען און ליליען אין די מיילער, און זענען שטיל און פיין גע־פלויגן איבער דבורהלעס בעט.

פינפטער קאַפּיטל

א פרימאָרגן אין הייל. — וואָס טוט זיך אין דער צווייטער העלפט פון דער הייל? — א מעשה פון א גרויסער נשמה. — ווי אזוי זי איז געבוירן געוואָרן און איז איינגעשלאָפן.

ויהי ערב, ויהי בקר. און אויף מאָרגן, אַז דבורהלע האָט זיך אויפ־געכאַפּט, האָט זי באַמערקט, אַז די הייל איז אָפּגעטיילט מיט א פאָרהאַנג, וואָס איז אויסגעשטיקט מיט אַלערליי בלומען און פייגעלער, פון וועלכע זי האָט נישט געקאָנט אָפּרייסן די אויגן.

— וואָס ווילסטו וויסן, פרעגט זי די אַלטע מיט א שמייכל, — וואָס אין יענער העלפט הייל טוט זיך?

— ניין, מומעשי, אַז מען זאָגט נישט מיר אַליין, פרעג איך נישט.

— אַז דו ביסט יאָ אַזוי גוט, — ענטפערט די אַלטע, — וועל איך דיר דערציילן. דערווייל וועט זיך אָפּקאָכן די מילך, וואָס איך האָב דיר צוגעשטעלט אויף פרישטיק.

און די אַלטע האָט איר דערציילט אַזאַ מעשה.

„אַמאָל האָט גאָט אַראָפּגעקוקט אויף אונדזער אָרעמער וועלט, און געזען, אַז עס פירט זיך נישט גוט, אַז עס זענען סאַמע קליינע, גאָר

קליינע נשמות, וואָס קאָנען גאָרנישט אויסקלערן, און אויב זיי קלערן שוין יאָ עפּעס אויס, קאָנען זיי עס נישט אויספירן, האָט ער געהייסן אַראָפּשיקן איין נשמה כאָטש אַ רעכטע — אַ גרויסע, אַ הויכע נשמה.

און עס איז ערגעץ געבוירן געוואָרן אַ קינד מיט אַזאַ נשמה, עס איז געווען אַ יינגל, און אַז ער האָט געעפנט זיינע גרויסע אויגן אויף דער וועלט, איז ער פול געוואָרן מיט צער און רחמנות.

נאָר אַז ער איז אויפגעוואַקסן, האָט ער אויך גאָרנישט אויסגע־קלערט, ווייל ער האָט קיין צייט נישט געהאַט צו קלערן...

אַרום און אַרום איז אַזוי פיל אומגליק געווען, אַזוי פיל אומבאַ־האָלפנקייט, אַזוי פיל צער...

און ער האָט זיך גענומען צו העלפן, עצות צו געבן, טובות צו טון... עמעצער פאַלט, הייבט ער אים אויף; עמעצער ווייסט נישט, ווי אַזוי פון וואַסער אַרויס, דערלאַנגט ער אים אַ צווייג, עמעצער קאָן אַ לאַסט נישט דערטראָגן, העלפט ער אים צו; ווער עס דאַרף אַן עצה טובה, קלערט ער איבער און גיט... און ווו עס האָט שוין דאָס אויך נישט געהאָלפן, האָט ער זיין האַרפע אַרויסגענומען און געזונגען און געשפּילט.

און די האַרפע האָט געהאַט אַ זיסן קלאַנג, און זיין שטימע איז נאָך זיסער געווען ווי דער קלאַנג פון דער האַרפע, און זיסער פון ביידע איז געווען דאָס ליד אַליין, וואָס ער האָט געזונגען.

ער האָט געזונגען פון שפּעטערע גליקלעכערע צייטן... ווען אַלע וועלן ווערן געהאָלפן, ווען אַלע טרערן וועלן אויסטרוקענען, אַלע קרענק פאַרשווינדן, אַלע עוולות פאַרגיין, און אַלע, די שוואַכסטע אפילו, וועלן גליקלעך זיין...

— צי איז דאָס אמת? — פרעגט דבורה...

— איי, ווי דיינע אויגן האָבן זיך אונטערגעצונדן! — ענטפערט די אַלטע... נאָר צי עס איז אמת? איך ווייס נישט; ער האָט געזונגען, און מענטשן האָבן געגלויבט, און דערפון אַליין איז זיי לייכטער געוואָרן דאָס לעבן...

מיט דער צייט האָט ער אַ שם אויף דער מדינה באַקומען, און וואָס מער שם ער האָט געהאַט, מער אָרעמע, מער אומבאַהאָלפענע, מער אומ־גליקלעכע האָבן באַדאַרפט זיין הילף... און ער איז דאָך געווען איינער, איינער אַליין...

גאָט — האָט ער זיך איינמאָל געשטעלט מיט אַ טענה צום הימל
— פאַרוואָס האָסטו מיך נאָר איינעם באַשאַפן? ווי קאָן איך איינער אַלע, אַלע העלפן?

און אַ בת קול ענטפערט אים פון הימל:

— איך האָב אַז אדם הראשון באַשאַפן און פון אים איז די וועלט אַרוים. זוך דיר דיין חוהן...

און ער האָט אַלץ פאַרלאָזט און אָנגעהויבן זוכן...

ער האָט אָבער נישט געפונען... עס איז זעלטן אַז אמתע חוה... נישט געקינצלט, נישט געפעלשט, נישט קינדיש־נאַריש־נאַשעריש... און ער האָט זיך נאָך אַ צייט ווייטער געשטעלט מיט אַ טענה צו גאָט:

— איך געפין נישט — זאָגט ער.

און פון הימל האָט מען אים געענטפערט:

„ אַז דו קאָנסט נישט זוכן, וואַרט ביז מען וועט ד י ך זוכן און געפינען...

און מען האָט אים איינגעשלעפט דאָ אין דער הייל; און ער שלאָפט שוין לאַנג, לאַנג... און מיך האָט מען ביי אים פאַר אַ וועכטערין געשטעלט, עס זאָל אים אין שלאָף קיין בייז נישט געשען...

— ווי לאַנג שלאָפט ער שוין, מומעשי?

— מער ווי הונדערט יאָר... מער... ווילסט אים זען, דבורהלע?

דבורה ציטערט איופן גאַנצן לייב און קאָן פון מויל קיין וואָרט נישט אַרויסברענגען.

די אַלטע ציט ביי אַ שנירל, דער פאָרהאַנג צעשפּרייט זיך, און אין דער צווייטער העלפט הייל באַווייזט זיך אַ שלאָפנדיקער יונגער מאַן, שיין ווי אַ חלום פון אַן אומשולדיק יונג מיידל...

דבורה איז פּלוצלינג אַרויסגעלאָפן פון הייל אין וואַלד אַריין. די אַלטע האָט איר נאָכגעקוקט מיט אַ שמייכל און באַלד דערנאָך אַרויסגעצויגן דאָס אַלטע קעפל פון דער הייל און אַ פייף געטון. די דריי חיהלעך האָבן זיך אויף איר פייף, אין דער זעלביקער סעקונדע, אויף דער ראַנד פון ־ער הייל באַוויזן .

— וואָס איז דיין פאַרלאַנג, נשמה פון וואַלד? — האָבן זיי געפרעגט.

און מיטן בליק האָט זיי די אַלטע אָנגעוויזן אויף דבורהן, וואָס האָט נאָך צווישן די ביימער געמיגעט, און ווייטער געלאָפן.

— וואָס איז מיט איר געשען?

— אַ חלום, — שמייכלט לייטזעליק די אַלטע, — איז איר, אינעם מיידל־האַרץ געבוירן געוואָרן, און ווי אויף פליגל טראָגט זי דער חלום. היט זי און ברענגט זי אָוונט צייט צוריק אַריין אין דער הייל.

— גוט!

און די חיהלעך זענען פאַרשוווּנדן.

זעקסטער קאַפּיטל

די צווייטע נאַכט אין דער הייל. — דבורה וועקט זיך אומרואיק אויף. — וואָס זי זעט און הערט.

די צווייטע נאַכט איז דבורה אומרואיק געשלאָפן. דער חלום האָט אין איר מיידל־האַרץ געוואַקסן, די פליגל צעשפּרייט. אבער נישט דאָס אַליין האָט זי פון שלאָף אויפגעוועקט. מער, פילייכט, די זאָרג וועגן שולמית דער בת־מלכה און איר פאָטער — שלמה דער מלך.

זי וועקט זיך, און נאָך מיט געשלאָסענע אויגן טראַכט זי:

ווו זענען זיי?

ווו וואַנדערן זיי אַצינד?

וואָס האָבן זיי איבערגעלאָזט די מלוכה אין שלעכטע הענט, אומגליקלעכע און אָרעמע — אָן הילף...?

וואַכנדיק וועט זי איבערן מויל אויפן פאָטער קיין בייז וואָרט נישט ברענגען. אין האַרץ ווייסט זי דאָך, ווי שלעכט איר פאָטער איז. אומזיסט פּלאָגט זי זיך און וואַרפט זיך פאַר, פאַרוואָס זי האָט איר פאָטער נישט ליב. זי קאָן אים נישט ליב האָבן — שלעכט איז ער. זייער שלעכט! אַז שלמה, וויים זי, דער ריכטיקער מלך, וועט נישט צוריק קומען, וועט ער פון וואָנדערלאַנד אַ חורבה מאַכן, פון גלויבשטיין וועט אַ גיהנום ווערן... פון תפיסה וועלן אַרויס גנגעראַלן און ריכטער. און ערלעכע לייט וועט מען שמידן און אין פינצטערע גריבער אַריינוואַרפן.

און פון שולמית וואָס וועט זיין?

און איר האַרץ בענקט און ציטערט.

און זי עפנט די אויגן און זעט:

פון עטלעכע ברענענדיקע קוילן, וואָס זענען אויפן קוימען געבליבן, פליסט איבער דער גאַנצער הייל אַ העלע, רויטלעכע שיין. די ווענט אַרום

זענען באַדעקט מיט גרינע צווייגן און פאַרשידנפאַרביקע בלומען, און דאָס אַלץ, דאַכט זיך, וואַקסט און בליט אין דעם רויטלעכן גלאַנץ. און רואיק און שטיל פלאַטערט דער פאָרהאַנג, וואָס טיילט אָפּ די נישע, ווו יענע שלאָפט, פון דעם רעשט הייל, און אינעם רויטן גלאַנץ דאַכט זיך, אַז די היפשע פייגעלעך און קליינע פליגעלעך, מיט וועלכע דער פאָרהאַנג איז אויסגעשטריקט, לעבן, ציטערן, און רירן מיט די פליגעלעך... זיי ציטערן און צאַפּלען, גלייך ווי זיי וואָלטן געוואָלט זיך אָפּרייסן פון דעם פאָרהאַנג און אַוועקפליען אין דער ווייטער וועלט אַריין!

זי וואָלט זיך פון דעם פאָרהאַנג נישט אָפּגעריסן!

אַך, ווי זי וואָלט געוואָלט, דער פאָרהאַנג זאָל זיך שטאַרקער אַביסל באַוועגן, עטוואָס עפענען, עס זאָל זיך די קלענסטע שפּאַרע מאַכן, זי זאָל אים נאָך אַמאָל, נאָך אַמאָל זען! כאָטש איין שטראַל זאָל צו איר פון זיין ליכטיק פּנים אַראָפּ!

נאָר וואָס העלפט עס! נישט פאַר איר האָט אים דער הימל איינגע-שלעפט... וואָלט שולמית דאָ געווען!

נאָר זען וויל זי אים, זען מעג זי אים! נאָר זען!

זי דערשרעקט זיך דאָך פאַר איר אייגענעם געדאַנק, גלייך ער וואָלט זינדיק געווען, און קוקט זיך אום צו דער אַלטער.

און די אַלטע שלאָפט נישט.

אויף אַ דרייפיסיק בענקעלע זיצט זי אין אַ ווינקל פון דער הייל. אַ וואונדערלעך ווייסער שימער הייבט זיך, ווי אַ לופטיקע קרוין, איבער אירע ווייסע זילבערנע האָר. מיט אַ געבויגענעם קאָפּ זיצט זי און קוקט צו זיך אויף דער שויס... זי קוקט אַזוי ערנסט, אַזוי טיף!

זי זעט — ביי דער אַלטער צופוסנס ליגן מאַסן קנוילן פון פאַרשי-דנפאַרביקן פאָדעם, און די קנוילן רירן זיך, ווי פון זיך אַליין, און די פאַרשידנפאַרביקע פעדעם הייבן זיך פאַמעלעך, גאַנץ פאַמעלעך אַרויף צו דער אַלטערס שויס, און וועבן זיך האַרט אַריין אין אַ רעם, אין אַ גאָל-דענער, בליצנדיקער רעם.

צי איז זי וואַך, צי זעט זי אַ חלום?

— מומעשי, דו שלאָפסט נישט? — פרעגט זי אַביסל דערשראָקן.

— ביין טאָכטער! איך שלאָף נישט... איך שלאָף קיינמאָל נישט! איך בין דאָ די נשמה פון וואַלד, די נשמה פון וואַלד בין איך, יאָ! און אַ היטערין בין איך אויך! איך טאָר נישט שלאָפן... דער וואַלד וואָלט אינגאַנצן איינגעשלאָפן. און דו וואָלסט מאָרגן אָפּגעשיילטע ביימער גע-

פונען, פאַרוועלקטע בלעטער און בלומען, און טויטע חיהלעך... מיסט און פּגרים וואָלט פון אַלעם געוואָרן, ווען איך שלאָף איין!... און ער, דער — הינטער דער פאָרהאַנג דאָרט, וואָלט זיך שוין קיינמאָל נישט אויפגעכאַפּט.

דבורהלען ווערט באַנג.

— וואָס דען טוסטו דאָ, מומעשי?

— איך, טאָכטער? איך טו גאָרנישט, דערווייל גאָרנישט! איך קוק נאָר! איך קוק און זע, וואָס עס טוט זיך! אַז די צייט וועט קומען, וועל איך עפּעס טון, מיינס טון, געוויס... מיין פאָדעם וועט זיך אויך אַריינוועבן!...

— אין וואָס, מומעשי?

— אין דעם, וואָס עס טוט זיך...

— וואָס טוט זיך, מומעשי?

— ווילסטו זען, טאָכטער?

— איך מעג?...

— אַבישל... קום!... שטעל דיך הינטער מיר, געשווינד! כל זמן די קוילן ברענען!

און דבורה שפּרינגט אַראָפּ פון דעם בעט, שטעלט זיך הינטער דער אַלטער און קוקט אויף דעם, וואָס וועבט זיך אויף דער אַלטערס שויס...

— איך זע גאָרנישט, מומעשי! — רופט זי אויס געטוישט.

— קוק בעסער, וויש דיר דריי מאָל די אויגן אויס.

דבורה טוט עס און שרייט אויס מיט פרייד:

— איך זע, איך זע, מומעשי!

— נאָר שטיל, דעם וואַלד וועקן טאָר מען נישט! וואָס זעסטו, קינד?...

— אַ פּלאַץ זע איך, אַ שטילן מאַרק, — דאַכט זיך... און אַ רעם פון קליינע, שטילע הייזלעך.

— אַ מאַרק איז עס.

— אַ שטילער מאַרק...

— לעער?

— וואַרט, מומעשי... איך זע שוין, — צוויי געשטאַלטן זע איך... אָרעמע לייט, פאַרפּעצטע, צעריסענע קליידער...

— שמאַטע קלויבער?

— דאַכט זיך... אַן אַלטער מאַן מיט אַ יונג מיידל...

— קוק דיך בעסער צו, וועסט זיי אפשר דערקענען!

— גאָט מיין איינציקער! — איז דבורה אויפגעשפּרונגען, — שולמית! דער קעניג!

— נאָר, שטיל... נאָך נישט צייט, יענעם, דאָרט הינטער דעם פּאָר־האַנג, צו וועקן...

— וואָס טוען זיי, מומעשי?

— זיי וואַנדערן... זיי ווען באַלד אַריבער די גרענעץ פון וונדער־לאַנד... אַזוי ווי די טויב האָט געראָטן...

— זיי שטייען דאָך...

— דער מלך שלמה איז אַביסל פאַרזאָרגט.

— פאַרוואָס? עס איז אים שווער אויף דער עלטער צו וואַנדערן?

— ניין, קינד. ער האָט באַמערקט, אַז מען רייט זיי נאָך...

— שלעכטע מענטשן, מומעשי?

— גזלנים!

— זיי ווילן זיי שלעכטס טון?

— זיי ווילן... נאָר זייערע פעדעם וועבן זיך אַרום פון דער רעם... שאַדט נישט!

— און שולמית, זי האָט אויך מורא?

— זי ווייס נישט דערפון...

— עפּעס שטייט זי פאַרטראַכט —

— זי קוקט.

— אויף וואָס, מומעשי? עס דאַכט זיך, אַז די גאַנצע נשמה קוקט איר פון די אויגן אַרויס...

— קוק לינקס צו דער רעם צו. וואָס זעסטו קינד?

— אַ פענצטערל זע איך... אַ פענצטערל פון אַ קליין הייזל, ווי אַ גרין־באַדעקטע סוכה...

— און אין פענצטערל?

— ...זיצט איינער, אַ יונגער מאַן, ער שטריקט... אויף געשווירענעם סאַמעט מיט גאָלדענע פעדעם שטריקט ער... אַן אָדלער שטריקט ער... ביי די פליגל אַרבעט ער... ווי די פליגל, די גאָלדענע פליגל וואַקסן אונטער זיינע געשיקטע, ווייסע, אַלאַבאַסטער־ווייסע הענט... גאָלדענע פליגל... נאָך גאָלדענער איז דער גלאַנץ פון זיינע בלויע, ריינע און טיפע אויגן... אַ טייך איז אויך אַזוי אַמאָל... בלוי, קלאָר ווי דער הימל, און טיף, זייער טיף... ווי די אויגן שטראַלן!...

— מיט נחת.

— וואָס פאַר אַ נחת?...

— מיט דעם נחת, מיט דער פרייד, מיט וועלכער גאָט האָט די וועלט באַשאַפן... ווער עס באַשאַפט, דער שטראַלט אַזוי... און די ליכט פון די אויגן וועבט זיך אַריין אין דעם, וואָס מען באַשאַפט... און דער גלאַנץ בלייבט אויף אייביק אין דער אַרבעט, אויף דעם באַשאַפענעם, און ווער עס זעט עס, צו דעם אין דער נשמה אַריין שטראַלט דאָס נחת, די פרייד...

— פאַרשטייסט מיך, קינד?

— איך פ י ל עס, מומעשי, נאָר וואָס ציטערן אַזוי זיינע ליפּן?

— דאָס זינגט ער אַזוי, טאָכטערשי. ווער עס אַרבעט און באַשאַפט אין דער אַרבעט, דער זינגט! דאָס געזאַנג ווערט אויך אין דער אַרבעט אַריין פאַרכישופט!

— אַז משיח וועט קומען וועלן אַלע אַזוי אַרבעטן!

— עס געפעלט דיר, טאָכטערשי?

— יאָ... זייער... נאָר י ע נ ע ר געפעלט מיר מער!

— יענער, הינטער דער פאָרהאַנג?

— יאָ...

— איי, ווי דיין אָטעם פילט זיך היים, ער שמעקט און איז הייס! אַזוי צעפלאַטערט אַמאָל אַ רויז, אַ זיסע רויז... יאָ, קינד... וואָס זעסטו ווייטער?

— ווי שולמית קוקט אויף אים!... עס איז אפשר איר באַשערטער, מומעשי?

— אפשר!

— נאָר דבורה דערמאָנט זיך עפּעס און רופט אויס דערשראָקן:

— זאָל זי אַוועקגיין, מומעשי! זאָל זי אַנטלויפן! זי טאָר נישט. געשווירן האָט זי!

— און דו רעדסט צופיל! — האָט זיך די אַלטע אָנגערופן מיט אַ געלעכטער.

אין דער זעלבער רגע האָבן זיך די קוילן פאַרלאָשן, דאָס געוועבעכטס איז פאַרשוואונדן, און די הייל איז געבליבן באַלויכטן פון פרימאָרגן, וואָס האָט זיך אַריינגעריסן דורך דער שפּאַרע אין דער הייך.

— ווער עס וויל זען, מוז שווייגן. — מוסרט זי די אַלטע מיט גוטן.

דריי חופות

צוויי רויטע — איינע אַ שווארצע

א מעשה פון הינטער די הרי חושך.

צווייטער טייל

זיבעטער קאַפּיטל

וויַ עס וואנדערט זיך אין וואונדערלאנד און — נאָך דער גרענעץ פון וואונדערלאנד. — די ארבעט דאָ און — דאָרט. — ווי מען קוקט אויף פרעמדע אין דער פרעמד. — „העלף דיר אליין" און נאָך גוטע זאכן. — א שווערער ווינטער, און „בעטלען איז שטרענג פארבאָטן". — דער בת־מלכהס ווידוי.

באַרואיקט, האָט דבורה צוריק די אויגן פאַרמאַכט און איז איינ־געשלאָפן, אָבער וואכנדיקערהייט איר זיסן חלום פון יענעם, אין דער צווייטער העלפט פון דער הייל, ווייטער אין דער שטילער נשמה געשפּינט. און מיר וועלן זיך באַנוצן מיט דער צייט און זען, וואָס עס טוט זיך מיטן מלך און מיט דער בת־מלכה.

דאָס שווערסטע ביי אונדז, דאָס, וואָס אַ בעל־תשובה נעמט ביי אונדז אויף זיך, אָפּצוקומען פאַר די שווערע זינד — דאָס וואַנדערן, גלות ליידן" איז אין וואונדער־לאַנד זייער אַ לייכטע זאַך, און פאַרשאַפט נאָך פיל פאַרגעניגן.

דאָ, ווו מענטשן זענען גוט, איז אַלץ גוט; פילט מען זיך אומעטום היימיש.

אויף וואָס דו וואַרפסט אַן אויג, דאָס באַגעגנט דיך מיט נחת, מיט שלום; דאָס שמייכלט דיר אַנטקעגן; פון קלענסטן גרעזל אין וואַלד ביז

דער העכסטער, צום הימל געוואַקסענער סאָסנע, ביזן שטאַרקסטן, צע־לייגטן דאָמב — לאַכט דיר אַלץ אַנטקעגן! טויזנטערליי פאַרביקע שוואָ־מען ניקן דיר צו מיט די פיינע קאַפּעלושן; די בלימעלעך רוקן אַרויס פון גראָז די קעפּלעך און רופן צו דיר: „גוט מאָרגן"; הויך געקריינטעביימער פאַרבעטן דיך אין זייער שאָטן צום זיסן אָפּרוען...

טרעפסטו אַ האָלץ־העקער אין וואַלד, לייגט ער, אַז ער דערזעט דיך נאָר, די האַק פון האַנט אַרויס און גייט מיט דיר, ווייזט דיר, ווו, פון וועלכן בוים עס רינט אַ דערפרישנדיקער זאַפט; ווו, פון וואַנען עס שפּריצט אַרויס אַ העל־לעבעדיקער קוואַל; ווו, אויף וועלכע ביימער עס האַלטן זיך בינען מיט האָניק... אַלץ וואָס דיין האַרץ נאָר פאַרגלוסט!

אַזוי גוט איז דיר אויך דאָס פעלד, ווו דער פויער אַרבעט מיט גע־זאַנג; הערצלעך באַגריסט ער דיך און ווייזט דיר זיין „קאָביאַלקע" מיט מילך און ברויט, וואָס איז פאַר דער זון באַהאַלטן. — „עס", בעט ער זיך; און איבער זיין קאָפּ פליען אַרום זינגענדיקע שווארן פון פייגל. ער יאָגט זיי נישט, ער קאַרגט זיי קיין קערנדל נישט, גאָטס ברכה איז פאַר אַלע, און זיי פליען אַרום און זינגען אים צו צו דער אַרבעט... און די פייגל דערקענען באַלד, אַז דו ביסט אַ פרעמדער, און באַגריסן דיך, און זינגען דיר אַ זמר — אַ גרוס פון דער היים... „געוועזן דאָרט" — הייסט עס — „געווען! אַלע, ברוך השם, געזונט!"

און ווו דו לייגסט דיין קאָפּ נישט אַנידער, אויף גינגאָלדענעם, ווייכן מאָך, אויף גאָלער ערד, אויף אַ האַרטן, דאַכט זיך, שטיין, — שלאָפסטו אַלץ רואיק און געזונט איין... שמעקנדיקע לופטלעך שוועבן דיר אַרום פנים, רוימען דיר די שענסטע חלומות אין אויער אריין, און ווינטשן דיר: „שלאָף, גוטער מענטש, שלאָף — דאָ וועט דיר קיין בייז נישט געשען".

און שטאָט איז אויך נישט ערגער.

די הייזער זענען אָפן, ווי די מענטשלעכע הערצער! דו גייסט דורך דער גאַס, און די, וואָס אַרבעטן אין טירן און פענצטער, באַגלייטן דיך מיט גוטע אויגן, מיט האַרציקע ווערטער: „גיי" אָדער „קום געזונט", הייסט עס; און מען טיילט זיך מיט דיר מיטן לעצטן ביסן, מיטן לעצטן טראָפּן...

נאָר וונדערלאַנד האָט אויך אַן עק, און שלמה דער זיבן און צוואַנ־ציקסטער און זיין טאָכטער, די בת מלכה, זענען פאַרקליידט אין שמאַטע־קלויבער, שוין אַריבער דער גרענעץ...

אַזוי האָט די טויב געהייסן... ווייט, ווייט פון לאַנד; אין דער פרעמד וועט זיי קיינער נישט דערקענען!

און זיי וואַנדערן ווייטער, און וואָס ווייטער פון דער גערענעץ, ווערט אַלץ די רייזע שווערער און לעסטיקער. אַנדערע שטעט, אַנדערע פעלדער און וועלדער, עס האָט זיך אַלץ איבערגעביטן; קלוגע און שלעכטע מענ־טשן וווינען אין די שטעט , און זיי האָבן זיך אַליין אין די הייזער ווי אין תפיסות פאַרשלאָסן, אויף שלעסער און ריגל פאַרמאַכט!

יעדער טויער איז באַוואַכט; ביי יעדן טויער קוקט מען דיך אָן מיט חשד, אויגן און מיילער פרעגן דיך: ווער ביסטו? וועמען האָסטו דאָ?

בפרט אויף מיסט־קלויבער קוקט מען ביין! יעדער רוקט זיך אָפּ, ער זאָל זיך נישט אָפּווישן אין שמוץ:

„ווייטער, ווייטער, מיסט איז הינטער דער שטאָט, דאָרט קלויבן אַלטע ווייבער די אַלטע שמאַטעס! אַהין; אַהין;“ — טרייבט מען זיי פון די שטעט.

און די אַלטע ווייבער הינטער דער שטאָט טרייבן זיי אויך אַוועק;

„אונדזער מיסט, — נישט פאַר פרעמדע געמאַכט; אונדזער חזקה! היימישע האָבן אויך קוים געגוגן!“

און דער מלך מיט דער מלכה וואַנדערן אַלץ ווייטער און ווייטער...

און דער האַלץ־העקער אין וואַלד קוקט אויף זיי מיט בייזע אויגן, און דער פויער אויפן פעלד ענטפערט אויף „גאָט העלף“ מיט אַ מיאוסער קללה...

— פאַרוואָס, טאַטעשי, — פרעגט שולמית, — זענען זיי אַזוי בייז?

— ווייל זיי אַרבעטן שווער און אָן חשק. ביי דער אַרבעט אָן נשמה קאָן נישט געראָטן; וואַקסן דערנער צווישן די זאַנגען, און כל׳עם ביין קומט אין די גדאַנקען אריין! פאַרשאָלטענע מענטשן זענען זיי, פאַר־שאָלטן איז זייער אַרבעט, פאַרשאָלטן דער וואַלד און דאָס פעלד... מיט חיות רעות איז פול דער וואַלד, מיט דערנער דאָס פעלד און מיט קללות דאָס האַרץ; זיי זענען אויך דערנער, ברענענדיקע דערנער!

און קיין פרייען פויגל אין דער לופט זעט מען נישט; מען שיסט צו זיי, צוליב דעם קלענסטן נוצן, און אויך גלאַט אַזוי פאַר שלעכטקייט, דאָס האַרץ אָפּצוקילן, אָדער אַ קונץ צו באַווייזן — אַנטלויפן זיי, די פייגל... פליען זיי שטיל דורך אין פאַרוואָלקנטע, שטומע נעכט, און קיין מענטש־לעך אויער האָט שוין לאַנג זייער געזאַנג נישט געהערט...

און אויך קיין בלומען זעט מען נישט... אויסגעריסן ווערן די בלו־מען; אויף זייער אָרט, ווערט עפעס נוצלעכעס פאַרזייט.. און אַלע היימי־שע חיות און בהמות האָט מען אויסגעקוילעט און אויפגעגעסן...

און אַ מענטש אָן בלומען, פייגל און היימישע חיות קאָן קלוג זיין, אָבער נישט גוט... יעדער האָט נאָר ז י ך אין זינען. און ווער עס קאָן זיך אַליין נישט העלפן און הייבט אָן פאַלן, פאַלט ער, און עס וועט אים קיינער קיין האַנט נישט אויסשטרעקן אונטערצוהאַלטן, קיין ביסן דער־לאַנגען, דאָס האַרץ צו דערקוויקן, קיין טראָפּן וואַסער, די ליפּן זאָלן נישט פאַרברענען!

און ווער עס פאַלט אַרויס פון דער קאָלעע, פאַלט אַנידער און שטאַרבט אין דער שטיל, אָדער הייבט זיך אויף, אַנדערע אויף זיין אָרט צו טויטן...

און פול זענען די טראַקטן מיט רוצחים און גזלנים, און פול מיט מיליטער און פּאָליציי, וואָס יאָגן זיי נאָך טריט ביי טריט...

און די לופט איז פול נישט מיט געזאַנג, נאָר מיט קללות און געשיסעריי...

און דאָ וואַנדערט דער מלך מיט דער בת־מלכה אין שמאַטעס־קלויבער פאַרשטעלט; דאָס געלט, וואָס זיי האָבן געהאַט, איז זיי אויסגע־גאַנגען, צום אומגליק האָבן זיי נאָך פאַרבלאָנדזשעט, פרעגן זיי פון וואונדערלאַנד, לאַכט מען זיי אויס: עס איז אין ק יי ן געאָגראַפיע קיין „וואונדער־לאַנד“ נישט באַצייכנט! אַלטע ווייבער פלעגן אַמאָל פלוידערן פון וואונדערלאַנד, אַלטערטומס־פאָרשער האָבן אַמאָל אַזוינע אַלטע קינ־דער־לידער געפונען, וואָס האָבן פון אויסגעטראַכטן וואונדערלאַנד געזונגען, נאָר היינט האָט מען דאָס אַלץ פאַרווערט... דעם קלענסטן קינד טאָר מען היינט קיין שקרים נישט דערציילן; אמת גילט, ריינער, נאַקעטער אמת...

— משוגעים! — שאָקלט מען מיט די קעפּ.

וואָלטן זיי ה יי מ י ש ע געווען, וואָלט מען זיי אפשר אין דול־הויז פאַרמאַכט: פּ ר ע מ ד ע היילן און שפּייזן וויל מען נישט, טרייבט מען זיי: ווייטער, משוגעים! ווייטער, ווייטער!

און פון אָנשטעל איז אַן אמת געוואָרן!

דער מלך מיט דער בת־מלכה זענען אמתע שמאַטע־קלויבער געוואָרן...

כל־זמן עס איז זומער געווען, האָבן זיי זיך נאָך אויף זייער מזל נישט באַקלאָגט... „די טויב ווייסט, וואָס זי האָט געהייסן. עס וועט זיך אַלץ אויסלאָזן צום גוטן“, — טראַכט דער מלך שלמה, און שולמית

טרייסט זיך מיט איר אייגנציקן געדאַנק: „מיין פאָטער וועט לעבן, לעבן! געגלויבט איז גאָט, עס וויל קיינער אויף מיר נישט קוקן!“

מאַנכעס מאָל האָט זי דאָך געזיפצט. צי האָט זי אַהיים געבענקט, צי קאָן זי, ווי דער פאָטער שמייכלט אויס איר מיט גוטן, דעם קונסט־שטיקער ביי דער גרענעץ נישט פאַרגעסן? נאָר עס האָט זיך נאָך לייכט געזיפצט...

אַנדערש איז אָבער געוואָרן ווינטער צייט.

אַ שווערער ווינטער, וואָס מען זעט גאָרנישט אין וואונדערלאַנד, האָט פאַרקאָוועט די ערד: פלוצלינג איז ער אָנגעקומען, ווי אַ ווילדער רוצח באַפאַלן, און נאָך זיין ערשטן הויך איז געפאַלן אַ רעגן פון דער־פרוירענע פייגל...

און אַלץ איז שטאַר און געפרוירן...

און אויף שלמה דעם זיבן און צוואַנציקסטן איז אַ שווערערע שטראָף געקומען, ווי אויף זיין אור־אור־עלטער־זיידן...

אין צעריסענע קליידער וואַנדערט ער מיט שולמית זיין טאָכטער, פאַרהונגערט, דערפרוירן... אפשר וואָלט ער אויך שוין גערופן: „אני שלמה“, נאָר ער ווייסט, אַז דאָ גלייבט מען נישט, נישט נאָר אין שלמהן, נאָר אפילו אין זיין מלוכה — אין וואונדער־לאַנד...

און „בעטלען“ איז שטרענג פאַרבאָטן. אויף אַלע טירן און טויערן הענגען פאַרגילדטע טעוולעך: „בעטלען איז שטרענג פאַרבאָטן“... איינ־מאָל האָט דער אַלטער אויסגעשטרעקט די הענט, און אַ באַרמהאַרציקע דאַמע האָט אים נישט איבערגעגעבן דער פאָליציי, און מיט רחמנות דער־לאַנגט — אַ ב ר אָ ש ו ר ע, ז י י ע ר אַ קלוגע; געהייסן האָט זי, די בראָשורע: „העלפט דיר אַליין!“.

און ער העלפט זיך ווי ער קאָן. ער בייגט זיך איבערן מיסט הינטער דער שטאָט, און גראַבלט מיט די פאַרשטאַרטע הענט. די אַלטע ביינער קנאַקן... אַ פרייע וועלט, נאָר אַז מען איז מיסט־קלויבער, גלייבט מען עס!

און אַנטקעגן שטייט די בת־מלכה... שוואַכע זענען אירע הענט, פון פראָסט פלאַצט איר די דינע הויט, דאָס גראָב־אייזן לעכערט איר דאָס פלייש...

זי גראָבט, און טראָפן בלוט רינען פון דער פאַרוואונדעטער האַנט און ווערן צוגעפרוירן צום גראָב־אייזן...

דאָס האָט דער אַלטער מלך קאַלטבלוטיק צוזען נישט געקאָנט.

ער האָט זיך צעוויינט.

— האָסט געזינדיקט, טאָכטער! — האָט ער אויסגערופן מיט ביטערקייט, — און דאָס איז אונדזער שטראָף...

— געזינדיקט? — שטאַמלט שולמית.

— יאָ, טאָכטער... שטאָלץ ביסטו געווען אין האַרץ, זייער שטאָלץ! האָסט געוואָלט זיכער זיין מיט דיין גליק, אין דער האַנט האַלטן... גאָט אָבער וויל נישט אַזוי! גליק איז נישט קיין פייגעלע צו האַלטן אין שטייג! ער וויל, אַ מענטש זאָל האָפן און גלויבן! מיט האַלב פאַרמאַכטע אויגן זאָל יעדער נאָכגיין זיין שטערן, זיין מזל, אַזוי וויל ער!

שטיל שווייגט שולמית, און שלמה זאָגט ווייטער:

— דאָס איז גאָטס שטראָף... מיר וועלן שוין' דאָ בלייבן... מיר וועלן שוין גלויבשטיין און וואַנדערלאַנד צוריק נישט זען!

שולמית רעכנט אויך, אַז דאָ איז דער סוף פון אַלעם.

„אַצינד — טראַכט זי — מעג איך אים אויסזאָגן אַלץ, אַלץ... זאָלן מיר כאָטש גיין פון דער וועלט אָן סודות איינער פאַרן צווייטן, מיט אָפענע הערצער! זאָל מיין פאָטער מיך אומזיסט נישט באַשולדיקן!“

און זי פאַלט־צו צום פאָטער און נעמט אים אַרום און, קושנדיק, און האַלדזנדיק, דערציילט זי אים אַלץ...

נישט שטאָלץ איז זי געווען, נאָר פאַר זיין לעבן האָט זי געפאָרכט...

דער קוקו האָט געזאָגט, די כישוף־מאַכערן... ער וואָלט נאָר ביז צו איר חופּה דערלעבט...

מיט קאַלטע, געפּלאַצטע ליפּן קושט זי דער אַלטער שלמה:

— שרעק נישט, אויב אַזוי, — רופט ער אויס מיט פרייד, — וועט אונדז גאָט העלפן! וועט ער אונדז נישט פאַרלאָזן...

אין דער זעלביקער רגע האָט זיך דערהערט אַ דעמפּיק געקלאַנג פון דער ערד און פונווייטנס האָבן זיך צוויי רייטער באַוויזן... אויף ווילדע פערד, וואָס זענען ווי אָדלער געפלויגן, מיט בלאַנקע שווערדן אין די הענט.

— דאָס זענען זיי, דאָס! — האָט איינער גערופן צום צווייטן, — און דאָ וועט זיין זייער עק!

— רוצחים! — האָט שלמה אויסגעשריגן מיט שרעק, און האָט אומזיסט געזוכט מיט די אויגן אַן אָרט, וווּ צו אַנטרינען, וווּ זיך צו באַהאַלטן — אַ פריי פעלד, אָן אַ הייל און אָן אַ בוים...

— זאָל אונדז בעסער די ערד איינשלינגען! — האָט ער אויסגערופן, — איידער זיי אין די הענט אריינצופאַלן!

אכטער קאפיטל

אין א גוטער שעה. — א געהאַנגענעמס מויל. — וואָס די ערד וואַרפט ארויס.

ווען שלמה דער זיבן און צוואַנציקסטער און זיין טאָכטער, די בת־מלכה שולמית, זאָלן געווען חס־ושלום, אומקומען פון גזלנישע הענט, וואָלט קיין מעשה נישט געווען, אָדער עס וואָלט געווען אַ ש ל ע כ ט ע מעשה, און ש ל ע כ ט ע מעשיות דערציילן נאָר ש ל ע כ ט ע, פ אַ ר ב י ט ע ר ט ע מ ע נ ט ש ן.

דעם ווונטש, „די ערד זאָל זיי בעסער איינשלינגען, איידער צו קומען אין גזלנישע הענט“, האָט שלמה אויסגערופן אין דער רעכטער מינוט.

אין אַ גוטער שעה האָט זיך די ערד אונטער אים געשפּאָלטן, און ער מיט דער טאָכטער זענען אריינגעפאַלן; אַ רויטער, פלאַמענדיקער גלאַנץ האָט זיך אַרויסגעריסן, ווי אַ רויטער בליץ, ער איז פאַרשוואונדן, און די ערד האָט זיי צוריק צוגעשלאָסן.

ביידע גזלנים זענען שטיין געבליבן פאַרבליפט.

אַז זיי זענען אַביסל צו זיך געקומען, האָבן זיי פאַרשטאַנען, אַז עס איז נישט פראָסט.

— וואָס קאָן עס זיין? — פרעגט איין גזלן דעם צווייטן.

— איך וועל באַלד וויסן, — ענטפערט דער צווייטער. — איך טראָג שטענדיק מיט מיר מיין געהאַנגענעם טאַטנס מויל, — געהאַנגען האָט מען אים פאַר 14 גנבות אין איין וואָך, — און וואָס איך פרעג עס, ענטפערט עס מיר.

אַזוי רעדנדיק, האָט ער אַרויסגענומען דאָס מויל און האָט עס אָנגעהויבן פרעגן.

— מויל, מויל! — מיין טאַטנס, עליו השלום, דעם געהאַנגענעמס מויל! — וואָס איז דאָ אַזוינס?

און דאָס מויל האָט געענטפערט מיט אַ דעמפּיק קול, ווי פון ערגעץ אונטער דער ערד:

— א הייל פון אַ רייכן קארליק.

— און וואָס איז די פלאַם געווען?

— דער אָפּגלאַנץ פון די בערג גאָלד, וואָס ער זאַמלט אין דער הייל... אוצרות גאָלד האָט ער.

ביי ביידע גזלנים האָבן אויפגעפלאַקערט די אויגן פון תאווה צום גאָלד.

— זאָלן מיר איינרייסן די הייל? — פרעגט איינער דעם צווייטן.

— דאָס נישט! — ענטפערט דער צווייטער. — ערשטנס איז די ערד צו געפרוירן, מען זאָל זי קאָנען שפּאַלטן, צווייטנס האָב איך פאַר אַ קאַרליק מורא, אַלע קאַרליקעס זענען כּישוף־מאַכער, און דריטנס — ווער עס וויל אַרבעטן, ווערט קיין גזלן נישט.

— וואָס דען טוט מען?

עס בלייבט, זיי זאָלן דאָ וואַרטן, ביז די ערד וועט זיך נאָכאַמאָל שפּאַלטן; וואָס עס האָט איין מאָל געטראָפן, קאָן נאָך אַמאָל געשען.

און די גזלנים שמועסן זיך אָפּ, צו האַלטן וואַך, ביז עס וועט זיך עפּעס באַווייזן.

דערווייל איז צוגעפאַלן דער אָוונט, און כּדי נישט איינצושלאָפן און געפרוירן צו ווערן, באַשליסן זיי זיך, דורכצורעדן די גאַנצע נאַכט.

נאַטירלעך רעדן גזלנים נישט פון מצוות און מעשׂים טובֿים.

פריער האָבן זיי זיך איינער דעם צווייטן דערציילט פון זיך אַליין; געלויבט זייערע גבֿורות ביי רציחות, און חכמות ביי גנבֿהשע זאַכן. דער־נאָך, אַז עס האָט זיי איינענע גנבֿות און גזלות פאַרפעלט, האָבן זיי אָנגע־הויבן רעדן פון אַנדערע גזלנים. דאָס האָט אָבער אויך נישט געניגט אויף אַ לאַנגע ווינטער־נאַכט, און ענדלעך האָט איינער אַ הויכן געגעץ געטאָן און געפרעגט:

— טאָמער ווייסטו, ברודער, נאָך וואָס די קאַרליקעס זאַמלען גאָלד?

— איך וויס, — האָט דער צווייטער געענטפערט, — איך האָב שוין אַמאָל דעריבער מיין געהאָנגענעם טאַטנס מויל געפרעגט, און עס האָט מיר דערציילט.

— אַז...

— וואַרט, עס איז אַ לאַנגע מעשׂה.

זיי האָבן זיך אָנגעצונדן קורצע ליולקעלעך.

צוויי רויטע פונקטן האָבן זיך באַוויזן אין דער שטילער, וויס־בליצנדיקער ווינטער־נאַכט.

און די שווערע קאַלטע לופט שניידט דורך דעם גזלנס קול:

— אַמאָל, — האָט מיר מיין געהאָנגענעם טאַטנס מויל דערציילט — זענען אויף דער וועלט צווייערליי מענטשן געווען. צווייערליי מינים מענטשן.

איין מין האָט געהאַט קליינע גופים און גרויסע נשמות — —

— די וויל־לערנער, די בטלנישע מלמדים! — באַמערקט דער צווייטער מיט אַ קול פון בזיון.

— און דער צווייטער מין האָט געהאַט, פאַרקערט — קליינע נשמות, נאָר דערפאַר גרויסע, געזונטע גופים...

— פון זיי קומען מיר אַרוים — מאַכט יענער מיט פאַרגעניגן.

— האַק נישט איבער, עס איז אַ לאַנגע, לאַנגע מעשה..

— איך טו עס אַמישנע, איך זאָל נישט איינשלאָפן.

— ווערסט נישט איינשלאָפן — הער!

— די צווייַ מינים האָבן צווישן זיך נישט געלעבט בשלום...

— אַ פשוטע זאַך!

— איין מין האָט זיך מיטן צווייטן קיינמאָל נישט משדך געווען; זיי האָבן ביי איין טיש נישט געגעסן, נישט געטרונקען, און אפילו צווישן זיך נישט געהאַנדלט...

— דאָס איז שוין נאַריש געווען! האַנדלען מעג מען מיטן גרעסטן שונא...

— ... זיי האָבן שטענדיק צווישן זיך מלחמות געפירט: אָן רחמנות, אָן פאַרדאַן, נאָר געקוילעט און געקוילעט! און עס איז אַזוי פיל בלוט פאַרגאָסן געוואָרן, אַז אַלע טייכן און אַלע ימים זענען בלוטיק־רויט געווען... מען האָט זיך געשיפט איבער בלוט, מען האָט בלוט פון די ברונעמס געטרונקען... און די ערד האָט שוין אַזויפיל בלוט נישט געקאָנט איינזאַפּן, און פון חיות־רעות, און פון ווילדע עופות אָפּגעפלייטשטע ביינער זענען אין בלוט אַרומגעשוווומען...

עס איז אַפילו קיינער צו קבורה נישט געקומען... זעלטן אַ גרויסער מאַן, אַ מלך אפשר!

און דעמלט ערשט, אַז מען האָט שוין געקריגן פחד פאַר אַ מבול פון בלוט, האָבן זיך ביידע צדדים מיישב געווען, — זיי וועלן האָבן אַ דין־תורה!

נישט דאָס שווערד, נאָר דער יושר זאָל זאָגן, ווער עס האָט רעכט...

נאָר ווער וועט זיי פסקנען? פון הימל קומט קיינער נישט אַראָפּ, און דאָ אויף דער ערד קאָנען רעדן און פסקנען נאָר מענטשן, און די מענטשן זייַנען אַלע אין מחלוקת...

האָט מען זיך מיישב געווען, מען וועט אויסזוכן אַ מיטל־מענטש.

דאָס הייסט אַ מענטש, וואָס איז מיטל אי מיטן גוף, אי מיט דער נשמה. ער איז נישט אינטערעסירט...

און מען האָט געמאַכט שטילשטאַנד אויף אַ צייט, און מען האָט אויסגעזוכט אַ מיטלמענטש: מען האָט אים אַרויפגעפירט אויף אַ הויכן באַרג, געזעצט אונטערן שאָטן פון אַן אַלטן, הייליקן בוים און געזאָגט צום אים: זיי אונדזער שופט!...

און מען האָט אים אויסגעשפּרייט אַ ווייס־זיידענע חופּה איבערן קאָפּ, געלייגט אונטער די פיס אַ סאַמעט־געשווירענעם דיוואַן, ווי עס פּאַסט פאַר אַ גרויסן שופט, און געגעבן אים דריי טעג, אויסצוהערן די טענות און אַ ישוב צו האָבן!

און ביידע צדדים האָבן געשוואָרן דעם פּסק ערלעך צו האַלטן...

נאָר דאָס מיטל־מענטשעלע, וואָס איז טאַקע נישט געווען אינטערעסירט, איז געוואָרן אינטערעסירט — עס האָט זיך געלאָזט איבערקויפן!

— פון וועמען?

— פון אונדזערע זיידעס, פון די גרויסע גופים און קליינע נשמות; די גרויסע נשמות איז עס גאָר נישט איינגעפאַלן!

פאַר אַ פּאָר פּעטעקי מיט צוויי קעלבלעך האָט דאָס מיטל־מענטשעלע אַרויסגעגעבן אַ פיינעם פּסק:

— ביידע מינים מענטשן, זאָגט ער, מוזן זיך צעטיילן מיט דער ערד... העלפט אויף העלפט! נאָר —

די גרויסע גופים מיט די קליינע נשמות זאָלן וווינען אויף דער ערד, און די גרויסע נשמות מיט די קליינע גופים — אונטער דער ערד!

אַהאַ! אַ פיינער פּסק! און דאָס זענען די קאַרליקעס!...

— אַוודאי!

— און וואָס טויג זיי גאָלד אונטער דער ערד?

די גזלנים האָבן גענומען צו ביסלעך בראָנפן, און דער, וואָס האָט אַלץ געוווּסט פון געהאַנגענעם פּאַטערס מויל, האָט ווייטער אַזוי דערציילט:

— די זאַך איז אַזוי:

מיט דער צייט האָבן די גרויסע גופים מיט די קליינע נשמות אויפגעהערט זיך צו באַגנוגענען מיט שטח פון איבער דער ערד. זיי האָבן זיך אָנגעהויבן אין איר איינצוגראָבן, וואָס אַמאָל טיפער, טיפער. אייזן זוכט מען, קופּער, גאָלד און זילבער...

און די קאַרליקעס — זאָגט מיין געהאַנגענער טאַטע — זענען עס געוואָר געוואָרן, זאַמלען זיי אוצרות! זיי טראַכטן אַזוי:

ווען זיין מלחמה — פאַרפאַלן; ווען מען זען, ווער שטאַרקער איז; צי דער גוף מיט זיין כוח, צי די נשמה מיט אירע המצאות, און ווען קומען צו אַ דין־תורה, וועלן זיי שוין דעם שופט אָפּגילטן!

— עס גלויבט זיך נישט, — ענטפערט דער צווייטער גזלן. עס איז צו קלוג פאַר די בטלנים מיט די גרויסע נשמות.

— קאָן זיין, — ענטפערט דער ערשטער. — מיין טאַטן איז, ברוך השם, ביים לעבן כמעט קיין וואָר וואָרט פון מויל נישט אַרויס.

— נאָר עס קאָן זיין פשוט, — רופט זיך אָן דער צווייטער — זיי זאַמלען אפשר אַלץ וואָס גלאַנצט — גאָלד, בריליאַנטן, אַלע טייערע שטיינער, ווייל עס איז זיי פינצטער אין די היילן! זיי בענקען צו דער זון, צום ליכט, וואָס זיי האָבן דורך דעם איבערגעקויפטן מיט־לעמענטש פאַרשפּילט, און זאַמלען ליכטיקערע מעטאַלן... ווייס איך?!

אין דער זעלביקער רגע האָט זיך די ערד ווידער געשפּאָלטן, אַרויס־געוואָרפן פון זיך די אָרימע קליידער, וואָס שלמה מיט דער בת־מלכה האָבן געטראָגן, און האָט זיך צוריק פאַרמאַכט...

— כאָטש דאָס! — האָבן די גזלנים אויסגעשריגן מיט פרייד; און, מיטן טאָג־צו גלייך, געזאָטלט די פערד צוריקצורייטן קיין גלויבשטיין.

זיי וועלן זאָגן, אַז זיי האָבן זייערס געטאָן, ביידע געהרגעט. אַ וואָרט־צייכן האָבן זיי: די מלבושים!...

און בלאָנדזשען וועלן זיי נישט! ווו די וועגן שיידן זיך שטעלט מען זיך אָפּ, און מען פרעגט דעם געהאָנגענעם טאטנס מויל!

נײַנטער קאַפּיטל

אין דער הייל. — די ווייסע טויב. — דער שווארצער אָדלער. — צוריק בגדי מלכות. — דער קארליק אליין פאַרגעשטעלט. — דער קארליק גרייט צום טיש און דערציילט, ווער ער איז.

אַז די הייל האָט זיך פאַרשלאָסן איבער שלמה המלך און זיין טאָכ־טער, די בת־מלכה, זענען זיי ביידע געבליבן פאַרבליפט און פאַרבלענדט נישט ווייניקער ווי די גזלנים אין דער הייך.

אינעם רויטן, גאָלדענעם ליכט, וואָס פלאַמט פון אַלע ווענט פון דער הייל און אַלע אירע נישן, צוקן און שלינגלען זיך ווייסע בליצנ־דיקע שטראַלן — דאָס קומט פון די אַלערליי טייערע שטיינער, מיט וועלכע דאָס גאָלד, וואָס ליגט אַרום די ווענט, איז דורכגעזייעט.

און שלמה און שולמית שטייען פאַרבליפט, און באַמערקן אפילו נישט זייערע אַלטע באַקאַנטע — די ווייסע טויב, וואָס איז אָנגעפלויגן און פליט איבער זיי, מיט אַ פרייליך ווורקען, איבער די קעפּ.

נידעריקער לאָזט זיך אַראָפּ די טויב, פליט זיי פאַר די אויגן און זאָגט מיט אַ מענטשלעכער שטימע:

— שרעקט אייך נישט! איר האָט — זאָגט זי — מיין עצה גע־פאָלגט, און עס וועט אייך אויסגיין צום גוטן.

— דערווייל — זאָגט זי ווייטער, זעענדיק, אַז שלמה און שולמית קאָנען נאָך פאַר פאַרוווּנדערונג נישט ענטפערן, — דערווייל זענט איר אין דער הייל ביים קאַרליק געשיצט; אין קורצן וועט איר אויסגעלייזט ווערן און גליקלעך זיין.

שלמה שאָקלט טרויעריק מיטן קאָפּ, און די בת־מלכה כאַפּט זיך אַרוים מיט אַ זיפץ:

— ניין, גוטע, ווייסע טויב! פאַר מיר איז שוין קיין גליק נישט פאַראַן!

— האָף און גלייב! — ענטפערט די טויב. — אין אַ קליין פענצ־טערל ביי דער גרענעץ פון וווּנדערלאַנד שפּינט און וועבט זיך דיין גליק.

— ניין, ניין! — האָט שולמית אויסגעשריגן.

— האָף און גלייב! — זאָגט ווייטער די טויב. — דורך דיין גליק וועט אויף שלמה דעם זיבן און צוואַנציקסטנס גראָען קאָפּ קיין איינציקע האָר נישט געקרומט ווערן!

— צי איז מעגלעך?... דער קוקו... די כישוף־מאַכערין... אַלע האָבן געזאָגט... — שטאַמלט שולמית.

— איך בין דער קוקו, איך בין די טויב, איך בין די כישוף־מאַכערן, און איך זאָג עס דיר!

און אַזוי רעדנדיק, איז פון דער טויב געוואָרן אַ קוקו, פון קוקו — צוריק אַ טויב, פון דער טויב — די כישוף־מאַכערין, וועלכע מיר קענען פון וואַלד הינטער גלויבשטיין, און פון דער כישוף־מאַכערן איז נאָך אַמאָל צוריק אַ ווייסע טויב געוואָרן.

— גאָטס וווּנדער! — שרייט אויס שולמית דערפרייט...

— צי איז עס כישוף, אָדער גאָטס האַנט? — פרעגט שלמה.

— כישוף איז אויך אַ גאָט־זאַך! — גענטפערט מיט אַ שמייכל די טויב. — נאָר אַצינד האָבן מיר קיין צייט נישט דערפון צו רעדן, באַלד וועט אָנקומען דער קאַרליק, און איר מוזט אייך פריער איבערטון.

שלמה און שולמית בלייבן ווייטער פאַרוואונדערט: ווי וועלן זיי נעמען זיך איבערצוטון? זיי קוקן זיך אום און זעען אין ערגעץ קיין צייכן נישט פון קיין קליידער. נאָר אין דער זעלביקער סעקונדע איז געקומען אָנצופליען אין דער הייל אַריין אַ שוואַרצער, ברייט־און גרויס־פליגלדיקער אָדלער, און ער האָט זיי געוואָרפן צו די פיס אַ גרויס, היפש בינטל. אַראָפּפאַלנדיק האָט זיך דאָס בינטל אַליין געעפנט, און שלמה און שולמית זענען נאָך מער פאַרגאַפט געבליבן: זיי האָבן דערקענט די קליידער, די בגדי מלכות, וואָס זיי האָבן, פאַרן פאַרשטעלן זיך אין שמאַטעקלויבער, איבערגעלאָזט אין גלויבשטיינער פאַלאַץ!

— איילט! וואָרנט די טויב, — ווייל איך הער שוין דעם קאַרליקס טריט. זאָל ער אייך שוין אין אייערע אייגענע קליידער געפינען... איך פלי נאָך עסן פאַר אייך.

די ווייסע טויב איז ארויסגעפלויגן פון הייל, און אינעם אַריינגאַנג צו אַ נישע האָט זיך באַוויזן דער קאַרליק.

קליין, שרעקלעך קליין איז ער געווען, נאָר גרויס איז געווען זיין לאַנגע, זילבערנע באָרד; אירע שפּיצן האָט ער געמוזט האַלטן פאַר זיך אין דער האַנט, זיי זאָלן אים נישט פאַלן אונטער די טריט.

גרויס זענען אויך געווען זיינע צוויי בלאָע, טיפע אויגן, מיט וועלכע ער האָט אויף שלמה און שולמית געקוקט.

— ברוך הבא! — באַגריסט ער זיי מיט אַ זיסער שטימע, ברוך הבא, שלמה דער זיבן און צוואַנציקסטער, דער מלך פון וואונדערלאַנד, אין וועלכן משיח שלאָפט און וועט אין קורצן אויפוואַכן און אויסלייזן די וועלט... ברוך הבאה, שולמית! איבער איר קאָפּ, זע איך, צינדט זיך אָן אַ גאָלדענער שטערן — עס הייבט אָן לייכטן איר גליק!

און ער גיט אַ פּאַטש מיט די קליינע הענט, נישט אַרויסלאָזנדיק פון זיי די שפּיצן פון זיין באָרד, און פון דער לופט לאָזן זיך אַראָפּ דריי גאָלדענע שטולן.

ער בעט זיי זיצן, און אַלע דריי זעצן זיך.

ער גיט נאָך אַ פּאַטש מיט די הענט, און עס באַווייזן זיך פיר לייבן; זיי גייען לאַנגזאַם און טראָגן אויף די קעפּ אַן אָניקסינעם בלאַט פון אַ

טיש מיט פאַרצירונג פון פערלמוטער באַשלאָגן, מיט קריסטאַלן געשיר באַשטעלט. די לייבן שטעלן זיך אינמיטן דער הייל, צווישן די דריי גאָלדענע שטולן.

שלאָפט איין! — קאָמאַנדירט דער קאַרליק צו די לייבן, — און זיי זעצן זיך אויף די הינטערשטע פיס, ציען איין די צונגען, פאַרמאַכן די אויגן און בלייבן פאַרשטאַרט ווי לייבן אויס קופער אָדער בראָנז.

און דער קאַרליק ווענדט זיך צו שלמה און שולמית.

— דער טיש — זאָגט ער — איז גרייט געדעקט, נאָר דאָס עסן מוז מען ברענגען פון דער הייך, פון אויבן, מיר האָבן דאָ קיין שוחטים נישט. און איידער דאָס עסן וועט קומען, וועל איך אייך באַקענען. — כדי איר זאָלט קענען אויסגעלייזט ווערן, און אַנדערע מיט אייך, מוזט איר צו מיר האָבן צ ו ט ר ו י. מוזט איר מיר ג ל י י ב ן...

— איך גלייב! — האָט זיך אַרויסגעריסן פון שולמית׳ס האַרץ.

— עס שיינט שוין איבער דיר דער גליקלעכער שטערן, דו האָסט שוין זיינע שטראַלן אין האַרץ, נאָר ק ע נ ע ן מוזט איר מיך בעגטער... מיר האָבן אַ סך בשותפות צו טון!

— דערצייל, — זאָגט שלמה. — איך ווייס דיך אפילו נישט ווי אַזוי צו רופן.

— ווי איר זעט, — הייבט אָן דער קאַרליק צו דערציילן. — לעב איך אין אַ הייל, ווי אַלע קאַרליקעס, קלויב גאָלד, זילבער און טייערע שטיינער, גלייך מיט זיי, מיטן אויסזען בין איך געווים אַ קאַרליק, און דאָך בין איך פון קיין קאַרליק נישט געבוירן... איך בין אַמאָל אַן איינפאַכער מענטש געווען, איבער דער ערד געלעבט, ווייב און קינדער געהאַט... וויפל? — געדענק איך נישט...

— שוין אַזוי לאַנג? — פרעגט שלמה פאַרוווּנדערט.

— אַ יאָר זעקס הונדערט! — ענטפערט דער קאַרליק.

— געוועזן — דערציילט ער ווייטער — איז עס אין באַגדאַד... און אַ קליין מענטשל בין איך געווען: אַ שמש, אַן אָרימער שמש, אין אַן אָרימער שול, אין אַן אָרימער הינטערגאַס.

און אין דער אייגענער שטאָט באַגדאַד האָט געלעבט אַ ייד אַ גביר, אַ תקיף, אַ קרוב למלכות און אַ כהן, וואָס האָט אַן אויג געוואָרפן אויף אַ גרושה, און געוואָלט, אַז דווקא דער רב הכולל, וואָס איז דעמאָלט געווען, זאָל אים געבן חופה וקדושין, און אַז דער רב האָט נישט געוואָלט, האָט ער אים פאַלש געמסרט, און דאָס מלכות האָט אים אַרויסגעטריבן

פון שטאָט, פון לאַנד, און דער גביר האָט געלאָזט אויסרופן, אַז וועלכער למדן עס וועט זיך געפינען אַ היתר און געבן אים חופּה וקדושין, דעם וועט ער מאַכן מיט זיין תקיפות פאַר רב הכולל אין באַגדאַד! די באַלע־באַטים האָבן געשוויגן; אַלע האָבן מורא געהאַט פאַרן גביר.

קיין איינציקער רב פון גאַנצן לאַנד האָט נישט געוואָלט נעמען אויף זיך אַזאַ חטא; קיין איינציקער דיין האָט זיך נישט אונטערגעשטעלט עס צו טון. ער האָט זיך געווענדט צו למדנים, צו מלמדים — קיינער איז נישט באַשטאַנען. ער איז אַראָפּגעפאַלן צו שמשים פון שילן און בתי־מדרשים, נאָר קיין איינציקער שמש, וואָס האָט ווי עס איז נאָר פּרנסה געהאַט, האָט זיין נשמה נישט געוואָלט פאַרקויפן, — ביז ער איז אָנגעקומען צו מיר!

און ביי מיר האָט ער געטראָפן.

איך בין ז יי ע ר אָרים געווען; אַ קראַנק ווייב און קרענקלעכע קינדער געהאַט...

און דאָס קראַנקע ווייב מיינס האָט מיך צוגערעדט, פון וועג אַראָפּגעפירט, און אַ פאַלשן היתר האָב איך מיר געפונען: מען האָט אויף דעם גבירס מוטער גערעדט, סוף כל סוף איז ער קיין זיכערער כהן נישט געווען... און איך האָב געגעבן חופּה וקדושין, און ביים גביר אין טאַש איז שוין געלעגן אַ כתב־רבנות פאַר מיר... אַ כתב־רבנות געחתמעט פון אַלע באַלעבאַטים, וואָס זענען אָפּהענגיק פון גביר...

עס איז אַ גאָלד־געשטיקטע חופּה געווען, און אַרום האָבן הונדערטער הבדלות געלייכט, שטאַרקאַצן געפּלאַמט... און געבליצט האָבן אַרום און אַרום די רייכע גבירישע קליידער, מיט גאָלד באַנייטע, מיט טייערע שטיינער באַהאָנגענע... עס האָט געבלענדט!

א ו נ ט ן איז ליכטיק געווען, ז יי ע ר ליכטיק, אָבער אויבן — אויפן הימל איז געווען פינצטער... אַ פינצטערער הימל, אָן לבנה, אָן שטערן... און פון פינצטערן הימל איז פּלוצלינג אַראָפּ געטם פייערדיקער צאָרן... עס האָט אָנגעהויבן שטורעמען, עס איז מיטאַמאָל אַ ווילדער שלאַקס־רעגן געפאַלן, איין דונער האָט געיאָגט דעם צווייטן, ווי ברענענדיקע שלאַנגען זענען בליצן געפלויגן — הימל און ערד האָבן געציטערט!

און פּלוצלינג האָט זיך פון די אונטערפירערס הענט די חופּה אויסגעריסן און האָט זיך אויפגעהויבן ווי אַ שירעם אויפן ווינט... מיט

שרעקלעכע געשרייען זענען זיך די געסט צעלאָפן, נאָכגעיאָגט פון דו־
נער, געפּאַטשט פון דעם גאָס־רעגן!

מיך איינעם האָט אַ דונער געטראָפן...

און אויף יענער וועלט האָט מען אַזאַ פּסק אַרויסגעגעבן:

וויל איך האָב געוואָלט זיין גרויס, אַזוי גרויס, זאָל איך ווערן קלענער ווי קליין, מגולגל ווערן אין אַ גוף פון אַ קאַרליק און לעבן, גלייך מיט זיי, אונטער דער ערד....

און וויל איך האָב געוואָלט רייך ווערן, גאָלד און זילבער האָבן, זאָל איך הונדערטער יאָרן זאַמלען גאָלד, זילבער און טייערע שטיינער, נישט פאַר זיך, נאָר פאַר דעם אָדער פאַר דער, וואָס וועט עס ווערט זיין.

דערביי האָט ער זיין בליק געוואָרפן אויף שולמית.

זי האָט עס אָבער נישט באַמערקט.

— שרעקלעך! — האָט זי אויסגערופן פול מיט רחמנות.

— גאָטס גענאָד איז דאָך גרויס! — ענטפערט דער קאַרליק — איך וועל אויסגעלייזט ווערן גלייך מיט אייך... און דאָס וועט אַזוי זיין. נאָר עס האָט זיך איבערגעהאַקט.

אַ שטיל רוישן האָט זיך דערהערט אין דער הייל.

— די טויב קומט, — זאָגט דער קאַרליק. — די רעשט וועלן מיר איבערשמועסן נאָכן עסן.

צענטער קאַפּיטל

דאָס קאַרגע פרישטיק. — ווער איז די טויב? — ווי אזוי מלאכים הערן קרעכצן. — עס בלאָזט אויף טאָג. קיין גלויבשטיין!

עס איז טאַקע די טויב געווען, און אַ קאַרג פרישטיק האָט זי גע־בראַכט: אינגאַנצן אַ טעפּל רייז!

— פון פּאַלאַץ? — וווּנדערט זיך דער קאַרליק, — פון פּאַלאַץ אַזאַ קאַרג פרישטיק?

פאַר מיר איז גענוג, פאַלט שלמה אין די רייד אַריין, — איך עס שוין לאַנג נישט קיין דבר מן החי...

— און שולמיתן — מאַכט די טויב — וועט דאָס פרישטיק זיכער שמעקן, אַז זי וועט הערן, פון וואַנען עס קומט...

דאָס ערשטע מאָל אפשר האָט מען פון קריסטאָלענע טעלער, זיצנ־
דיק אויף גאָלדענע שטולן, אַזוי קנאַפּ און אָרים געגעסן.

און די טויב דעציילט, ווו זי האָט דאָס פרישטיק גענומען:

— איך בין — זאָגט זי — אין פּאַלאַץ נישט געווען! זייט יואָב
פירט דאָס רעדל, איז דאָרט נישט גלאַט כשר! איך בין אפילו אין גלויב־
שטיין נישט געווען... דאָרט איז שוין אויך נישט ווי עס דאַרף צו זיין.
שלעכטע מנהגים פאַרשפּרייטן זיך פון אויבן! ביי דער גרענעץ פון ווונ־
דערלאַנד האָב איך די רייז באַקומען...

ביי דער גרענעץ איז פאַראַן אַ שטעטל אַ רואיקס, אַ קליינס, און
דאָרט, אין אַ קליין פענצטערל, זיצט אַ קינסטלער — אַ שטיקער!

— איך האָב'ן באַמערקט, — מאַכט שלמה, און שולמית שווייגט
און רייטלט זיך.

— ווי שיין ער אַרבעט, דער יונגערמאַן!... ווי שיין איז דאָס
בילד, וואָס ער ענדיקט! און מיט וואָס פאַר אַן אויגן קוקט ער אויף דעם
בילד, וואָס ער ענדיקט אויפן סאַמעט! דו קענסט אים, שולמית! טיף
האָסטו אים געמוזט אַריינקוקן אין האַרץ, אַז ער שטיקט דיין בילד
אויסן קאָפּ!

שולמית לאָזט אַראָפּ די אויגן.

— נאָר בלאַס איז ער, דער יונגערמאַן; די שוואַרצע, ברענענדיקע
אויגן זענען פאַרשלייערט און פייכט... קראַנק מוז ער זיין...

— קראַנק? — רופט שולמית אויס דערשראָקן.

— אַזוי זעט ער אויס! אַן אַלטע פרוי איז ביי אים געשטאַנען, גע־
גלעט אים די האָר, געבעטן, ער זאָל עסן — אַט פון דעם טעפּל רייז,
וואָס זי האָט פאַר אים געשטעלט — און ער פרעגט זי: נאָך וואָס? זי
זאָגט אים, אַז אָן עסן קאָן מען נישט לעבן, און ער ענטפערט איר, אַז
ער האָט נישט נאָך וואָס צו לעבן... אַז די, פאַר וועלכע ער וואָלט
געקאָנט לעבן, האָט זיך אים איינמאָל באַוויזן און איז פאַרשוווּנדן גע־
וואָרן, ווי אַ חלום... ער האָט זי געזוכט, זאָגט ער, אין טאָלן און אויף
בערג, ער האָט זי געזוכט אין דערפער און אין שטעט, און געפינט זי נישט.

די טויב בלייבט שטיל, און קוקט מיט פאַרגעניגן, ווי שולמית ענ־
דערט די פאַרב פון פנים, ווי איר יונגע ברוסט וואַלט אויף און אָפּ; מיט
אַמאָל ענדיקט זי:

— און דעמלט, אַז ער האָט זיך אַזוי אויסגעוויינט פאַר דער אַל־

טער פרוי דאָס האַרץ, בין איך צוגעפלויגן, און האָב ביי אים דאָס טעפּל רייז געקויפט.

— געקויפט? — שפּרינגט אויף שולמית מיט בליצנדיקע אויגן.

— געווים! — ענטפערט לאַכנדיק די טויב. — און איך האָב אים טייער באַצאָלט פאַר די רייז: איך האָב אים געזאָגט, ווו ער קאָן די, וואָס ער זוכט, געפינען!

— דאָ אַהער וועט ער קומען? — פרעגט שולמית.

— אָ, ניין! איך האָב אים אַזוי געזאָגט:

אין עטלעכע טעג אַרום — האָב איך אים געזאָגט — וועט ער הערן, אַז יואָב, דער שלעכטער, פאַלשער יואָב, וואָס האָט זיך צוגעזגלט די מלוכה, וויל חתונה האָבן...

א סעודה וועט ער, דער יואָב מאַכן, ווי אחשורוש אין זיין צייט.

אָן אַ צאָל עופות וועט מען שעכטן, ווילדער חיות וועט מען קוי-לען, אָקסן וועט מען אויסשפּאַנען פון די פּלוגעס און פירן צו דער שחיטה, ביים אָרימאַן וועט מען צונעמען דאָס לעצטע שעפּעלע און צו-באַרייטן צו דער סעודה... און ווין און אַלערליי משקות וועלן זיך גיסן ווי וואַסער...

און פון מזרח און מערב וועלן זיך צוזאַמענקומען שפּילער, זינגער און טענצער, קונצנמאַכער און מאַרשאַליקעס...

און פון גאַנץ וואונדערלאַנד וועלן פאַרבעטן ווערן מיידלעך די שענסטע, און וועלכע יואָב וועט וועלן, די (אַזוי מיינט ער) וועט זיין זיין ווייב, די מלכה פון גאַנץ וואונדערלאַנד!

און אַז ער וועט דאָס הערן, — אַזוי האָב איך אים געזאָגט — זאָל ער צושטיין צו אַ חברה זינגער אָדער שפּילער, — זינגען און שפּילן קאָן ער, דאָס זעט מען אין די אויגן, אין יעדער תנועה זעט מען עס אָן, — און זאָל קומען אויף דער חתונה...

— קום, שולמית! — ענדיקט די טויב, — די רעשט וועל איך דיר אויפן אויער דערציילן.

שולמית מיט דער טויב זענען ארויס אין אַ זייטיקע הייל אַריין.

— מעג איך — פרעגט שלמה ביים קאַרליק — פרעגן, ווער די טויב איז?

— איך וועל דיר גערן זאָגן:

זי איז אויך אַמאָל אַ מענטש געווען, און אַ שיין מיידל געווען, דערנאָך אַ יונג ווייבל...

בלינד איז די ליבע, און זי האָט איר יונגן מאַנס פעלער נישט געזען, — עס איז שווער צו דערקענען, פונקט ווי דעם קעניג איז שווער צו דערקענען, ווער עס איז אים געטריי און ווער עס הנפעט אים...

און אַז עס איז אַ קינד, אַ מיידעלע, געבאָרן געוואָרן, האָט ער שוין אַלץ, וואָס זיי האָבן געהאַט, פאַרשווענדט, עס איז נישט געווען קיין וואָרים וואַסער פאַר דער קימפעטאָרין, קיין שטיקל לייוונט, מיט וואָס דאָס קינד צוצודעקן... דעמלט האָט זיי פּלוצלינג אויפגעשיינט דאָס גליק: מען האָט פאַר אַ בת־מלכה אַן אַם געזוכט, און זי האָט מען אַלס די שענסטע און בעסטע געפונען...

מיט האַרצווייטיק האָט זי איבערגעלאָזט איר אייגן קינד אָן אַ וויג, און איז געגאַנגען אין פּאַלאַץ אַריין אויסזייגן דעם לאַנד אַ בת־מלכה...

דאָס געהאַלט און אַלע מתנות האָט זי דעם מאַן געשיקט...

און דאַך, אַז זי איז, נאָך עטלעכע וואָכן, געקומען זען איר קינד, האָט זי עס געפונען אָפּגעשוואַכט און כמעט פאַרהונגערט...

און דעמלט איז איר געקומען אַ שלעכטער געדאַנק אין קאָפּ אַריין... זי וועט איבערטוישן די קינדער! נישט אויף לאַנג, — זי וועט דערנאָך צוריקטוישן, זאָל נאָר דאָס קראַנקע קינד צו זיך קומען!

נאָר צוריקטוישן האָט זי שוין נישט געקאָנט...

איבער דער צייט האָבן ביידע קינדער הערעלעך באַקומען...

איר אייגן קינד אין דער קעניגלעכער וויג האָט באַקומען גאָלדענע, בליצנדיקע האָר, די אמתע בת־מלכה — ווייסע האָר, ווי פלאַקס!

— ווען איז דאָס געווען, ווו? — פרעגט שלמה דערשראָקן.

— אין וווּנדערלאַנד, — ענטפערט דער קאַרליק — אין גלויבשטיין איז עס געשען, און שולמית און דבורה זענען די פאַרטוישטע קינדער.

שלמה האָט אַראָפּגעלאָזט דעם גראָען קאָפּ אונטער שווערע געדאַנקען...

— און זי האָט מורא געהאַט אויסצוזאָגן? — פרעגט ער. — צי האָט זי נישט געוווּסט, אַז פאַרן אמת וועל איך מוחל זיין?

— זי האָט נישט געקאָנט! דערווייל איז יואָב גרויס געוואָרן... און אין ווייבס זכות האָט מען אים אַריינגעלאָזט אין פּאַלאַץ, מען האָט אים רייך באַשענקט, און ער האָט דעם קעניג געדאַנקט! מער האָט ער נישט געדאַרפט... ער האָט אים אַרומגעשטריקט מיט חניפה, אַריינגעגנבעט זיך צו אים אין האַרץ און איז מיט יעדן טאָג גרעסער געוואָרן...

אַז דאָס ווייב האָט געענדיקט איר דינסט, האָט ער זי אין אַ קע־

לער פאַרשלאָסן... דאָרט איז זי געשטאָרבן. זי האָט געשריגן, גערופן, נאָר הינטער די דיקע מויערן איז איר קול פאַרשטיקט געוואָרן!

— איך בין ווערט געווען דאָס גלות! — רופט זיך אָן שלמה, — איך האָב שווער געזינדיקט! — נישט איינמאָל, שפּאַצירנדיק ביינאַכט אַרום פּאַלאַץ, האָב איך קרעכצן געהערט, האָב איך מיר שטאָלץ געטראַכט: אין מיין פּאַלאַץ וועט קיינער נישט קרעכצן, עס מוז זיין דער ווינט, וואָס רייסט זיך פון די קעלערן אַרויס...

— דאָס איז עס! שאַרף זענען די מלכים־אויערן פאַר יעדער חניפה, און שווער פאַר אָרימע קרעכצן... אַלץ איז דער ווינט!

— נאָר — טרייסט אים דער קאַרליק — דיין גלות ענדיקט זיך, דו וועסט אויסגעלייזט ווערן... נאָר דאָס מוז בלייבן בסוד —שולמית בלייבט בת־מלכה!

— און מיין טאָכטער, דבורה?!

— וועט גליקלעכער זיין — אַלע אוצרות פון דער הייל וועלן איר געהערן!

זי וועט רייכער זיין פאַר אַלע מלכים, פאַר אַלע קיסרים. נאָר זי וועט וויסן, ווי אַזוי די אוצרות צו באַנוצן...

אין דער זעלביקער רגע האָט זיך געהערט בלאָזן ווי פון אַ טראָמפּייט. דער קאַרליק איז אויפגעשטאַנען:

— עס הייבט זיך אָן! — זאָגט ער — אונדזער אויסלייזונג הייבט זיך אָן, דאָס בלאָזט מיין מומע אין גלויבשטיינער וואַלד... דאָס איז דער צייכן, אַז עס ווערט טאָג, אונדזער ריינער, העלער טאָג!

אין דער זעלביקער רגע זענען צוריק אַריין שולמית און די טויב.

און צום קאַרליק זאָגט פריילעך די טויב:

— שולמית גלייבט! איך האָב איר נאָכאַמאָל איז מ יי ן נאָמען און אין ז יי ן נאָמען געשוואָרן, אַז זי וועט גליקלעך זיין, און שלמה דעם זיבן און צוואַנציקסטן וועט קיין איינציקע האָר אויפן קאָפּ זיך נישט קרומען. און זי געטרויט מיר איר געשטאַלט...

— געדאַנקט איז גאָט! — האָט אויסגערופן דער קאַרליק. — דער אָדלער וואַרט פאַר דער הייל!

אין דער רגע האָט זיך שולמית מיט דער טויב פאַרביטן! די טויב אין געשטאַלט פון שולמית איז אַרויס פון דער הייל, און שולמית אין געשטאַלט פון אַ טויב איז אַרויסגעפלויגן און האָט זיך געשטעלט אויף שלמהס אַקסל.

און דער קאַרליק האָט אַ פּאַטש געגעבן מיט דער האַנט, און די הייל האָט זיך געעפנט, און שלמה זעט, ווי אַן אומגעהייער שטאַרקער אָדלער טראָגט די טויב, אין געשטאַלט פון שולמית, אין דער לופט.

— קיין גלויבשטיין — זאָגט דער קאַרליק — פליט זי, מיר וועלן נאָכקומען, אונדזערע אָדלער וואַרטן אויך...

און די הייל האָט זיך צוריק פאַרשלאָסן.

עלפטער קאַפּיטל

דער שטראַל. — דער כישוף־מאַכערינס ברכה. — דבורהס חלום.

אַ בלאַסער, סוף־ווינטערדיקער פרימאָרגן האָט זיך אַריינגעגלאָזט דורך אַ שפּאַרע אין דער הייל פון גלויבשטיינער וואַלד, און האָט, גלעטנ־דיק זי איבערן פּנים, די כישוף־מאַכערן געוועקט.

דער שטראַל, וואָס דער פרימאָרגן האָט געלאָזט אין דער הייל, איז דער אַלטער עפּעס אויסטערליש געפעלן, גלייך ער האָט איר פון הימל אַ גוטע בשורה געבראַכט.

זי האָט אַ פרייליכן וואָרף געטון מיטן אַלטן קאָפּ, אַ פּאַליע זיל־בערנע האָר האָט זיך צעטיילט אויף ביידע אַקסל און עס האָט זיך באַ־וויזן אַ שמייכלענדיק פּנים מיט גלאַנצנדיקע אויגן.

עס ציטערן איר די ליפּן, דאָס זאָגט זי „מודה־אני". דערנאָך גיסט זי זיך אָפּ די נעגל, און הייבט די אויגן אין דער הייך, און זאָגט מיט אַ ציטעריק שטיל קול:

— איך דאַנק דיר און לויב דיר, שעפער פון דער וועלט, פאַרן פרימאָרגן, פאַר דעם גאָלדענעם שטראַל, פאַר די בשורה טובה, וואָס ער האָט מיר געבראַכט, פאַר דער אויסלייזעניש, וואָס הייבט זיך אָן פאַר מיר און מיינס גלייכן...

איך בין שוין מיד געוואָרן, רבונו של עולם, איך האָב שוין אָנגע־הויבן בענקען אין מיין רו אַריין... אַ קראָ וויל אַזוי לאַנג נישט לעבן.

דערנאָך האָט זי געוואָרפן אַ שטאַרקן בליק אויף די פאָרהענגלעך, הינטער וועלכע עס איז געשלאָפן דער פאַרכישופטער יונגערמאַן.

— געלויבט איז גאָט, געהייכט זאָל זיין זיין ליבער נאָמען! לייכט איז שוין זיין שלאָף, שטאַרקער דער אָטעם, — די פאָרהענגלעך רירן זיך! מען קאָן אים שוין וועקן.

אַצינד האָט זי זיך אויפגעהויבן פון איר געלעגער און איז איבער־געגאַנגען אין דער צווייטער זייט הייל צו דבורהס בעט, זי לייגט איר די האַנט אויפן שטערן, וועקט זי מיט אַ קוש.

— אַ פרישער גוטמאָרגן אויף דיר, טאָכטער!

דבורה וועקט זיך האַלב דערשראָקן און קוקט זיך אַרום פאַר־וואונדערט.

— פון וואַנען קומסטו, טאָכטער? ווו האָט דיך דער מלאך פון חלומות אַרומגעפירט?

דבורה נעמט אַרום דער אַלטערס האַלדז און זאָגט:

— אַ שרעקלעכער, אַ וואונדערלעכער חלום!

— קאָנסטו אים דערציילן?...

— געוויס, מומעשי, איך האָב קיין סודות נישט פאַר דיר!

די אַלטע האָט זיך געזעצט אויפן ראַנד פון דבורהס בעט, און דבורה דערציילט:

— איך בין געזעסן — דערציילט זי — ערגעץ אין דער פרעמדער, אין אַ ווילד־פרעמדער שטאָט, אין אַן אָפּגעלעגענער ענגער גאַס, צווישן צוויי שורות קליינע, פינצטער־פאַרשלאָפענע, אָפּגעשיילטע הייזלעך... אויף אַ שטיין בין איך געזעסן... איינע אַליין, און האָב געציטערט פאַר שרעק.

און איבערן קאָפּ האָט זיך מיר נידעריק אַראָפּגעלאָזט אַ שוואַרצער, אַ צאָרנדיק־פינצטערער הימל, — ווי מיט אַ וואָלקן באַדעקט... שווער און צאָרניק איז געלעגן דער הימל איבער דער אויסגעשטאָרבענער גאַס. און איך זיץ אַזוי און קלער:

— ווער בין איך? וואָס טו איך דאָ? ווער האָט מיך פאַרלאָרן?

און מיר דאַכט זיך, אַז איך דאַרף ערגעץ גיין און ערגעץ עפּעס טון, עס זאָל פּלוצלינג צעריסן ווערן דער וואָלקן, עס זאָל אויפגלאַנצן אַ זו־מערדיק־לאַכנדיקער הימל, עס זאָל אויפלעבן די טויטע גאַס, און די קליינע הייזלעך זאָלן אָנהייבן וואַקסן און וואַקסן אין הימל, ווי די העכסטע פּאַלאַצן און הייליקייטן, און פון די פּאַלאַצן און הייליקייטן זאָל זיך הערן אַ זינגערײַ, אַ גערופערײַ פון גליק, — אַ בשורה טובה זאָל דורכפליען פון שטוב צו שטוב, פון הויז צו הויז...

און אײַנגאַנצן עטלעכע טריט האָב איך געדאַרפט גיין, און גאָר אַ קלייניקייט טון; איך געדענק אָבער נישט, וווהין צו גיין און וואָס צו טון!

און שרעקלעך ווי מוט מיר דאָס האַרץ! איך געדענק, אַז עס דאַרף עפּעס געטון ווערן, איידער די אָרעמע, פֿאַרשאָלטענע גאַס כאַפּט זיך אויף... איך פֿיל, אַז אויב נישט, וועט זי זיך אויפכאַפּן, מיט אַ בריל פֿון אַ קללה אויף שוימענדיקע ליפּן... און דעמלט וועט שוין זיין צו שפּעט... דער הימל וועט נאָך פֿינצטערער ווערן, און גאָט וועט פֿאַרהאַמערן די טויערן, און מער נישט אַרויסלאָזן קיין מאָרגנשטערן, קיין זון... עס וועט זיין שוין אַן אייביקע נאַכט.

און אַלץ האָט זיך אין מיר געוועגדט, און איך האָב אַלץ פֿאַרגעסן!

און פּלוצלינג האָב איך אונטערן שוואַרצן הימל אַ ווייסן, שווי־מענדיקן פֿלעק דערזען...

פֿון מזרח־זייט שווימט ער צו מיר, און לאָזט זיך אַלץ טיפֿער און טיפֿער אַראָפּ.

עס איז אַ ווייסע טויב געווען...

זי האָט זיך מיר אויף דער שויס געשטעלט, און איך האָב דערזען, אַז זי האָט אַ בריוועלע אויפֿן האַלדז, איך האָב דאָס בריוועלע אַראָפּ־גענומען.

און איך האָב אויפֿגעבונדן דאָס ווייסע שנירעלע און דאָס בריוועלע געעפֿנט, נאָר לעזן האָב איך נישט געקאָנט, עס איז צו פֿינצטער געווען!

נאָר אין דער זעלביקער רגע, האָט מיר גלייך איבערן קאָפּ אויפֿגע־פֿלאַמט אַ שטערן אויפֿן הימל, און האָט מיר דאָס בריוועלע באַשיינט... הבורה בלייבט שטיל, ווי דעם אָטעם צו כאַפּן.

— און וואָס איז געשטאַנען אין בריוועלע? — פֿרעגט די אַלטע.

— עס איז געשטאַנען... עס איז געשטאַנען, אַז איך... איך, איך — הייבט אָן דבורה צו שטאַמלען.

— וועל איך דיר זאָגן, וואָס עס איז געשטאַנען!

— דו? דו ווייסט, מומעשי?

— אַלץ ווייס איך! עס איז געשטאַנען, אַז דו ביסט נישט יואָב דעם רשעס טאָכטער, אַז דו ביסט אַ בת־מלכה! אַז מען האָט דיך מיט שולמית פֿאַרטוישט!

— יאָ!

— נאָך איז געשטאַנען, אַז דו זאָלסט אַנטלויפֿן פֿון דער הייל צו־ריק אין גלויבשטיינער פּאַלאַץ, דאָרט איז אַ סעודה אַ גרויסע, יואָב מאַכט אַ גרויסע סעודה — און שלמה און שולמית וועלן אויך אויף דער

סעודה זיין, און שלמה וועט אויסגעלייזט ווערן פון גלות און צוריק קריגען זיך פאר מלך! דעמלט — איז געשטאַנען — זאָלסטו אָנע־מען שלמהן ביי דער האַנט און צופירן צו דער געשטאָרבענער מלכהס, עליה־השלום, פאָרטרעט, און ווייזן, צו וועמען דו ביסט ענלעך!

— אַזוי איז געשטאַנען!

— און דו זאָלסט ווערן בת־מלכה — —

— יאָ, יאָ...

— און דו וואָס האָסט געזאָגט?

— איך? איך האָב דאָס בריוועלע אויף פיץ־פיצלעך צעריסן און אויפן ווינט פאַרזייעט... זיי זענען זיך, ווי קליינע ווייסע פליגעלעך צע־פלויגן...

— פאַרוואָס?

— ווייל איך האָב געוווסט, אַז מיין וועג, וואָס איך דאַרף גיין, איז נישט קיין גלויבשטיין, און דאָס, וואָס איך דאַרף טון, איז נישט אַ קרוין אויפן קאָפּ אַרויפצולייגן... נאָר עפּעס אַנדערש און ערגעץ אַנדערש, כאָטש ווו און וואָס — האָב איך אין חלום נישט געדענקט...

— און איצינד?

ווי אַ רויז האָט אויפגעפלאַמט דבורהס פּנים:

— מעג איך? — פרעגט זי מיט ציטערדיקע ליפּן

— וואַרט, אַביסל שפּעטער; דערצייל מיר נאָר דעם סוף פון דעם חלום. וואָס איז ווייטער געשען?

— ווייטער? די טויב איז אַוועקגעפלויגן, און דער שטערן האָט זיך אַראָפּגעלאָזט און געשטעלט זיך מיר ווי אַ קרוין אויפן קאָפּ...

— דאָס איז דיין מזל, דבורה, — קושט זי די אַלטע מיט פרייד — שטיי אויף און קום מיט מיר אין וואַלד אַריין!

צוועלפטער קאַפּיטל

שופר בלאָזן. — אחשורושעס סעודה. — הושו! הושו! גיי וועקן!

אין דער לופט האָט זיך געפילט אַ הויך פון פרילינג, נאָר דער גלויבשטיינער וואַלד איז נאָך אינגאַנצן מיט שניי באַדעקט. די ביימער זעען אויס ווי אומגעקערטע טראַלבן מיט ווייסע בלימעלעך, און אויפן שנייענעם דיוואַן, מיט וועלכן דער וואַלד איז אויסגעבעט, בליצן אַנט־קעגן דער אויפגייענדיקער זון מיליאַרדן שנייענע בריליאַנטן.

די אַלטע כישוף־מאַכערן מיט דבורהן זענען אַרויסגעקומען פון דער הייל, און דער אַלטער אויפן האַלדז הענגט אַ שופר אויף אַ לאַנגער גאָלדענער קייט.

זי האָט זיך אָפּגעשטעלט, גענומען דעם שופר צום מויל.

תקיעה!

דער קלאַנג פון שופר ציטערט נאָך אין דער לופט, און דבורה פילט שוין, ווי עס ציטערט די ערד אונטער אירע פיס פון טויזנטער טריט.

דאָס האָט דער שופר די שלאָפנדיקע סאַרנעס געוועקט, און פון אַלע עקן פון וואַלד לויפן זיי זיך צונויף, און שטעלן זיך אויס אַ שורה, דער כישוף־מאַכערן צו דער רעכטער האַנט.

צי איז עס אַ חלום? דבורה הערט, ווי די כישוף־מאַכערן באַגריסט זיי מיט אַ פרייליכן „גוט מאָרגן" און די סאַרנעס, וואָס ציטערן פאַר קעלט, ענטפערן איר מיט אַ פרייליכן „גוט יאָר!"

און ווייטער נעמט די אַלטע דעם שופר צום מויל.

תרועה!

עס פאַרקלינגט ווייטער אין דער לופט, און מיט ציטערדיקע פע־לעכלעך, פון אַלע עקן פון וואַלד, לויפן זיך צונויף אויפגעוועקטע הירשן, און שטעלן זיך אויס אַ שורה, אַנטקעגן די סאַרנעס, דער כישוף־מאַכערן צו דער לינקער האַנט.

— גוט מאָרגן, הירשן!

—גוט יאָר, מומעשי!

און צום דריטן מאָל נעמט די אַלטע דעם שופר צום מויל, צום דריטן מאָל בלאָזט זי, און די ווייסע קרוינען אויף די הויכע ביימער הייבן אָן לייכט צו ציטערן, איבערן גאַנצן וואַלד וואַרפן זיך אויף קופּ־קעלער שניי, און ס'שפּרינגען חיהלעך אַרויס, — אַ געלויפעריי, אַ געיאָ־געריי אין וואַלד, — האַלב פאַרשלאָפענע וועווערקעס, קעניגלעך, האָזן, און העזעלעך, און פיקסלעך קליינע און גרויסע, און נאָך אַלערליי קליינ־וואַרג פון וואַלד, מיט זילבערנע וואָנסן, מיט עלפנביינענע און זילבערנע הערנערלעך קומען אָנצולויפן, און שטעלן זיך אויס אויפן פראָנט, אַנט־קעגן דער כישוף־מאַכערן.

— גוט מאָרגן, חיהלעך!

— גוט יאָר, מומעשי!

און צום פערטן מאָל, צום לעצטן מאָל, בלאָזט די אַלטע. נאָך שאַר־פער קלינגט עס אין דער הויך, און אונטערן הימל, פון אַלע עקן פון דער

וועלט, באַווייזן זיך שווימענדיקע שוואַרצע, ווייסע און פאַרביקע פלעקן, און עס הערט זיך אַ גערויש, אַ געזשומעריי, אַ פליגל־קלאַפּעריי, און אַ גאַנצע כמאַרע פון פליגל שוועבן שוין אין דער לופט, און רעדלען אַרום דער אַלטער כישוף־מאַכערינס קאָפּ.

„גוט מאָרגן“ — „גוט יאָר“; און די אַלטע האָט צו זיי אַזוי גע־זאָגט:

ערשטנס, זייט מיר מוחל, וואָס איך האָב אייך היי־יאָר אַזוי פרי געוועקט, אַזוי פרי צונויפגערופן! איבעראיאָר, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבן, וועט איר דערפאַר לענגער רוען, לענגער שלאָפן... ד אָ ס מאָל מוזט איר מיר טון אַ טובה!

— גערן! גערן!— ווערט אַ גערופעריי פון אַלע זייטן. — וואָס דיין האַרץ נאָר גלוסט!

— איר אַלע, — זאָגט די כישוף־מאַכערין, — איר אַלע, וואָס שפּרינגט, היפּעט, טאַנצט, לויפט און פליט! איר אַלע זאָלט אייך תיכף ומיד בעגעבן צום פעטער קאַרליק אין דער הייל אַריין, אויף אייערע באַ־קאַנטע וועגן, מיט אייער קפיצת הדרך, זאָגן אים פון מיר: „גוט מאָרגן!“ און נעמען זיינע אוצרות און איבערטראָגן אין גלויבשטיינער פּאַלאַץ אַריין! צוויי פוד גאָלד זאָל נעמען אַ הירש, צו איינציקע פוד אַ סאַרנע, און די קליינע חיהלעך — צו האַלבע! און די שוואַרצע פליגל זאָלן זיך אויפהענגען ווייסע שנורן פּערל, און די ווייסע פליגל — ש וו אַ ר צ ע פּערל, און די קאָלירטע — אַלערליי קרעלן און טייערע שטיינער!

די אַלטע בלייבט אַ רגע שטיל און ווענדט זיך צו דבורהן:

— וואָס וואָלסטו געטון, קינד, ווען מען זאָל דיר איבערגעבן דאָס גאַנצע פאַרמעגן?

דבורה טראַכט אַ ווײַלע און ענטפערט:

— איך וואָלט עס הפקר געמאַכט, דאָס גאָלד זאָל דעם ווערט פאַר־לירן, עס זאָל אויפהערן קנאה, שנאה...

— גוט, גוט, — שמייכלט די אַלטע, — אפשר אויך אַ פּלאַן.

און ווענדנדיק זיך צו די פליגל און חיהלעך, זאָגט זי ווייטער:

— מיט דעם אַלעם זאָלט איר פליען, לויפן און טרייבן צום גלויב־שטיינער פּאַלאַץ... דאָרט האַלט יואָב...

— דער פאַלשער יואָב, — פאַלן חיהלעך און פליגל אַריין אין די רייד:

— נישט אייער זאַך, — בייזערט זיך די אַלטע, — דאַרט האַלט יואָב אַ סעודה!

— און אַ סעודה, — זאָגט ווייטער די אַלטע מיט אַ וווּנדערלעכן שמייכל, — ווי אחשורוש אין זיין צייט! ער וויל זיך אויך אַ מלכה קלויבן, די שענסטע פון דער גאַנצער מדינה וויל ער!

— דער רשע!

— שטיל זאָל זיין! — טופעט די אַלטע מיטן פוס — זיין טאַכטער שטייט פאַר אייך!

— עס איז נישט זיין טאָכטער! — עס ווערט אַ געוווישעריי: מיר ווייסן, מיר ווייסן!

— און אַז מען ווייסט, — לאַכט די אַלטע, איז מען קלוג, און אַז מען איז קלוג, שווייגט מען!

און זי מאַכט צוריק אַן ערנסט פנים און זאָגט:

— און אַ סעודה ווערט זיין כיד המלך! זיבן טעג און זיבן נאַכט אַ סעודה! טויזנטער פאַרביקע לאַמטערן וועלן פלאַמען אין פּאַלאַץ און אין גאָרטן! טישן אָן צאָל וועלן זיך ברעכן אונטער דער לאַסט פון עסנוואַרג און וויינען, הונדערטער קאַפּעלן פון מוזיקאַנטן, הונדערטער באָרן פון זינגער און שפּילער וועלן זיין אין זאַלן און אַלעען צעוואָרפן... פון גאָלדענע עלפנביינערנע און פּערלמוטערנע שיפלעך, וואָס וועלן זיך גלימשן איבערן בלאָען שפּיגל, וועט שווימען געזאַנג, פון יעדן בלומען־שטרויס וועט אַרויסקלינגען, אַרויסזינגען, אַרויסשפּילן...

אויבן אין הימל וועט שווימען אַ געלע, פאַרשעמטע לבנה, קיין שטערן וועט מען גאָר נישט זען, באַהאַלטן וועלן זיי זיך פאַר קנאה...

אונטן וועלן שענערע זיין! אַלע שטערן פון גאַנץ וווּנדערלאַנד, — די שענסטע פרויען פון גאַנץ וווּנדערלאַנד וועלן פאַרבייגיין פאַרן טראָן... אויפן טראָן וועט זיצן יואָב, יואָב מיטן אַלטן, פאַרשרומפּענעם פנים, מיט פאַרגלעזערטע אויגן, מיט אַ ברייט געעפנט מויל, ווי ביי אַ פיש... און ער וועט קוקן, קוקן און וועלן זיך אויסקלויבן אַ מלכה...

— פוי! — ווערט אַ גערופעריי און געפייפעריי צווישן די חיות.

— שווייגט! — רופט די אַלטע שטרענג. — אַהין זאָלט איר ברענגען די אוצרות! דער רעשט געהערט שוין צו מיר!

— און אַצינד, — זאָגט ווייטער די אַלטע, — רירט אייך! צע־שיידט אייך! צעיאָגט און צעפליט אייך! יואבס יעגער קומען אָן —

ווילדפרעט דאַרף מען! זאָל אייך קיין פייל נישט טרעפן, קיין קויל נישט רירן! הוש! הוש!

די פייגל און די חיהלעך זענען פאַרשוווּנדן געוואָרן, און די אַלטע נעמט אַרום דבורהן, קושט זי און זאָגט:

— אַצינד, אין גאָטס נאָמען, גיי און וועק, וועמען דו ווייסט!

דרייצנטער קאַפּיטל

וואָס די אַלטע קראָ ווייסט און דערציילט.

אין די לעצטע טעג איז נישט רואיק געווען אין גלויבשטיינער וואַלד.

קוים זענען זיך די געוועקטע חיות און געפליגל צעלאָפן און צעפלויגן, האָבן זיך אין וואַלד גאַנצע מאַסן יעגער באַוויזן. עס איז געוואָרן אַ געשיסעריי, אַ געיאָגעריי. זיי האָבן געיאָגט און געשאָסן באַזונדער און חברותוויז, און מען האָט אויסגעטייט פון וואַלד דעם רעשט ביסל פעפער און פוילע, וואָס האָבן דער כישוף-מאַכערינס רופן און בלאָזן אין שלאָף נישט געהערט, אָדער געהערט און איבערגעדרייט זיך אויף דער צווייטער זייט און ווייטער געשלאָפן. — אַזעלכע האָבן דערפאַר די יעגער געוועקט און געטייט אויף ווילדפרעט פאַר יואבן צו דער סעודה...

דערנאָך האָבן אָנגעהויבן די געסט צו גיין, צו רייטן און צו פאָרן, פון אַלע זייטן פון דער מדינה, אויף אַלערליי פור-ווערק, מיט אַלערליי געשפאַן.

שפּילער און זינגער און קונצנמאַכער — צו-פוס, אָדער אַ גאַנצע חברה האָט זיך געשלעפּט אויף אַ פויעריש פורל — אַ געבאַפּט געלעגנהייט. אויך שווערע וועגן זענען געגאַנגען, זיי האָבן די שענסטע דאָרפמיידלעך געפירט, — פריילעכע אויגן האָבן דורכגעבליצט, פאַרשידנפאַרביקע בענדער האָבן דורכגעווייט, לוסטיקע לידער האָבן דורכגעקלונגען, עס האָבן זיך אויך פיל וואָלענטן, קאָטשן, קאַרעטן געוויזן. מיט בליצנדיקע שויבן, מיט גאָלד און זילבער באַשלאָגן געשפאַן און טייערע פערד...

עס האָבן קיין חיהלעך געוויהערט, עס האָבן קיין פייגל געזונגען, און פול מיט גערויש און געזאַנג איז געווען דער וואַלד, און די ערד אונטער אים האָט געציטערט אונטער די פיס-גייער, רייטער און פאָרער...

און אז דאָס גאַנצע געוויש איז אַריבער קיין גלויבשטיין, איז דער וואַלד געבליבן שטום, שרעקלעך שטום...

צעטרעטן און צעמאַרשטעט איז דער שניי; דורכגעדערט, אויפגע־וואָרפן — דער וואַלד.

נאָר עטלעכע קראָען זענען אויף אַ ווייסן בוים געבליבן, און די עלטסטע פון זיי דערציילט די יונגערע, וואָס אין גלויבשטיין איז געשען.

זי האַלט אינדערמיט דערציילונג:

— אַן אומגעהויער לאַנגע שורה פון שיינהייטן האָט זיך געצויגן פאַר יואָבס שטול...

לאַנגזאַם זענען זיי געגאַנגען, טריט ביי טריט מאַרשירט, ביי דעם קלאַנג פון שפּילער, זיסער, פאַרכישופטער מוזיק.

אַלע קאַפּעלן האָבן ביי די פענצטער פון פּאַלאַץ געשפּילט, אַלע כאָרן האָבן געזונגען, און אין סאַלאָן האָט געבליצט פון בריליאַנטן און בריליאַנטענע אויגן...

פאַרשידנפאַרביקע טואַלעטן האָבן געבלענדט...

און דער אַלטער יואָב זיצט אײַנגעבויגן מיט אַ בלאַס פּנים און אויסגעגלאָצטע אויגן, און קוקט...

פּלוצים האָט ער דערזען, אַז רעכטס, נישט ווייט פון טראָן, שטייט אַ שיינער יונגערמאַן מיט אַ ווייסער טויב אויף אַן אַקסל. וואָס טוט ער דאָ? ער קוקט לינקס און דערזעט זיין אייגענע טאָכטער דבורהן, מיט אַ העל גלאַנצנדיקן שטערן, ווי אַ קרוין, אויפן קאָפּ, נעבן אַ יונגנמאַן, וואָס האָט אויף אַלע מיט צוויי אויגן, ווי צוויי שטערן, געקוקט. און פון פאָרנט זעט ער — קומט אַריין שולמית...

עס איז נישט שולמית, עס איז איר געשטאַלט געווען.

שולמית אין געשטאַלט פון אַ ווייסער טויב איז געשטאַנען רעכטס. אויפן באַרימטן שפּיקערס אַקסל; און אין געשטאַלט פון שולמית האָט זיך צו אים דער גלגול פון זיין ווייב, וואָס ער האָט אין קעלער פאַרמאַ־טערט, גענענט.

און פון ווייטנס באַווייזט זיך נאָך שלמה, צוריק אין בגדי־מלכות געקליידט...

יואָב פאַלט פאַר שרעק אַראָפּ פון שטול, און אויף אַלע פיר ריטשעט ער זיך צו צו שולמית, דאָס הייסט, צו זיין אייגן פאַרשטאָרבן ווייב, וואָס האָט זיך אין שולמיתעס געשטאַלט פאַרשטעלט.

ער ריטשט זיך און פאַלט צו מיט ווייסע ליפּן צום זוים פון איר קלייד און קרעכצט:

„דאָס האָב איך אַלץ אויס ליבשאַפט צו דיר געטון... זיי מיר מוחל, שולמית, זיי מיין ווייב!“

— דער אַלטער נאַר! — רופן די יונגערע קראָען.

די אַלטע לאָזט זיך נישט איבערהאַקן און דערציילט ווייטער:

— אין דער זעלביקער רגע איז די וווּנדערלעכע זאַך געשען.

שולמית און די ווייסע טויב האָבן זיך צוריק מיט די געשטאַלטן פאַרביטן.

די עכטע שולמית האָט זיך געשטעלט ביי דעם באַרימטן שטיקער אין אַ זייט, און די ווייסע טויב האָט דאָס צווייטע און דאָס לעצטע מאָל איר געשטאַלט געטוישט, און יואָב, פאַרדולט און משוגע פאַר תאווה און שרעק, האָט פאַר זיך זיין פאַרשטאַרבן ווייב דערזען, איז תכריכים איז זי פאַר אים געשטאַנען, און אַ ווייס־טויטע האַנט אים אויפן קאָפּ געלייגט...

און אין דער זעלביקער רגע האָבן זיך געעפנט דריי טירן, פון פראָנט, רעכטס און לינקס...

פיר ווייסע בערן זענען אַריינגעקומען רעכטס; פיר ווייסע בערן האָבן געטראָגן פיר גאָלדענע שטאַנגען פון אַ רויט־סאַמעטענער חופּה מיט פּערל און בריליאַנטן געשטיקט, און האָבן זיך נעבן דעם באַרימטן שטיקער מיט שולמית געשטעלט און זיי אונטער דער חופּה גענומען.

און פּונקט אַזוינע פיר ווייסע בערן זענען אַריינגעקומען לינקס, און האָבן אויך אונטער אַזאַ חופּה גענומען די צווייטע פּאָר, דבורהן, יואָבס טאָכטער, מיטן ליכטיקן שטערן אויפן קאָפּ, און דעם יונגנמאַן מיט די שטערנשטראַלנדיקע אויגן...

און פון פאָרנט זענען אַריינגעפלויגן פיר שוואַרצע, שרעקלעך שוואַרצע קראָען, מיט אַ שוואַרצער, שוואַרצער חופּה און האָבן זיך געשטעלט אין דער לופט איבער יואָבס און זיין ווייבס קאָפּ...

און אונדזער מומע האָט זיך אויך באַוויזן...

אונדזער אַלטע מומע מיט די ווייסע האָר, ברענענדיקע אויגן און מיטן שופר אויף דער לאַנגער גאָלדענער קייט...

און דער פעטער קאַרליק האָט זיך באַוויזן אין שוואַרץ־סאַמעטענע קליידער און אין אַ שטריימל — אַ שוואַרץ שטריימל מיט לאַנגע, לאַנגע זילבערנע שטראַלן — ער וועט ביי די רויטע חופּות מסדר קדושין זיין...

און די אַלטע האָט אַ בלאָז געטון —

שברים האָט זי געבלאָזן...

און ביים בלאָזן האָבן זיך די פיר שדים אין געשטאַלט פון קראָען מיט דער שוואַרצער חופה אויפגעהויבן און אַרויסגעפלויגן מיט יואָבן און זיין ווייב, מיט וועלכער ער איז נאָך אַמאָל געשטאַנען אונטער דער חופה צוזאַמען...

און איינעם פליען איז אַראָפּגעפאַלן די קרוין פון יואָבס קאָפּ און האָט זיך צוגעקאָלערט צו שלמה דעם זיבן און צוואַנציקסטנס פיס...

און דער סדור קדושין ביי די רויטע חופות האָט זיך אָנגעהויבן... און באַלד דערנאָך האָבן זיך אונדזערע חיות און עופות באַוויזן און האָבן דעם קאַרליקס אוצרות דבורה'ן צו די פיס געלייגט.

— דאָס איז זיין נדן! האָבן זיי געזאָגט.

— אויפן אָרט פון דער מלוכה — זאָגן די יונגע קראָען און פרעגן:

— און ווייטער וואָס איז געשען?

נאָר די אַלטע קראָ רופט צו זיי שטיל: הערט, הערט!

אַ שטיל געוויש איז געוואָרן אין וואַלד, שטילע טריט האָבן זיך געהערט.

אַ חבורה קליינע, גאָר קליינע מענטשעלעך, קאַרליקעס, אין שוואַרץ סאַמעטענע קליידער, מיט גאָלדענע גאַרטל מיט בריליאַנטן בליצנדיקע אַראָפּגעלאָזטע עקן, מיט קליינע זילבער בליצנדיקע שטרייפלעך, און מיט אויגן, וואָס האָבן אַלעם איבערגעבליצט, האָט זיך באַוויזן אין וואַלד, און האָבן רואיק און שטיל דורכמאַרשירט.

די קראָען האָבן זיי נאָכגעקוקט ביז זיי זענען פאַרשוווּנדן געוואָרן.

— וואָס איז דאָס? פרעגן די יונגע קראָען ביי דער אַלטער.

— די אַלטע זאָגט זיי:

איך ווייס און וועל אייך זאָגן:

דאָס איז אַ דעלעגאַציע, וואָס די קאַרליקעס שיקן אַרויס צו שלמה דעם זיבן און צוואַנציקסטן.

זיי, די מענטשן מיט קליינע גופים און גרויסע נשמות, ווילן שלום מאַכן מיט די גרויסע גופים און קליינע נשמות!

— ביז אַהער האָבן זיי עס נישט געפּרוּווט?

באַ! זיי ווייסן, אַז שאַפן האָבן ביז איצט געקאָנט נאָר גרויסע גו־פים און קליינע נשמות, וועלכע האָבן ביז אַהער ליב געהאַט מלחמה צו האַלטן; יעדער נצחון איז געווען אַ נייער בריליאַנט אין דער קרוין אויף זייער קאָפּ...

שלמה דער זיבן און צוואַנציקסטער, רעכענען זיי, וועט שוין קיין מלחמות נישט פירן... ער האָט גלות געליטן, אויך ביי אַ קאַרליק אונטער דער ערד געלעבט, וועט ער זיי אויסהערן און פאַרשטיין...

— פאַרוואָס האָבן זיי נישט געפּרוּווט ביי שלמה דעם ערשטן? ער האָט אויך קיין מלחמות נישט געפירט און איז אַ חכם געווען...

— ביי אים זיינען זיי טאַקע דריי מאָל געווען און ג י ש ט גע־טראָפן... ער האָט אַלע דריי מאָל צו זיי קיין צייט נישט געהאַט.

דאָס ערשטע מאָל האָט ער זיך פרעהס טאָכטער פאַרן טויזנטסטן ווייב געבראַכט און האָט זיך איר צוליב, זי צו דערפרייען, אויף אַ גאַנץ יאָר פון מלוכה אָפּגערוקט...

דאָס צווייטע מאָל — האָט מען אים אַ שטאַל מיט פערד פון מצרים געבראַכט... האָט ער נאָך ווייניקער צייט געהאַט, און דער עולם אין ירו־שלים האָט זיך דערווייל לוסטיק געמאַכט איבער די קליינע מענטשעלעך!

צום דריטן מאָל האָבן זיי נאָך ערגער געטראָפן! די מלכה־שבא איז געווען צו גאַסט!

עס איז, זעט אויס, אַ הימל־זאַך געווען! מען האָט דאַרט קיין שלום נישט געוואָלט, און די קאַרליקעס האָבן אָנגעהויבן גאָר אין גאַנצן מסופּק צו זיין, צי איז ער טאַקע, דער שלמה, אַזאַ חכם, מאַלע וואָס אַ וועלט זאָגט!

די אַלטע קראָ פאַרשווייגט און פּיקט זיך אין עק שטאַרק פאַר־קלערט.

— און היינט, — פרעגן די יונגע — וועלן זיי פועלן?

— ווער ווייסט? — דער היינטיקער שלמה איז ערלעך און גוט... דער באַרימטער קינסטלער איז זיין איידעם, דבורהס מאַן מיט די שטערנ־ליכטיקע אויגן זאָל ווערן משנה למלך...

זי פאַרטראַכט זיך ווייטער און פּיקט זיך אין עק.

ביים גוסס צוקאַפּנס

דער שמש פון גן־עדן — א ליכטיקער מלאך — אן אָפּגלאַנץ פון זיין ליבן נאָמענס שטראַלנדיקער געגאַד, קומט איינמאָל פאַרנאַכט פון גן־עדן אַרויס און עפנט, צערודערט און פאַרזאָרגט, א פענצטערל פון הימל, בייגט אַרויס דעם שטראַלנדיקן קאָפּ און ווענדט זיך מיט א טרויעריקער, ציטערדיקער שטימע צו דער אונטערגייענדיקער זון און פרעגט:

— ווייסטו נישט, זון, וואָס ביי לייבל קאָנסקיוואָלער טוט זיך?

די זון שווייגט; זי ווייסט נישט.

נאָך אומרואיקער ציט דער מלאך זיין שטראַלנדיקן קאָפּ צוריק.

און נישט אומזיסט איז אומרואיק דער מלאך.

שוין מכמה וכמה שנים רוישן צוויי מאָל אין טאָג אַלע זיבן הימלען מיט לייבל קאָנסקיוואָלערס „שמע ישראל“...

ווי אַ זילבערנער שרויט צעשיט זיך זיין „אח— — —ד“ צופוסנס ביים כסא הכבוד... און עס קאָלערט זיך דער „אחד“ און זומט, און ברומט, און זידט, ווי א מחנה זומער־פייגעלעך, וואָס גלוסט און בענקט צו דער פלאַם, ווערט צוגעצויגן צו איר און בריט זיך און ברענט אין איר, מיטן גרעסטן תענוג פון „יסורים של אהבה“...

דאָס לעצטע מאָל האָט ער אים צו שחרית געהערט.

צו מנחה האָט ער שוין געפעלט.

אין בעט אין לויב־געזאַנג פון אַלע וועלטן איז דעריבער אַ פּגימה געווען...

אין אָרקעסטער איז פּלוצלינג שטיל געוואָרן א כלי; א סטרונע ביי אן ערשטער פידל האָט געפּלאַצט און איז פאַרשטומט געוואָרן.

צי האָט לייבל קאָנסקיוואָלער פאַרגעסן צו דאַווענען מנחה?

וועט ער זאָגן צוויי שמונה־עשרהס ביי מעריב?

נידעריקער לאָזט זיך דערווייל אַראָפּ די זון. די שטיל באַהאַלטענע שאָטנס קריגן רשות, אַרויסצוקומען פון זייערע באַהעלטענישן, — און

זיי קריכן ארויס פון די שפּאַלטן אין די פעלזן ביי ימים, פון גריבער און הײלן אין וויסטע מדבריות, פון אונטער ביימער און צווישן צווייגן און בלעטער אין די טיפסטע וועלדער . . . און זיי פארשפרייטן זיך איבערן ישוב און פלעכטן זיך ארום און ארום...

און אָט איז אראָפּ די זון אינגאנצן. לבנה און שטערן בלאנקען שטיל־שווייגנדיק אויף און געבן איבער די ממשלה איבער דער וועלט אויף איבער נאכט... און זיי שפּינען און וועבן זייער פארכישופט שפּינוועבס — א זילבער־דינע נעץ איבער דער פארמאטערטער ערד...

און גלייך מיט דער זון איז איבערן הימל פארזונקען געוואָרן די חיה מיט דער אויפשריפט „אמת" אויפן שטערן, און צוזאמען מיט דער לבנה איז ארויסגעשוואומען פון דער צווייטער זייט די חיה מיט דער זילבערנער טרעסט אויפן שטערן און מיט דער אויפשריפט „אמונה"...

און באלד עפענען זיך שטילשווייגנדיק די טויערן פון הימל און לאָזן אריין גאנצע מחנות נשמות פון אייגגעשלאָפענע מענטשן, וואָס קו־מען נאכט אויף נאכט ארויף און פארשרייבן אין די הייליקע ביכער, ווי אזוי עס האָט זיך אָפּגעלעבט דער טאָג...

און עס סקריפּען די פעדערן, און עס רוישן מיליאָנען — מיליאָסן פליגל, טייל ווייסע ווי שניי, ס'רוב גראָע, פארפלעקטע, מאנכע אויך רויט־פארבלוטיקטע . . .

און אלע זיבן הימלען ווערן פול מיט א געמישטן גערויש פון געבעט, חרטה, בענקעניש, ליבשאפט, האָפענונג און שרעק... און פּלוצלינג בלייבט אלץ ווי פארשטארט.

ארום כסא הכבוד וויקלט זיך שטיל א זילבערנער נעפּל, וויקלט זיך און וויקלט און ווערט טונקעלער און טונקעלער...

און פון אונטערן נעפּל הערט זיך א ברומען ווי פון א טויב:

„ווי איז מיר, וואָס איך האָב חרוב געמאכט מיין הויז...

„וואָס איך האָב פארברענט מיין פּאלאץ...

„וואָס איך האָב פארטריבן מיין זון, מיין אייגציקן זון"...

און א שוידער פון רחמנות גייט דורך אלע זיבן הימלען...

און עס ווערט ווייטער שטיל. אלץ האָט זיין אָטעם פארהאלטן, װארטנדיק ווי אויף אַ נס, אויף עפּעס א וואונדער, אויף א בשורה א נייע...

עס איז אָבער גאָרנישט געשען...

עס דערהערט זיך פון אונטן א קול: עס קרייט דער האָן.

פון כסא הכבוד גייט אָפּ דער נעפּל, דער פארכישופטער שוידער

פלאצט און צערינגט... עס עפענען זיך ווייטער די פענצטער פון הימל, די נשמות פליען צוריק ארויס, מלאכים מיט בריליאנטענע פלעדערווישן יאָגן ארויס די פארשפעטיקטע, די פארציטערטע, פארוויינטע און טיף דערשראָקענע...

עס דויערט נישט לאנג, און מען הערט ווי מען קלאפט אונטן צו חצות...

באלד הייבט אָן בלאָז און בלאסער צו ווערן דער צייכן „אמונה" אויף דער זילבערנער טרעסט. א דינער, רויטלעכער שטראל וועקט זיך פון מזרח־זייט...

דער גן־עדן־שמש וועקט זיך ווי פון אַ טיפן חלום, גייט־צו און עפנט נאָכאמאָל א פענצטערל אין הימל, בייגט ארויס דעם קאָפּ און רופט, פרעגנדיק:

— לבנה און שטערן, איידער איר פארשווינדט, צי קענט איר מיר נישט זאָגן, וואָס עס האָט מיט לייבל קאָנסקיוואָלער פאסירט?

און דעמאָלט האָט זיך גאָלדן־צעפלאקערט א קליין שטערנדל פון ווייטן, איז צוגעשוווּמען צום פענצטערל און האָט געענטפערט:

— איך ווייס, ליכטיקער מלאך!

איך בין דורך קאָנסקיוואָלע געשווומען און האָב אין זיין פענצ־טערל אריינגעקוקט... ער שטארבט, לייבל קאָנסקיוואָלער... אן אלטער מאן... זיין ווייסע באָרד איבער דער קאָלדרע בלאנקט ווי ריין זילבער... נאָר דאָס פּנים איז איינגעשרומפּן און געל... איך האָב געזען, ווי מען האָט אים א פעדער אונטער די נאָזלעכער געלייגט; איך האָב אָבער נישט געזען, זי זאָל זיך רירן.

און דער מלאך, דער שמש פון גן־עדן, האָט ביי קיינעם קיין רשות נישט גענומען, על דעת עצמו איז ער אראָפּגעשאָסן אויף דער ערד נאָך לייבל קאָנסקיוואָלערס נשמה. —

עס וועט אָן אומגעריכטע פרייד זיין אין גן־עדן.

אזוי האָט ער געטראכט.

פלינק פליען מלאכים, נאָר — די שוואַרצע ווי די ווייסע...

און אז דער ליכטיקער מלאך איז אראָפּגעקומען, האָט ער שוין גע־טראָפן אַ פינצטערן מלאך ביים גוסס צוקאָפּנס...

צו איז דער פינצטערער פריער ארויס, צי האָט ער צו אונדז א קיר־צערן וועג? ווער ווייסט?

— וואָס טוסטו דאָ? — וווּנדערט זיך דער ליכטיקער מלאך, דער־שראָקן. עס איז דאָך לייבל קאָנסקיוואָלער!

— איז וואָס? — לאכט דער שווארצער. און צוויי שורות ווייסע ציין בליצן אים ארויס פון אויסגעקרומטן מויל...

— דאָס איז מיין נשמה! איך בין שמש פון גן־עדן.

— זייער אָנגענעם! — מאכט דער שווארצער א העוויה; איך בין נאָר א לאפיטוט פון גיהנום, נאָר לאָמיר זען!

און ער גיט א שאר מיט א פוס אונטערן קראנקנס בעט, און עס רוקט זיך ארויס א פארבונדענער זאק.

— וואָס ליגט דאָ אין זאק?

— טלית ותפילין, — וויל דער גוטער מלאך טרעפן.

— אונטערן בעט באהאלטן? עבירות באהאלט מען!

און ער בייגט זיך אראָפּ צום זאק און בינדט אים אויף, און עפנט אים און דערלאנגט אים א שטויס מיטן פוס — א גאָלדענער גלאנץ ווארפט זיך איבער דער שטוב, א גאָלדענער קלאנג לויפט אים נאָך — גאָלדענע רענדלעך שיטן זיך אויס...

— גנבה־געלט, גזלה־געלט! — רופט אויס דער שווארצער מלאך: אויסגענארט ביי נישט קלוגע, גערויבט ביי אלמנות, געגזלט ביי יתומים, פון צדקה־פושקעס ארויסגענומען... מיט בלוטיקע טרערן זענען זיי גע־וואשן און הארציקע בלוט־פלעקן קלעפן אָן זיי... און זע, ווי ער וועקט זיך, אז מען רירט זיין גאָלד!

מיט פארשלאָסענע אויגן ווארפט זיך דער גוסס...

פארציטערט בלייבט דער ווייסער מלאך און פארשטעלט זיך דאָס פּנים מיט דער ערשטער פּאָר פליגל... דורך א שפּאלט פון לאָדן רייסט זיך אריין א שטראל פון דער מאָרגנדיקער זון, ער פאלט איבערן גוסס'עס ברעמען — זיי ציטערן.

צום לעצטן מאָל עפנט ער האלב די אויגן אויף:

— ווער איז דאָ? — פרעגן די פארשטומטע, פארגעלטע ליפּן מיט א שאָרך פון א פארפוילטן בלאט...

— איך! — ענטפערט דער שלעכטער מלאך: איך, וואָס איך בין נאָך דיין נשמה געקומען... קום!

ווו אהין?

— אין גיהנום אריין!

— פאר שרעק פאלן דעם גוסס צוריק די אויגן צו.

— בעט, בעט גאָט! — רופט דער גוטער מלאך: טו תשובה... עס איז נאָך צייט... זיי מפקיר דיין גאָלד...

— שמע... — הייבט דער גוסס אָן.

— ער וועט נישט מפקיר זיין! — זאָגט דער שלעכטער מלאך און לייגט זיין שווערן, שווארצן פליגל איבערן גוסס'עס פנים, און אונטערן פליגל ווערט דאָס קול צוזאמען מיטן גוסס דערשטיקט.

דער ווייסער מלאך רוקט זיך צוריק אָפּ פארשעמט.

— 2 —

אין א פינצטערער, פארגאָסענער האלבער נאכט, צווישן געוויש, געשריי און געפילדער אין גיהנום, שניידט זיך דורך א שארף־שניידנדיקער באפעל:

— נחמנקע פון זבאראזש גייט אויס... ער פלעגט זיך שניידן די נעגל נישט איבערגעהיפערט, אוועקווארפן... נישט איינמאָל פארגעסן מנחה צו דאווענען, — ווער גייט נאָך זיין נשמה?

— איך! — רופט זיך אָן אַ מלאך־חבלה.

— גרייט דערווייל צו א קאָכעדיקן קעסל סמאָלע.

ער שפרינגט אונטער און פליט ארויס פון גיהנום...

געשווינד פליען שלעכטע מלאכים, צום גליק אָבער גוטע אויך; די גוטע זענען אפשר ווייטער פון אונדז, נאָר דאָס גרעסטע רחמנות טראָגן זיי...

און אז דער מלאך־חבלה איז צום קראנקנס בעט געקומען, האָט ער שוין צוקאָפּנס א ווייסן גוטן מלאך געטראָפן. ער איז געזעסן און האָט געטרייסט:

— שרעק זיך נישט, אָרעמער מענטש, פארן טויט... עס איז נאָר א בריק, א קורצע גרענעץ צווישן פינצטערקייט און ליכט... פון זאָרג און אומרו אן איבערגאנג צו רו און גליק...

נאָר דער קראנקער, דוכט זיך, הערט נישט; ער איז פארטראָגן, און די פלאמענדיקע אויגן בלאָנדזשען ארום אויף די ווענט...

און דער שווארצער מלאך בלייבט שטיין ביי דער טיר און קוקט פארוואונדערט...

— האָסט נישט קיין טעות, חבר? — פרעגט ער דעם ליכטיקן מלאך.

— ניין! — ענטפערט דער גוטער: — איך בין געשיקט געוואָרן נאָך דער נשמה, נאָך דער ריינער באַרעמהאַרציקער נשמה; דו קענסט איבער איר קיין שליטה נישט האָבן!

— ער האָט נישט על־פּי־דין די נעגל געשניטן!...

— איך ווייס, — האַקט אים איבער דער גוטער מלאך; — נאָר דערפאַר קיין איינציקע רגע פאַר זיך נישט געלעבט... נאָר פאַר שוואַכע און קראַנקע, פאַר אַלמנות און יתומים, פאַר פאַרפּינצטערטע, פאַרוואָגלטע, פאַרמאַטערטע...

— ביי אונדז אין בוך איז פאַרשריבן, וויפל מאָל ער האָט מנחה פאַרפעלט...

— נאָר קיינמאָל נישט פאַרפעלט, ווען מען האָט געדאַרפט עמעצן העלפן. קיינמאָל נישט פאַרגעסן צו טרייסטן, צו האַרציקן און צו קרעפטיקן דאָרט, ווו די פליגל זענען אַראָפּגעפאַלן מיד, ווו די גאַל האָט געזאָלט די ריינע נשמה פאַרגיסן, ווו די לעצטע האָפענונג, האָט זיך געדאַכט, איז פאַרשוווּנדן... ער האָט זיך קיין הויז נישט געבויט... דעם דאַך איבערן קאָפּ נישט פאַריכט, זיין בעט זיך נישט ווייך געבעט, קיין ליבשאַפט ביי קיין פרוי נישט געזוכט, אויף קיין נחת פון קינדער נישט געהאָפט... נאָר אַלץ פאַר אַנדערע... ווייל אַלע אַנדערע האָט ער געהאַלטן בעסער פאַר זיך...

שוואַרצע וואָלקנס ציען זיך אין דרויסן איבערן הימל... אויף אַ רגע שניידט זיי דורך אַ בליץ, נאָר ער ווערט פאַרלאָשן און נאָך פעסטער ציען זיך, נאָך ענגער שליסן זיך צוזאַמען די דיקע, פינצטערע וואָלקנס.

דער בליץ האָט צום לעצטן מאָל דעם גוסס געוועקט.

— ווער איז דאָ ביי מיר? ווער זיצט מיר צוקאָפּנס? — פרעגן די פאַרברענטע ליפּן.

— איך, איך, אַ ליכטיקער מלאך, פון זיין ליבן נאָמענס ליכטיקער פּמליא... און פון זיין ליבן נאָמען נאָך דיין נשמה געשיקט!... קום מיט מיר!

— ווי אהין? — פרעגט דער קראַנקער.

— צום הימל אַרויף, אין גן־עדן אַריין!

— הימל... גן־עדן... — שטאַמלט נאָך דער גוסס אין היץ: און ווי אַזוי לעבט זיך דאָרט אין הימל, אין גן־עדן דאָרט?

— גוט... פון גאָטס גענאָד באַשטראַלט, אין גלאַנץ פון כסא־הכבוד... מיט גאָלדענע קרוינען אויף די קעפּ...

— גלאַנץ... גאָלד... קרוינען... — שטאַמלט דער גוסס נאָך: וואָס וועל איך דאָרט טון?

— וועסט נישט דאַרפן טון... דאָרט איז אייביק רו, אייביק ליכטיקער נחת, אָן אויפהער שטראַלנדיק גליק... קום!

— אָבער וואָס וועל איך דאָרט טון? — דרייט זיך מיטן לעצטן כוח דער גוסס אויס צום מלאך: איז דאָרט דאָ וועמען צו העלפן, געפאַלענע אויפצוהייבן, קראַנקע צו היילן, הונגעריקע צו זעטיקן, דאָרשטיקע די ליפּן צו נעצן, פאַרלוירענע צו זוכן און געפינען? דאָס איז דאָך מיין גליק געווען!...

— ניין, דאָס נישט! — ענטפערט מיט א נישט זיכער קול דער מלאך: דאָס איז דאָרט נישט פאַראַן, דאָרט וועט קיינער נישט דאַרפן דיין הילף..

— און וואָס וועל איך דאָרט טון, מלאך? דאָרט וווּ קיינער ברויך מיין נשמה נישט, מיין האַרץ נישט; נישט מיין רחמנותדיקע טרער אין אויג, נישט מיין וואָרט צו טרייסטן פון מויל, און נישט מיין האַנט, אויפ־געהויבן צו ווערן פון גרוב?

דער שלעכטער מלאך הערט און שטעקט אַרויס די צונג און באַלעקט זיך... א הוזק־שמייכל לייגט זיך אים איבערן מויל פון אויער צו אויער... ער עפנט דאָס מויל און צוויי שורות ווייסע ציין בליצן אויף אין דער פינצ־טערער שטוב...

און צערודערט זיצט דער ליכטיקער מלאך און ווייס נישט וואָס צו ענטפערן דעם גוסס...

— וואָס פאָרט, מלאך! וואָס פאָרט?

און דער גוטער מלאך דרייט זיך אויס צום פענצטער און קוקט אַרויף צום הימל און וואַרט פון דאָרט אַן עצה און אַ ראָט... נאָר פאַרשלאָסן איז דער הימל; אָן אַ וואָרט, אָן אַ שטראַל, אָן א פונק... און עס יאָגן אָן אַלץ נייע און נייע, אַלץ שווערערע און שווערערע וואָלקנס — אַ שאָטן פאַלט איבערן ליכטיקן מלאכס פּנים, דער הימל זעט אויס האַרט און בייז, אָן רחמנות זעט ער אויס, ער האָט אים נאָך קיינמאָל אַזוי נישט געזען... ער בלייבט פאַרציטערט.

מיט דער ווייַלע באַנוצט זיך דער שלעכטער מלאך און גענענט זיך צום בעט פון דער צווייטער זייט.

— קום בעסער מיט מיר, — רוימט ער איין דעם גוסס.

— ווו אהין?

— דאָרט ווו דיין הארץ גלוסט... צו די אומגליקלעכע, הונגעריקע, לעכצנדיק־דורשטיקע... צו די פארחלשטע און פארמאטערטע, צו די פאר־לוירענע, פארשאָלטענע, צו די פון גאָט פארגעסענע... העלפן וועסטו נישט קענען, אָבער צוזאמען ליידן, מיטפילן...

— איך גיי! איך גיי! — רופט דער קראנקער אוים מיט קראפט — — —

און דער ווייסער מלאך איז אוועק מיט ליידיקע הענט.

דריי מתנות

א) אויבן ביי דער וואָג

אמאָל, מיט יאָרן און דורות צוריק, איז ערגעץ נפטר געוואָרן א ייד.

מילא, אַ ייד איז נפטר געוואָרן — אייביק לעבן קען מען נישט, טוט מען אים זיין רעכט... ברענגט מען אים צו קבר־ישראל...

נאָך סתימת־הגולל, דער יתום זאָגט קדיש — פליט די נשמה ארויף, צום משפט, צום בית־דין של מעלה...

קומט זי ארויף, הענגט שוין דאָרט פארן בית־דין די וואָג, אויף וועלכער מען וועגט די עבירות און מצוות...

קומט דעם בר־מיננס סניגור, זיין געוועזענער יצר־טוב — און שטעלט זיך מיט א קלאָר ווייס זעקל ווי שניי אין דער האנט, ביי דער וואָגשאָל פון דער רעכטער זייט..

קומט דעם בר־מיננס קטיגור — זיין געוועזענער יצר־הרע, דער גע־וועזענער מסית ומדיח — און שטעלט זיך מיט אַ קויטיק זעקל אין דער האנט, ביי דער וואָגשאָל אויף דער לינקער זייט...

אין ווייסן קלאָרן זעקל זענען מצוות, אין ברודיקן שווארצן זעקל — עבירות. שיט דער סניגור, פון שניי־ווייסן זעקל אויף דער וואָגשאָל פון דער רעכטער זייט, מצוות — שמעקן זיי ווי פארפומעס און לייכטן ווי די שטערנדלעך אין הימל.

שיט דער קטיגור פון ברודיקן זעקל ארויס, אויף דער וואָגשאָל פון דער לינקער האנט, עבירות — זענען זיי, נישט פאר אייך גערעכט, שווארץ ווי קויל און א ריח האָבן זיי — סאמעראָדנע פעך און סמאָלע.

שטייט אזוי די אָרעמע נשמה און קוקט, און גאפט — זי האָט זיך גאָרנישט געריכט, עס זאָל זיין אַזאַ חילוק צווישן „גוט" און „שלעכט"; דאָרט האָט זי גאנץ אָפטביידע נישט דערקענט, איינע פארן אנדערן גענומען.

און די וואָגשאָלן הייבן זיך פאַמעלעך, ארויף און אראָפּ, אמאָל די, אמאָל יענע... און דאָס צינגל ביי דער וואָגשאָל אין דער הויך ציטערט, נעמט זיך אויף אַ האָר לינקס, אויף אַ האָר רעכטס...

נאָר אויף אַ האָר . . . און נישט מיטאמאָל! א פראָסטער ייד גע־ווען, אָן גרויסן „להכעים“, ווי אויך אָן „קידוש־השם“... אזוי — קליינע מצוהלעך, קליינע עבירהלעך, שרעטעלעך, שטויבעלעך... טיילמאָל — קוים מיטן אויג צו דערזען.

און פונדעסטוועגן, אַז דאָס צינגל רוקט זיך אויף א האָר רעכטס, הערט זיך אין די עולמות העליונים א קלאַנג פון שמחה, פון נחת; רוקט זיך עס אָבער, חס ושלום, לינקס, שלאָגט זיך ארויס א זיפץ פון עצבות, ביז ער דערגרייכט צום כסא־הכבוד.

און די מלאכים שיטן פאַמעלעך, מיט כוונה. אַ שרויט נאָך אַ שרויט, א שטויב נאָך א שטויב, ווי פשוטע באַלעבאַטים ליציטירן „אתה הראית“, אַ פרוטה און נאָך א פרוטה...

נאָר א ברונעם שעפּט זיך אויך אויס, די זעקלעך ווערן ליידיק.

— שוין? — פרעגט דער בית־דין־שמש — אויך א מלאך צווישן אלע מלאכים.

דער יצר־טוב, ווי דער יצר־הרע, דרייען אויס די זעקלעך קאָפּויר: נישטאָ מער! און דעמאָלט גייט דער שמש צו צום צינגל זען, ווי עס האָט זיך אָפּגעשטעלט: רעכטס צי לינקס.

קוקט ער און קוקט אזוי, און זעט אזוינס, וואָס עס איז נאָך נישט געשען, זינט הימל און ערד זענען באַשאַפן געוואָרן...

— וואָס דויערט אזוי לאַנג? — פרעגט דער אב בית־דין.

שטאַמלט דער שמש:

— גלייך! דאָס צינגל שטייט אין סאמעראָדנע מיט!...

די עבירות האָבן גלייך געוויגן מיט די מצוות.

— אַקוראַט? — פרעגט מען נאָכאמאָל פון בית־דין של מעלהם מיט.

קוקט ער נאָכאמאָל דער שמש און ענטפערט:

— אויף דער האָר!

האָט דאָס בית־דין של מעלה א ישוב און גיט, נאָכן ישוב־הדעת, ארויס א פסק כהאי לישנא:

„היות די חטאים ווענן נישט איבער די מעשים־טובים — קומט דער נשמה קיין גיהנום נישט...

„און פון צווייטן צד — וועגן די מצוות נישט מער פאר די עבירות — קען מען איר נישט עפענען די טויערן פון גן־עדן.

„על־כן נע־ונד זאָל זי זיין . . .

„זאָל זי ארומפליען אין דער מיט, צווישן הימל און ערד — ביז גאָט וועט זיך אָן איר דערמאָנען און דערבארעמען זיך, און צורופן צו זיך מיט זיין גענאָד".

און דער שמש נעמט די נשמה און פירט זי ארויס.

יאָמערט נעבעך די נשמה און קלאָגט אויף איר מזל.

— וואָס וויינסטו אזוי? — פרעגט ער זי: וועסט נישט האָבן קיין נחת און פרייד פון גן־עדן, וועסטו אָבער אויך נישט האָבן קיין צער און יסורים פון גיהנום, — קווייט!

די נשמה אָבער לאָזט זיך נישט טרייסטן:

— בעסער די גרעסטע יסורים, זאָגט זי, איידער גאָרנישט! גאָרנישט איז שרעקלעך!

קריגט ער אויף איר, דער בית־דין־שמש, רחמנות, גיט ער איר אן עצה:

„פלי, זאָגט ער איר, נשמהלע, אראָפּ און האלט זיך נידעריק ארום דער לעבעדיקער וועלט . . .

„אין הימל אריין, זאָגט ער, קוק נישט . . . ווארום וואָס וועסטו זען אין יענער זייט הימל? נייערט שטערנדלעך! און דאָס זענען ליכטיקע נאָר קאלטע ברואים, זיי ווייסן פון קיין רחמנות נישט, זיי וועלן זיך נישט מיען פאר דיר, זיי וועלן גאָט אָן דיר נישט דערמאָנען . . .

„מיען זיך פאר אן אָרעמער פארוואָגלטער נשמה קענען נאָר די צדי־קים פון גן־עדן . . . און זיי, הער, נשמהלע, — זיי האָבן ליב מתנות... שיינע מתנות... עס איז שוין — גיט ער צו ביטערלעך — די טבע פון הייננטיקע צדיקים!

„פלי־זשע, נשמהלע — זאָגט ער ווייטער — נידעריק ארום דער לעבעדיקער וועלט און קוק זיך צו ווי עס לעבט זיך, וואָס עס טוט זיך. און דערזעסטו עפּעס אזוינס, וואָס איז אויסטערליש שיין און גוט, כאפּ עס און פלי דערמיט ארויף; עס וועט זיין א מתנה פאר די צדיקים אין גן־עדן . . . און מיט דער מתנה אין דער האנט זאָלסטו אָנקלאפּן און מעלדן זיך אין מיין נאָמען ביים מלאך פון דער פורטקע, זאָג: איך האָב געהייסן! . . .

„און אז דו וועסט האָבן געבראַכט דריי מתנות, זיי זיכער — וועלן זיך פאַר דיר עפענען די טויערן פון גן־עדן, זיי וועלן פועלן . . . ביים כסא־הכבוד האָט מען ליב נישט די פיין־געבווירענע, נאָר אויפגעקומענע“...
און אזוי ריידנדיק, שטופט ער זי מיט רחמנות פון הימל ארויס.

ב) די ערשטע מתנה

פליט עס אזוי דאָס אָרעמע נשמהלע, נידעריק איבער דער לעבעדי־קער וועלט, און זוכט מתנות פאַר די צדיקים אין גן־עדן. און עס פליט ארום און ארום, איבער דערפער און שטעט, וו גאָר א שטיקל ישוב, — צווישן ברענענדיקע שטראַלן אין די גרעסטע היצן; אין רעגן־צייט — צווי־שן טראָפּן און וואסער־נאָדלען; סוף זומער — צווישן זילבערנעם שפּינ־וועבס, וואָס הענגט אין דער לופט, ווינטער־צייט צווישן די שנייעלער, וואָס פאַלן פון דער הייך... און קוקט, און קוקט, און קוקט זיך די אויגן אוים...
ווו זי דערזעט א ייד, פליט זי האסטיק צו און קוקט אים אין די אויגן אריין — צי גייט ער נישט מקדש־השם זיין?
ווו עס לייכט זיך ביינאַכט דורך א שפּאַלט פון אַ לאָדן, — זי איז דאָ און קוקט אריין, צי וואקסן נישט אין דער שטילער שטוב גאָטס שמעקנ־דיקע בלימעלעך — באהאַלטענע מעשים טובים?
ליידער! ... מערסטנטייל שפּרינגט זי אָפּ פון אויגן און פענצ־טער, דערשראָקן און פארציטערט...
און אז עס גייען ווייטער פארביי זמנים און יאָרן, פאַלט זי כמעט אין אַ מרה־שחורה אריין. פון שטעט זענען שוין בית־עלמינס געוואָרן, בית־עלמינס האָט מען שוין אויף פעלדער צעאַקערט; וועלדער האָט מען אויסגעהאקט, פון שטיינער ביי וואסערן איז זאמד געוואָרן, טייכן האָבן דאָס געלעגער געביטן, טויזנטער שטערן זענען אראָפּגעפאַלן, מיליאָנען נשמהלעך זענען ארויסגעפלויגן, — און זיין ליבער נאָמען האָט זיך אָן איר נישט דערמאָנט, און קיין אויסטערליש גוטס און שיינס האָט זי נישט געפונען . . .
טראַכט זי ביי זיך:

„די וועלט איז אזוי אָרעם, די מענטשן — אזוי מיטלמעסיק און גרוי אויף דער נשמה, און די מעשים זייערע זענען אזוי קליין . . . ווי קומט צו זיי „אויסטערליש“? אויף אייביק בין איך אין נע־ונד און פאר־שטויסן! “. . .

נאָר, ווי זי טראכט אַזוי, שלאָגט איר אַ רויטער פלאַם אין די אויגן אריין, אין מיטן דער פינצטערער, שווערער נאכט א רויטער פלאַם.

זי קוקט זיך אום — פון אַ הויך פענצטער שלאָגט דער פלאַם. . .

גזלנים זענען א גביר באפאלן, גזלנים מיט מאסקעס אויף די פנימער. איינער האלט א ברענענדיקן שטורקאץ אין דער האנט און לייכט; א צווייטער שטייט ביים גבירס ברוסט מיט א בליצנדיק מעסער און חזרט אים אלץ איינאיינעם איבער: „רירסטו דיך, ייד, איז דיין סוף! גייט דיר דער שפיץ פון מעסער פון יענער זייט רוקן ארויס!“... און די רעשט עפנט קאסטנס און שרענק און רויבט.

און דער ייד שטייט ביים מעסער און קוקט גלאָסן צו . . . קיין ברעם איבער זיינע קלאָרע אויגן, קיין האָר פון דער ווייסער באָרד ביז צו די לענדן רירט זיך נישט . . . נישט זיין זאך . . . „גאָט האָט געגעבן, גאָט האָט גענומען, — טראכט ער — געלויבט איז זיין הייליקער נאָמען!“

„מיט דעם ווערט מען נישט געבוירן און דאָס גיט מען נישט מיט אין קבר אריין“, — שעפטשען זיינע בלאסע ליפן.

און ער קוקט גאנץ רואיק צו, ווי מען עפנט די לעצטע שופלאָד פון דער לעצטער קאָמאָדע און ווי מען שלעפט ארויס זעקלעך מיט גאָלד און זילבער, זעקלעך מיט צירונג און אלערליי טייערע כלים, — און ער שווייגט . . .

און אפשר איז ער זיי גאָר מפקיר!

גאָר פלוצלינג, אז די גזלנים טרעפן צום לעצטן באהעלטעניש און ציען ארויס א קליין זעקעלע, דאָס לעצטע, דאָס באהאלטנסטע, — פאר־געסט ער זיך, ציטערט ער אויף, צעפלאמען זיך אים די אויגן, ציט ער אויס צום ווערן די רעכטע האנט, וויל א געשריי טון:

„רירט נישט!“

נאָר אויפן אָרט פון א געשריי שפריצט ארויס א רויטער שטראל פון רויכערדיקן בלוט — דאָס מעסער האָט זיינס געטון . . . עס איז דאָס בלוט פון הארץ און שפריצט אויפן זעקל ארויף!

ער פאלט און געשווינד רייסן די גזלנים אויף דאָס זעקל — דאָ וועט זיין דאָס בעסטע, דאָס טייערסטע!

זיי האָבן אָבער אַ ביטערן טעות געהאַט; אומזיסט בלוט פאַרגאָסן — נישט קיין זילבער, נישט קיין גאָלד און נישט קיין צירונג איז אין זעקל געווען; גאָרנישט פון דעם, וואָס איז טייער און האָט אַ ווערט אויף דער דאָזיקער וועלט! עס איז געווען אַ ביסל ערד, ארץ־ישראל־ערד אין קבר אַריין, און דאָס האָט דער גביר געוואָלט ראַטעווען פאַר פרעמדע הענט און אויגן און מיט זיין בלוט באַשפּריצט...

כאַפּט די נשמה אַ פּאַרבלוטיקטן שטויב פון ארץ־ישראל־ערד און מעלדעט זיך דערמיט ביי דער פורטקע אין הימל...

די ערשטע מתנה איז אָנגענומען געוואָרן.

ג) די צווייטע מתנה

— געדענק האָט דער מלאך צוגערופן, פאַרמאַכנדיק הינטער איר די פורטקע פון הימל: נאָך צוויי מתנות!

— גאָט וועט העלפן! — האַפּט די נשמה און פליט פרייליך צוריק אַראָפּ.

די פרייד האָט מיט דער צייט אָבער אויפגעהערט. עס גייען ווייטער אַוועק יאָרן און יאָרן, און זי זעט נישט קיין אויסטערליש שיינס... און עס באַפאַלן זי צוריק די טרויעריקע געדאַנקען:

„ווי אַ לעבעדיקער קוואַל האָט די וועלט אַרויסגעשלאָגן פון גאָטס ווילן און רינט און רינט ווייטער אין דער צייט. און וואָס ווייטער זי רינט, מער ערד און שטויב נעמט זי אין זיך אַריין; טריבער, אומרייניקער ווערט זי; ווייניקער מתנות געפינט מען אויף איר פאַרן הימל... קלענער ווערן די מענטשן, דראָבנער — די מצוות, שטויביקער — די עבירות; מעשים — נישט מיטן אויג צו דערזען!...

„ווען גאָט — טראַכט זי ווייטער — זאָל הייסן איבערוועגן מיט־אַמאָל די מצוות מיט די עבירות פון דער גאַנצער וועלט, וואָלט זיך אויך דאָס צינגל קוים געריר'ט, קוים־קוים געציטערט...

„די וועלט קען אויך נישט אַראָפּ און נישט אַרויף... זי איז אויך נע־ונד צווישן ליכטיקן הימל און פינצטערן שאול־תחתיה... און דער קטיגור מיטן סניגור וואָלטן זיך דעריבער אייביק געראַנגלט, ווי עס ראַנגלט זיך

דאָ אייביק ליכט מיט פינצטערקייט, ווארעמקייט מיט קעלט, לעבן מיט טויט . . .

„זי וויגט זיך די וועלט, און קען נישט — נישט ארויף, נישט אראָפּ, און עס וועלן דעריבער אייביק זיין התונות און גטן, בריתן און לוויות, סעודות־מצווה און סעודות־הבראה . . . און ליבשאפט און האס . . . אייביק, אייביק"...

פלוצלינג וועקן זיך קולות פון טראָמפייטן און הערנער...

זי קוקט אראָפּ — אַ דייטשע שטאָט (פארשטייט זיך, א פארציי־טישע), אלערליי, אויסגעבויגענע דעכער רינגלען ארום דעם פלאץ פארן מאגיסטראט, און פול מיט פארשידן־פארביק־געקליידטע מענטשן איז דער פלאץ; פול קעפּ אין די פענצטער; מענטשן ליגן אויף די דעכער ארום, טייל זיצן רייטנדיק אויף די באלקן, וואָס שטארן ארויס ביי די ווענט אונ־טער די דעכער, פול געפּראַפּט זענען די באַלקאָנען...

פארן מאגיסטראט שטייט א טיש, געדעקט מיט א גרין טוך מיט גאָלדענע פראנזן און טראָלבן. ביים טיש זיצן די הערן פון מאגיסטראט, אין סאמעטענע קליידער אויף גאָלדענע האָקלען, אין סויבלנע היטלען מיט ווייסע פעדערן אויף בריליאנטענע קנעפּ; אויבן אָן זיצט דער פרעזידענט אליין. א פרעסיקער אָדלער וויעט אים איבערן קאָפּ...

אָן א זייט שטייט געבונדן א יידיש מיידל. נישט ווייט האלטן צוויי קנעכט א ווילד פערד. און דער פרעזידענט הייבט זיך אויף און לייענט פארן יידישן מיידל א פּסק פון אַ פּאפּיר. און ער ווענדט זיך מיטן פּנים צום מארק:

„אַט די יידין דאָ, די יידישע טאָכטער, האָט א שווערע זינד באגאנ־גען; א שווערע זינד, וואָס גאָט אליין, ווי גרויס זיין בארמהארציקייט זאָל נישט זיין, וואָלט איר נישט געקאָנט מוחל זיין...

„זי האָט זיך ארויסגענגבעט פון געטאָ און איז ארומגעגאנגען, אין אונדזער הייליקן לעצטן יום־טוב, אויף אונדזערע ריינע גאסן...

„און זי האָט באפלעקט מיט אירע אומפארשעמטע אויגן אונדזער הייליקע פּראָצעסיע; אונדזערע הייליקע בילדער, וואָס מיר האָבן מיט לויב־געזאנג און קעסל־פּויקן איבער די גאסן געטראָגן...

„מיט אירע פארשאָלטענע אויערן האָט זי איינגעזאפּט דאָס געזאנג פון אונדזערע ווייס־געקליידטע, אומשולדיקע קינדער און דאָס קלאפּן פון די הייליקע פּויקן... און ווער ווייסט, צי האָט דער טייוול, דער אומריינער טייוול, וואָס האָט אויף זיך גענומען די געשטאלט פון דער יידישער טאָכ־

טער, פון פארשאָלטענעם רבם טאָכטער, זיך נישט צוגערירט און נישט באַפּלעקט אונדזער א רייןקייט?

„וואָס האָט ער געוואָלט, דער טייוול אין דער שיינער געשטאַלט? וואָרום לייקענען קען איך נישט — שיין איז זי, שיין, ווי נאָר אַ טייוול קען זי מאַכן, — זעט די חוצפּה־שטראַלנדיקע אויגן פון אונטער די צנועה־דיק אַראָפּגעלאָזטע זיידענע ברעמען... זעט דאָס אַלבאַסטער פּנים, וואָס איז אין דער לאַנגער תּפיסה נאָר בלאַסער, אָבער נישט טונקעלער געוואָרן!... זעט אירע פינגער, אירע שמאָלע, לאַנגע פינגער ביי די הענט; די זון לויכט דורך זיי אַדורך!...

„און וואָס האָט ער געוואָלט, דער טייוול, אַפּרייסן אַ נשמה פון דבקות אָן דער פּראָצעסיע... און עס איז אים געראָטן:

— זעט דאָס שיינע מיידל! האָט אויסגערופן אונדזערער אַ ריטער, פון איינער פון אונדזערע שענסטע משפּחות...

און דאָס איז שוין געווען איבער דער מאָס — די האַלעבאַרדניקעס האָבן זי באַמערקט און געכאַפּט — ער האָט זיך אַפילו נישט געווערט, דער טייוול — וואָרום, ווי אַזוי? ריין זענען זיי דעמאָלט געווען, אָפּגערייניקט פון אַלע זינד, האָט ער אויף זיי קיין שליטה נישט געהאַט...

און דאָס איז דעם טייוולס, אין געשטאַלט פון דעם יידיש מיידל, פּסק:

צובונדן זאָל מען זי ביי די האָר, ביי די לאַנגע טייוולאָנישע צעפּ, צום ווײַדל פון אַט דעם ווילדן פערד...

„זאָל עס לויפן און שלעפּן זי ווי „אַ הורג" איבער די גאַסן, וואָס אירע פּיס האָבן געטראָטן קעגן אונדזער הייליקן געזעץ...

„זאָל איר בלוט באַשפּריצן און אָפּוואַשן די שטיינער, וואָס זי האָט פאַראומרייניקט מיט אירע פּיס!" —.

א ווילד פרייד־געשריי האָט זיך אויסגעריסן פון אַלע מיילער אַרום, און אַז די פּאַליע פון די ווילדע געשרייען איז אַריבער, פרעגט מען די פאַרמשפּטע צום טויט, אויב זי האָט זיך נישט וואָס צום לעצטן מאָל צו ווינטשן.

— איך האָב, ענטפערט זי געלאַסן: טלעבע שפּילקעס בעט איך!

— זי איז דול פאַר שרעק! — מיינען די הערן פון מאַגיסטראַט.

— ניין! ענטפערט זי רואיק און קאַלט: דאָס איז מיין לעצטער ווילן און פאַרלאַנג.

מען האָט עס איר צוליב געטון...

— און אַצינד, קאָמאַנדירט דער פּרעזידענט, בינדט צו!

עס גייען צו האָלעבאַרדניקעס און בינדן צו מיט ציטערדיקע הענט דעם רבס טאָכטערס שוואַרצע לאַנגע צעפּ צום ווידל פון ווילדן פערד, וואָס מען קען שוין קוים דערהאַלטן...

— מאַכט א וואָרע! — קאָמאַנדירט ווייטער דער פּרעזידענט צום עולם אויפן פּלאַץ, און עס ווערט אַ געדרודער, דער עולם שטעלט זיך און דרינגט זיך צו צו די ווענט פון די הייזער, און אַלע הייבן אויף די הענט, ווער מיט א בייטש, ווער מיט א שפּיץ־רוט, ווער מיט א טוך אין דער האַנט, און אַלע זענען גרייט צו יאָגן דאָס ווילדע פערד, יעדערנס אָטעם איז געשטיקט, אַלע פּנימער פלאַמען, אַלע אויגן בליצן, און אין געדרודער באַמערקט נישט קיינער, ווי די פאַרמשפּטע בייגט זיך שטיל אַראָפּ און שפּילט זיך צו די זוים פונעם קלייד צו די פיס און שטעקט טיף, טיף אַריין די שפּילקעס זיך אין ליב — עס זאָל איר לייב נישט אַנטפּלעקט ווערן, ווען דאָס פערד וועט זי שלעפּן אין די גאַסן...

באַמערקט האָט עס נאָר די נע־ונדניצע — די נשמה...

— לאָזט דאָס פערד! — קאָמאַנדירט דערוויל ווייטער דער פּרעזי־דענט, און די קנעכט זענען דערפון אָפּגעשפּרונגען, און מיטאַמאָל האָט עס זיך אויסגעריסן. און אויסגעריסן האָט זיך אויך א געשריי פון אַלע מיילער, און עס ווייען און פייפן אין דער לופט אַלע בייטשן, שפּיץ־רוטן און טיכער. און ווילד דערשראָקן יאָגט דאָס פערד איבערן מאַרק, איבער גאַסן און הינטער־גאַסן, אַרויס, אַרויס פון שטאָט...

און די נשמה, די נע־ונדניצע, האָט שוין אַרויסגעצויגן א פאַרבלו־טיקטע שפּילקע פון דער פאַרמשפּטערס פוס און פליט שוין מיט איר צום הימל אַרויף!

— נאָך איין מתנה אינגאַנצן! טרייסט זי דער מלאך ביי דער פורטקע.

ד) די דריטע מתנה

און צוריק פליט אַראָפּ די נשמה, אינגאַנצן נאָך איין מתנה דאַרף זי. און עס גייען ווייטער אַוועק זמנים און יאָרן, און עס באַפאַלט זי ווייטער א מרה שחורה, די וועלט דאַכט זיך איר, איז נאָך קלענער געוואָרן... נאָך קלענערע מענטשן, נאָך קלענערע מעשים... די גוטע ווי די שלעכטע...

איינמאָל טראַכט זי:

„ווען גאָט, געלויבט זאָל זיין זיין נאָמען, זאָל ווען אַמאָל אָפּשטעלן און סוף כּל סוף משפּטן די וועלט, אַזוי ווי עס איז, מיט אַמאָל... און פון איין זייט זאָל זיך שטעלן א סניגור און שיטן פון ווייסן זאַק אַרויס שרע־טעלעך און שטויבעלעך; און פון דער צווייטער זייט — דער קטיגור זאָל שיטן זיינע פּיצלעך און ברעקלעך, וואָלט געדויערט און געדויערט איידער די זעק וואָלטן ליידיק געוואָרן... אַזוי פיל קלייניקייטן, אַזוי פיל!

„אָבער אַז די זעקלעך וואָלטן שוין ליידיק געוואָרן, וואָס וואָלט געווען?

„דאָס צינגל וואָלט געווים געבליבן שטיין אין דער מיט!

„ביי אַזוינע קלייניקייטן, ביי אַזוי פיל קלייניקייטן קען גאָרנישט איבערוועגן... וואָרום וואָס? נאָר א פעדערל, נאָר א שטרויעלע, נאָר א פּלעווע, נאָר א שטויב!...

„און וואָס וואָלט גאָט געטון? וואָס וואָלט ער געפּסקנט?

„צוריק צו תהו ובוהו? נישט: די עבירות וועגן נישט איבער די מצוות...

„אויסלייזן? אויך נישט: די מצוות וועגן נישט איבער די עבירות...

„וואָס דען?

— גיי ווייטער! וואָלט ער געזאָגט... פלי ווייטער צווישן גיהנום און גן־עדן, ליבשאַפט און האַס, רחמנותדיקע טרערן און רויכערדיק בלוט... צווישן וויגן און קברים... ווייטער, ווייטער!"

דער נשמה איז אָבער באַשערט געווען אויסגעלייזט צו ווערן. פון די שווערע מחשבות — וועקט זי אַ קול פון פויקן....

ווו איז זי, ווען?

זי דערקענט נישט דעם אָרט, נישט די צייט....

נאָר א פּלאַץ פאַר א תפיסה זעט זי... אָן די אייזערנע קראַטן אין די קליינע פענצטערלעך ציען זיך שפּילנדיק די שטראַלן פון דער זון... זיי גליטשן זיך אויך אָן אין די שטיינער פון צוזאַמענגעשטעלטן געוועהר ביי דער וואַנט. די סאָלדאַטן האָבן אין האַנט אַריין — ריטער באַקומען...

אין צוויי לאַנגע שורות, מיט א שמאָלן דורכגאַנג אין דער מיט, האָט מען זיי אויסגעשטעלט: „דורך א סטרוי" וועט מען טרייבן...

וועמען?

עפּעס אַ יידל מיט א צעריסן העמד אויפן מאָגערן לייב. מיט אַ יאַר־מולקע אויפן האַלב געגאָלטן קאָפּ, אָט, פירט מען אים צו.

פאַרוואָס קומט עס אים? ווער ווייסט, א פּאַרצייטישע זאך! אפשר פאַר אַ גנבה, אפשר פאַר א גזילה צי אַ רציחה, און אפשר א בלבול... עס איז דאָך געווען פּאַרצייטן...

און די זעלנער שמייכלען און טראכטן; נאָכוואָס האָט מען אונדז אזויפיל געגומען און אויסגעשטעלט? ער וועט נישט אויסהאַלטן די העלפט!

נאָר אָט שטופּט מען אים צווישן די שורות אריין, אָט גייט ער, און ער גייט גלייך און שטרויכלט נישט און פאַלט נישט... ער לייזט שמיץ און האַלט זיי אויס...

אַ גרימצאָרן כאַפּט אָן דעמאָלט די סאָלדאַטן! ער גייט נאָך, ער גייט!

און די ריטער פייפן אין דער לופט ווי די רוחות און כאַפּן ארום דאָס לייב ווי די שלאַנגען, און דאָס בלוט פון מאָגערן גוף שפּריצט און שפּריצט, און הערט נישט אויף צו שפּריצן!

הו—הא! הו—הא!

אינמיטן טרעפט אַ סאָלדאַט צו הויך און וואַרפט דעם פאַרמשפּטן אַראָפּ די יאַרמולקע פון קאָפּ. נאָך עטלעכע טריט באַמערקט ער עס, דער פאַרמשפּטער... ער גיט זיך א ריר, גלייך ער האָט א ישוב, און איז זיך מישב, און דרייט זיך אום: ער וועט נישט גיין בגלוי הראש, און ער גייט צוריק ביז צום אָרט, וווּ די יאַרמולקע ליגט, ער בייגט זיך איין און הייבט זי אויף און דרייט זיך צוריק אוים און גייט ווייטער, רואיק, רויט פאַרבלו־טיקט, נאָר מיט דער יאַרמולקע אויפן קאָפּ. אזוי גייט ער, ביז ער פאַלט...

און אז ער איז געפאַלן, איז צוגעפלויגן די נשמה און געכאַפּט די יאַרמולקע, וואָס האָט אזויפיל אומזיסטיקע שמיץ געקאָסט. און איז ארויף מיט איר צו דער פורטקע פון הימל.

און די דריטע מתנה איז אויך אָנגענומען געוואָרן!

און די צדיקים האָבן זיך פאַר איר געמיט: די טויערן פון גן־עדן האָ־בן זיך איר נאָך די דריי מתנות געעפנט!

און דער „אורים ותומים" האָט געזאָגט:

— אמת שיינע מתנות, אויסטערליש שיינע... צו־נוץ קומען זיי נישט, גאָרנישט לתשמיש, אָבער לנוי — אויסטערליש.

אן אַפּקומעניש

פּאַרצײַטיקע חסידים האָבן געוווסט, ווער חיים־יונה־וויטעלס איז געווען. עס איז געווען צו זאָגן: דעם *אלטנס* בעל־תּפילה. כּידוע, האָט מען נישט אַזוי לײַכט צוגעלאָזט בײַם אַלטן צום עמוד. בפרט ראש־השנה וויום כּפּור, און חיים־יונה וויטעלס האָט טאַקע געדאַוונט ימים נוראים און ער איז עס ווערט געווען: אַ ייִד אַ למדן, בנגלה און בנסתּר, אָבער גאָר אַ שאַרפער למדן, און אַ ירא שמים — אַן אמת אָפּגעהיטענער ייִד, אפילו נאָך אַ יונגערמאַן, נאָר די תּעניתים מיט די סגופים, וואָס ער האָט דורכגעמאַכט, וואָלטן געגנוג געווען פאַר צען מגינים... און עבֿרי האָט ער געזאָגט! פאַרשטייט זיך, נישט אויפֿן חסידישן אופֿן, נאָר אַזוי עבֿרי, אַ חתוך הדבור! אַ וואָרט פאַלט ווי אַ פּערל פֿון מויל, און אַ קול האָט ער געהאַט — רבונו של עולם, מען זעט גאָר הײַנט אַזוינע בעלי־תּפילות נישט!

אַ קיימא לן האָבן מיר, אַז בײַם „אַלטן“ אין בית המדרש האָבן געדאַוונט אַ ד׳ מאות... קיין בענק זענען נישט געשטאַנען, און דער גאַנצער חלל פֿון בית המדרש איז געווען אָנגעפּראָפּט מיט מענטשן. אַז עמעצן איז אײַנמיטן דרינען, בײַ שמונה עשרה צי בײַ תּקיעות, צי בײַ כּהנים דוכנען, אַראָפּגעפאַלן דער טלית פֿון קאָפּ, האָט ער אים שוין נישט אַרויפֿגעצויגן, אַרויסציען אַ האַנט — מאַן דבר שמיה! און כּפּלים אויפֿן הויף. און אַ הויף איז געווען בײַם אַלטן, — מען זעט גאָרנישט הײַנט אַזוינע הײף. און פֿונדעסטוועגן, אַז חיים־יונה־וויטעלס האָט אַרויסגעלאָזט אַ קול, האָט געקלונגען ווי אַ גלאָק אין די אויערן! האָסטו געמעגט שטיין אין ווײַטסטן ווינקעלע פֿון הויף, האָט עס דיר געקלונגען... חיים־יונה־וויטעלס זאָגט שוין בלחש, און בײַ דיר אין אויער קלינגט נאָך — אַ מעשענע קויל קאָלערט זיך אין אויער! און הײַנט זײַן „בלחש“, דאָס איז גאָר געווען פּלאי פּלאים. דאַכט זיך, דאָס קול האָט זיך אַראָפּגעלאָזט ביז צו דער נידעריקסטער מדרגה, עס איז אַזוי שטיל־זיס־וויינענדיק... טײלמאָל דאַכט זיך דיר, אַז עפּעס אַ קליין קראַנק קינד אין וויג, וואָס פאָכט שוין מיטן לעבן,

רופט אַזוי שטיל צו דער רחמנותדיקער מוטער: קום, קום, מאַמע, העלף, און דעם שטילן, זיסן „בלחש" האָבן אויך געהערט אַלע, אַלע — דאָס איז שוין קיין קונץ געווען! און צעלאָזט זיך חיים-יונה-וויטעלס אין אַ „יעלה" — רבונו של עולם! עס האָט זיך געמאַכט, די ווענט וועלן צעגיין!

און צו דעם אַלעם איז עס געווען אַ באַשמעקטער מענטש, אַ הדרת פנים — די שכינה, כביכול, האָט אויף אים גערוט, אָנגעטון ווי אַ טאָק. נישט, חלילה, פאַר גאווה וועגן! זיין דרך איז אַזוי געווען. אַ זיידענער קאַפּ-טאַן מיט סטראָקעס, אַ לייפּסקער זיידענער גאַרטל און אַ שטריימל — האָט עס געבלאַנקט און געבליצט מיט די זילבערנע האָר... און אַ באָרד אַ שוואַרצע, אַ לאַנגע; ביזן גאַרטל אַריין אַ באָרד. און פּאות געקרייזלטע, און אויף דער צורה איז געלעגן אויסגעגאָסן די אייגענע זיסע גבורה, וואָס האָט געשטעקט אין קול... און אַ פּאָר אויגן — מענטשן האָבן געגאַפט; נישט איינמאָל פלעגט דער אַלטער זאָגן:

— אַזאַ מענטש דאַרף זיך היטן פאַר אַן עין הרע.

מיינט איר דאָך אַוודאי, ער האָט געמיינט פּראָסט אַן עין הרע... אָבער דער אַלטער פלעגט קיינמאָל נישט רעדן אַזוי פּראָסט אין פשטות אַריין... אַן אַנדער מין עין הרע האָט ער געמיינט. פאַרצייטנס פלעגט זיך גאַנץ אָפט טרעפן, אַז אַ פּריצה, אַן אַלמנה, צי אַ גרושה, פלעגט פּלוצ-לינג אַריינפאָרן אין אַ שטעטל אַריין, און מיט געוואַלט אויפכאַפּן אַ ייד פון גאַס, פאַרשטייט זיך, וואָס שענער און געזונטער, און אַוועקפירן צו זיך אין פּאַלאַץ אַריין, און גייטן צו זינדיקן, מיט גוטן, מיט בייזן. עס פלעגט זיך טרעפן, אַז אַ ייד איז נישט עומד בנסיון געווען און כאָטש די פּריצה פלעגט אים, ס'רוב, דערנאָך אַרויסוואַרפן, און ער פלעגט, נעבעך, אהיימגיין און תשובה טון, תעניתים פאַסטן, טון וואָס מען האָט געהייסן, האָט עס דאָך שטענדיק נישט געהאָלפן... אַזאַ שלעכט אויג האָט דער „אַלטער" געמיינט...

געזאָגט האָט מען, אַז חיים-יונה-וויטעלס איז אַ גרויסער זהיר, אַז אין אַ יריד-טאָג, און אין אַזוי זונטיק צי אין חג'ע קומט ער ממש נישט אַרויס מפתח ביתו. און פונדעסטוועגן, ווי עס ווייזט זיך אַרויס, האָט דער „אַלטער" רעכט געהאַט...

ויהי היום. חיים-יונה-וויטעלס דאַרף קומען אויף ראש - השנה, דאָס הייסט, ער דאַרף קומען כאָטש אַכט טאָג פאַר ראש-השנה. וואָרום אַ

מענטש אויפֿן וועג, ווי געוואָרנט ער וועט נישט זיין, איז עלול זיך צו פֿאַר־
קילן די גרגרת, בפֿרט חיים־יונה־וויטעלס, וואָס האָט געהאַט אַ מהלך פֿון
איבער צען מייל; און גיין פֿלעגט ער, פֿון שכר הליכה וועגן, צופֿוס...
דאַרף ער טאַקע קומען פֿריער מיט אַ וואָך אַפֿרוען זיך, און אַזוי פֿלעגט
ער שטענדיק טון. ער פֿלעגט קומען, אַרומגיין שטיל שווייגנדיק, מיט אַ
גרויסער רויטער שאַל אַרומגעוויקלט דעם האַלדז, און טאָג אויף טאָג
שלינגען רויע אייער, אַ האַלב שאָק איבערן טאָג אוודאי... און די אייער
האָט ער באַקומען פֿריש פֿון די הינער פֿון הויף. וואָרום אַ מפֿונק איז ער
אויך געווען, אַז מיט וואָס עס איז פֿלעגט ער זיך קאַליע מאַכן דעם מאָגן.
ויהי היום, חיים־יונה־וויטעלס דאַרף קומען. עס איז אַכט טאָג פֿאַר ראש־
השנה; עס גייט אַוועק אַ טאָג בלייבט זיבן; נאָך אַ טאָג און נאָך אַ טאָג,
און מען הערט נישט, און מען זעט נישט, טראַכט מען, עס מוז עפּעס זיין
אַ סיבה... הערט מען, אַז עמעץ פֿון יענער שטאָט איז געקומען, עפּעס אַ
באַלעבאַטישער מענטש, אַ האַלבער חסיד, געקומען געוואָר ווערן, צי
עס איז עפּעס אַ דרך. ווערט מען געוואָר, ווו ער איז פֿאַרפֿאָרן, לויפֿט
חברה אין אַכסניא אריין; שלאָפֿט ער. ליגט ער און כראָפּעט. כאַפּט חברה
אַ פֿרישע קאַן וואַסער פֿון ברונעם און גיסט אים אָפּ. שפּרינגט ער, דער
ייד, אויף, נישט טויט, נישט לעבעדיק: וואָס ווילט איר, גזלנים?
פֿרעגט חברה אויף חיים־יונה וויטעלס.

זאָגט ער, דער ייד, נעבעך, און עס קלאַפּט אים אַ צאָן אָן אַ צאָן, אַז
חיים־יונה־וויטעלס איז שוין לאַנג אַרויסגעגאַנגען פֿון דער היים, ער האָט
זיך מיט אַלע געזעגנט. עטלעכע פֿון אנשי שלומנו האָבן אים באַגלייט פֿון
שטאָט אַרויס ביז צום וואַלד. ביים וואַלד האָט מען זיך אָפּגעשטעלט און
גענומען אַביסל משקה, ווי דער שטייגער איז. ער איז אויך דערביי געווען.
מען האָט אים קוים צוגעלאָזט... דערנאָך איז חיים־יונה־וויטעלס מיטן
טלית־ותפֿילין אריין אין וואַלד אריין און חברה איז צוריקגעגאַנגען.

— ער איז נישטאָ! — זאָגט חברה.

— ווער? — פֿרעגט דער ייד.

— משוגע ביסטו, מטורף? — וואַרפֿט זיך אויף אים חברה. ווילסט
נאָך אַ קאַן קאַלט וואַסער? חיים־יונה־וויטעלס איז נאָך נישטאָ!

— אָויב אַזוי — ענטפֿערט דער ייד און ציטערט — האָט ער אָדער
פֿאַרבלאָנדזשעט, אָדער ער איז קראַנק געוואָרן אויפֿן וועג, אָדער אַ חיה־
רעה...

— האַלט ס'מויל! — שרייט די חברה. און עס בלייבט, מען זאָל

מודיע זיין דעם „אַלטן“. מודיע זיין... דעם „אַלטן“ האָט מען נישט גע־דאַרפט מודיע זיין, נאָר אַזוי פאַר דרך ארץ... לפנים דאַרף אַלץ זיין על־פּי דרך הטבע. און — מען מוז זיך דאָך ארומקוקן וועגן א בעל־תפילה...

זוכט מען אוים אַ גרויסן מקורב, וואָרים קרוב לראש השנה איז מען צום „אַלטן“ מיט קיין עסקים נישט צוגעקומען... אַזוי, אַריין, אָפּ־געמען „שלום־עליכם“ און ארויס, אָבער קיין שום מחזקות נישט... און אַזוי ביז נאָך הושענא רבה. אזא מנהג איז שוין געווען. נאָר ביי אַזאַ סיבה! זוכט מען אוים אַ מקורב, שטעלט ער זיך איין. גייט ער צום „אַלטן“ אין חדר אַריין, צומאַכן אינגאַנצן די טיר הינטער זיך, לאָזט חברה נישט; עמעץ האָט אַריינגעשטעלט אַ פוס, בלייבט אַ שפּאַרע, און חברה שטייט הינטער דער טיר און הערט אונטער.

הערן זיי, ווי דער מקורב גייט צו — דער אַלטער מאַכט עפּעס שטיל, דערנאָך דערהערט מען דעם סוף פּסוק: מרחכם, משאכם וריבכם... דערנאָך אַ פּאָר ווערטער וועגן חשבון הנפש... אַז דער גרעסטער און דער קלענסטער דאַרפן פאַר ראש השנה מאַכן חשבון הנפש... און עפּעס אַ משל למלך. וואָס, האָט מען נישט געהערט. ווייל סוף ימיו פלעגט דער אַלטער רעדן נאָר שטיל... שפּאַרט מען נאָך אַביסל אויף די טיר, זעט מען ווי דער אַלטער זיצט, מיטן קאָפּ אַראָפּגעלאָזט אויף דער האַנט, זייער מיד, ווי ער איז שוין געווען ביז צו דער פּטירה, די גרויסע ברילן אויפן שטע־רן, די אַנדערע האַנט אויפן זוהר...

— נו, הכלל, — מאַכט ער — וואָס ווילסטו?

דערציילט אים דער מקורב, אַז, באשר בכן, חיים־יונה־וויטעלס איז נאָך נישטאָ.. דערנאָך, — אַז עס איז געקומען א ייד פון דאָרט... און ער דערציילט אים כהויה די מעשה פון דער אכסניא, און וואָס דער ייד האָט געזאָגט... הערט ער אוים, דער „אַלטער“, און שווייגט. מען זעט בחוש, אַז מען האָט אים קיין נייעס נישט דערציילט... דערנאָך האָט ער אָפּגע־זיפצט; זעט מען, אַז ער האָט קיין נחת נישט דערפון. זאָגט דער מקורב, כלומרשט פאַר זיך, נאָר אזוי, דער „אַלטער“ זאָל הערן, — אז חיים־יונה־וויטעלס איז אַ טאַטע פון קינדער, — זאָגט דער אַלטער: מן הסתם...

— און ווער — פרעגט שוין פּראָסט דער מקורב — וועט צוגיין צום עמוד?

מאַכט ער, דער אַלטער:

— שוטה, ער קאָן נאָך קומען!

און אזוי ווי ער זאָגט עס ארויס, פאַלט אַריין חיים־יונה־וויטעלס

מיט אַ שמחה. חברה האָט אים הינטער דער טיר אַ ווארע געמאַכט. נאָר ער האָט ביי זיי קיינעם אַפילו קיין שלום נישט גענומען, און אריינגעלאָפן גלייך צום אַלטן, און דאָס פּנים האָט אים געשטראַלט פאַר שמחה און די אויגן האָבן אים געלויכטן.

— רבי, האָט ער אויסגעשריען: גאָט האָט מיר געהאָלפן, כ'בין דאָ! אַ נס!

און דאָס קול ציטערט אים פאַר פרייד.

נאָר דאָ איז געשען אזוינס, וואָס זאָל שוין טאַקע קיינמאָל נישט געשען!

דער „אַלטער" הייבט אויף דעם קאָפּ, קוקט אויף חיים־יונה־וויטעלס שאַרף, קאַלט און שאַרף. איך וויים? אויף אַ קל שבקלים קוקט מען נישט אַזוי. און פּלוצלינג שטעלט ער זיך אויף מלא קומתו, גלייך א בוים וואָלט פּלוצלינג אַרויסגעשפּרונגען פון דער ערד... פון שלום געבן — נישט צו רעדן, דער „אַלטער" האָלט די האַנט הינטער זיך, און פּלוצלינג גיט ער אַ געשריי:

— נואף!

האָר און נעגל האָבן זיך קאַפּויער געשטעלט, און חיים־יונה־וויטעלס, אזוי ווי ער איז געשטאַנען, האָט ער געגעבן אַ פאַל אויף דער ערד, גלייך עס וואָלט אים פּלוצלינג אַ דונער געטראָפן.

דער עולם שטייט אָפּהענטיק, און דער אַלטער זעצט זיך צוריק און זאָגט מיט זיין שטיל קול:

— נעמט אים, טראָגט אים אין בית־מדרש אַריין, מונטערט אים אויף, און זאָל ער זיך פאַר אייך מתודה זיין...

און אזוי איז געשען...

אז חיים־יונה־וויטעלס איז אַביסל צו זיך געקומען און מען האָט אים אַרויפגעזעצט אויף דער באַנק, איז עס שוין נישט געווען דער אייגענער חיים־יונה־וויטעלס... שוואַרץ ווי די ערד, די אויגן איינגעפאַלן און ברענענדיק, ווי אין א פיבער, אָדער, השם ישמרנו, ווי ביי אַ דיבוק. און דעם קאָפּ מוז מען אים אונטערשפּאַרן, אַנישט שלאָגט ער זיך אָן אין דער וואַנט; אַזוי ציטערט ער אינגאַנצן... און פון די ווייסע ליפּן רינט

עפּעס אַ מין שוים, רחמנא יצילנו; און אז דער מענטש עפנט די ווייסע ליפּן און וויל רעדן, איז עס שוין נישט זיין קול...

— רבותי, — שטאַמלט ער מיט אַ גרוים געבעט, אַז עס האָט דאָס האַרץ געשניטן, — רבותי, איך בין קיין נואף נישט... און ער קוקט זיך אום, און זעט, אַז מען גלייבט אים נישט, אין די אויגן זעט ער, בעט ער זיך: — רבותי, פירט מיך צום ארון קודש!

ער וויל שווערן, — נו, קאָן מען אים צולאָזן צו אַ שבועה, אַז דער אַלטער האָט בפירוש געזאָגט... זאָגט חברה: „ווילסט דערציילן, דערצייל, נאָר אָן שבועות"...

הייבט ער אָן דערציילן. דאָס קול ברעכט זיך אים וואָס אַמאָל אי־בער, נאָר די אויגן, מיט וועלכע ער קוקט ארום אויפן עולם, בעטן זיך... ער דערציילט, — מויל און אויערן אויפצושטעלן!

אַרויסגעגאַנגען איז טאַקע חיים־יונה־וויטעלס פון זיין שטאָט צו דער רעכטער צייט, ווי יאָר ביי יאָר. גענומען טלית ותפילין, אַביסל צידה לדרך און געלאָזט זיך אין וועג אריין. דער ייד אויף דער אכסניא האָט, געבעטן, ערלעך דערציילט: חברה האָט אים באַגלייט, געטרונקען לחיים און קעגן האַלבן טאָג, איז חיים־יונה־וויטעלס אַוועק רעכטס מיטן וואַלד, און חברה איז צוריק אין שטאָט אַריין...

גייט ער אזוי א שעה אַנדערהאַלבן, שטעלט ער זיך אָפּ און וויל מנחה דאַוונען. דעם וואלד קען ער גוט, כמעט יעדן בוים, נאָר פארלאָזן זיך אויף טביעת עין וועגן „מזרח" וויל ער נישט. גייט ער, ווו דער וואַלד ווערט ליכטיקער, און וויל ארויס אויפן פעלד, בכדי צו זען, ווו די זון לאָזט זיך אראָפּ צום אונטערגיין. קומט ער ארויס אויף אַ וועג צווישן וואלד און פעלד, טוט ער א קוק ארויף צום הימל און בלייבט שטיין: ער האָט נאָך אזא הימל נישט געזען, אַזאַ ברענענדיקן מערב נישט געזען. ממש א שטיק פייער. קוקט ער אזוי און איז מהרהר בתשובה; ער דער־מאָנט זיך אָן פייער פון גיהנום... און ער שטייט אזוי, און איז מהרהר בתשובה, און הערט נישט, אַז הינטער אים אין שווערן זאמד פאָרט אַ קארעטע... עס איז אן אָפענע קארעטע, אויבן אָן איז געזעסן אַ יונגע פּרי־צה... הינטער איר — אַ יעגער, אַ מין קאָזאקל, ווי פארצייטנס דער שטיי־גער איז געווען; פון פאָרנט — אויך א יעגער, אויך אַ מין קאָזאקל, א חוץ א שמייסער מיט דריי פּאָר לייצן אין דער האנט — דריי פּאָר פערד נאשפּיץ. און אז ער האָט דערהערט, איז שוין געווען צו שפּעט, איז ער שוין געפאלן דער פריצה אין די אויגן אריין.

— שטיי, ייד, האָט זי א געשריי געטון, שטיי, באשמעקטער מענטש, און זי פארהאלט די קארעטע.

מן הסתם איז חיים־יונה וויטעלס נישט שטיין געבליבן, כהרף עין איז ער צוריק אריין אין וואלד, און לויפן לויפט ער פאר זיך — פייל פון בויגן, מיט אלע כוחות... הערט ער אָבער דער פריצהס קולות... זי שיקט אים נאָך די קאָזאקלעך — שלעכט! זיי וועלן אים דעריאָגן; האָט ער א ישוב און באהאלט זיך.

— וו באהאלט ער זיך?

אין יענע וועלדער זענען פאראן משונהדיקע ביימער... הויכע, געזונ־טע ביימער, און די צווייגן וואקסן ביי זיי ארוים פון שטאַם, ווי ביי אַלע ביימער, נאָר — גבורת הבורא — אַז זיי קומען ארויף ביז א געוויסער הייך, בייגן זיי זיך אוים ווי די פיילנבויגן, און וואקסן קיילעכדיק צוריק אראָפּ, ביז צו דער ערד, און וואקסן אפילו טיילמאָל טיף אין דער ערד אריין. שפרינגט ער אריין אין אַזאַ סוכה פון צווייגן, ווארפט זיך מיט אַן אימפעט אויף דער ערד און האָט א מערכה, וואָס ער פאלט אויף א ווייכן מאָך... נאָר ווען ער זאָל זיך אפילו געווען עפּעס טון, וואָלט ער אויך קיין קול נישט ארויסגעלאָזט; ער האָט מורא אפילו הויך צו אָטעמען; ער האָט פּחד, מען זאָל נישט הערן, ווי עס שלאָגט ביי אים דאָס הארץ, ווייל די קאָזאקלעך לויפן אויף און אָפּ, קומען נעענטער און דערווייטערן זיך, און רופן איינער צום צווייטן: האָפּ ־ האָפּ; האָפּ־האָפּ! ווי מען איז זיך נוהג אין וואלד. נאָר שטילערהייט, אין צעגאָסענעם הארץ, איז ער מתפּלל צום בורא עולם, ער זאָל אים נישט ברענגען צו קיין נסיון... ווייל די פּריצה, דאָס האָט ער דערזען, איז געווען גאָר א יפה־פיה, אין אַן אָפּן סויבלע־נעם פוטער, און פון פאָרנט האָבן איר געבליצט בריליאנטן, א מכשפה!

— בעט ער זיך נעבעך: רבונו של עולם, צי עס איז אַ בשר ודם, צי א רוח, צי וויים איך וואָס, זיי מיך מציל פון אירע הענט...

און די הויט ציטערט אויף אים, ווייל ער הערט, ווי די פּריצה שרייט און בייזערט זיך, פאר וואָס מען געפינט אים נישט. „איך וועל פון אייך, כלבים, די הויט אָפּציען, און דאָס פלייש פאר די הינט ווארפן... אויף אַ פאַל וועל איך אייך זעצן...“ און ער פּרווט זיך טרייסטן. אפשר איז עס, טראכט ער, גלאט א מרשעת, א שונא ישראל, וויל מיך כאפּן און פּייניקן, אין תפיסה ארייגזעצן — איז ער מקבל אויף זיך דעם גזר־דין... אבי נישט קיין זינד! רבונו של עולם, אבי נישט קיין נסיון!

עס איז אָבער באשערט געווען א נסיון... און אז די פּריצה האָט גע־

זען, אז די קאַזאַקלער געפינען נישט, האָט זי געהאַלטן אַ הונט אויף דער שווים, געמט זי און לאָזט אַראָפּ דעם הונט, און דער הונט לויפט אין וואַלד אריין, און שנאַפּט אונטער די ביימער און האָט אים דערשנאַפּט... און די קאַזאַקלער זענען צוגעקומען, און האָבן תיכף ומיד ארויסגענומען שטריק און האָבן אים געבונדן און אוועקגעטראָגן צו דער פּריצה.

— פאַרוואָס האָט איר אים געבונדן? — בייזערט זי זיך.

— ער האָט געבים! — ענטפערן זיי און וואַרפן אים דער פּריצה צופוסנס אין קארעטע אריין, און דאָ הייבט זיך אָן דער נסיון...

בשעת מעשה, אז מען האָט אים געכאַפּט און געבונדן, האָט חיים־יונה־וויטעלס אַ נדר געטון, די אויגן נישט צו עפענען, איר אין פּרצוף אריין נישט צו קוקן... נאָר קול באשה איז אויך גענוג, ער פילט, ווי דאָס קול צעגייט אים אין אַלע אברים, ווי עס ווערט אים הייס אין אַלע גלידער. צו די קאַזאַקלער האָט זי געשריגן; צו אים, — ממש זי זינגט. זי וועט אים — זאָגט זי זינגענדיק — אַליין אויפבינדן. און יעדן אָרט, וווּ דער שטריק האָט זיך צוגערירט, וועט זי אויסקושן... זי וועט אים פירן צו זיך אין פּאַלאַץ אריין... אַ גן־עדן וועט ער האָבן...

און די קארעטע פאָרט צוריק, און זי בינדט און בינדט אים אויף די שטריק, און דאָרט, וווּ זי רירט זיך צו צו זיין לייב, יאָגט אים אריין פון די פינגער אַ מין שמעקנדיקע וואַרעמקייט.

איז ער דאָך אָבער פאָרט חיים־יונה־וויטעלס, שטאַרקט ער זיך, פּאַלט ער צו איהרע פיס, הייבט זיך אָן צו בעטן... זייער לשון האָט ער געקאָנט... בעט ער זיך:

— פּריצה, ליכטיקע פּריצה... גרויסע ליכטיקע פּריצה, וואָס ווילסטו פון מיר?

— איך וויל דיין גוטס, — זאָגט זי, — איך געפעל דיר דען נישט?

— פּריצה, ליכטיקע פּריצה... וואָס טויג דיר אַ מיאוסער, קרעציקער ייד (זינט ער לעבט האָט ער קיין שפּרענקעלע אויפן לייב נישט געהאַט, נאָר ער וויל זיך פאַרמיאוסן), צי איז דיין ערגסטער קנעכט דער פּאַסטוך, וואָס פּאַשעט דיינע חזירים, נישט שענער און נישט שטאַרקער פאַר מיר?

און זי לאַכט:

— ניין! שענער און באַשמעקטער פאַר דיר איז נישטאָ; דיין אָטעם — זאָגט זי — ברענט מיך ווי אַ פייער... און זאָלסט נאָך די אויגן עפענען.

און ער בעט זיך ווייטער:

— גרויסע, ליכטיקע פּריצה, איך בין אַ ייד... און אונדזער הייליקע

תורה אסרט אזוינע זאכן... לאָז מיך נישט פארלירן די וועלט און יענע וועלט...

זאָגט זי, זי וועט אים געבן מער ווי שני עולמות...

בעט ער זיך ווייטער:

— איך בין אַ ייד און האָב א ווייב א יידענע, און זעקס קינדער בחורים האָב איך... צי דארף אַזאַ גנעדיקע, גרויסע, ליכטיקע פריצה צוגע־מען ביי אן אָרעמער יידענע אַ מאַן, און ביי זעקס יידישע בחורים א טאַטן — דו, וואָס האָסט פּאלאצן און משרתים...

און זי האַלט זיך ביים איריקן:

— קוק אויף מיר! זאָגט זיך כמעט מיט א געבעט...

און פאָרן פאָרט מען אלץ צוריק, און די פריצה גיט איינמיטן א באפעל:

— גאלאָפּ דורכן שטעטל!

פארשטייט ער, אז מען קומט צו צו זיין שטעטל, אז די פריצה האָט מורא, ער זאָל נישט אראָפּשפּרונגען... וועט ער טאקע — שטארקט ער זיך — מיט גאָטס הילף אַראָפּשפּרינגען — עפנט די אויגן, צו זען, ווען אַראָפּצושפּרינגען...

— און דעמאָלט — פארברעכט ער די הענט — האָב איך זי נאָך אמאָל געזען... אירע אויגן האָבן מיך דורכגעברענט...

— און פונדעסטוועגן — שפּרינגט ער אויף מיט א פּלוצליכער גבו־רה — פונדעסטוועגן האָב איך דעם יצר הרע גובר געווען... איך בין נישט קיין נואף — און דאָס קול ווערט אים אלץ שטארקער און שטארקער — איינמיטן מארק בין איך אראָפּגעשפּרונגען... א גס איז מיר געשען, די פערד האָבן זיך פאר עפּעס דערשראָקן און א כאפּ געטון אָן א זייט... א נישט וואָלט איך ארונטער אונטער די רעדער... און דאָס האָב איך געוואָלט, דאָס איז געווען מיין מיין...

און ער שטעלט זיך אויף, און די אויגן פלאמען אים, און ער הייבט אויף די רעכטע האנט, ווי א שבועה, און וויל ווייטער עפּעס זאָגן, מן הסתם שווערן, נאָר באותו הרגע דערהערט זיך דעם „אלטנס" קול:

— אָבער ווייטער, וואָס איז ווייטער געשען?

בשעת ווען חיים־יונה־ווייטעלס האָט זיך מתוודה געווען און דער עולם איז געשטאנען ארום אים, איז אריינגעקומען דער „אלטער", און

קיינער האָט נישט געהערט. מענטשן, וואָס ער איז געשטאַנען הינטער זיי, האָבן דערנאָך געזאָגט, אַז טיילמאָל האָבן זיי געפילט, ווי עפּעס ברענט זיי אין די פּלייצעס, זיי האָבן אָבער קיין צייט נישט געהאַט זיך ארומצו־קוקן. אַז מען האָט דערהערט דעם „אַלטנס" קול, האָט זיך תוך כדי דיבור דאָס ראָד פאַר אים געשפּאַלטן, און ער איז נעענטער צוגעגאַנגען צו חיים־יונה־ווייטעלס.

— דערציי̇ל, דערציי̇ל ווייטער! — הייסט דער „אַלטער".

— ווייטער? וואָס ווייטער? וווּנדערט און שרעקט זיך חיים־יונה־ווייטעלס. ווייטער? — די קאַרעטע מיט דער פּריצה, אפשר איז עס א מכש־פה, אפשר א רוח געווען, איז אוועק... די מאַרק מענטשן זענען געבליבן ווי פאַרשטיינערט. אַנדערע האָבן אָנגעהויבן צו מיר צוצולויפן, איך אָבער בין געשווינד אהיים געלאָפן, און די מיר פאַרשלאָסן, און פון אי־נעווייניק די לאָדן פאַרמאַכט, איך האָב קיינעם נישט געוואָלט זען... קיי־נעם נישט... די קינדער זענען אין דער היים נישט געווען... נאָר טריינע־ביילע... אַז זי האָט מיך דערזען, האָט זי אַ ווילדן געשריי געטון... איך הייס איר שווייגן...

— שווייג, שווייג... א גרויס נס... גאָר א גרויס.

— וואָס, וואָס? פרעגט זי מיך...

גיי זאָג איר!

קומט זי צו מיר צו און עס כאַפּט מיך ארום א שמחה, א וואַרעמ־קייט, כאַפּ איך ארום מיין טריינע־ביילע, און הייב אָן מיט איר צו טאַנצן, און צו טאַנצן, און צו זינגען... רעדן קאָן איך נישט... על הנסים זינג איך, מיינט זי, איך בין משוגע, וויל זי ווייטער שרייען, האַלט איך איר צו דאָס מויל.

— און וואָס ווייטער? — פרעגט דער „אַלטער" שוין מיט גוטן...

— רבי, הייליקער רבי! וואָס ווייטער? איך זע דאָך, איר ווייסט אַלץ, איך האָב געוואָלט ארויסטרייבן דעם גאַנצן יצר הרע, גאָר אינגאַנצן... האָב איך זי מחבק ומנשק געווען... ס'איז דאָך מיין ווייב, מיין כשר ווייב... און די לאָדן...

און דער „אַלטער" האַקט אים איבער און רופט זיך אָן:

— יאָ, חיים־יונה־ווייטעלס... אָבער בשעת מעשה האָסטו די אויגן פאַרמאַכט, און דעמאָלט האָסטו יענע געזען, י ע נ ע ... און א רגע כמימרא האָסטו זיך צו יענער מתכוון געווען. א רגע כמימרא... ניין?

חיים־יונה־וויטעלס איז פאַר שרעק און צער שיר־נישט נאָך אמאָל אומגעפאַלן.

— רבי, — מאַכט ער — עס איז אמת... אמת... א רגע, נאָר א רגע... און דער אלטער הייבט אָן שמייכלען...

— האָסטו, הייסט עס, געזינדיקט אַ רגע מיט דער מחשבה... מיין בעל־תפילה האָט א רגע געזינדיקט מיט דער מחשבה. וואָס? און מחשבה איז נפש... און ווער דען זינדיקט, אז נישט דאָס נפש? דער גוף אפשר זינ־דיקט? דער עפר ואפר אפשר? וואָס?

און חיים־יונה־וויטעלס פאַלט אנידער, און פאַלט צו מיט די ליפּן צום „אלטנס" פאַנטאָפל:

— רבי! שרייט ער צו אים ארויף: האָט איר שוין פאַר מיר קיין תשובה נישט?

און דער „אלטער" בייגט זיך צו אים אראָפּ, און הייסט אים זיך אויפ־הייבן און זאָגט אים:

— נארעלע? ביסט נאָך ווייניק אָפּגעקומען?... דאָס האָב איך דאָך געמיינט!

— און אצינד — שלום עליכם! און ער דערלאנגט אים „שלום".

— און שכר הליכה — זאָגט ער — וועסטו אויך האָבן, כאָטש דו ביסט געקומען צופאָרן... דאָס איז שוין מיין זאך!

ווי אזוי חיים־יונה האָט דאָס מאָל געדאווענט, קאָנט איר אייך משער זיין. אין די עולמות העליונים האָט געקלונגען...

זיבן גוטע יאָר

דאָס איז אַ געשיכטע, וואָס איז געשען אין טורבין.

אין טורבין איז געווען אַמאָל אַ טרעגער, האָט ער געהייסן טוביה און איז געווען אַ גרויסער אָרעמאַן, איינמאָל, דאָנערשטיק, שטייט ער אַזוי אין מארק, מיט די פּאָלעס פארשארצט אונטערן שטריק אויף די לענדן, און קוקט אויס, פון וואַנען עס וועט קומען זיין הילף, ער זאָל פארדינען עפּעס אויף שבת. און דאָ שטייען די געוועלבן ארום און ארום ליידיק. אין יוצא ואין בא, מען זעט נישט, עס זאָל עמעצער קומען סחורה קויפן, עס זאָל זיין וואָס אָפּצוטראָגן. הייבט ער, נעבעך, אויף די אויגן צום הימל מיט אַ געבעט, ער זאָל, חלילה, קיין פארשטערטן שבת נישט האָבן, און זיין ווייב בערל מיט די קינדערלעך זאָלן, חס־ושלום, נישט הונגערן אום שבת.

ווי ער איז אַזוי מתפּלל, דערפילט ער, אַז עמעץ גיט אים אַ צי פאַר דער פּאָלע. קוקט ער זיך אום, זעט ער פאר זיך אַ דייטשל, אָנגעטון ווי אַ שיסער אין וואלד, מיט אַ פעדער אויפן קאפּעלושל און אַ גרינעם אויפלאָג אויפן שפּענצער, און דאָס דייטשל זאָגט צו אים אויף ריין דייטש, וואָס מיר זעצן דאָ איבער אויף עברי־טייטש, מיט די ווערטער:

— הער, טוביה, דיר איז באַשערט געוואָרן זיבן גוטע יאָר, זיבן יאָר פון מזל און הצלחה, און אוצרות געלט. ווענדט זיך עס אָבער אין דיר, ווען די ווילסט האָבן די גוטע יאָר. ווילסטו, — וועט דיר אויפשיינען דיין מזל נאָך דעם היינטיקן טאָג, און איידער עס וועט אונטערגיין די זון, וואָס שטייט דיר איבערן קאָפּ, וועסטו קאָנען אָפּקויפן גאַנץ טורבין מיט דער סביבה, אָבער נאָך זיבן יאָר וועסטו צוריק ווערן אַן אָרעמאַן, ווי דו ביסט געווען, און ווילסטו, — וועט די גוטע, געבענטשטע צייט קומען ערשט צום סוף פון דיינע יאָרן, און דו וועסט אוועקגיין פון דער וועלט דער גרעס־טער גביר.

געווען איז עס, ווי עס האָט זיך ארויסגעוויזן, אליהו הנביא, וואָס האָט זיך, ווי זיין שטייגער איז, אין אַ דייטשל פארשטעלט. טוביה אָבער

האָט געמיינט, אז עס איז, לחבדיל אלף אלפי הבדלות, א פּראָסטער כישוף־מאכער, ענטפערט ער אים:

— מיין ליב דייטשל, לאָז דו מיך געמאך, וואָרום איך בין, נישט פאר דיר געדאַכט, אַ גרויסער עני ואביון, איך האָב אויף שבת נישט. און איך האָב דיר נישט מיט וואָס צו באצאָלן פאר דיינע עצות מיט דיין טרחה.

אז דאָס דייטשל אָבער האָט אים נישט אָפּגעלאָזט און איבערגעחזרט אים די ווערטער איינמאָל, צוויי מאָל און דריי מאָל, איז עס טוביהן שוין אַריין אין קאָפּ, ענטפערט ער אים:

— ווייסטו וואָס, ליב דייטשל, אויב דו מיינסט עס ערנסט מיט מיר און ביסט נישט קיין לועג לרש, און דו פרעגסט מיך באמת, מוז איך דיר זאָגן, אז איך בין מיך נוהג, ביי יעדער זאך, וואָס קומט מיר פאָר, זיך אַן עצה צו האלטן מיט מיין ווייב סערל און אָן איר קאָן איך דיר קיין קלאָרע תשובה נישט געבן.

זאָגט אים דאָס דייטשל, אז עס איז זייער אַ גוטע זאך, זיך אַן עצה צו האלטן מיט דער פרוי, און ראָט אים, ער זאָל זי גיין פרעגן, און ער, דאָס דייטשל הייסט עס, וועט דאָ שטיין און ווארטן אויף א תשובה.

טוביה קוקט זיך נאָך אמאָל אום אין אלע זייטן, קיין פארדינסט זעט ער נישט, טראכט ער זיך, וואָס ער קאָן דאָ אָנגווערן, ער וועט אהיימגיין פרעגן. לאָזט ער אראָפּ די פאָלעס און גייט ארוים הינטער דער שטאָט, ווו ער האָט געוווינט, כמעט שוין אויפן פעלד, אין א ליימען שטיבל, אי־בערשמועסן זיך מיט סערל זיין ווייב.

ווי סערל האָט אים דערזען דורך דער אָפענער טיר (עס איז זומער געווען), איז זי אים ארויסגעלאָפן אנטקעגן מיט גרויס שמחה, זי האָט געמיינט, אז ער ברענגט איר אן התחלה אויף שבת, זאָגט ער איר אָבער:

— נייז, סערל, זיין ליבער נאָמען האָט מיר נאָך קיין פארדינסט נישט באשערט, דערפאר אָבער איז צו מיר געקומען א דייטשל...

און ער דערציילט איר אזוי און אזוי, באשר בכן, דאָס דייטשל זאָגט, אַז עס איז אים באשערט זיבן גוטע יאָר, און עס ווענדט זיך אָן אים, ווען די גוטע יאָר זאָלן קומען, אצינד אָדער פאר דער פטירה. פרעגט ער ביי איר אן עצה: ווען?

טראכט סערל נישט לאנג און ענטפערט אים:

— גיי, מיין ליבער מאַן, און זאָג דעם דייטשל, אז דו ווילסט די זיבן גוטע יאָר אויף דער רגע!

— פאַרוואָס, סערל? — פרעגט טוביה פאַרוואונדערט, — נאָך זיבן יאָר, ווען מיר דאַרפֿן ווערן צוריק אָרעמע לייט, און דעם יורד איז דאָך ערגער, ווי א פּראָסטן אָרעמאַן?

— פאַרזאָרג נישט, מיין ליבער גוטער פריינט, די וועלט. דערוויילע נעם, וואָס מען גיט דיר און זאָג: ברוך ה׳ יום יום! בפרט, אז מען דאַרף חדר־געלט פאַר די קינדער. מען האָט זיי מיר אהיימגעשיקט, אָט זע, ווי זיי שפּילן זיך אין זאמד.

דאָס איז גענוג געווען, טוביה זאָל צוריק לויפן צום דייטשל מיט אַ קלאָרער תשובה, אז ער וויל די זיבן גוטע יאָר תוך כדי דבור.

זאָגט אים דאָס דייטשל:

— רעכן נאָך איבער, טוביה, הייַנט ביסטו אַ מענטש מיט כוח און קאָנסט פאַרדינען, אמאָל מער, אמאָל ווייניקער... וואָס וועט אָבער זיין שפּעטער, אז דו וועסט עלטער ווערן און וועסט זיין אַ יורד, און אזוי פיל כוח צו דער אַרבעט וועסטו אויך נישט האָבן —

ענטפערט טוביה:

— הער, דייטשל, מיין ווייב סערל וויל באַלד. ערשטנס, זאָגט זי, ברוך ה׳ יום יום און הייסט אויף שפּעטער נישט זאָרגן, און צווייטנס, האָט מען אונדז די קינדער פון חדר אהיימגעשיקט...

— אויב אַזוי — זאָגט אים דאָס דייטשל, — גיי אהיים, און איידער דו וועסט קומען אין שטוב אַריין, וועסטו זיין אַן עושר!

וויל ער אים פּאָרט איבערפרעגן וועגן נאָך די זיבן יאָר, איז אים אָבער דערווייל דאָס דייטשל פאַרשוווּנדן געוואָרן.

גייט ער, טוביה, אַ היים. געוווּנט, האָבן מיר שוין געזאָגט, האָט טוביה הינטער דער שטאָט, כמעט אויפן פרייען פעלד. קומט ער צו צו דער שטוב, זעט ער, ווי די קינדער שפּילן זיך הינטער דער שטוב אין זאמד, גייט ער צו, דערזעט ער, אַז זיי שאַרן אַרויס פון אַ גריבל נישט קיין זאַמד, נאָר ריין גאָלד, טאַקע זהב טהור... פאַרשטייט זיך, אַז מער האָט מען נישט געדאַרפט, עס האָבן זיך שוין אָנגעהויבן די זיבן יאָר, די זיבן מזלדיקע יאָר...

די צייט לויפט אָבער פייל פון בויגן און זיבן יאָר גייען אַריבער געשווינד. קומט נאָך די זיבן יאָר דאָס דייטשל צו טוביהן, אים אָנצוזאָגן, אַז די זיבן יאָר זענען אריבער און אז הייַנט פאַרנאַכט וועט געלט ווערן

דאָס גאָלד אין דער ערד. דאָס גאָלד איז שטוב און אפילו דאָס גאָלד, וואָס זיי האָבן געקאָנט באהאלטן ביי לייטן...

טרעפט ער טוביהן, ווי ער שטייט אין מיטן מארק, ווי פאר זיבן יאָר, מיט די זעלבע פארשארצטע פאָלעס אונטער די לענדן און קוקט אוים אויף א פארדינסט, זאָגט ער אים: הער, טוביה, די זיבן יאָר זענען אריבער!

ענטפערט אים טוביה: גיי זאָג מיין ווייב סערל, ווייל דאָס עשירות איבער די גאנצע זיבן יאָר איז געווען ביי איר אין דער האנט.

גייען זיי ביידע ארוים הינטער דער שטאָט און קומען צום זעלביקן ליימענעם הייזל אויפן פעלד און טרעפן סערלען פאר דער טיר. און זי איז אויך אָרעם געקליידט ווי אמאָל, נאָר איר פנים שמייכלט.

זאָגט איר דאָס דייטשל מיט די זעלביקע ווערטער, אז די זיבן גוטע יאָר זענען אוועק.

ענטפערט זי אים, אז זיי האָבן קיין גוטע יאָר נאָך נישט אָנגעהויבן צו האָבן, אז זיי האָבן קיינמאָל נישט געהאלטן דאָס גאָלד פאר זייער אייגנס, ווייל, וואָס א מענטש פארדינט מיט זיינע צען פינגער, דאָס איז זיינס, און אזוי עשירות, וואָס קומט אָן שווייס און אומגעזוכט, איז נאָר א פקדון, וואָס זיין ליבער נאָמען לאָזט איבער ביי מענטשן אין די הענט פאר אָרעמע לייטס וועגן... זי האָט נאָר פון גאָלד אויף שכר למוד גענו־מען, דאָס איז גאָטס תורה, מעג מען פאר זיין תורה מיט זיין גאָלד צאָלן, מער נישט! און אויב זיין ליבער נאָמען האָט פון היינט אָן א בעסערן בעל פקדון פאר זיין גאָלד, מהיכא תיתא, זאָל ער צונעמען און איבערגעבן אן אנדערן!

אליהו הנביא האָט עס אויסגעהערט און איז נעלם געוואָרן. ער האָט עס איבערגעגעבן דעם בית־דין של מעלה, און דער בית־דין של מעלה האָט געפסקנט, אז עס איז קיין בעסערער בעל פקדון נישט פאראן, און די זיבן יאָר האָבן זיך נישט אויסגעלאָזט כל־זמן טוביה און זיין ווייב סערל האָבן געלעבט.

די תאווה צו קליידער

אין שעברעשין, הינטער זאַמאָשץ, איז אַמאָל געווען אַן אשה, האָט זי געהייסן באַשע גיטל; איז זי געווען פון זייער אַ שיינער משפחה, אַן אמתע בת=טובים און א חסידס אַ ווייב. און דער חסיד, מיטן נאָמען אלימלך, פלעגט זעלטן זיין אין דער היים, ווייל ערשטנס איז ער אַ לייפּסקער סוחר געווען, און, דעמאָלטדיקע צייטן, איז אַ נסיעה קיין לייפּסק געווען מער, ווי היינט אַ נסיעה מעבר לים, קיין אמעריקע. און צווייטנס, פלעגט ער, כאָטש איינמאָל אין יאָר, פאָרן צום לובלינער צדיק. פאַלט איין דעם בעל=דבר צו באַנוצן זיך מיט דער צייט, שאין האיש בביתו, וואָס דער מאַן איז נישטאָ אין דער היים, אָנצורעדן באַשע=גיטלען צו אן עבירה.

ווייסט ער אָבער, אז צו קיין גראָבער עבירה צורעדן וועט ער זי נישט. ווייל באַשע גיטל איז באמת געווען אַ כשרע נשמה און אַ גרויסע בקיאה אין די ספרים הקדושים אויף עברי=טייטש, און, חוץ דעם, איז זי זייער און זייער געוואָרנט געווען אין די מצוות, אין וועלכע אן אשה דאַרף זיין געוואָרנט; איז ער זיך מישב און וויל איר כאָטש אריינברענגען א תאווה צו מלבושים מיט צירונג. וואָרום דער חסיד אלימלך איז געווען אַ גרויסער עושר און פלעגט איר געבן ביד רחבה ומלאה אויף הויזפירונג.

אויך קומט ער, דער בעל דבר, צו איר נישט פראָסט. ער ווייסט, זי וועט אים פשוט אויסלאַכן, חוכא וטלולא מאַכן; ווייסט זי דען נישט, אַז מלביש זיין און אויסצירן דאַרף מען די הייליקע נשמה, נישט דעם זינדיקן גוף, וואָס איז פאָרט נישט מער, ווי קיי און שפּיי; היינט רויט, מאָרגן טויט... גייט ער, דער בעל=דבר, און פאַרשטעלט זיך פאַרן יצר=טוב, און נעמט זי איין מיט גוטע, פרומע און זיסע ריידעלעך, ער מיינט טאַקע לשם מצווה, לשם שמים... און לייגט, ווי זיין שטייגער איז, די שמדקייט אין דער יראה אַריין.

אַט — גייט, — זאָגט ער — אַ הייליקער יום־טוב, פּסח, זכר ליציאת מצרים, און זיין ליבער נאָמען האָט דיך געבענטשט מיט אַלעם גוטן, איז, באַשע גיטל, אַ יושר, זאָלסט לכבוד דעם הייליקן יום־טוב באַנייען אַ מלבוש, עס איז, אַי אַ יושר, אַי אַ מצווה: דער שניידער וועט פאַרדינען אויף פּסח, און דו וועסט מקיים זיין ושמחת בחגך! וואָס, נייִן?

וויל באַשע־גיטל האָבן אַ ישוב. דערמאָנט ער זי, אַז די בני ישראל, איידער זיי זענען אַרויסגעגאַנגען פון מצרים, האָבן זיי זיך געבאָרגט טייערע כלים, מלבושים און צירונג. צו וואָס? רוימט ער איר איין: טאַקע לכבוד יום־טוב! לייגט זיך עס איר אויף דער דעה, באַקט זי אַביסל ווייניקער מצות, גרייט זיך אָן אַ קלענערן כיבוד, גיט אַביסל ווייניקער מעות־חטין און מאַכט זיך אַ נייַ בגד מיט אַ זילבערנעם שלאַק. שבועות — זאָגט ער איר — איז נאָך אַ גרעסערער יום טוב. מתן תורה! קויפט זי זיך נייע פּערל. עס גייט צו סוכות, לאָזט זי זיך איבערמאַכן דאָס שטערן־טיכל, איבערנייען דאָס ברוסט־טיכל און קויפט צו אַ פּאָר בריליאַנטלעך צו די אויירינגלעך... דערנאָך זאָגט ער איר, אַז זי איז נישט יוצא קעגן שבת־קודש, ווייל שבת־קודש איז גרעסער פאַרן גרעסטן יום טוב, — פאָלגט זי, און באַמיט זיך אויף יעדן שבת־קודש אויך עפּעס צו באַנייען, כאָטש אַ קלייניקייט — אַ זיידן טיכל אויפן קאָפּ, אַ פישו! ראש השנה און הושענא־רבה, — ווי קויפט מען עס נישט קיין נייע ווייסע אָדער העל־בלויע בענדער? און פורים איז אויך אַ יום־טוב. חנוכה אַוודאי; אַ שפּאַס אַ נס, וואָס עס איז געשען! דערנאָך קומט המשה עשר בשבט. ל״ג בעומר, כאָטש אין גלות, קיין ימים טובים פעלן נישט!

היינט, אַז דער מאַן דאַרף אַהיימקומען, איז דאָך אַוודאי אַ מצווה, זיך אויספּוצן אין עסיק און אין האָניק, — און אשה כשרה, אַ יידישע טאָכטער ברויך נושא־חן צו זיין ביים מאַן אין די אויגן... און בנוגע צו צירונג, האָט ער, דער יצר־הרע, באַזונדערע טענות: באַשע גיטל פלעגט אַמאָל האָבן אַ שווער טראָגן, זאָל זי זיך קויפן אַ שנירל רובינדלעך, דאָס איז דאָך, כידוע אַ גרויסע סגולה אויף אַ לייכט טראָגן. אויך — עטלע־כע אַסמיראַלדלעך, דאָס ווייסטו דאָך, איז אַ פּראָביר־שטיין פאַר דער נשמה: וואָרום ווער עס טראָגט אזא שטיין און איז, חס ושלום, מזנה, פּלאַצט ער, דער שטיין, און האָט מען נאָר אַ שלעכטע מהשבה, פאַר־טונקלט ער זיך, כידוע... וועט זי נכשל ווערן אין אַ שלעכטע מחשבה, וועט זי ווּיסן תיכף ומיד תשובה צו טון! היינט איז נאָך איר מאַן אלימלך גאַנצע חדשים אונטערוועגנס, און עס קומט איר אוים צו מאַכן חשבונות

מיט סוחרים, פאַרוואָס זאָל זי נישט האָבן אויף זיך עטלעכע סאַפּירלעך, וואָס העלפן צו חכמה? באַשע גיטל איז טאַקע אַ חכמה אזוי אויך, אָבער וואָס מער איז אוודאי געזונטער! און אזוי אנדערע שטיינער מיט אַנדערע סגולות. און דער עיקר דער שטיין פירט, וואָס זי דאַרף טראָגן, ווען דער מאַן איז אין דער היים, ווייל דער אבן טוב גיט חן אין די אויגן, און מען ווערט זייער געליבט, אַז מען טראָגט אים...

מיט איין וואָרט, ער האָט זי ארויסגעפירט אויף א וועג — זאָל גאָט שומר ומציל זיין! זי האָט, וואָס גאָט גיט אַ טאָג, אַלץ מער געזונקען און געזונקען אין דער תאווה. און אז דער בעל־דבר האָט געזען, אַז ער איז זי שוין בייגעקומען, אַז זי איז שוין אין דער בחינה פון אַ גוט גע־שליידערטן שטיין, וואָס לויפט שוין אַליין באַרג אָפּ מיטן כוח פון ערשטן שטויס, נעמט ער און שטעלט זיך שוין אוועק אין א זייט, און זי טוט זיך שוין אַליין אירס, און איז מקמץ אין צדקה, קארגט זיך און די קינדערלעך דעם ביסן אין מויל אריין; די ייִנגלעך גיט זי איבער צו ערגערע מלמדים, אַבי עס זאָל ביליקער קאָסטן, און לייגט דעם גאנצן „האָב און גאָב" אין מלבושים און תכשיטין אַריין!

איז איר נאָך וויניק, נעמט זי און שאַפט אָפּ די דינסט, וואָס זי האָט געהאַלטן, און שלאָגט איר אריין אין חשבון אַלע שאָדנס, וואָס זע־נען געווען אין שטוב, יאָ שולדיק נישט שולדיק, און נעמט צו מכלומרשט פאר רחמנות, אַן אָרעמע יונגע יתומה, אַן אויסגעהונגערט קינד, אירס אַ נאָענטע קרובה אַפילו, און זאָגט איר, אַז קיין שכירות וועט זי איר נישט צאָלן; נאָר דערפאַר, אַז עס וועט קומען די צייט, און עס וועט זיך טרעפן איר זיווג, וועט זי איר געבן נדן און מתנות, און פון זיך אַראָפּ עטלעכע קליידער, און וועט זי אליין פירן צו דער חופה און אָקעגן טאַנצן מיט אַ קוילעטש... און נעמט דערווייל דאָס שכירות פון דער יתומה און גיט אוים אויף איר תאווה...

דער מאַן אירער, דער חסיד אלימלך, האָט, פאַרשטייט זיך, פון דעם אַלעם נישט געוווסט, און אזוי איז אַריבערגעגאַנגען אַ יאָר נאָך אַ יאָר, ביז באַשע גיטל איז קראַנק געוואָרן און האָט נישט געקאָנט רירן מיט אַ פוס.

זעען זעט אוים, אַז עס איז מן השמים געווען, אַז מען האָט זי גע־וואָלט ראַטעווען, און דעריבער טאַקע האָט קיין שום רופא אויף דער וועלט זיך אויף דער קרענק נישט פאַרשטאַנען. וואָרום אזוי אין כלליות איז זי אויפן גאַנצן לייב געזונט און פריש געווען; כאחד האדם,

געשלאָפֿן, גענעסן, אַלץ, אַלץ! און אפֿילו אויף די פּיס האָט זי קיין װוּנד, קיין פֿלעק, אַפֿילו קיין שפּרענקעלע נישט געהאַט, נאָר ריִרן זיך האָבן זיי זיך נישט געוואָלט, בשום אופֿן נישט!

דאַכט זיך, עס איז די בעסטע צייט, אויסגעהיילט צו ווערן פֿון דער תּאווה? אַז א יידענע קומט נישט, נישט אין גאַס אַריין, נישט אין שיל אַריין, ליגט אין דער היים נאָכאַנאַנד, — וואָס טויג איר קליידער און צירונג? פֿאַר די פֿיר ווענט?

איז אָבער די תּאווה אין איר אַזוי שוין איינגעוואָרצלט געווען, אַז זי ריכט זיך אַלץ אינאיינעם, היינט־מאָרגן אויפֿצושטיין פֿון בעט און מאַכט זיך אַלץ נייע און נייע קליידער, און קויפֿט אַלץ, וואָס מען ברענגט איר אין שטוב אַריין, און דערווייל הייסט זי זיך א פּאָר מאָל אין וואָך אויס־ לייגן די קליידער מיט דער צירונג אויף שטולן און בענק פֿאַרן בעט, און זי ליגט אַזוי און קוקט, און שעפּט נחת דערפֿון... וואָס קלערט איר, די אָרע־ מע יתומה האָט געאַרבעט דערביי עבֿודת פּרך...

איינמאָל, מען לייגט איר אויס די קליידער, דערזעט זי פּלוצלינג, אַז אירע שענסטע מלבושים, די סאַמעטענע און זיידענע, זענען אויסגעפֿלעקט, אויסגעשמירט פֿון אַלערליי מאכלים און משקאות, און אויף טייל ערטער — נאָך פֿאַרטשעפּעט און צעריסן. מאַכט זי אַ געוואַלט, אַז עס קומען זיך שכנים און שכנות צולויפֿן אויף איר געשריי און מען זעט די צרה און עס בלייבט במוסכם כולם, אַז קיינער איז אין דעם נישט שולדיק, נאָר די יתומה, אַז „דאָס שטילע וואַסערל", מיטן יראת שמים פּנימל, וואָס מען הערט נישט איר קול אַ גאַנצן טאָג, וואָס קומט נישט, אויסער אַז זי גייט אין שליחות, אין גאַס אַריין, — אַז „דאָס שטילע וואַסערל רייסט די ברעגעס", און טוט זיך ביינאַכט אָן דער באַלעבאָסטעס קליידער, און גנבֿעט זיך אַרויס, און גייט אין די גוטע הייזער, ווו מען פֿרעסט און זויפֿט און מען טוט אַלדאָס בייז... אַ קשיא אויף היינטיקע צייטן! — וואָרום דעמאָלט פֿלעגט מען אויך זאָגן „היינטיקע צייטן", אַ פּנים, אַז די וועלט ווערט וואָס אַמאָל ערגער! — נעמט מען די יתומה, וואָס וויל זיך נישט מודה זיין, און מען זידלט זי מיט אַזוינע ווערטער, וואָס מען דאַרף פֿאַרן מויל נישט ברענגען, בפֿרט שרייבן, אַז מען שלאָגט זי און מען הרגעט זי. דערנאָך פֿירט מען זי צום רבֿ, און מען זאָגט עדות אַזוי און אַזוי, אַז קיינער נישט, נאָר זי; און והאָ ראיה — זי זעט אַזוי דאַר און מאָגער אויס, ביי אַזאַ גוטס, ביי אַזאַ גבֿירה, ביי אַ קרובֿה... על־כּן, מוז זיין אַז זי שלאָפֿט נישט גאַנצע נעכט און טרינקט און זויפֿט און טוט כּל־

העבירות שבעולם... נעמט מען די יתומה און מען גאָלט איר אָפּ דעם קאָפּ, מען זאָל זי מיאוס מאַכן, עס זאָל שוין קיינער אין איר נישט נכשל ווערן און מען טרייבט זי ארויס פון שטאָט, מיט אַ געלויפעריי, ווי דעמאָלט דער שטייגער איז געווען.

אין דער צייט איז דער חסיד אין דער היים נישט געווען, ער איז געזעסן אין לובלין ביים צדיק און האָט נישט געוואָלט אָפּטרעטן בשום אופן, באשר בכן — ער מוז אים געבן א רפואה שלמה פאַר באַשע־גיטל זיין ווייב.

זאָגט אים דער צדיק: ווייסטו וואָס? פאָר אהיים און קום צוריק מיט דער פלוניתטע. דער מיין פון די ווערטער איז געווען אַזוי: דער צדיק האָט שוין אַ פּאָר מאָל מתפלל געווען פאַר דער אשה און עס האָט נישט געהאָלפן און דערצו איז דער לובלינער צדיק נישט געוווינט געווען. ערגער נאָך, טיילמאָל האָט ער געפילט, אַז מען נעמט דאָרט די תפילה און מען וואַרפט זי אים צוריק אַראָפּ אין קאָפּ אַריין. האָט ער פאַרשטאַנען, אַז עס מוז זיין אַ גרויסע מניעה, אַ שטאַרקער קטרוג וועגן אַ גרויסן חטא. א פּאָר מאָל האָט ער דאָרט געפרעגט: ווי הייסט? האָט מען אים פשוט נישט געענטפערט! מוז שוין זיין גאָר אַ טיפער ענין, אַ מיאוסע זאַך, וואָס מען וויל נישט ברענגען איבערן מויל... און דער חסיד אלימלך ווייסט פון גאָר־נישט! און אזוי ווי דער לובלינער צדיק איז געווען אַ גרויסער בקי אין חכמת הפרצוף, האָט ער זי געוואָלט זען עין בעין... וועט ער שוין זען, וואָס ביי דער אשה איז אויפגעשריבן אויפן שטערן.

פאָרט אלימלך דער חסיד אהיים, און דינגט אַ גרויסע בויד און בעט אוים די בויד, ווי אַ בעט: אונטן שטרוי, אויבן שטרוי — כרים וכסתות, און מען פאָרט מיט צוויי פאַר פערד אין דער ברייט קיין לובלין.

אין איזשביצע, אין קראַסנאָסטאַוו און נאָך ערגעץ אין א שטעטל ווארטן גרייט פרישע פערד צום איבערשפאַנען, ווייל מען קאָן נישט נעכ־טיקן מיט דער חולנית אויפן וועג, און מען וויל אָנקומען קיין לובלין בכי טוב.

פאָרט מען, נאָך דער לעצטער סטאַנציע אָבער פאַלט פלוצלינג אַראָפּ אַ שניי, פאַרלירט מען דעם וועג, פאַרבלאָנדזשעט מען אין אַ וואַלד, נישט אוים און נישט איין, און עס פאַלט־צו די נאַכט — כאָטש נעם די אויגן

אין די הענט און זוך אַ וועג: קיין לבנה, קיין שטערן... טראַכט מען, מען וועט בלייבן שטיין און אָפּוואַרטן ביז טאָג, איז אָבער די שרעק גרויס פאַר גזלנים מיט חיות רעות, ווייל דעמאָלט איז נאָך געווען סאַמע געדיכטער וואַלד אין דער געגנט, ביימער עד לב השמים און צוזאַמענגעפלאָכטענע צווייגן, אַז בייטאָג איז חושך געווען, האָבן זיך טאַקע געהאַלטן דאָרט גזלנים און חיות רעות, און ביינאַכט איז גאָר געווען סכנת־נפשות.

ראַפּטום ווערן זיי דערפרייט. פון דערווייטנס האָט זיך פלוצלינג באַוויזן אַ פייערל און דאָס פייערל וואַקסט, און עס באַווייזט זיך אַ צווייט און דריט פייערל — אַ סימן, אַז נישט ווייט מוז זיין אַ קרעטשמע. פאָרט מען צו דעם פייערל. מען פאָרט אַזוי, דערהערט מען קלעזמער שפּילן און אויך א גרויס געלעכטער; קומט מען נענטער — הערט מען א געטופּעריי, מען זינגט, מען שפּילט און מען טאַנצט אין קרעטשמע! באַלד האָט זיך די קרעטשמע אַליין אויך באַוויזן — עס פלאַקערן די שויבן, וואָס קאָן זיין די שמחה? מן הסתם זענען זיך פּריצים צוזאַמענגעקומען און מען הוליעט אויפן פּריצישן אופן! עס איז אַפילו אַ סכנה צוזאַמענצוטרעפן זיך מיט אַזוינע לייט בשעת חדותא, נאָר אַלץ בעסער, ווי מיט חיות אָדער גזלנים אין וואַלד! פאַרפאָרט מען פאַר דער קרעטשמע, הערט מען שוין בעסער; עס איז נישט קיין פּריצים, די קלעזמאָרים שפּילן יידישע זאַכן, אַלערליי שטייגערס... און א מאַרשאַליק איז משמח דעם עולם מיט גראַמען און רופט אויס צו כלה־טאַניץ!... וואָס זאָל איך אייך זאָגן, דעם חסיד מיט דעם בעל־עגלה איז פינצטער געוואָרן פאַר די אויגן, די מוטערס מילך איז אין זיי גערונען געוואָרן! זיי האָבן באַלד פאַרשטאַנען, אַז דאָס זענען יענע לייט, וואָס פלעגן יענע צייטן, איידער מען האָט אויסגעהאַקט די וועלדער, שפּילן חתונות אין פאַרוויסטע קרעטשמעס... זאָגט אלימלך צו זיין ווייב באַשע־גיטל: הער, באַשע־גיטל, מיר זענען אריינגעפאַלן אין מיאוסע הענט... געדענק־זשע, למען השם, אז מען טאָר זיי נישט ענטפערן, נישט אָננעמען פון זיי קיין כיבוד, אפילו נישט, חס ושלום, פאַרזוכן, ווייל מען ווערט באַלד נזוק. באַשע־גיטל ליגט נישט טויט, נישט לעבעדיק און שאָקלט מיטן קאָפּ, אַז זי ווייסט... און געוווסט האָט זי טאַקע, פון די ספרים הקדושים אין עברי־טייטש.

דערווייל שיטן זיך ארויס פון קרעטשמע די מחותנים מיט די מחותנתטעס, מיטן בדחן, מיט די קלעזמאָרים, מיט ברענענדיקע שטורקאַצן און רינגלען ארום די בויד, און הייבן אויף דעם דעק, און הייבן זיך זאָגן „מזל־טוב“, און פאַרבעטן אין קרעטשמע אריין אויף דער חתונה...

מחותנים בעטן, מחותנתטעס. און חתן־כלה קומען אויך צו און בעטן מיט שיינע רייד, מען זאָל זיי נישט פארשעמען, און דער בדחן זאָגט גראַמען און גלייך־ווערטלעך, און די מוזיק שפּילט צו, אז עס הילכט אין גאנצן וואלד, און משרתים און סארווערס טראָגן ארוים אויף זילבערנע טעצלעך אין קריסטאָלענע און גאָלדענע כוסות אלערליי משקה, און אלערליי לעקעך און טאָרטן, און מען שטופּט זיי צום מויל צו, נאט, נעמט מאכט ברכה, זייט אייך משמח!

און זיי ענטפערן נישט אַ וואָרט.

פלוצלינג אָבער גיט באשע־גיטל א קוק, דערזעט זי, אז די נשים פון דער חבריא, די כלה, די מחותנתטעס און אזוי נשים־געסט, טראָגן אירע בעסטע סאמעטענע און זיידענע קליידער, און פארגיסן זיי מיט משקה, פארשמוצן מיט אלערליי עסנווארג, און פארטשעפּען אָן וואָגן... באפאלט זי א גרייזלעך הארץ־ווייטיק, און קאָן זיך נישט איינהאלטן און גיט א געשריי:

— רוצחים, גזלנים, מיין פּראצע, מיינע קליידער!

מער האָט מען נישט געדאַרפט; מען האָט זי קוים דערפירט קיין לובלין, אויפן גאנצן וועג האָט זי געחלשט און געחלשט און געחלשט, און דאָס מויל רחמנא לצלן, האָט זיך איר אויסגעקרומט... נוטה למות איז זי געוואָרן...

מען האָט זי קוים א לעבעדיקע אַריינגעפירט צום רבין, און ער האָט באלד פארשטאנען די זאך, און האָט געזאָגט דעם עולם, מען זאָל זיך אַראָפּנעמען אַ מוסר, וואָרום א יידישע טאָכטער, אויב זי מאכט זיך נייע מלבושים, דארף זי די אלטע צעטיילן אָרעמע לייט, בפרט טאָר מען זיך נישט מאכן קיין קליידער, וואָס מען קאָן נישט טראָגן, וואָרום, אז עס הענגען אין אלמער קליידער, וואָס מען נוצט נישט, קומען ביינאכט יענע לייט און נעמען זיי ארוים און טוען זיך אָן אין די קליידער און טאנצן אין זיי אויף זייערע שמחות און חתנות...

ווי באשע־גיטל האָט דאָס דערהערט, האָט זי מצדיק געווען אויף זיך דעם דין, און אָנגענומען פאר ליב דעם טויט, און האָט נאָר געבעטן, ער זאָל אויף איר מכפּר זיין! און דאָס האָט איר דער צדיק צוגעזאָגט!

נאָענט פאר דער פּטירה, האָט זי צוגערופן איר מאן, דעם חסיד אלימלך, און האָט אים דערציילט די מעשה מיט דער יתומה, און געגומען ביי אים אַ האַנט־תקיעת־כף, אז ער וועט זי אויפזוכן, און נעמען זי

פאר א מאמע צו זיינע קינדער, כדי מען זאָל איר מוחל זיין דעם חטא קענן איר — — — — —

און דער חסיד אלימלך האָט געטון איר בקשה, און באלד נאָך שבעה אויפגעזוכט די יתומה און האָט מיט איר התונה געהאט, און זי איז געווען א מאמע צו זיינע קינדער די יתומים, און זיי האָבן נאָך זוכה געהאט צו האָבן נייע קינדער, און האָבן זיי מגדל געווען לתורה, לחופה ולמעשים טובים.

אויף אלע יידן געזאָגט!

אראָפּגעלאָזטע אויגן

.1

נאָך גאָר פאַרצייטן האָט עטלעכע מייל הינטער פּראָג געוווינט אין אַ דאָרף איינער אַ ייד, אַ געוויסער יחיאל־מיכל, וואָס האָט געהאַלטן די קרעטשמע אין דאָרף.

און דער פּריץ איז נישט געווען קיין פּראָסטער פּריץ, נאָר אַ שם־דבר — אַ גראַף. האָט מאַקע יחיאל־מיכל געהאַט פּרנסה בשפע, ווי מען זאָגט: מיט אַ שמיץ, און איז געוואָרן אַ גאַנצער „יש" — אַ בעל־צדקה, אַ מכניס־אורח, און ימים־נוראים, אַז ער פּלעגט אריינפאָרן קיין פּראָג, לאָזט ער זיך קאָסטן אין שטאָט. און קיין עם־הארץ איז יחיאל־מיכל אויך נישט געווען, ווערט ער אַ שטיקל איינגייער ביים רב און ראש־ישיבה, קויפט ער ביי אים אתרוגים, מצה־שמורה וכדומה... בעט ער ביי אים בנים זכרים אויך. זעט אָבער דער ראש־ישיבה ברוח־הקודש, אַז דעם ייד איז נישט באַשערט קיין נחת פון קינדער, און בנים זכרים, פון וועלכע מען האָט קיין נחת נישט, איז מאַקע „טוב להם שלא נבראו", — זאָלן זיי בעסער אויף דער וועלט נישט קומען. זאָגט ער אים פּשט־פּשוט אָפּ. פאַלט יחיאל־מיכל אריין אין עצבות, טרייסט ער אים און זאָגט אים: „דערפאַר, יחיאל־מיכל, אַז גאָט וועט דיר העלפן און וועסט אָנקלויבן גדן כדבעי, און וועסט קומען צו מיר און בעטן, וועל איך דיר אויסקלויבן אַן איידעמל, אַז דו וועסט קיין חרטה נישט האָבן!"

נו, פאָרט ער אהיים אביסל געטרייסט. צוויי מיידלעך האָט ער, מאַכט ער זיך אַ קניפּל אויף נדן, פריער פאַר דער עלטערער, דערנאָך פאַר דער יינגערער. מילא, איידעמס בני־תורה איז אויך נישט קיין שפּאַס.

זאַמלט ער, און גאָט העלפט. און אַז ער קומט צו די ערשטע חמש מאות טאַלער, זאָגט ער צו דבשהן זיין ווייב:

— עס איז געקומען די צייט, חתונה צו מאַכן אונדזער עלטערע טאָכטער, נחמה.

זאָגט דבשה, אז עס איז זייער גלייך. און מען רעכנט: דריי מאות נדוניא און שתי מאות אויף הלבשה און מתנות פאַר חתן־כלה, חתונה־הוצאות, רח"ש וכדומה... און אַ סעודה פאַר אָרעמע לייט וועט מען מאַכן — פראַג זאָל געדענקען!

נישט אזוי אָבער געשווינד טוט זיך, ווי עס רעדט זיך. עס מאַכן זיך, ווי דער שטייגער איז, מניעות. דער פּריץ שיקט אַהין, שיקט אהער; דערווייל מאַכן זיך שנייען; זומער־צייט פאַלן רעגנס; קומט גאָר אָן חגא, קאָן מען די קרעטשמע נישט פאַרלאָזן... מיט איין וואָרט: נישט אזוי געשווינד מאכט זיך עס, און דערווייל, ווי דער שטייגער איז: א מענטש דענקט און גאָט לענקט...

.2

נחמה, דעם ארענדארס עלטערע טאָכטער, איז אַפילו זייער ווערט צו באַקומען אַ חתן פון פּראַגער ישיבה: א מיידל — אַ גאָלד, אַ גוטע נשמה, א שטילע. די גוטקייט קוקט איר פון די שטילע אויגן ארויס, און זי לאָזט זיך מדריך זיין, טאַקע: וואָס דער טאטע הייסט, וואָס די מאמע הייסט און אלע גוטע פרומע לייט, וואָס שטעלן זיך אָפּ אין קרעטשמע, הייסן... זי נעמט הלה מיט כוונה, בענטשט שוין שבת־ליכט, זאָגט שוין עברי־טייטש ווי אַ וואסער, מיט איין וואָרט: זי איז ווערט די חופה־שטאַנגען...

זי איז ווערט, ווערנד ביי דער יינגערער טאָכטער שניידט זיך אביסל אין דער קרום. קיין שלעכטס, חס־ושלום, נישט; נאָר אזוי: עפּעס אַ משונהדיקע בריאה, א פארטראכטע, א פארחלומטע, אלץ פאלט איר פון די הענט... טייל מאָל לאָזט זי אראָפּ די ברעמען און גייט ארום מיט אַ בלאס פּנים ווי אַ קרייד, ווי אויפן עולם הדמיון; רופט מען זי — גלייך מען וואָלט זי פון יענער וועלט אראָפּגערופן, ציטערט זי און פאלט ממש פון די פיס... און אמאָל גיט זי א קוק אויף א מענטשן מיט אזוינע אויגן, מיט אזוינע שטארקע און שטעכנדיקע אויגן, אַז עס ווערט פּשוט נישט היימלעך!

און אַ התחלה פון מדות מגונות אויך: עס איז זי נישט אָפּצוטרייבן פון קרעטשמע. בפרט ביינאכט, ווען מען שפּילט און טאנצט. גאנצע נעכט וואָלט זי געזעסן און די אויגן זיך אויסגעקוקט, ווי די יונגע פויערן

שטיפֿן מיט די שיקסעס, טאַנצן אַ ראָד, אַ שווינדלדיקן ראָד, און זינגען אַריין זייערע געזאַנגען, אַז די קרעטשמע הילכט און ציטערט...

און נעמט מען זי אַריין איבערגעוואַלט אין אַלקער און מען לייגט זי שלאָפֿן מיט נחמהלען אין בעט, ליגט זי מכלומרשט מיט פֿאַרמאַכטע אויגן, ביז יענע שלאָפֿט איין. קוים שלאָפֿט יענע איין, שפּרינגט זי אַראָפּ פֿון בעט, זומער און ווינטער, באָרוועסערהייט, און קוקט אַריין דורכן לאָך פֿון שליסל, דורך אַ שפּאַרע אין טיר, צי אין פֿרייסישן ווענטל. טרעפֿט זי די מוטער, און רייסט זי אָפּ, ברענט איר דאָס לייב ווי אין אַ פֿיבער און די אויגן שפּריצן מיט פֿונקען, אַז דבשה דערשרעקט זיך און לויפֿט צוריק אַריין צו יחיאל־מיכלען און דערציילט אים.

— מען זאָל קענען פֿריער חתונה מאַכן די ייִנגערע! — זיפֿצט יחיאל־מיכל.

— מען דאַרף עמעצן פֿרעגן! — ענטפֿערט דבשה...

דערווייל מאַכן זיך ווייטער מניעות, ביז עס טרעפֿט זיך אַזאַ מעשה:

3.

דער פּריץ פֿון דאָרף, דער גראַף, הייסט עס, האָט געהאַט אַ זון אַ בן־יחיד, האָט ער אים אויפֿגעצויגן אין פּאַריז, ווי דעמאָלט דער שטייגער איז געווען ביי גרויסע פּריצים. קומט ער צופֿאָרן איינמאָל אין יאָר אויף אַ קורצע צייט, אויף וואַקאַציע, זעט מען אים אויך נישט: אַ יונגער פּריץ, רייט ער אַרום טעג און נעכט אין די וועלדער אויף געיעג. די פּעלעכלעך פֿון די האָזן און אַנדערע חיות קריגט יחיאל־מיכל פֿון קיך אַרויס בחצי־חנם.

מאַכט זיך איינמאָל אָבער אַ גרויסע היץ — פֿייער איז געפֿלויגן אין לופֿטן; רייט ער דורך איבערן וועג ביי דער קרעטשמע, פֿאַלט אים איין, שפּרינגט ער אַראָפּ פֿון מילך־ווייסן פֿערד, בינדט עס צו צו דער צוים, און שפּרינגט אַריין אין קרעטשמע, און הייסט זיך געבן אַ גלאָז מעד.

דערלאַנגט אים יחיאל־מיכל מיט ציטערדיקע הענט אַ גלאָז מעד. נעמט דער יונגער פּריץ צום מויל און גיט אַ זופּ, און פֿאַרקרימט זיך; ביי זיין פֿאָטער אין קעלער איז פֿאַראַן, אפֿנים, בעסערער מעד, גאָט ווייסט ווי אַלט ער איז. ער וואָלט אפֿשר דערלאַנגט מיטן גלאָז יחיאל־מיכלען אין קאָפּ אַריין, דערזעט ער אָבער מלכהלען, ווי זי זיצט אַזוי אין עק קרעטשמע מיט פֿאַרשטאַרטע אויגן און אַ וויים פּנימל. שטעלט ער

אוועק געלאָזן דאָס גלאָז, וואַרפט אויפן שענק־טיש א האַרטן טאַלער, און גיט א פרעג:

— משה (ביי גרויסע פּריצים הייסן אַלע יידן משה), דאָס איז דיין טאָכטער?

ווערט יחיאל־מיכלען א לאַך אין האַרץ, שטאַמלט ער נעבעך: „יאָ, יאָ, מיין טאָכטער". און דער יונגער פּריץ קוקט און קוקט, און רייסט פון מיידל קיין אויג נישט אָפּ. און צומאָרגנס קומט ער ווייטער טרינקען מעד... און אזוי אויפן דריטן, און פערטן טאָג... געמט מען דאָס מיידל און מען באַהאַלט פון אים, בייזערט ער זיך, ער זאָגט נישט פאַרוואָס, נאָר ער דרייט די שוואַרצע וואָנסעלעך און בליצט מיט די אויגן. גיט ער אַמאָל אַ זאָג: אז יחיאל־מיכל צאָלט וויניק פאַר דער קרעטשמע... אַז פראָגער יידן ביטן גרויסע הוספות... און דאָס איז אמת געווען, נאָר דער אַלטער פּריץ האָט זיי קיינמאָל נישט געלאָזט איבער דער שוועל; א גרויסע זאַך: א ייד זיצט, זאָל ער האָבן פּרנסה... ווערט יחיאל־מיכלען נישט היימלעך. בפּרט, אַז מלכהלע גייט נאָך מער אַרום אויפן עולם־הדמיון, רעכנט ער טאַקע, צו פאָרן זיך מתיעץ זיין קיין פּראָג, מאַכן זיך אָבער ווייטער מניעות, און דער יונגער פּריץ קומט אַלץ יעדן טאָג און איינמאָל גיט ער פון דער העלער הויט א זאָג:

— משה, פאַרקויף מיר דיין טאָכטער!

טרייסלט זיך יחיאל־מיכלען די ווייסע באָרד און עס ווערט אים חושך אין די גרויע אויגן.

לאַכט ער, דער פּריץ:

— זי הייסט עסטערקע? — פרעגט ער.

— ניין, מלכה הייסט זי...

— זאָל זיך דאַכטן, — זאָגט ער, — אז זי הייסט אסתר, און דו — מרדכי, און איך — אחשורוש... וואָס? מיין נישט, איך וועל איר אַרויפ־זעצן א קרוין אויפן קאָפּ! נאָר דו קריגסט די קרעטשמע אומזיסט און אויף אייביק, פאַר קינדער און קינדס־קינדער!

און ער גיט אים אַ צייט, אויף ישוב.

4.

זעט יחיאל־מיכל, אז עס איז שלעכט, שפּאַנט ער פאַרטאָג איין פערד־און־ביטקע, באַפט זיך אַראָפּ קיין פּראָג, פאַרפאָרט גלייך צום רב

און ראש־ישיבה, טרעפט ער אים ביי דער גמרא, נעמט ער „שלום עליכם“ און גיט תוך כדי דבור אַ פרעג:

— רבי, צי מעג מען חתונה מאכן אַ ייִנגערע טאָכטער פאַר אַן עלטערע?

לייגט דער ראש־ישיבה די עלנבויגן אויף דער גמרא און ענטפערט אים:

— ניין, יחיאל־מיכל, לא יעשה כן במקומנו... נישט קיין יידישע זאַך. און דערמאָנט אים די מעשה מיט יעקב ולבן.

— איך ווייס — זאָגט יחיאל־מיכל — אָבער אַז מען מוז?

— דהיינו?

נעמט יחיאל־מיכל און גיסט אויס פאַרן פּראָגער צדיק זיין ביטער האַרץ, דערציילט אים אַלץ כהוויה, פאַרטראַכט זיך דער פּראָגער צדיק און זאָגט:

— מילא, בשעת הדחק שאני!

דערציילט יחיאל־מיכל דעם צדיק „את כבוד עשרו“, וועגן די ה׳ מאות טאָלער, און דערמאָנט אים זיין צוזאָג וועגן אויסקלויבן אַ חתן פון דער ישיבה.

פאַרטראַכט זיך דער פּראָגער צדיק, שפּאַרט אָן אויף אַ ווייַלע דעם קאָפּ אויף די עלנבויגן איבער דער גמרא און הייבט אויף דעם קאָפּ און זאָגט אים:

— ניין, יחיאל־מיכל, דאָס קאָן איך נישט.

— פאַרוואָס, רבי, — פרעגט יחיאל־מיכל פאַרציטערט: — האָט דען מיין מלכהלע, חס ושלום, אַ זינד אויף דער נשמה? אַ יונג קינד, אַ יונג ביימעלע, ווי מען בייגט עס...

— חס ושלום! — ענטפערט דער ראש־ישיבה — איך זאָג נישט, אַז זי האָט, חס ושלום, געזינדיקט, דאָס האָב איך בכוונה נישט געהאַט... נאָר עס פּאַסט נישט. הער, יחיאל־מיכל, דיין טאָכטער האָט נישט געזינדיקט, אָבער אָנגערירט, פאַרשטייסטו, אַביסל אָנגערירט איז זי דאָך... און דער עיקר — זאָגט ווייטער דער ראש־ישיבה — מיין איך דיין טובה דערמיט. וואָרום השגחה דאַרף דיין טאָכטער, השגחה פון אַ מאַן, און טאַקע פון אַ מאַן — אַ מענטש, אַ סוחר... חוץ דעם — השגחה פון שווער און שוויגער... פון שטוב־לייט... ווי עס איז, מען דאַרף איר אַרויסשלאָגן פון קאָפּ... זי דאַרף דעריבער אַריינקומען אין אַ הויז... אין אַ הויז מיט אַ סך אויערן און אויגן... מיטן יצר־הרע,

אַז ער כאַפּט זיך אַריין, מוז מען שטאַרק מלחמה האַלטן... עס איז אַ מין ביטערער כריין, מען זייט אים נאָר איין מאָל, און וואַקסן וואַקסט ער אייביק... דו רייסט, און ער וואַקסט!... וואָס, ניין?

יחיאל־מיכל מוז נעבעך צושאָקלען מיטן קאָפּ אויף יאָ.

— און אַצינד, — זאָגט ווייטער דער צדיק, — הגע בעצמך, לייג־צו קאָפּ, יחיאל־מיכל. למשל, איך וויל זיין אַ גוטער, און האַלטן וואָרט, — עס איז דאָך נאַריש, צוגעזאָגט האָב איך דיר, — און איך וויל זיין אַן עומד בדבורי און טון דיין רצון; און נעם, און גיב דיר פאַר אַן איידעם אַ בחור פון דער ישיבה. הייסט עס: אַן אָרעם־בחור, אַ פאַרלאָזט ייִנגל... נו, וועט גוט זיין?

וואָס איז דאָס ייִנגל? אַ בן־תורה... ער וועט זיצן און לערנען... מער ווייסט ער נישט און וויל נישט וויסן, און ער טאָר נישט וויסן...

און ווו וועט וווינען דאָס פּאָרפאָלק?

צו דיר אין דאָרף אַריין אויף קעסט וועסטו דאָך דאָס פּאָרפאָלק נישט נעמען?

— אוודאי נישט, כל־זמן דער יונגער פּריץ איז דאָ!

— און ווער ווייסט, ווי לאַנג ער וועט זיין! אַ קשיא אויף אַ פּריץ!

זיי, אַז עס פעלט עפּעס אין די אויגן אַריין! ער האָט אַנדערע זאָרג? פּרנסה פעלט אים?... הכלל צו זיך אויף קעסט נישט. לאָזטו זיי איבער אין פּראָג. דינגסט אַ דירה און לאָזט זיי איבער, און שיקסט אויף פּרנסה. נו, וואָס טוט דאָס פּאָרפאָלק? ער, דער יונגערמאַן, זיצט ימים ולילות אין בית־המדרש, על התורה ועל העבודה — און זי? דאָס יונגע ווייבל, וואָס טוט? וואָס פאַר אַ הוריות טראַכט זי? אויף וועלכן עולם־הדמיון גייט זי אַרום?

— גערעכט, רבי — איז יחיאל־מיכל מודה מיט אַ הייזעריק קול. — וואָס דען טוט מען?

— וואָס עס לאָזט זיך! — ענטפערט דער ראש־ישיבה. — און איך וועל דיר העלפן. איך אַליין וועל שיקן נאָך אַ שדכן און זאָגן אים, ווו אַהין ער זאָל גיין... עס זאָל זיין אַ הויז מיט מענטשן, מיט אַ שטאָט, מיט אַביסל עולם־הזה, נאָר בהיתר, נישט באסור... וועסט זען, מיט זיין ליבן נאָמענס הילף!

— דערפאַר, יחיאל־מיכל, — טרייסט ער אים, — אַז דו וועסט קומען צו מיר וועגן דער צווייטער טאָכטער, און גאָט וועט דיר העלפן

און וועסט האָבן אַ קניפּל — קריגסטו, זאָג איך דיר, אַ הדר, מיט גאָלד אָפּצוווענן...

דערוויי מאַך התונה...

5.

וכך הוה.

אויפן ראש־ישיבהס באַראָט, און בסוד־סודות, האָט מען מיט מלכהלען אַ באַלעבאַטישן שידוך געטון. און מלכה האָט ביז דער לעצ־טער רגע נישט געוווסט, נאָך וואָס עס קומען שניידער און מעסטן איר אָן קליידער, און פאַרוואָס מען וועקט זי אויף פאַרטאָג און מען פירט זי אַוועק קיין פּראָג...

און אַז זי האָט שוין פאַרשטאַנען, וואָס דאָס באַטייט, האָט זי אויך קיין וואָרט נישט גערעדט. די יונגע נשמה האָט זיך ביי איר ווי אָפּגעשלאָסן.

וואָס עס האָט זיך ביי איר אין האַרץ געטון, האָט קיינער נישט געוווסט; אָבער פון אויבן אויף האָט זיך גערעכט — אויף אַלע בנות־ציון געזאָגט! טאַקע מיט אַלע מעלות... אַביסל צו בלאַס, עפּעס שטענ־דיק די אויגן אַראָפּגעלאָזט — מאַלע וואָס? פריער האָט עס געהייסן כלה־חן, דערנאָך: אַזוי האָט זי שוין זיין ליבער נאָמען באַשאַפן, און סיי־ווי־סיי — אַ יפיפיה! אַ פאַרנעמעניש! און אַדרבא! זי גייט אָן דער שוויגער נישט קיין טריט, זי ביט זיך אפילו קיינמאָל גאַרנישט אויס... וואָס מען גיט איר, עסט זי; וואָס און ווען מען דערלאַנגט איר, טרינקט זי; און וואָס פאַר אַ קלייד מען וויל, טוט זי אָן. ציכטיק, שטיל און שיין. און שבת, אַז זי טוט אָן דאָס שוואַרץ־אַטלעסענע קלייד מיט דער גאָלדענער שפּאַנגע, נעמט אויפן אַלבאַסטער־ווייסן האַלדז די פּערל, און עס באַמבלען זיך איר ביי די אויערן די בריליאַנטענע אוירינגלעך, בלייבן ווייבער שטיין אין די גאַסן, און גאַפן, און מען זאָגט: אַ פּרינצעסן... און זי — גלייך מען מיינט נישט זי, גייט זי ווייטער שטיל און ציכטיק, צווישן שוויגער און שווענעריגס אין דער ווייבערשער שיל אַריין, שטעלט זיך נעבן דער שוויגער ביי דער קראַטע און לאָזט אַראָפּ די זיידענע ברעמען, און עפנט מיטן ווייסן הענטל די זילבערנע קלאַמרעס פון סידור מיטן גאָלדענעם שניט, און די ליפּלעך הייבן אָן צו ציטערן, צו ציטערן...

און אַ גאַנצע וואָך? יעדן פאַרנאַכט?

— וווהין ווילסטו גיין שפּאַצירן, מלכה?

זי זאָגט נישט ווהין; ווו מען גייט, גייט זי... און אַז מען גייט פאַרביי פאַר פענצטער מיט צירונג, שטעלן זיך אַלע אָפּ און קוקן, מלכה נישט. זי שטעלט זיך אָפּ, ווייל זיי שטעלן זיך אָפּ, אָבער קוקן, קוקט זי אין דער לופט אַריין....

זאָגט מען: וואָס דאַרף זי צירונג, זי אַליין איז צירונג!

בפרט, אַז דער יונגערמאַן פילט אַן איר די נשמה נישט. ער היט זי ווי אַן אויג אין קאָפּ, ווי דאָס שוואַרצאַפּל אין אויג...

און אַזוי אַלץ...

פון אויבן אָפּגעטאָקט, אָפּגעשניצט און ריין, ווי שיינער קריסטאַל... אָבער אינעווייניק?

אינעווייניק איז געלעגן די קרעטשמע מיטן געזאַנג און טאַנץ און געשפּילעריי ... אין האַרץ האָט צווישן איר און דער וועלט אַרומגע־שוועבט דער פאַרטרעט פון יונגן פריץ... קוים פאַרמאַכט זי די אויגן, צי אין שיל ביי דער קראָטע, צי מוצאי־שבת צו „גאָט פון אברהם", צי ביי שבת־ליכט בענטשן, צעשפּילט זיך אין איר דער כוח־הדם, טאַנצט זי, רחמנא ליצלן, מיטן פריץ, און מיטן ראָד אין קרעטשמע נאָך שניט... אָדער זי רייט מיט אים צוזאַמען, און טרייבט, אויפן ווייסן פערד ווי א מילך, איבער וואַלד און טאָל... און בפרט, אַז עס גענענט זיך צו איר דער מאַן, אין דער רגע שליסט זי די אויגן צו און האַלדזט, און קושט — וועמען? דעם יונגן פריץ האַלדזט זי און קושט...

בעט זיך ביי איר דער יונגער מאַן — אירע שיינע אויגן האָט ער ליב געהאַט — בעט ער זיך: לעבן מיינס, עפן דיינע שיינע אויגן, דיינע מויערן פון גן־עדן עפן אויף! — בשום אופן נישט! ווייל ער אַמאָל (א יונגער מאַן!) אויספירן, וויל ער זיך בלומרשט אָפּרוקן, האַלט זי אים מיט די אָרעמס, ווי מיט צוואַנגען... דערשרעקט ער זיך פּלוצלינג און וויל זיך אויסרייסן, בעט זי זיך מיט א פאַרחלשט קול:

— פריץ מיינער, אָדלער מיינער!...

מיינט ער — אַזוי ליב האָט זי אים, אַז ער איז איר פריץ, איר אָדלער... „דאַרף־לשון" — טראַכט ער. און זאָל זי נישט עפענען די אויגן, אַז זי שעמט זיך!

6.

און אַזוי האָט מלכה אָפּגעלעבט אַ יאָר נאָך אַ יאָר. קיין קינדער האָט זי נישט געהאַט און געלעבט האָט זי — נישט מיטן מאַן . . .

צו וואָס איז דאָס געגליכן?

צו אַן עפּל, וואָס הענגט, דאַכט זיך, געזונט און פֿריש אויף א גרי־נער צווייג, אויף אַ גאָלדענעם עפּל־בוים, און די הויט פֿון אויבן איז גערויטלט, ווי דער מזרח אײדער די זון באַווייזט זיך, און א פֿרישער הויך, ווי פֿון גן־עדן, ליגט אויף אים: אַזוי שמעקנדיק, אַזוי פֿאַרנעמיש, אָבער אין אמתן אַריין איז געזונט און פֿריש נאָר די הויט, די שאָל פֿון אויבן, אינעווייניק אָבער האָט שוין אַלץ דער וואָרעם אויסגעגעסן...

אָבער פּונקט להיפּוך האָט זיך אויסגעשניטן דאָס מזל פֿון יחיאל־מיכלס עלטערער טאָכטער — נחמה. ביי יחיאל־מיכלען אליין האָט זיך אַלץ איבערגעקערט, און, ווי עס טרעפֿט זיך, דווקא מיט דער פּוטער אַראָפּ...

אָפּגעשפּילט און אָפּגעטאַנצט אין פּראָג, איז יחיאל־מיכל אהיים־געפֿאָרן פֿון פּראָג אינגאַנצן מיט עטלעכע מטבעות אין קעשענע, און ווי ער קומט־צו צו דער גרענעץ פֿון דאָרף, דערזעט ער, ווי זיין גאַנץ כלי־בית מיט די בעטן, מיט די טישן און בענק פֿון קרעטשמע ליגן אויפֿן פֿרייען פֿעלד און א פֿויער פֿון פֿריצס הויף שטייט דערביי ווי א שומר.

און דער שומר לאָזט אים שוין נישט אַריינפֿאָרן אין דאָרף אַריין... עס ווייזט זיך אַרויס, אַז בשעת ווען ער האָט געטאַנצט אויף דער יינגע־רער טאָכטערס חתונה, האָט אים דערווייל עמעץ אויסגעדונגען די קרעטש־מע, א גרויסע הוספה געגעבן, און דער יונגער פּריץ האָט איבערגעדייבערט דעם אַלטן פּריץ, ער זאָל נעמען די הוספה . . . און דער ייד זיצט שוין אין קרעטשמע!

הייבט אָן דאָס ווייב מיט דער טאָכטער צו וויינען, צו חלשן. בעט זיך יחיאל־מיכל ביים שומר, ער זאָל אים כאָטש אַריינלאָזן אַ וואָרט ריידן מיטן אַלטן פּריץ, נעמט דער שומר אַראָפּ די ביקס, וואָס האָט אים געהאָנגען אויף די פּלייצעס, און זאָגט: ער וועט שיסן! ער וועט מוזן שיסן, זאָגט ער.

א היימישער פֿויער געווען, טרערן אין די אויגן האָט ער געהאַט; נאָר אַז דער פּריץ האָט געהייסן, וואָלט ער אַוודאי געשאָסן! זעט יחיאל־מיכל, אַז עס איז פֿאַרפֿאַלן, און צוריק אַריינפֿאָרן קיין פּראָג האָט ער נישט מיט וואָס, נאָך דער חתונה איז אים קוים עטלעכע רענדלעך געבליבן; און מיט זיין אָרעמקייט דער אויסגעגעבענער טאָכטער די אויגן פֿאַר־שוואַרצן, וויל ער אויך נישט — נעמט ער דאָס ווייב און נחמהן, די טאָכטער, און פֿאָרט מיט זיי אַריבער צו אַן אנדערן פּריץ אין א דאָרף

אַריין, נאָך ווייטער פון פראג, און בעט ביים פריץ רשות, און עפנט זיך אַ געוועלבל מיט זאַלץ, בעקער־ברויט און אַנדערע קליינע סחורות, אין דאָרף, און לאָזט איבער דאָס געוועלבל אויפן ווייב מיט דער טאָכטערם באַראָט, ער אַליין אָבער לאָזט זיך אויף דער וועלט, צו פּראָצעסירן מיט יענעם פריץ, ווייל דער קאָנטראַקט איז נאָך נישט געווען אויסגעגאַנגען, און אויך צו האָבן דין־תורהס מיטן יידן, וואָס האָט אים משיג־גבול געווען... נאָר עס גייט נישט אַזוי געשווינד, ווי עס רעדט זיך, בפרט מיט לײדיקע הענט. געדויערט אַ פּאָר יאָר; פאַרשפּילט ער דעם פּראָצעס מיטן פריץ און זיצט אָפּ א צייט אין תפיסה פאַר די הוצאות פון פּראָצעס; דעם דין־תורה קעגן משיג־גבול געווינט ער סוף־כל־סוף, נאָר דער משיג־גבול וויל בשום אופן וצד דעם פסק נישט האַלטן; און דער פּראָגער צדיק, וואָס האָט כוח געהאַט צו נייטן, איז דערווייל נסתלק געוואָרן, און פּראָג זוכט און זוכט אַ רב, און קען דערווייל נישט צוקלויבן זיך, און לית דין ולית דין. קומט ער, יחיאל־מיכל, אהיים נאָך א פּאָר יאָר, אן אויס־געמאַטערטער, אן אויסגעהונגערטער און לייגט זיך אַוועק אין בעט אַריין, און ליגט אָפּ אַ פּאָר וואָכן און שטאַרבט; לעבט אים דאָס ווייב זיינס לאַנג נישט איבער, און נחמה ווערט אַ יתומה, איינע אַליין אין דאָרף, ווי א שטיין, און לייזן לייזט מען נישט... עס איז נישטאָ פאַר וואָס צו לייזן... און די יונגע פויערן, זייט זי איז אַליין געבליבן, לאָזן זי נישט רוען, טרייבן קאַטאָוועסלעך, בייזערן זיך, פאַרוואָס זי לאָזט זיך נישט אָנרירן, די יידישע קבצנטע...

שרייבט זי איין בריוו און אַ צווייטן צו דער שוועסטער קיין פּראָג, לעבט אָבער די שוועסטער אין פּראָג, ווי מיר ווייסן, אין אן עולם־התוהו און לייענט נישט קיין בריוו... באַקומט די פאַרלאָזטע יתומה קיין תשובה נישט; הייבט זי זיך אויף ביינאַכט און פאַרמאַכט דאָס לײדיקע קרעמל און גנבעט זיך פון דאָרט אַרויס צופוס; זי לאָזט זיך גיין אויף גאָטס באַראָט, אַז זי וועט טרעפן צו דער שוועסטער קיין פּראַג, אַ שוועס־טער איז דאָך קיין שטיין נישט...

.7

גייט זי אַזוי מיט אַ שטיקל ברויט אין דער האַנט פון דאָרף אַרויס, קומט זי צו צום וואַלד, האָט זי מורא פאַר חיות רעות. גייט זי נישט טיף אין וואַלד אַריין, גראַבלט זי זיך אַרויף אויפן ערשטן בעסטן בוים, און וויל איבערוואַרטן, ביז עס וועט טאָג ווערן, צווישן די צווייגן אויפן

בוים. ליגט זי אַזוי אַ ווײַלע; דערהערט זי, אינמיטן קריאת־שמע לייענען, ווי הינט בילן און לויפן, און דאָס געלויפעריי און געבילעריי קומט אַלע מאָל נענטער; פאַרשטייט זי, אַז עס איז אַ געיעג פון פּריצים אויף חיות אין וואַלד, פאַרשטופּט זי זיך נאָך טיפער צווישן די צווייגן. און דאָס געיעג קומט אַלץ נענטער און נענטער, און אַ גאַנצע מחנה הינט שפּרינגט צו צום בוים און הייבט אָן שטאַרק צו בילן; און צוויי רייטער קומען געשווינד אָן צורייטן, כדי צו זען, וואָס די הינט בילן אַזוי און לויפן אַזוי אַרום בוים. און די צוויי רייטער זענען צוויי יונגע פּריצים געווען, און זיי האָבן אַרויפגעקלעטערט אויפן בוים, און האָבן זי אַראָפּגענומען איבערגעוואַלט, און פייער געמאַכט, און באַטראַכט, ווער דאָס איז; האָבן זיי געזען, אַז עס איז אַ יידיש קינד, און זייער אַ שיין מיידל, נאָר אַן אויסגעהונגערטס. זאָגן זיי איר, אַז זיי וועלן איר, חס ושלום, קיין שלעכטס נישט טון, וואָרום זי לייכט אין דער פינצטער ווי אַ מאָרגנשטערן...

אַז מען דאַרף זי נאָר איבערטון, וועט זי שיינען ווי אַ מלכה, און שמעקן ווי אַ רויז... ווערט איר, פאַרשטייט זיך, אַ לאַך אין האַרץ. דערווייל, הערט זי, צעקריגן זיך די יונגע פּריצים: יעדער וויל זי נעמען צו זיך, יעדער טענהט, אַז זי איז זיין, אַז דאָס האָט זי זיין הונט צום אַלעם ערשטן דערשפּירט... בלייבט, זיי זאָלן זיך שיסן, און ווער עס וועט לעבן בלייבן, דער זאָל זי נעמען. שטעלן זיי זיך איינער קעגן צווייטן און ווילן שוין אָנהייבן צו שיסן. האָבן זיי אינמיטן אַ ישוב. זיי וועלן בעסער ציען קניפּלעך. ציען זיי קניפּלעך, און איינער, וואָס האָט אַרויסגעצויגן דאָס קניפּל, האָט זי אַרויפגעצויגן צו זיך אויפן פערד און איז מיט איר גאַלאָפּ אַוועקגעריטן צו זיך אין פּאַלאַץ אַריין... חלשט זי...

און אַז זי האָט זיך צומאָרגנס אויפגעכאַפּט ביים פּריץ אין פּאַלאַץ — — — — — — — — — — —

8.

און אַז זי איז ביים פּריץ אין פּאַלאַץ צו זיך געקומען און דערזען, אַז ער האַלט זי אויף דער שויס, און זי האָט דערפילט, אַז ער קושט זי און האַלדזט זי... האָט זי פאַרשטאַנען, אַז עס איז פאַרפאַלן, אַז זי וועט זיך שוין נישט ראַטעווען, האָט זי זיך נאָר געבעטן:

— פּריץ־לעב, איך בין ביי דיר אין די הענט... און דו ביסט צו שטאַרק, איך זאָל מיך ווערן קעגן דיר, און איך האָב שוין נישט מיט וואָס

זיך צו ווערן... בעט איך ביי דיר נאָר איינס: האָב אויף מיר רחמנות, און זאָג מיר נאָר די איינציקע זאך צו: האָסט מיר פאַרזינדיקט דעם גוף, פאַרפאַלן! פאַרזינדיק מיר כאָטש נישט די נשמה, לאָז מיך ביי מיין אמונה... און ביי מיינע מחשבות... לאָז מיך טראכטן און קלערן, וואָס איך וויל...

דער פּריץ האָט אפילו נישט רעכט פאַרשטאַנען, וואָס זי מיינט דערמיט, נאָר באמת ליב געקריגן האָט ער זי, האָט ער איר צוגעזאָגט... געמיינט האָט ער: און וואָס שאַדט עס אים? חתונה האָבן מיט איר וועט ער סיי־ווי־סיי נישט. איינמאָל האָט ער איר אפילו געקויפט ביי אַ יידן אין פּראָג א סדור, און האָט איר געבראַכט א מתנה. זי האָט גענומען דעם סדור מיט פרייד, נאָר באַלד פון דער האנט ארויסגעלאָזט אויפן טיש... „מיינע הענט — האָט זי געזאָגט — זיינען נישט ווערט די ריינקייט צו טראָגן"...

וואונדערט זיך דער פּריץ און שווייגט.

און ביים פּריץ אין הויף האָט נחמה געפירט א לעבן, וואָס איז געווען גאָר דער היפּוך פון לעבן, וואָס די שוועסטער האָט געפירט אין פּראָג... ביידע האָבן פאַרמאַכטע אויגן געהאַט, ארומגעגאַנגען פרעמד און פאַרחלומט. נאָר בשעת ווען מלכה האָט געזינדיקט מיט דער נשמה אין אַ ריינעם גוף, האָט נחמה, פאַרקערט, אָפּגעלאָזט דעם גאַנצן גוף און ריין געהאַלטן די נשמה...

עס גייט צו איר צו דער פּריץ, — פאַרמאַכט זי די אויגן און טראַכט: „די מאַמע קושט מיך"... עס האַלדזט זי און עס קושט זי די מוטער און לערנט זי ברכה זאָגן, און „גאָט פון אברהם" זאָגן...

ער וויל, זי זאָל אים ליב האָבן...

זי האָט ליב, שטאַרק ליב — די מוטער! זי נעמט ארום די מוטער... „נאָך אַמאָל, מאַמעשי: תורה צוה לנו"... שעפּטשעט זי... און מיט די זינדיקע ליפּן רעדט זי די ווערטער נישט ארויס... אין דער נשמה ווימלען זיי ביי איר, דאָרט לייכטן זיי טיף, טיף אינעווייניק...

9.

לעבן לעבט מען נישט אייביק, און ביידע שוועסטער איז קיין לעבן נישט באַשערט געווען...

און אז די נשמה האָט זיך אָפּגעטיילט פון גוף, איז דער ייִנגערערס, מלכהס, נשמה, וואָס איז געווען דורכגעפּלעקט פון זינד, ארויס, ווי אַ שוואַרצע קראָ, פון ווייסן גוף, און איז באַלד ערגעץ פארפאַלן געוואָרן אין כף־הקלע... דער עלטערערס, נחמהס, ווייסע, קלאָרע נשמה אָבער, קוים האָט זי זיך באַפרייט פון זינדיקן גוף, האָט זי זיך לייכט און שטיל ווי אַ טויב אויפגעהויבן אין דער הייך צום הויכן הימל, פאַרן טויער איז זי אפילו געבליבן שטיין פאַרציטערט, נאָר גאָטס רחמנות האָט זיך צו איר באַוויזן, און האָט איר געעפנט דעם טויער, און האָט זי געטרייסט, און אויסגעווישט די טרערן פון די אויגן.

פון דעם אַלעם אָבער האָבן מענטשן אויף דער ערד נישט געוווּסט... די פּראָגער גבירה האָט געהאַט אַ גרויסע לוויה. מען האָט איר אויך אַ גרויסן הספד געמאַכט, עס האָט אַ ממון געקאָסט! און מען האָט זי אויבנ־אָן אויפן בית־החיים, צווישן אַלע צנועות, געלייגט, און צום יאָר האָט מען איר אַ גרויסע מצבה מיט אַלערליי אויסגעקריצטע שבחים געשטעלט...

אָבער אַז דער פּריץ האָט דער עלטערערס גוף קיין פּראָג געשיקט... האָט קיין חברה־מאַן נישט געוואָלט זיך צורירן צום זונדיקן גוף, האָט מען צו דער טהרה פּראָסטע טרעגער געדונגען, און מען האָט זי איינגע־הילט אין אַן אַלטן זאַק און אַריינגעוואָרפן אין אַ גרוב ערגעץ אונטערן פּלויט...

אַ מענטש זעט נאָר פון אויבן...

.10

און אין אַ צייט אַרום, אַז מען האָט צוגענומען אַ שטיק פון אַלטן פּראָגער בית־עלמין צו דער שטאָט, ברייטער צו מאַכן די גאַס, און מען האָט אויסגעגראָבן די קברים, איבערצופירן די איבערגעבליבענע ביינער, האָט אַ קברן געעפנט נחמהס קבר ביים פּלויט, און נישט מער געפונען, ווי אַ שאַרבן, — פון לייב און דעם רעשט ביינער איז קיין שריד ופליט נישט געבליבן... און ווען ער האָט נישט ווילנדיק מיטן פוס אָנגעשטופּט דעם שאַרבן, איז ער אָפּגעשפּרונגען און איז ערגעץ פאַרוואַלגערט גע־וואָרן... און איז שוין צו קבורה נישט געקומען.

דער קברן אָבער, וואָס האָט געעפנט מלכהס קבר, האָט זי געפונען אינגאַנצן גאַנץ און פריש, כמעט מיט אַ פרישן שמייכל אויפן ווייסן פּנים...

— דאָס הייסט א צדקת! — האָבן מענטשן געזאָגט. — די ווערעם האָבן אויף איר קיין שליטה נישט געהאַט...

וואָרום אזוי טראַכטן און זאָגן מענטשן, וואָס זעען נאָר מיט די אויגן פון אויבן־אויף, און ווייסן קיינמאָל נישט, וואָס אין הארץ טוט זיך, וואָס ביי עמעצן אויף דער נשמה איז...

לא תחמוד

ווי עס איז אייך באקאנט, מוז יעדער ייד מקיים זיין די גאנצע תורה. און וואָס עס גערעכט אים נישט מקיים צו זיין אין איין גלגול, מוז ער מקיים זיין אין צ ו וי י ט ן; און דאָס וואָס ער איז פוגם אין א י ין גלגול, מוז ער אין צ ו ו יי ט ן פאַרריכטן. וואָרום די נ ש מ ה צום כסא הכבוד מוז צוריקקומען א גאַנצע, אַן א פעלער, און א ריינע, אָן אַ פלעק. און דעריבער ווערן די, וואָס זענען מקיים די גאנצע תורה, נתעלה פאַר דער צייט, און אָן צער פון יציאת־נשמה, אָן חבוט־הקבר, גרויסע צדיקים זענען יוצא מיט א יי ן גלגול, מיט צוויי גלגולים; אַ פּראָסטער בשר־ודם קען, נישט פאר אייך געדאַכט, מגולגל ווערן מאה פעמים ואחת, און נישט איין בר־נש וועט מגולגל ווערן עד סוף כל הדורות, ביז „בלע המות לנצח“, ווען די פאַרפלעקטע נשמה וועט געמשפט ווערן אין טאָל יהושפט אָדער יזרעאל...

נאָר נישט אין דעם בין איך אצינד אויסן, איך וויל אייך דערציילן, ווי מען קומט אַמאָל צו אַן איבעריקן גלגול דורך אַ קלייניקייט, דורך אַ גאָרנישט און, ווי דער שטייגער איז, אז מען פאלט, פאלט מען שוין טיפער און טיפער.

ויהי היום, און א גרויסער צדיק האָט געדאַרפט משלים זיין זיינע גלגולים אויף דער וועלט. די נשמה האָט שוין געזאָלט ארויפפליען צו איר היים, צום כסא הכבוד, פון וואנען זי איז אויסגעהאַקט געוואָרן, — ריין ווי אַ ריינקייט, ווי אַ גאָלד... און מען מאַכט שוין אויבן אַ וואַרע, און מען לויפט צו די טויערן פון הימל, מקבל פנים זיין די ריינע נשמה, — ווערט אָבער אין דער לעצטער רגע די שמחה געשטערט.

אין לעצטן גלגול איז דער צדיק געוועזן אַ „גם־זו“, אַ מסתפק במועט; אַ ייד, וואָס האָט נישט טועם געוועזן פון עולם הזה. געזעסן אין תעניתים און געלערנט; און כל־ימיו — אַ פּרוש! איז דעריבער, נישט

פאר אייך גערדאכט, זייער אַ שווערע פּטירה געווען, וואָרום דער גוף האָט בשום אופן נישט געוואָלט ארויסלאָזן פון זיך די נשמה און גיין אין פינצטערן קבר אריין. דער גוף האָט געטענהט: איך האָב דאָך נאָך גאָר נישט געלעבט! איך האָב מיין חלק לעבן נישט געהאט! און יעדעם אבר האָט זיך געראנגלט מיטן מלאך המות. דאָס הארץ האָט געזאָגט: איך האָב נאָך גאָרנישט געפילט! די אויגן: מיר האָבן נאָך גאָרנישט געזען! די הענט: וואָס האָבן מיר געהאט? די פיס: ווו זענען מיר געגאנגען? פון די ד' אמות נישט ארויס! און אזוי אלע... און דער מלאך, וואָס איז געשיקט געוואָרן נאָכן צדיקס נשמה, האָט זיך געמוזט ראנגלען מיט יעדן אבר; מיט יעדן אָדער, מיט יעדן טראָפּן בלוט פון דעם פלייש; ווייל אלץ האָט געהאלטן די נשמה ווי מיט צוואנגען, און ער האָט זי גע־מוזט ארויסציען, ווי אן איידעלע רויז פון צווישן שארפע דערנער . . .
און דעריבער איז דער צער פון יציאת נשמה געווען אזוי גרויס, און די יסורים ביים אָפּשיידן די נשמה פון גוף אזוי שטארק, אז דער צדיק האָט אין דער לעצטער רגע נישט אויסגעהאלטן און שוין נאָך ווידוי האָט ער מיטן לעצטן אָטעם א קרעכץ געטון. און דער קרעכץ איז געווען פון קנאה; ער האָט מקנא געווען די, וואָס האָבן א לייכטע פּטירה, עס האָט זיך אים פארגלוסט צו האָבן א גרינגן טויט! און קיין צייט, תשובה צו טון אויף די פארגלוסטונג, איז שוין נישט געווען! און ווייל ער האָט פּוגם געווען אין „לא תחמוד“, — וואָרום א ייד טאָר זיך אפילו א גרינגן טויט נישט פארגלוסטן, — זענען זיך אויבן צעגאנגען די ווארעס און מען האָט צוריק פארשלאָסן די טויערן פון הימל. און ער האָט געמוזט נאָכאמאָל מגולגל ווערן, ער זאָל קענען פארריכטן, וואָס ער האָט פּוגם געווען אין „לא תחמוד“.

איז אָבער געווען אויף אים א גרויס רחמנות אין די עולמות העליונים. טייל פון דער פּמליא של מעלה האָבן אפילו פאריבל געהאט אויף דעם מלאך־המות, וואָס ער האָט זיך נישט פארהאלטן א רגע; דעם צדיק קיין צייט נישט געגעבן תשובה צו טון. בלייבט, לכל הפחות, מען זאָל דעם צדיק גרינגער מאכן דעם נסיון, מען זאָל אים געבן אַזאַ לעבן, אַזאַ מזל־ברכה, ער זאָל נישט דארפן און נישט קענען קיינעם מקנא זיין;

עס זאָל זיך אים גאָר נישט האָבן וואָס צו פאַרגלוסטן. און אַ גרינגן טויט האָט מען אים אויך צוגעזאָגט.

הערט עס דער בעל־דבר און שמייכלט... נישט אַזוי לייכט וועט ער אים אַרויסלאָזן פון דער האַנט!

ווערט דער צדיק נאָכאַמאָל מגולגל, און פון גלגול איז אַרויס ר׳ זיינוואלע פּוריסאָווער! ווער איז ר׳ זיינוואלע פּוריסאָווער?

— אַ ייד — אויף אַלע יידן געזאָגט! אַ פּער! און וואָס פעלט אים? לערנען קען ער בעסער פאַרן רב; זינגען זינגט ער שענער פאַרן חזן, אַ בעל־קריאה איז ער אַ סך אַ בעסערער פאַרן ליטווישן מלמד. און אַן אשת־חיל אַ יידענע, און קינדער — געראָטענע, און אַ פּרנסה אַ היימישע — האָט ער! און דערצו — דאָס שענסטע הויז אין שטאָט; און פון הויז גייט אַרויס די שענסטע נדבה, און אין הויז איז פאַראַן די שענסטע סוכה, אויסגעהאָנגען מיט אתרוגים און אַלערליי אַנדערע פּירות פון ארץ ישראל. און ווען מען איז דער שענסטער הדר אין דער טייערסטער זילבער־נער פּושקע? ר׳ זיינוואלעס! און ווער איז דער ערלעכסטער בורר און דער קליגסטער בעל־יועץ? ר׳ זיינוואלע! זאָל זיך אים פאַרגלוסטן זיין גבאי? אַלע גבאים טוען אָן זיין עצה קיין האַנט אין קאַלט וואַסער נישט אַריין! אָן זיין ווינק רירט זיך קיין שמש נישט!

זיצט זיך ר׳ זיינוואלע על התורה ועל העבודה, און די אויגן לייכטן ביי אים אונטער גרויסן שטערן, ווי ביי אַן אמתן פאַרצייטישן חכם. און עפנט ער דאָס מויל, שיטן זיך פּערל! און אַ שיינער מענטש איז ער — אַ קייזער! אַ ווייסע געקרייזלטע באָרד, אַ מאַרדערן שטריימל מיט זילבערנע האָר, אַ סאַמעטענער קאַפּטאַן מיט סטראָקעס און זילבערנע האָקלען! מיט איין וואָרט — תורה וגדולה במקום אחד...

דאַכט זיך, שוין זיכער דער לעצטער גלגול?! באַ, עס וואָלט אַזוי געווען, ווען נישט דער בעל־דבר.

גייט ער אַמאָל, דער בעל־דבר, און פאַרשטעלט זיך פאַר אַן אורח; אַזוי אַ יונגערמאַן פון ערגעץ, אַפילו אַ הויקערל, גאָרנישט אָנזעעוודיק. קומט ער ווינטער ביינאַכט צו מנחה ומעריב אין בית־המדרש אריין און זעצט זיך ביים אויוון. מן הסתם פאַרבעט אים ר׳ זיינוואלע אויף וועטשערע. ער זוכט שטענדיק אורחים! גייט ער, דאָס הויקערל, צו ר׳ זיינ־

וואלען אויף וועטשערע. עסט מען. צווישן איין מאַכל און דעם צווייטן רעדט מען, פאַרשטייט זיך, תורה. אַ זון ר׳ זיינוואלעס, צי אַן איידעם, הייבט אָן, שלאָגט זיך ערגעץ אָן אָן אַ שווערע סוגיאָ, וועגדן זיך אַלע אויגן צו ר׳ זיינוואלען, ער וועט שוין אַלץ צורעכט מאַכן. ר׳ זיינוואלע שמייכלט, איז דערווייל מכבד דעם אורח מיטן בענטשן; דער אורח בענטשט אָפּ, און ר׳ זיינוואלע הייבט אָן זאָגן, און זאָגן זאָגט ער אַזוי קלאָר, אזוי ריין, אַז עס דאַכט זיך, אַז עס בעט זיך אוים א ווייטער, גלייכער און ברייטער שליטוועגס, אַ ווייס, קלאָר רחבות, און גלאַט ווי דער טיש; שפּאַן אַ שליטן און פאָר! זיצן די זין מיט די איידעמס מיט די נשמות אין די אויערן און זאפּן איין דעם גאַנצן נחת. און דאָס הויקערל זיצט און קוקט מיט א בייז אויג פון אַ זייט, און שמייכלט מיט די דינגע ליפּעלעך. דערזעט עס ר׳ זיינוואלע און פרעגט אים: איר זענט נישט מסכים? ענטפערט מיט אַ חוצפה דער הויקער: אָבער גאָרנישט! פרעגט ר׳ זיינוואלע פאַרוואָס?

הייבט ער אָן, דער הויקער, צו זאָגן, פאַרוואָס, און עס הייבט זיך אָן א וויכוח!

נעמט ער, דער הויקער, און גיט מיטאַמאָל אַ מיש דורך ש״ס ופּוס־קים, וואַרפט מיט סברות, ווי מיט ברענענדיקע קוילן, ווי מיט שפּיציקע שפּיזן, און שיט מיט ראיות פון דאָ און פון דאָרט, ווי א האָגל, און ריידנדיק, וואַקסט ער, דער הויקער, און די אויגן ביי אים וואַקסן, און דאָס רשעות אין די אויגן וואַקסט! און די ווערטער ווערן וואָס אַמאָל ברענענדיקער, שפּיציקער, און ער נעמט אַרום ר׳ זיינוואלען, ווי מיט אַ צוים פון ברענענדיקע דערגער, און ר׳ זיינוואלע פילט, אַז עס ווערט אים אַלץ ענגער און ענגער; נישט אַרויס, נישט אַריין; נישט דעם אָטעם צו כאַפּן... און די זין מיט די איידעמס ווערן אויך אָפּהענטיק; עס קומט ר׳ זיינוואלען קיינער נישט צוהילף. און די צוים אַרום אים רוקט זיך אַריין, אַלץ נעענטער און נ׳ענטער צום לייב. און ר׳ זיינוואלע הייבט אָן פילן אַ מין חולשות־הדעת, אַ האַרץ־ווייטיק, און עס ווערט אים דער אָטעם שווער. און ער הייבט זיך אויף, גייט ארויס פאַר דער טיר, אביסל דעם אָטעם צו כאַפּן, צו באַקומען אביסל ישוב־הדעת; וואָרום פילן פילט ער, אז גע־רעכט איז ער, ר׳ זיינוואלע; אַז דער הויקער איז נאָר עפּעס אַ מין קונצן־מאַכער; אַז ער קלאַפּט נאָר ווי מיט אַ האָגל, אַז דער האָגל דאַרף צעגיין, עס זאָל ווערן פון אים גאָרנישט — וואַסער, ער מוז זיך נאָר מישב זיין!

און, ווי געזאָגט, אַ ווינטער נאַכט איז עס געווען. און אַז ר' זיינ־וואלע איז ארויסגעקומען פאַר דער טיר, איז געווען אויסגעבעט דער מאַרק מיט אַ פריש־געפאלענעם, פינקלדיקן שניי, און אויבן אין הימל האָבן גע־פינקלט מילי־מיליאסן שטערנדלעך. און ר' זיינוואלע האָט אָפּגעאָטעמט פריי. און עס איז אים פרייער און קלאָרער געוואָרן אין מוח. און פלוצלינג דערזעט ער בחוש, ממש מיט די אייגענע אויגן, ווי די צוים פון דערנער, מיט וועלכע דאָס הויקערל האָט אים אַרומגענומען, וואקלט זיך און שאָקלט זיך אַרום אים אין מאַרק אויפן שניי; און ער קוקט זיך צו און דערזעט, אַז די צוים איז נישט קיין גאַנצע צוים, אַז זי איז איבערגעהאַקט אין א סך ערטער, אַז זי האָט דאָרט און דאָ אָפענע פורטקעס. און ווי־טער דאַכט זיך אים, און ער זעט בחוש, ווי עס שטייען ביי די פורטקעס: דאָ א גאון, דאָרט אַ פוסק, דאָרט ווייטער אַ מפרש, וכדומה, און זיי ווינ־קען צו אים גאָר פריינטלעך, זיי רופן אים צו: זיינוואלע, ס'איז אַ פאלשע צוים, אַ פאַרבלענדעניש, קום נאָר אַהער, איך וועל דיך דורכפירן, עס בעט זיך אַ וועג, אַ רחבות...

און ר' זיינוואלע שמייכלט אין דער מחשבה צו דעם פורטקעלע און זעט, אַז אומעטום איז אָפן, אַ רחבות, אַ וועלט, אַן אָפענע! און ער דער־מאָנט זיך: דער גאון האָט אזוי געזאָגט, יענער פוסק האָט דאָס און דאָס פאַרהיטן. הײַנט — אַ בפירוש אָרט אין פירוש רש"י, וכדומה. און ער האָט משונה הנאה דערפון. און שפּאַצירט אַזוי נאָך אמאָל דורך גאַנץ ש"ס ופוסקים — אומעטום אַ פרייע וועלט... ער וועט אים שוין ווייזן דעם אורח!... עס איז אים אַלץ אַזוי קלאָר, ווי דער קלאָרער שניי, אַלץ אַזוי בלאַנק, ווי די בלאַנקע שטערנדלעך אין הימל! און ער פילט נישט, אַז אַזוי ווי ער גייט אַרום אין דער מחשבה אין די עולמות התורה, אַזוי טראָגן אים די פיס אַהין און צוריק איבערן מאַרק און אויסן מאַרק, אַלץ ווייטער און ווייטער איבערן שניי, און ער איז שוין לאַנג פון מאַרק, פון שטאָט אַרויס, מען זעט שוין קיין צייכן פון קיין הויז, פון קיין דאַך נישט, פון גאָרנישט, ער טרעט אַרום אין שניי אויפן פרייען פעלד, אָן אַ צוים, אָן א גרענעץ, אויף אַן אמת קלאָר, ווייס און פינקלדיק רחבות, ווי ביי ר' זיינוואלען אין מוח.

מיט אַמאָל אָבער האָט ער זיך אָפּגעשטעלט פאַרציטערט.

א שווערער וואָלקן האָט זיך פלוצלינג פאַרצויגן אונטערן הימל, מיט אמאָל אויסגעלאָשן זענען געוואָרן די פינקלדיקע שטערנדלעך. און א

ברייטער שאָטן האָט זיך געלייגט און פאַרפינצטערט דעם גלאַנצנדיקן שניי. און אויך פּלוצלונג, צוזאַמען מיט הימל און ערד, איז טונקל געוואָרן ביי ר׳ זיינוואַלן אין מוח און — ער בלאָנדזשעט, דערזעט ער אינעם שניי, ער בלאָנדזשעט שוין אויך אין דער סוגיא; ער ווייסט שוין ניט ווי אוים און ווי איין — — —

דערזעט ער, ר׳ זיינוואַלע, פון וויטן, ווי אביסל צערונענער רויך שלענגלט זיך אונטערן הימל. פאַרשטייט ער, אַז עס איז אַ סימן פון אַ שטיקל לעבעדיקן ישוב. דערפרווירן, פאַרמאַטערט און טיף ביזן תוך פון דער נשמה אָפּגעפאַלן ביי זיך, גייט ער נאָך דעם רויך און קומט צו צו אַן אָרעמער, אָפּגעריסענער קרעטשמע. קומט ער אריין אין אַ פאַררויכערטער שטוב און שטעלט זיך אָפּ ביי דער טיר און קיינער באַמערקט אים ניט; שטייט ער אַזוי און זעט, ווי ביי דעם שענק־טיש, איבער געטראַנק און פאַר־ביסעכטס, דרעמלט אַן אַלטע ערלית, און דורך די פענצטער מיט אויס־געשלאָגענע שויבן יאָגט איין און אויס אַ נאַסער, קאַלטער ווינט. נאָר אָן אַ זייט שטייט אַן אויוון און אין אויוון ברענען, און קנאַקן, און פלאַקערן טרוקענע דרענגלעך. מיד און געפרווירן, ווי ער איז געווען, וויל ער צוגיין, זיך אָנוואַרעמען, דערזעט ער אָבער, אַז אַלע ערטער אַרום אויוון זענען פאַרנומען. אַרום און אַרום זיצן האַלב שיכורע פויערים, מיט בלעכלעך בראָנפן אין איין האַנט, און געזאַלצענע הערינג אָדער אוגערקעס אין דער צווייטער. און זיי טרינקען צו זיך, די פויערים, און די פנימער זייערע פלאַמען, און די אויגן ביי זיי לייכטן פאַר ליבשאַפט און נחת, און אַלע מאָל בייגט זיך צו איינער צום צווייטן, און מען קושט זיך, און מען ווייגט פאַר גרויס ליבשאַפט, און מען טרינקט ווייטער, און מען פאַרבייסט ווייטער...

און דעמאָלט האָט ר׳ זיינוואַלע, וואָס האָט געקאָנט בעסער לערנען פאַרן רב, שענער זינגען פאַרן חזן; וואָס איז געווען אַ בעסערער בעל־קריאה פאַרן ליטווישן מלמד; וואָס האָט געהאַט דאָס שענסטע הויז, אַ יידענע אַן אשת־חיל, די גראַטנסטע קינדער, די שענסטע סוכה, דעם הדרסטן הדר; דער ר׳ זיינוואַלע, וואָס פלעגט זיין דער בעסטער יועץ, דער ערלעכסטער בורר, און געבן בעין־יפה די שענסטע נדבה, — דעמאָלט האָט ר׳ זיינוואַלע זיך ניט איינגעהאַלטן, און שטייענדיק אין מיטן קרעטשמע, אין טיזליק, וואָס האָט געשטאַרט אויף אים ווי אַ בלעך, בשעת דער ווינט האָט זיך אַלע רגע אונטערגעגנבעט און איינגעפרירט

אים דעם שוויס אויפן לייב, — דעמאָלט האָט ר׳ זיינוואלע אין טיפן הארץ מקנא געווען יעדן פון די פויערים, וואָס איז געזעסן ביים ווארעמען אויוון, וואָס האָט געטרונקען י״ש פון בלעכל, פארביסן מיט אַ שטיק געזאלצענעם הערינג אָדער א זיסער אוגערקע און גערעדט — נבול פה...

און, עס האָט זיך אָנגעהויבן א נייע שורה פון גלגולים.

נסים אויפן ים

אין דער מדינה האָלאַנד, אין א האלב אײנגעזונקען הײזל בײם ברעג פון ים, האָט געװױנט אױך אַ שטומע נשמה — א יידישער פישער מיטן נאָמען „סאַטיע“. (אפשר נאָך אן עלטער־זיידן סעדיה; נאָר פון דעם האָט ער נישט געװוסט, ער האָט בכלל זייער װײניק געװוסט פון יידישקייט). פון אבות אבותיו א פישער, פאַרבריענגט טעג און יאָרן אויפן ים, געלעבט — אין אײנציקע יידישע משפּחה צװישן נישט יידן, װאָס זאָל ער װיסן? סאַטיע כאַפּט פיש, דאָס װײב זײנגס שטריקט נעצן און פירט די שטוב, די קלײנע קינדערלעך װאַלגערן זיך אין זאמד און זוכן בורשטין... און אַז סאַטיע גייט אויפן ים און עס מאַכט זיך א שטורעם־װינט, עס װערט סכנת־נפשות, האָט — נישט ער אויפן ים, נישט דאָס הויז־געזינד אין שטוב, נישט געקאָנט אפילו קיין שמע ישראל מתפלל זיין... האָט סאַטיע געקוקט שטום אין הימל אריין; דאָס װײב זיינגס שלאָגט זיך אין קאָפּ אריין, אָדער שליידערט נאָך אפשר א בייזן בליק צום בייזן, פינצטערן הימל ארויף, און די קינדער װאַרפן זיך אויפן זאמד און רופן גלייך מיט אנדערע קינדער: סאַנטאַ־מאַריא, סאַנטאַ־מאַריא!

און פון װאַנען האָבן זיי געזאָלט װיסן מער? צופוס גיין אין קהלה אריין, איז װייט, פאָרן האָט די אָרעמע פאַמיליע, װאָס האָט קוים פּרנסה געהאַט, נישט געקאָנט, און, א חוץ דעם, לאָזט דער ים נישט אװעק. סאַ־טיעס פאָטער, סאַטיעס זיידע און עלטער־זיידע זענען אומגעקומען אויפן ים, נאָר אַזאַ כוח האָט ער שוין, דער ים: ער איז דער מענטשנס געפער־לעכסטער שונא, און גאַנץ אָפט אַ פאַלשער שונא, און ליב האָט מען אים, און ציען װערט מען צוגעצויגן צו אים װי מיט צװאַנגען... און מען קאָן זיך פון אים נישט אָפּרייסן, װייל מען לעבן אויף אים און אונטערגיין אין אים...

נאָר איין יידישער מנהג איז אין דער משפּחה געבליבן — יום־כּפּור!
ערב יום כּפּור אינדערפרי האָט מען אויסגעקליבן דעם גרעסטן פיש,

און די גאַנצע משפּחה איז געגאַנגען מיטן פיש אין שטאָט אַריין, און אָפּגעגעבן האָט מען דעם פיש דעם קהלשן שוחט, ביי וועלכן מען פלעגט פאַרפאַסטן און עסן נאָכן תענית.

איבערן מעת־לעת פלעגט די משפּחה זיצן אין האָלענדישן מקום־קדוש, צוהערן זיך ווי דער כאָר זינגט, ווי דער אָרגל שפּילט, ווי דער חזן זאָגט אויף זיין אופן און שטייגער... פאַרשטאַנען א וואָרט האָט מען נישט. געקוקט האָט מען נאָר צום אָרון־קודש, צום פּרעדיקער אין דער גאָל־דענער יאַרמולקע. האָט זיך די גאָלדענע יאַרמולקע אויפגעהויבן, האָט מען זיך אויך אויפגעשטעלט; האָט זיך די גאָלדענע יאַרמולקע אראָפּגע־לאָזט, האָט מען זיך צוריקגעזעצט. טיילמאָל פלעגט סאַטיע פאַר מידקייט איינדרימלען, האָט אים א שכן מיט אן עלנבויגן צום אויפשטיין געוועקט.

אָט דאָס איז געווען דער גאַנצער יום כפּור. (אַז עס איז א יום־הדין, אַז אַ פיש אין וואַסער ציטערט, און וואָס אין הימל טוט זיך, — פון דעם האָט סאַטיע נישט געוווּסט). עס איז ביי אים אַ מנהג געווען, יום כפּור צו הערן כאָר און אָרגל אומגעגעסן, און אַז נאָך „נעילה" (ער האָט אפילו נישט געוווּסט, אַז עס הייסט „נעילה") גייט מען צום שוחט אויף וועטשערע... א סך מער האָט דער שוחט אליין אפשר אויך נישט גע־וווּסט — האָלאַנד!

און באַלד נאָך דער שוואַרצער קאַפּע, פלעגט סאַטיע מיטן ווייב און מיט די קינדערלעך זיך אויפהייבן, געזעגענען זיך מיטן שוחט און זיין הויז־געזינט, און אָפּוווינטשעווען זיך, און אַוועקגיין און וואַנדערן א גאַנצע נאַכט צום ים. נישט „אהיים" פלעגט מען זאָגן, נאָר — „צום ים".

און אויפהאַלטן לאָזט מען זיך נישט.

— סטייטש, — טענהט דער שוחט מיט דער שוחטקע: — איר האָט דאָך אפילו די שטאָט נישט געזען.

פאַרקרימט זיך סאַטיע:

— די שטאָט!

קיין בעל־דברן איז סאַטיע נישט; דער ים לערנט שווייגן. נאָר די שטאָט האָט ער פיינט. ענג, אָן לופט און אָן הימל. א פאַסיקל צווישן דאָך און דאַך... אויפן ים אָבער — א רחבות... עס אָטעמט זיך...

— עס איז דאָך אייער שונא... אייער טויט! — טענהט מען צו אים.

— אָבער א גוטער טויט!

ער וויל האָבן זיין פאָטערס און זיין זיידנס סוף — איינגעשלונגען ווערן געזונטערהייט פון ים, נישט קרענקען און גוססען א צייט לאַנג אויף

אַ בעט... הערן ווי מען וויינט... און דערנאָך באַגראָבן ווערן. אין דער האַרטער ערד.. בררר!

קאַלט ווערט אים. אַז ער דערמאָנט זיך פון אַזאַ קבורה... — — — —

און מען גייט צופוס אַהיים, צום ים...

און אַז מען גייט צופוס איבער נאַכט, און עס הייבט אָן גרויען דער טאָג, און מען דערזעט דעם גאָלדענעם אָפּגלאַנץ פון זאַמדיקן ברעג, דער־נאָך בליצט אויף דער שפּיגל פון ים, דערפריִיט מען זיך, פּאַטשט מען מיט די הענט...

א חתן מיט א כלה פריִיט זיך נישט אַזוי...

און אַזוי גייט עס פון יאָר צו יאָר...

עס בייט זיך דער פּישער, זעלטענער — דער שוחט; מנהג בלייבט מנהג.

און דער מנהג איז אַ סכום הכולל פון פאַסטן, כאָר און אָרגל אויס־געמישט מיטן גרויסן פּיש צו דער וועטשערע נאָך נעילה ביים שוחט, מיט געזעגענען און אָנווינטשן זיך...

דאָס אַלץ צוזאַמען איז דער איינציקער פּאַדיִעם, וואָס בינדט־צו סאַ־מיען צום כלל־ישראל...

ויהי היום, איינמאָל פאַרטאָג, קוים געריטלט האָט זיך דער מזרח, שטיל וועקט זיך אויף דער ים, קוים ער אָטעמט, קוים עס הערט זיך זיין ברומען, ער ציט זיך פויל און נאָך פאַרחלומט אויס, און ציט זיך איין... ווי־נישט־ווו פלאַטערט אין דער בלויער לופט א ווייסע פּאָר פליגל, שרייט־אויף אַן עוף... און וויטער שטיל... שטילע גלאַנצן פליען איבערן ים, גאָלדענע פלעקן גליטשען זיך איבערן געלן זאַמד, פאַרמאַכט זענען די שיפער שטיבלעך איבערן ברעג, נאָר איין טיר סקריפּעט, — סאַטיע גייט אַרויס...

ערב יום כפור איז היינט. פרום און ערנסט איז זיין פּנים, שטיל לייכ־טן אים די אויגן: ער גייט טון אַ מצווה, כאַפּן פּיש אויף יום כפור!

און ער גייט צום שיפל צו און נעמט אָן די קייט, מיט וועלכער עס איז געווען צוגעבונדן צום באָרט. די קייט קלינגט, און קולות דערהערן זיך רעכטס און לינקס:

— ניטע, ניטע!

דאָס רופן צו אים די שכנים, וואָס האָבן אַרויסגעשטעקט די קעפּ פון די קליינע פענצטערלעך.

רואיק און שטיל ליגט ווייט און ברייט אויסגעגאָסן דער ים, צוזאַ־מענגעגאָסן מיטן זוים פון פריש־מאָרגנדיק לאַכנדיקן, פריילעכן הימל... קוים ער אָטעמט, דער ים, קוים ער רונצלט זיך ביים ברעג, און ווי ביי א גוטער באָבען טאַנצן ליכטיקע גלאַנצנדיקע שמייכלען צווישן די רונצ־לען... און עפּעס מורמלט ער, א באָבע־מעשה דערציילט דער ים די צע־וואָרפענע, מיט לאַנגע וואַסער־פּלאַנצן, ווי מיט האָר באַוואַקסענע שטיקער פעלדזן, און ער גלעט זיי איבער די האָר שמייכלענדיק, שפּילנדיק — דער פישער אָבער קען בעסער דעם ים, און ער גלייבט אים נישט.

— ניטע...

דער ים וויגט זיך און וועט זיך צעוויגן, און פּלאַצן וועט דער ליכטי־קער שפּיגל, און פון שפּיל וועט ווערן אַן ערנסט, פון שטילן ברומען — געשריי און געפּילדער, און פון רונצלען וועלן אויפשטיין וואַלן, וואָס וועלן שלינגען שיפלעך און שיפן, ווי קליינע פישלעך דער לויתן...

— ניטע...

און א באַרוועסער אַלטער מאַן, מיט א פלאַטערדיקן גרויען קאָפּ אָן א היטל, מיט אַן איינגעשרומפּטן פּנים, ווי דער ים, נאָר אָן זיין פאַלשן, זיסן שמייכל, — קומט ארויס פון אַ שטיבל, גייט צו סאַטיען צו און לייגט אים ארויף די האַנט אויפן אַקסל:

— זע!

און ער ווייזט אים א קליין שוואַרץ פּינטעלע, וואָס נאָר אַ פישער־אויג קאָן דערזען, אויפן זוים פון הימל.

— פון דעם וואַקסט ארויס א וואָלקן...

— כ'וועל פריער צוריק אין דערהיים זיין, — ענטפערט סאַטיע: — איין פיש וויל איך נאָר כאַפּן.

און ערנסטער ווערט דאָס פּנים ביי זיין אַלטן שכן:

— האָסט ווייב און קינד, סאַטיע!

— און א גאָט אין הימל! — ענטפערט סאַטיע מיט בטחון: ער גייט זיין מצווה טון... און ער שטופּט אָפּ דאָס שיפל און שפּרינגט אריין...

און לייכט ווי א פעדער טראָגט זיך סאַטיעס שיפל איבערן ים, און דער ים וויגט עס ארום, זים־ברומענדיק, אזוי ליבלעך, און זוימט עס און וויקלט עס ארום מיט די שענסטע פּערל, וואָס ער פאַרמאָגט — און דער אַלטער פישער שטייט אויפן ברעג און מורמלט:

— סאַנטא מאַריא, סאַנטא מאַריא!

ליכט טראָגט זיך סאַטיעס שיפל איבערן ים, — געשיקט וואַרפט סאַטיע אַראָפּ זיין נעץ, און שווער און שווערער ווערט די נעץ, און מיט אַלע כוחות ציט ער זי קוים־קוים אַרויס און געפינט אין איר וואַסער־פלאַנצן, ים־שטערן, — נאָר נישט קיין איינציקן פיש...

דער אַלטער פישער אויפן ברעג האָט דאָס שיפל שוין פאַרלוירן פון אויג. סאַטיע ציט שוין צום דריטן מאָל און צום פערטן מאָל אַרויס די נעץ: נישט ליכט איז זי אַרויסצוציען, אַלערליי וואַסער־פלאַנצן האָבן זיך אין אירע אויגן פאַרפלאָכטן — נאָר קיין איינציקער פיש...

און דער ים וויגט און צעוויגט זיך וואָס אַמאָל שטאַרקער, און אויפן הימל איז שוין אַרויפגעשוואומען די זון, נאָר פייכט איז איר גלאַנץ — אַ פאַרוויינטע זון; און דאָס שוואַרצע פינטעלע אין עק הימל האָט זיך אויס־געצויגן אונטערוויילעכץ אונטער דער זון, ווי אַ ברוינע שלאַנג, און ווערט טונקעלער און טונקעלער, און רוקט זיך צו דער זון...

עס איז שוין האַלבער טאָג, און סאַטיע שווימט און שווימט, פרווט און פרווט דאָס מזל —

— גאָט, טראַכט ער, וויל נישט, איך זאָל דאָס יאָר מקיים זיין די מצווה, מען מוז צוריק! און טרויעריק ווערט אים אויפן האַרצן: ער האָט געמוזט עפּעס זינדיקן קעגן גאָט, וועלכער באַוויליקט נישט היי־יאָר זיין קרבן. און ער נעמט דעם רודער פעסט אין דער האַנט אַריין און וויל שוין אויסדרייען דאָס שיפל צוריק. נאָר אין דער זעלביקער רגע באַקומט ער אַ שפּריץ אין פּנים אַריין, און ער דרייט זיך אויס און דערזעט, ווי אַ גרוי־סער גאָלדענער פיש וואַרפט זיך, שפּילנדיק, איבערן ים און שפּריצט מיטן ווידל איבערן וואַסער.

ע! דעם פיש מוז ער כאַפּן, דעם פיש האָט אים גאָט באַשערט, גאָט וואָס האָט זיין עגמת־נפש געזען, זיין בענקען, מקיים צו זיין די מצווה. — און ער דרייט צוריק אויס, און יאָגט נאָך דעם פיש...

און דער ים איז שוין צעוויגט, כוואַליעס הייבן זיך העכער און הע־כער... אַ האַלבע זון איז שוין מיט אַ וואָלקן באַדעקט, בינטן ווייסע שטראַ־לן רייסן זיך קווער אַהער פון אונטערן וואָלקן, און דער פיש שווימט איבער די פּלייצעס פון די כוואַליעס, און סאַטיעס שיפל נאָך, נאָך,.. און פאַרשווונדן ווערט פּלוצלינג דער פיש, צווישן אים און סאַטיעס שיפל הייבט זיך אויף אַ וואַל, אויפגעבלאָזן, אויפגעיאָגט פון ווינט.

— עס נאַרט מיך, עס בלענדט מיר די אויגן! — טראַכט סאַטיע און וויל ווייטער אויסדרייען דאָס שיפל און שווימען צוריק. אין דער זעל־

ביקער רגע לייגט זיך אַבער די כוואַליע, ווי זי וואָלט מיטאמאָל איינגע־זונקען געוואָרן, כמעט צום שיפל צו שווימט צו דער פיש און קוקט אויף אים מיט גרויסע אויגן, גלייך ער בעט זיך: נעם מיך, נעם מיך... זיי מקיים מיט מיר די מצווה, זיי מיך מזכה מיט איר...

דרייט סאַטיע צוריק אויס. — פאַרלוירן ווערט דער פיש! אַ נייע כוואַליע שווימט אויף צווישן אים און דעם שיפל, און עס הייבט זיך ווידער אָן דער „ירגזון" פון ים! נישט קיין ליבלעך לידל זינגט ער, דער ים. ער כעסט זיך: א העזה, אַצינד אויף אים צו שווימען! אויף זיינע כוואַליעס צו טרעטן! און גלייך ווי זי וואָלט זיך פאַרן ים דערשראָקן, באַהאַלט זיך אונטערן וואָלקן די זון... אויף דעם, זעט אויס, האָט נאָר געוואַרט דער ווינט — ער איז באַפרייט געוואָרן, און צעיאָגט זיך מיט אן אויסגעלאַ־סענעם צאָרן, און ער שמייסט, און פאַטשט ווי מיט ריטער, און רייצט נאָך מער אויף דעם ים, און דער ים ברויזט און קנאַקט, גלייך טויזנטער באַסן שפּילן אין זיינע געדערעם, קעסל־פּויקן — און זיינע כוואַליעס.

— אהיים, אהיים! — קלאַפּט ביי סאַטיען דאָס האַרץ, און ער נעמט צוזאַמען די נעצן אין שיפל אריין, און כאַפּט שטאַרקער אָן דעם רודער, און אַרבעט מיט אַלע קרעפטן. די אָדערן אין דער האַנט ווילן פּלאַצן. ווי אַ הוילע נוס וואַרפט זיך דאָס שיפל אויף און אָפּ איבער די כוואַליעס, פאַרשוואַרצט איז דער הימל, ברוין־צאָרנדיק דער צעבראָכענער ים — און ער אַרבעט אַלץ — אהיים, אהיים...

פּלוצלינג דערזעט ער, עפּעס שווימט צו אים צו פון דער זייט — אַ מענטשלעכער קערפּער שווימט, א דערטרונקענער — א פרוי איז עס — פאַר איר שווימען די האָר, שוואַרצע האָר — זיין ווייב האָט אַזוינע האָר... פון אונטער די האָר באַווייזן זיך ווייסע הענט — זיין ווייב האָט אַזוינע הענט... און א קול רופט: ראַטעווע! — זיין ווייבס קול... די מוטער פון זיינע קינדער... זי האָט אים געמוזט נאָכשווימען אויפן צווייטן שיפל. זי טרענקט, זי רופט נאָך זיין הילף...

און ער דרייט דאָס שיפל אויס רעכטס און וויל צו צום קערפּער, — דער ים לאָזט נישט! כוואַליעס הייבן זיך אין דער מיט, דער שטורעם רייסט און וואָיעט — נאָר אין דעם שטורעם הערט ער איר קול: העלף! העלף, סאַטיע, העלף!...

און ער שטרענגט אָן די לעצטע קרעפטן צוצושווימען, און אָט איז ער שוין נישט ווייט פון ווייסן פּלעק; די האָר זעט ער שוין נישט, נאָר

דאָס שווימענדיקע, זינקענדיקע קלייד... מיטן רודער צו דערלאַנגען... נאָר אינדערמיט, צווישן אים און זיין ווייב, הייבט זיך אויף א וואל, שטויסט זי אָפּ אין איין זייט, דאָס שיפל — אין דער צווייטער — — — —

— אַ פּאַרבלענדעניש! — טראַכט ער, זיך דערמאָנענדיק, אז דאָס זעלביקע האָט ער געהאט מיטן גאָלדענעם פיש; און נישט ווילנדיק וואַרפט ער אן אויג צום ברעג, זעט ער, ווי עס לייכט זיך שוין אין די פישער־הייזלעך די פענצטער!

— יום־כפור! — דערמאָנט ער זיך, און לאָזט פלוצלינג ארויס דעם רודער פון דער האנט.

— טו מיט מיר, — שרייט ער צום הימל ארויף, — וואָס דו ווילסט, יום־כפור רודער איך נישט!...

און דער ווינט רייסט, אין כף־הקלע וואַרפן די כוואַליעס דאָס שיפל; און סאַטיע, ווי ער האָט ארויסגעלאָזט דעם רודער פון דער האנט, אזוי זיצט ער רואיק, און קוקט מיט אָפענע אויגן אמאָל צום פאַרשלאָסענעם הימל ארויף, אמאָל צום קאָכעדיק־שווימענדיקן ים אראָפּ.

— טו מיט מיר, גאָט, וואָס דו ווילסט! זאָל דיין רצון געשען...

פלוצלינג דערמאָנט ער זיך א ניגון פון כאָר, אונטערגעהאלטן פון אָרגל, און ער הייבט אָן נאָכצוזינגען דעם ניגון, די דאָזיקע שטומע נשמה האָט נאָר דאָס איינציקע לשון צו רעדן מיט גאָט — און ער זינגט. דער הימל ווערט שווארצער און שווארצער. די כוואַליעס הייבן זיך העכער און העכער, שארפער נאָך בלאָזט דער ווינט... דאָס שיפל וואַרפט זיך בארג־אויף, בארג־אָפּ, איין כוואַליע וואַרפט עס צו דער צווייטער... איינע רייסט אים ארויס און שליידערט אים אַוועק דעם רודער, אַ צווייטע קומט אָן פון הינטן און יאָגט זיך נאָכן שיפל מיט אן אָפן מויל... דער ווינט רייסט ווי טויזנטער וועלף — און אין דעם גערודער אריין זינגט סאַטיע דעם ניגון פון „מי ינוח ומי ינוע“... ווי דער כאָר, אונטערגעהאלטן פון אָרגל...

די כוואַליע שלאָגט אין שיפל אריין. סאַטיע וויל שטאַרבן זינגענדיק, נאָר דאָס שיפל קערט זיך איבער... אָבער סאַטיען איז נאָך דער טויט נישט באַשערט...

צוויי ווייסע געשטאַלטן, ווי פון נעפּל געוועבטע, גייען, האלטנדיק זיך ביי די הענט, באַרוועס. מיט צעפלאָסענע האָר און לייכטנדיקע אויגן, איבערן ים, און ווי סאַטיע דרייט זיך איבער מיטן שיפל, קומען זיי צו, הויבן אים אויף, נעמען אים צווישן זיך, און גייען מיט אים אונטער די

אָרעמס, און טרעטן מיט אים איבער די כוואַליעס, ווי איבער בייטן און בערגלעך, און פירן אים אַזוי געאָרעמט צווישן ווינט און געטומל. ער קוקט און וויל רעדן, עפּעס פרעגן וויל ער — נאָר זיי זאָגן אים:

— זינג בעסער, סאַטיע, זינג! דיין געזאַנג וועט גובר זיין דעם צאָרן פון ים...

זיי גייען מיט אים און סאַטיע הערט, ווי דאָס שיפל זיינס גייט אים נאָך... ער דרייט זיך אום — דאָס שיפל מיט דער נעץ, און אין דער נעץ איז פאַרוויקלט דער גאָלדענער פיש...

און אַז זיי האָבן אים צוגעפירט צום ברעג און געלאָזט אים אַהיים, האָט ער געטראָפן ביי זיך דעם שוחט מיט דער שוחטקע...

אין שטאָט איז אַ שׂרפה געווען, זעגען זיי געקומען צו אים צו גאַסט...

האָט מען געקוילעט דעם פיש, און — מנהג איז געבליבן מנהג...

דער קונצן־מאַכער

אין א וואָלינער שטעטל אריין איז אמאָל געקומען א קונצן־מאכער.

און כאָטש עס איז געווען דער פארדאגהטער פאר־פסח־צייט, ווען א ייד האָט מער זאָרג, ווי האָר אויפן קאָפּ, האָט דאָך זיין אָנקומען א גרויסן רושם געמאכט: א רעטעניש פון א מענטש! קרוע־בלוא, מיט אַ צילינדער, אפילו אַ צעקנייטשטן, אויפן קאָפּ, א יידיש פּנים — דער צלם־אלקים פליט אים איבער דער נאָז, און — אַ געגאָלטע באָרד! און קיין פּאַספּאָרט האָט ער נישט געהאַט, און עסן האָט'ן קיינער נישט געזען, נישט קיין כשרס, נישט קיין טרפהס: גיי וויים, וואָס ער איז! מען פרעגט'ן: פון וואנען? זאָגט ער: „פון פאריז"; וואוהין? — „קיין לאָנדאָן"; ווי קומט איר אהער? זאָגט ער: „פארבלאָנדזשעט!" א פּנים, צופוס גע־גאנגען! און וויזט זיך ביי קיין מנין נישט, אפילו שבת הגדול נישט! און שטייט מען צו אים צו, מאכט מען ארום אים א רעדל, ווערט ער פּלוצים נעלם, גלייך די ערד וואָלט'ן איינגעשלונגען, און שווימט ארויס אויף יענער זייט מארק.

דערווייל האָט ער זיך געדונגען אַ סאליע און אָנגעהויבן צו מאכן קונצן.

אָבער קונצן! בפני קהל ועדה האָט ער געשלונגען ברענענדיקע קוילן, ווי פארפל, און פון מויל ארויסגעצויגן, האָט ער אלערליי בענדער, רויטע, גרינע, וואָס פאר א קאָליר מען האָט נאָר געוואָלט, און לאנגע — ווי ס'גלות. פון א כאָליעווע פון שטיוול ווארפט ער ארויס זעכצן פּאָר אינ־דיקעס, אָבער אינדיקעס — ווי בערן, און לעבעדיקע, און זיי צעלויפן זיך איבער דער סצענע; דערנאָך הייבט ער אויף אַ פוס און קראצט אָפּ פון דער פּאָדעשווע גאָלדענע רענדלעך, א גאנצע שיסל גאָלדענע רענדלעך! פּאטשט מען „בראוואָ", גיט ער א פייף, לויפן זיך אין דער לופט צוזאמען חלות און קוילימשן, — ווי די פייגל, און הייבן אָן טאַנצן א ראָד, צי אַ ברוגז־טאַנץ אונטער דער סטעליע, און גיט ער דעם צווייטן פייף, ווערט

דאָס אַלץ כהרף עין פאַרשוואונדן! כלא היה! אוים קוילימשן, אוים בענדער, אוים אינדיקעם — גאָרנישט!

מילא, ווייסט מען דאָך, אז „יענער צד“ קאָן אויך עפּעס באַווייזן, די חרטומים פון מצרים האָבן מן הסתם גרעסערע קונצן באַוויזן, איז אָבער די שאלה: פאַרוואָס איז ער אַליין אַזאַ גרויסער קבצן? א מענטש שאַרט רענדלעך פון פאָדעשווע, און האָט נישט מיט וואָס צו באַצאָלן פאַר דער אכסניה. מיט אַ פייף באַקט ער אָן מער קוילימשן און חלות, ווי דער גרעסטער בעקער, אינדיקעם ציט ער אַרוים פון כאָליעווע, און א פּנים האָט ער — אַן אויסגעצויגנס, אַז שענערע לייגט מען אין דער ערד אריין, און דער הונגער ברענט אים אין די אויגן ווי אַ פלאַקער! ווערטלט מען זיך: די פינפטע קשיא צו „מה נשתנה!“...

נאָר איידער עס קומט צו „מה נשתנה“, וועלן מיר איבערלאָזן דעם קונצן=מאַכער, און איבערגיין צו חיים=יונהן און זיין ווייב רבקה=ביילע. חיים=יונה איז אַמאָל אַ וואַלד=סוחר געווען, האָט ער איינמאָל גיקויפט א וואַלד אין „גלייכן געלט“, האָט מען דעם וואַלד פאַרמאַכט, איז ער אַרוים „אין איין העמד“. איז ער געוואָרן „וואַלד=שרייבער“, האָט ער די שטעל פאַרלוירן; זיצט ער שוין א שיינע פּאָר חדשים אָן פרנסה. א ווינטער האָט מען איבערגעלעבט — אויף שונאי=ציון געזאָגט; נאָך ווינטער גייט אָבער פסח! און פאַרזעצט איז שוין פון הענגל=לייכטער ביזן לעצטן קישן. זאָגט רבקה=ביילע: גיי אַריבער צו קהל און נעם מעות חיטין. זאָגט חיים=יונה, אַז ער האָט בטחון, אז גאָט וועט העלפן, און דאָס פּנים פאַרשוואַרצן וועט ער זיך נישט. גייט רבקה=ביילע און זוכט נאָכאַמאָל אין אלע ווינקעלער, און געפינט אן אַלטן אָפּגעריבענעם זילבערנעם לעפל — ממש א נס מן השמים, יאָרן זייט דער לעפל איז פאַרלוירן געגאַנגען! גייט חיים=יונה, נעמט דעם לעפל, פאַרקויפט'ן, און טראָגט אריין די פּאָר גראָשן אויף מעות חיטין פאַר אָרעמע לייט. אָרעמע לייט, זאָגט ער, זענען בילכער. די צייט דערווייל רוקט זיך. שוין אינגאַנצן נישט מער ווי אַ פּאָר וואָכן צו פסח, — ער האָט בטחון! גאָט, זאָגט ער, פאַרלאָזט נישט! מילא, רבקה=ביילע שווייגט; אַן אשה מוז פאָלגן אַ מאַן. עס גייט אָבער אַוועק נאָך א טאָג, נאָך אַ טאָג, רבקה=ביילע ווייסט נישט פון קיין שלאָף, גראָבט דאָס פּנים אין שעניק אַריין און וויינט שטילערהייט, חיים=יונה זאָל נישט הערן, און אויף פסח איז קיין צייכן נישטאָ. און טעג האָט זי ערגערע ווי נעכט, — ביינאַכט וויינט זיך א מענטש כאָטש אָפּ דאָס הארץ, בייטאָג אָבער מוז מען קנייפּן די באַקן, די פאַרב זאָל שטיין! שכנות קוקן איר

נאָך און גאַפן, און קוקן זיך די אויגן אויס, און שטעכן זי מיט רחמנות־בליקן, ווי מיט נאָדלען... אַנדערע פרעגן: ווען באַקט איר מצות? ווי האַלט איר מיט בוראקעס? די נעגטערע זאָגן:

— סטייטש, וואָס טוט זיך מיט אייך, רבקה־ביילע?! פעלט אייך, וועלן מיר אייך באָרגן, וכדומה...

חיים־יונה וויל אָבער נישט קיין „מתנת בשר ודם“, און רבקה־ביילע וועט קעגן איר מאַן נישט גיין — זוכט זי זיך אויס תירוצים פון אונטער דער ערד, און דאָס פנים פלאַמט און פלאַמט...

זעען די שכנים, אַז עס איז נישט, ווי עס דאַרף צו זיין, נעמען זיי און לויפן צום רב — סטייטש? דער רב, נעבעך, הערט אויס, קרעכצט אָפּ און פאַרקלערט זיך, און סוף כל סוף ענטפערט ער, אז חיים־יונה איז א בן־תורה און א ירא־שמים, און אויב ער האָט בטחון, האָט ער!...

רבקה־ביילע איז אפילו אָן בענטש־ליכט געבליבן...

און שוין — פסח!

חיים־יונה גייט פון בית־המדרש אהיים, זעט ער, אַז אַלע פענצטער אין מאַרק שיינען ארויס מיט שמחת־יום־טוב, און נאָר זיין דירה שטייט, ווי אן אבל צווישן מחותנים, ווי אַ בלינדע צווישן זעענדיקע. ער פאַלט אָבער ביי זיך נישט אָפּ: „אַז גאָט וועט וועלן, וועט נאָך זיין פסח!“ — טראַכט ער. ער גייט אריין און זאָגט פרייליך: „גוט יום־טוב“, און איז נאָך אַמאָל מטעים: „גוט יום־טוב דיר רבקה־ביילע!“ און רבקה־ביילעס קול ענטפערט אים, אַנגעזאַפּט מיט טרערן, פון א פינצטער ווינקל ארויס: „גוט יום־טוב, גוט יאָר!“ און אירע אויגן ברענען ארויס פון פינצטערן ווינקעלע, ווי צוויי ברענענדיקע קוילן. גייט ער צו איר צו און זאָגט איר: „רבקה־ביילע, — זאָגט ער, — היינט איז יום־טוב, יציאת מצרים, פאַרשטייסט? טרויערן טאָר מען נישט! און וואָס איז דאָ צו טרויערן? אויב דער רבונו של עולם האָט נישט געוואָלט, מיר זאָלן האָבן אונדזער פסח, מוז מען אָננעמען פאַר ליב און זיין ביי אַ פרעמדן סדר. וועלן מיר גיין ערגעץ אַנדערש צום סדר! מען וועט אונדז אַריינלאָזן אומעטום... מיר און טויער שטייען אָפן... יידן זאָגן: „כל דכפין ייתי וייכול“, דאָס איז טייטש: ווער עס איז הונגעריק, זאָל אַריינקומען עסן. קום, נעם אויף דיר די שאַל, וועלן מיר גיין צום ערשטן בעסטן ייד“...

און רבקה־ביילע, וואָס טוט שטענדיק דעם רצון פון איר מאַן, האַלט איין מיט אַלע כוחות דאָס געוויין, וואָס רייסט זיך איר צום האַלדז,

נעמט אויף זיך א צעריסענע שאַל און וויל שוין גיין, — אין דער זעלּ־ביקער רגע עפנט זיך אָבער די טיר, און עמעץ קומט אַריין און זאָגט:

— גוט יום־טוב!

ענטפערן זיי: גוט יאָר, נישט זעענדיק, ווער עס איז צו זיי אַריינ־געקומען.

זאָגט דער, וואָס איז אַריינגעקומען: איך וויל זיין אייער גאַסט צום סדר!

ענטפערט חיים־יונה: מיר האָבן אַליין קיין סדר נישט...

ענטפערט יענער, אַז ער האָט מיטגעבראַכט דעם סדר מיט זיך!

— אין דער פינצטער? — האַלט זיך שוין רבקה־ביילע נישט איין און שלאָכצט.

— חלילה! — ענטפערט דער אורח — עס וועט זיין ליכט. און ער גיט א מאַך: האָקוס־פּאָקוס! און עס באַווייזן זיך צוויי פּאָר זילבערנע לייכטער מיט אָנגעצונדענע סטעארין־ליכט, אינמיטן שטוב, אין דער לופט; עס ווערט ליכטיק. חיים־יונה און רבקה־ביילע דערזעען, אַז דאָס איז דער קונצן־מאַכער, און זיי גאַפן און קאָנען פאַר וואונדער און שרעק קיין איינציק וואָרט פון מויל נישט ארויסברענגען. זיי כאַפּן זיך איינס דאָס צווייטע אָן ביי די הענט און שטייען מיט אויפגעריסענע אויגן און אָפענע מיילער. דער קונצן־מאַכער ווענדט זיך דערוויייל צום טיש, וואָס איז געשטאַנען פאַרשעמט אין א ווינקעלע, און זאָגט צו אים: „נו, בחורל, באַדעק זיך און קום אהער!" און אזוי ווי ער זאָגט דאָס ארויס, פאַלט פון סטעליע אויפן טיש אראָפּ א שניי־ווייס טישטעך און באַדעקט אים און דער באַדעקטער טיש הייבט זיך אָן רירן, און גייט און קומט אינמיטן שטוב אריין, און פאַרהאַלט זיך פונקט אונטער די ליכט, און די זילבערנע לייכטער לאָזן זיך נידעריקער אראָפּ און שטעלן זיך אנידער אויפן טיש. „אצינד — זאָגט דער קונצן־מאַכער — פעלן נאָך הס'בעטן, — זאָלן זיין הס'בעטן!" גייען דריי בענקלעך, פון דריי עקן פון שטוב און גייען צו צום טיש און שטעלן זיך אויף זייערע דריי זייטן. הייסט ער, דער קונצן־מאַכער, זיי זאָלן ברייטער ווערן, ציען זיי זיך אויס אין דער ברייט, און עס ווערט פון זיי פאָטער־שטולן. רופט ער אויס: „ווייכער!" — באַ־דעקן זיי זיך מיט רויטן סאַמעט, און תוך כדי דבור פאַלן אויף זיי פון סטעליע אראָפּ ווייסע, שניי־ווייסע קישן, און לייגן זיך, אויפן קונצן־מאַ־כערס געבאָט, אויף די פאָטער־שטולן און — עס ווערן הס'בעטן! אויף

זיין געבאָט באווייזט זיך אויך אַ קערה מיט מינים און שטעלט זיך אויפן טיש, עס באווייזן זיך אויך רויטע כוסות מיט פלעשער וויין, און מצות, און אַליץ, וואָס מען דאַרף צו אַ כשרן און פרייליכן סדר, אפילו „הגדות“ מיט א גאָלדענעם שניט.

— און וואסער צו וואשן האָט איר? — פרעגט דער קונצן־מאכער — איך קאָן ברענגען וואסער אויך!

דעמאָלט האָבן זיי זיך ערשט אויפגעכאפט פון גאפן. און רבקה־ביילע פרעגט חיים־יונהן אויפן אויער: מעג מען? וואָס? און חיים־יונה ווייסט איר נישט, וואָס צו ענטפערן. ראָט זי אים: גיי, מיין מאַן, און פרעג דעם רב. ענטפערט ער, אז ער קאָן זי מיט דעם קונצן־מאכער אליין נישט איבערלאָזן. וויל ער, ז י זאָל גיין, זאָגט זי, אז א נארישע יידענע וועט דער רב נישט גלויבן, ער וועט מיינען, אז זי איז פון זינען אראָפ. גייען זיי ביידע צום רב און לאָזן איבער דעם קונצן־מאכער מיטן סדר.

האָט דער רב געזאָגט, אז דאָס, וואָס ווערט געמאכט מיט כישוף, האָט קיין ממשות נישט, ווארום כישוף איז נאָר אַ פארבלענדעניש פאר די אויגן. הייסט ער זיי אהיימגיין, און אויב די מצה וועט זיך לאָזן אָפברעכן, דער וויין — גיסן און די כוסות אריין, און די קישן פון הס'בעט — אָנ־טאפן, וכדומה, איז גוט... איז עס מן השמים, מעגן זיי געניסן.

אזוי האָט דער רב געפסקנט. גייען זיי מיט הארץ־קלאפעניש אהיים. קומען זיי אריין, איז דער קונצן־מאכער שוין נישטאָ, און דער „סדר“ שטייט, ווי ער איז געשטאנען. די קישן לאָזן זיך אָנרירן, דער וויין גיסט זיך, די מצות ברעכן זיך... האָבן זיי ערשט פארשטאנען, אז דאָס איז גע־ווען אליהו הנביא, און האָבן געהאט א פרייליכן יום־טוב!

ס'איז גוט

— איר פרעגט, אין וואָס פאַר אַ זכות איך בין געבליבן?

נאָר אין מ י י ן ז כ ו ת, נישט אין זכות פון מיינע אבות. איך בין אַ זעקס־יעריק לערן־ייִנגל געווען; מיין טאַטע — אַ ישובניק הינטער־ווילנע, אַזוי — אַ באַלעבאַטישער מענטש.

אַז איך בין אַ ייִד געבליבן — האָב איך עס דעם שפּאָלער זיידן צו פאַרדאַנקען.

ווי איך קום צום שפּאָלער זיידן? — פרעגט איר.

דער שפּאָלער זיידע איז נאָך דעמאָלט קיין שפּאָלער זיידע נישט געווען. אַ יונגער מאַן איז ער געווען, געליטן האָט ער דעמאָלט גלות. אַרומ־געגאַנגען איז ער אַ צייט מיט די קבצנים פון קהילה צו קהילה, פון אורחים־הויז צו אורחים־הויז — אַ קבצן, ווי אַלע קבצנים. קרוע־בלוא ווי אַלע. וואָס אַינעווייניק, אין האַרץ, האָט געשטעקט — גיי ווייס!

און נאָכן אָפּליידן גלות, איז נאָך אויך די צייט נישט געקומען נתגלה צו ווערן. שטעלט ער זיך פאַרן בית־דין־צדק אין ווילנע, נעמט אַרויס אַ היתר־שחיטה און ווערט שוחט אויפן דאָרף. ער גייט שוין נישט אַרום אויף דער וועלט, און האַלט זיך אין דער ווילנער סביבה. מתנגדים האָבן אָבער אַ חוש־הריח, האָבן זיי עפּעס דערפילט. הייבן זיי אים אָן צו רודפן, בלבולים צו מאַכן. מסרט מען אים פאַרן בית־דין־צדק, ווייס איך?

— אַז ער איז עובר אויף כל התורה כולה! וואָס מתנגדים קאָנען!

ווי געזאָגט, בין איך דעמאָלט אַלט געווען אַ יאָר זעקס. ער פלעגט צו אונדז אַריינקומען שעכטן אַ דקה, אָדער אַזוי איבערנעכטיקן, און איך האָב אים זייער ליב געהאַט. וועמען דען האָב איך געזאָלט, אַ חוץ טאַטע־מאַמע, ליב האָבן? אַ מלמד האָב איך געהאַט אַ קפּדן, ממש אַ הורג נפשות; און דאָס אָבער איז געווען אַ גוטע, האַרציקע נשמה, מיטן קוק האָט ער מחיה נפשות געווען! די בלבולים האָבן זייערס געטון — מען האָט'ן מעביר געווען פון שחיטה. מיין מלמד האָט געמוזט דערינען אַ חלק

האָבן, וואָרום ער האָט באַלד א ידיעה באַקומען דערפֿון, און ווי דער שוחט איז געקומען, האָט ער א געשריי געטאָן: „עוכר ישראל! משומד!“ און אָנגעכאַפּט אים ביים פּאַדקאָלנער און ארויסגעוואָרפֿן פֿון שטוב. עס האָט מיר א שניט געטון ביים הארץ, ווי א מעסער. פֿארן מלמד האָב איך אָבער געציטערט אימת-מות, און ערשט שפּעטער, אז ער האָט זיך פֿאַר-קוקט, האָב איך מיר ארויסגעכאַפּט פֿון שטוב און אָנגעהויבן נאָכלויפֿן דעם שוחט איבערן טראַקט, וואָס האָט זיך, נישט ווייט פֿון שטוב, אריינ-געלאָזט אין א וואלד, וואָס האָט זיך שוין געצויגן ביז ווילנע. וואָס איך האָב געוואָלט דערמיט פּועל-יוצא זיין, ווייס איך נישט, נאָר עס האָט מיך עפּעס געטריבן צום אָרעמען שוחטל. איך האָב מיך געוואָלט מיט אים כאָטש געזעגענען, כאָטש נאָך איינמאָל אריינקוקן אים אין די גוט-הארצי-קע אויגן אריין...

אָבער איך לויף און לויף, און האַק מיר אָפּ די פֿיס אָן די שטיינער פֿון וועג, און זע קיינעם נישט פֿאר די אויגן. נעם איך מיך רעכטס, אראָפּ אין וואלד אריין, און קלער, מיך אביסל אָפּצורוען אויף דער ווייכער וואלד-ערד. איך וויל מיך שוין זעצן, הער איך א קול, דאכט זיך, זיין קול, פֿון מיטן וואלד ארויס, — אַ האלב זינגענדיק קול. גיי איך שטי-לערהייט נאָך דעם קול. דערזע איך אים פֿון ווייטן, ווי ער שטייט און שאָקלט זיך אונטער א בוים. איך הער מיך צו — ער זאָגט שיר-השירים! איך קוק מיך בעסער צו, איך זע, אַז דער בוים, אונטער וועלכן ער זאָגט שיר-השירים, איז אנדערש ווי אלע ביימער. אלע ביימער שטייען נאָך נאַ-קעט און בלויז, און דער גרינט זיך, בליט, און שיינט ווי די זון, און שטעקט אוים די בליענדיקע צווייגן איבערן שוחטס קאָפּ, ווי אַ סכך. און מחנות פֿייגל טאַנצן ארום צווישן די צווייגן, און זינגען מיט „שיר-השי-רים“! איך ווער נבהל ונשתומם, און שטיי מיט אויפֿגעריסענע מויל און אויגן, און שטיי!

ענדיקט ער זיין שיר-השירים, ווערט אויסגעלאָשן דער בוים, ווערן נעלם די פֿייגעלעך, און ער דרייט זיך אוים צו מיר און זאָגט מיר מיט ליבשאפֿט:

— הער, יידעלע, („יודל“ הייס איך), איך האָב צו דיר א בקשה.

— אדרבאָ, — ענטפֿער איך מיט פֿרייד, און טראַכט מיר, ער וועט אוודאי וועלן, איך זאָל אים ארויסברענגען עסן, און בין שוין בדעה צו לויפֿן און בדיל-הדל שטעלן דער מאַמעס שבת. ער זאָגט אָבער:

— הער, וואָס דו האָסט געזען, זאָל בלייבן ביי דיר!

די נשמה ווערט ביי מיר אויסגעלאָשן, און איך זאָג צו ערנסט און געטריי, אז איך וועל שווייגן.

— הער נאָך עפּעס, יידעלע, דו וועסט גיין — זאָגט ער — אין א ווייטן, זייער א ווייטן וועג און לאנגן וועג.

וואונדער איך מיך: ווי קום איך צו א ווייטן. לאנגן וועג? און ער זאָגט ווייטער:

— דיין רבינס תורה וועט מען דיר ארויסשלאָגן פון קאָפּ, ווערסט טאַטע־מאמע פארגעסן, — זע אָבער, בלייב ביי דיין נאָמען! דו הייסט „יידעלע", בלייב א ייד!

דערשרעק איך מיך, נאָר פון הארץ שרייט פון מיר ארויס:

— זיכער, כ'זאָל אזוי לעבן!

און מיר ליגט נאָך מיינס אין זינען!

— אָבער, — זאָג איך, — עסן ווילט איר?

נאָר איידער איך האָב עס ארויסגעזאָגט, איז ער מיר נעלם געוואָרן.

און אויף דער צווייטער וואָך איז מען אונדז באפאלן, און מען האָט מיך אוועקגעפירט, אלס קאנטאָניסט...

און עס איז אוועקגעגאנגען א צייט, און איך האָב טאקע אלץ פאר־געסן... מען האָט מיר אלץ פון קאָפּ ארויסגעשלאָגן.

אין טיף רוסלאנד האָב איך געדינט, צווישן שנייען און מוראדיקע פרעסט, קיין יידן פאר די אויגן נישט געזען... אפשר האָבן דאָרט בא־האלטענע יידן געוווינט, נאָר איך האָב פון זיי נישט געוווסט. פון שבת און יום־טוב נישט געוווסט, פון קיין תענית נישט, איך האָב אלץ פארגעסן...

נאָר דאָס רענדל אויסגעטוישט האָב איך נ י ש ט!

וואָס מער איך האָב פארגעסן, מער יצר־הרע האָב איך געהאט פטור צו ווערן די פיין, די יסורים — אן עק! אָבער ווען עס איז מיר געקומען דער שלעכטער געדאנק אויפן קאָפּ, האָט ער זיך באוויזן באשיינפערלער, און איך האָב באשיינפערלעך געהערט זיין קול: „בלייב ביי דיין נאָמען, זיי א ייד!"

און אז עס איז קיין ווייטער חלום נישט געווען, האָב איך געוווסט אויף זיכער... איך האָב'ן וואָס אמאָל עלטער און עלטער געזען... די באָרד און פאות — וואָס אמאָל ווייסער, דאָס פּנים — בלאסער... נאָר די אויגן

זענען געבליבן די אייגענע, די זעלביקע גוטהאַרציקע אויגן, און דאָס קול דאָס אייגענע, גלייך אַ פידעלע שפּילט...

איינמאָל האָט מען מיך געשמיסן, איז ער געשטאַנען נעבן מיר און האָט מיר געווישט דעם קאַלטן שווייס פון שטערן, און איבערן פּנים גע־גלעט, און שטילערהייט געזאָגט: „שריי נישט, כדאי צו ליידן, בלייב אַ ייד!" און איך האָב אויסגעהאַלטן אָן אַ געשריי, אָן אַ זיפץ, גלייך מען שלאָגט נישט מיך...

איינמאָל, שוין דאָס לעצטע יאָר, האָב איך געדאַרפט אַרויסגיין אַלס משׂאָוואָי צום צעכהויז הינטער דער שטאָט. עס איז געווען פאַרנאַכט, און עס האָט זיך געטראָגן אַ זאַווערוכע פון שניי. דער ווינט האָט אויפגע־הויבן גאַנצע ברילעס שניי און האָט זיי צעריבן אויף נאָדלען, צעשטויבט אויף שטויב, און דער שנייאיקער שטויב מיט די שנייאיקע נאָדלען האָבן זיך אַרומגעיאָגט אין דער לופט, געפּאַטשט אין פּנים אַריין, געשטאָכן... קיין אויג אָפן צו האַלטן! קיין אָטעם צו כאַפּן! פּלוצלינג דערהער איך, מענטשן גייען נישט ווייט פאַרביי, און עמעץ זאָגט אויף יידיש: היינט איז די ערשטע נאַכט סדר! צי איז'ס אַ בת־קול געווען, צי זענען ווירקלעך מענטשן פאַרבייגעגאַנגען, — ווייס איך נישט עד־היום... נאָר די ווערטער פאַלן מיר, ווי אַ בליי אויפן האַרץ. און קוים איך בין צו־געקומען צום צעכהויז און האָב אָנגעהויבן אויף און אָפּ צו גיין, באַ־פאַלט מיך אַ מין בענקעניש, אַ מין האַרץ־ווייטיק, אַז עס איז גאָרנישט צו באַשרייבן. עס ווילט זיך מיר הוקא „הגדה" זאָגן, און — איך זאָל עס געדענקען אַ וואָרט! איך פיל, אַז ערגעץ טיף, טיף ביי מיר אין האַרץ ליגט זי, די הגדה, כ'האָב זי אַמאָל אויסנווייניק געקאָנט; איך פיל, אַז ווען איך זאָל מיך נאָר איין וואָרט, איין איינציק וואָרט דערמאָנען, וואָלט שוין די רעשט זיך אויך באַוויזן און אַרויסגעצויגן פון מיר, ווי אַ שנור פאַר־שלאָפענע פייגל פון אונטערן שניי. איך קאָן מיך אָבער דאָס ערשטע וואָרט בשום אופן נישט דערמאָנען! „רבונו של עולם! — האָב איך אויסגע־שריגן מיט׳ן האַרץ: — איין וואָרט, כאָטש איין וואָרט!" און אויסגעשריגן, אַ פּנים, האָב איך אין אַ גוטער שעה. איך האָב מיך דערמאָנט: „עבדים היינו", — גלייך מען האָט עס מיר פון הימל אַראָפּגעוואָרפן. ווער איך פול און פול מיט פרייד, איך פיל, אַז איך בין איבערפולט מיט פרייד,

אַז זי גיסט זיך פון מיר אַרויס, די פרייד, אַז זי שטראַלט מיר אַרויס פון דער נשמה, און איך גיי אויף און אָפּ מיט דער ביקס אויף די אַקסל, און זאָג, און זינג אַרויס דער וויס־פאַרשנייטער, פאַרחלומטער וועלט די הגדה... און זי האָט זיך פון מיר אַרויסגעצויגן, די הגדה, געצויגן און געצויגן, ווי אַ גאָלדענע שנור, ווי אַ שנור פון פערל — אך! דאָס קאָנט איר גאָרנישט פאַרשטיין, דאָס קאָנט איר גאָרנישט משיג זיין... מען דאַרף אייך פריער אהין שיקן!

און דער ווינט האָט זיך הערווייל געלייגט, די זאַווערוכע האָט אויפגעהערט, און עס באַווייזט זיך אַ קלאָרער, פינקלדיקער הימל, אַ ווייסע, מיט בריליאַנטן אויסגעשטראַלטע וועלט... שטיל איז אַרום און אַרום, און וויס, אָן אַ שיעור וויס, און אָן אַ שיעור וויס... אַ שטילע, רואיקע, זיסע, ווייַטע ווייסקייט...

און איבער דער שטילער, ווייטער ווייסקייט באַווייזט זיך פּלוצלינג נאָך עפּעס ווייסערס, נאָך עפּעס העלערס, שטראַלנדיקערס, און עס גייט, און עס קומט פון ווייטן... אין קיטל און טלית געקליידט... דער טלית אויף די אַקסל, איבערן טלית, פון פאָרנט, אַ ציטערדיקע, ווייסע, זילבערנע באָרד, העכער — צוויי שטראַלנדיקע אויגן, איבער זיי אַ ברענענדיקע קרוין — אַ קאַפּל מיט זילבערנע און גאָלדענע שפּאַניעס, און עס קומט צו נענטער און נענטער... און עס גייט פאַר מיר פאַרביי, און אַז עס גלייכט זיך אויס מיט מיר, זאָגט עס:

— ס'איז גוט!

ווי אַ פידעלע האָט עס אויסגעשפּילט, און עס ווערט פאַרשוווּנדן...
נאָר די אייגענע אויגן, דאָס אייגענע קול...

צוריק־צו־וועגס בין איך געגאַנגען איבער שפּאָלע, גיי איך אַריין צום „אַלטן"...

איך האָב אים דערקענט, ער האָט מיך דערקענט...

דער הינטישער סדר

צום בעל־שם פלעגט פאָרן אן אויפגעקומענער עושר, איז'ן מאקע נישט געווען אויסצוהאלטן. איך װעל'ן אפילו אָנרופן ביים נאָמען, און זאָל ער מיך װערגן! יאָקל קאָנסקיװאָליער האָט ער געהייסן. דער בעל־שם אליין איז דאָך געווען בטבע א דימענט, פלעגט ער אויך, ביי זיין אריינקומען, איינקנייטשן דעם שטערן. דער עולם איז פון דער הויט געשפרונגען. ראשית, איז עס נישט געווען קיין ערנסטע זאך. אן אויפגעקומענער עושר, מיט א קופה של שרצים, מן הסתם, אויף די פלייצעס, האָט ער זיך אמאָל צעקריגט מיט קהל־און־רב ביי'ן א קלפי װעגן כבוד, איז ער, זיי להבעים, געלאָפן צום בעל־שם. א פּראָסטער בשר ודם װאָלט אין אזא מתנגדיש שטעטל, נישט אונטערגעשטאנען אזוינס צו טון. מען װאָלט'ן געדורסט, עוקר מן השורש געווען! האָט ער דאָך אָבער די קליגערס, איז ער א גבר אלים, טוט ער להכעים. שנית, איז עס געווען א גראָבע זאך, א גשמיות, שאין לשער, און דערצו — א בעל־העזה מיט א באַרימעַר צוזאמען, ווי אלע אויפגעקומענע עשירים. שטעלט מען זיך דאווענען, רייסט ער זיך צום עמוד; עברי קאָן ער! וויל מען בענטשן, — כאפט ער אוים די ברכה. אינמיטן, מען רעדט װעגן אן עניין, פאלט ער אריין: „האָב איך, רבותים, געקויפט א פערדל!" און גיט א סמאָטשקע מיט די ליפּן, אַז עס הילכט. איינמאָל האָט ער מבלבל געווען דעם גאנצן טיש װעגן א בייטש מיט א גאָלדענער סקופקע, װאָס ער האָט באקומען פון כראַביע פּאָטאָצקים א לאָקיי!... צו די אלע מעלות טובות איז ער נאָך געווען א קמצן שבקמצנים! אויף באַרימעניש נעמט ער אלע וויילע ארויס א גאָלדן טאבאק־שקעטעלע, „ויאכלו" — און מאכט שמעקן! צו דער נאָז נעמט ער נישט; חלילה, א שאָד דער טאבאק! און שטעקט עמעץ פון א זייט אריין א פינגער, פאר־מאכט ער דאָס שקעטעלע מיט א שטיק פרעמדן פינגער. עס איז גאָרנישט אויסצודערציילן פון זיין קמצנות...

איינמאָל קומט ער חול־המועד־פסח; בלייבט אויף שבת חול המועד,

און זיצט ביים טיש. דער בעל־שם לאָזט אים נישט מבייש זיין — זיצט ער. רעדט דער בעל־שם וועגן א הויכן ענין, ווי אזוי די תפילות קומען ארויף צום כסא־הכבוד, און זאָגט, אז נישט אלע תפילות קומען ארויף אין איין צייט, אז אמאָל איז א בר־נש מתפלל שפּעטער, און זיין תפילה קומט אָן פריער! עס ווענדט זיך דערינען, ווי ריין די תפילה איז! די תפילה האָט ער פאַרטייטשט, איז א גוף מיט א נשמה. די ווערטער זענען דער גוף, די כוונה — די נשמה, וואָס מער כוונה, מער רוחניות, אלץ געשווינ־דער קומט די תפילה ארויף, אלץ מער איז זי מתמר ועולה, ווי דער רויך פון מזבח... איז אָבער די תפילה מיט ווייניק כוונה, קאָן זי נישט גלייך ארויף, שלעפּט זי זיך אין דער לענג און אין דער ברייט אין רחבות, כאַפּט זי אויף א ווינט אויפן וועג, צי אַ כמארע פאַרטראָגט זי אין א זייט און וואַרפט זי אין כף־הקלע... טיילמאָל גיסט זיך א תפילה, וואָס האָט זיך פאַרטשעפּעט אין אַ וואָלקן, מיטן רעגן אראָפּ... אויף ימים ומדבריות... קומען קומט זי דאָך אמאָל ארויף: די אותיות־הקודש אליין הייבן זיך אין דער הייך. יעדע זאך ציט זיך צו איר שורש... און סוף כל סוף קומט אמאָל די צייט, דער אוויר ווערט ריין, עס הערן אויף די מניעות פון וואָלקן און ווינטן, הייבן זיך אויף די אותיות פון דער תפילה ארויף, און פאַלן אותיותווייז פאַרן כסא־הכבוד... פריער צו שפּעטער — אַבי זי קומט! און שטענדיק קומען דעריבער תפילות! און דאָס איז דער סוד פון „כי הנה לא ינום ולא יישן“, — שטענדיק פאַלן תפילות פאַרן כסא הכבוד! מתנגדים האָבן אָפּגעדאַוונט, דאַווענען חסידים... דערנאָך קומען פאַרשפּע־טיקטע... און טאָג און נאכט גייען זיי, און מדת־הרחמים קאָן קיין אויג נישט צומאכן... זי שטייט אויף דער וואכט!

עס טרעפט זיך אָבער, — זאָגט ער ווייטער, — אַ ייד שטייט שמונה־עשרה, און האָט אינזינען קאָרן און ווייץ! די תפילה, רחמנא ליצלן ווערט שוין באַשווערט מיט גשמיות, מיט זעקער תבואה, מיט גראָבע עסקים... און אַזאַ תפילה קאָן שוין, רחמנא ליצלן, קומען שפּעט: איבער הונדערט און צוואַנציק יאָר! א נפש קומט ארויף אויף יענער וועלט, שטעלט זיך פאַרן בית־דין־של־מעלה, דער קטיגור לייגט ארויף אויף דער לינקער וואָגשאָל עבירות און עבירות, — גאַנצע פודן עבירות. און דער מליץ־יושר שטייט מיט ליידיקע הענט און האָט נישט וואָס ארויפצולייגן. שרייט דער ייד: „רבונו של עולם, על כל פנים גדאַוונט האָב איך דאָך!“ איז אָבער נאָך זיין תפילה נישט אָנגעקומען! און כדי ער זאָל זען, אז דאָס בית־דין, איז א בית־דין צדק, עפנט זיך אים א פענצטערל פון הימל, און

מען הייסט אים אראָפּקוקן... קוקט ער און זעט, ווי זיינע תפילות וואַלגערן זיך, רחמנא ליצלן, אַרום ערגעץ אין אַ מושב...

און אַז אַ ייד האָט גאָר, רחמנא ליצלן, הרהורי עבירה ביים דאַווענען! און יעדע זאַך ציט צו איר שורש... נעמען די הרהורי עבירה און שלעפּן אַראָפּ די תפילות אין שאול־תחתית אַריין...

באַפאַלט אונדז אַלעמען אַ מרה שחורה. וויל ער אונדז משמח זיין, זאָגט ער:

— איך קאָן אייך אָנזאָגן אַ בשורה טובה! איך האָב אַ ידיעה, אַז אונדזער סדר האָט זיך אין ערגעץ נישט פאַרהאַלטן, ער איז גלייך אַרויף, און מען האָט'ן דאָרט אָנגענומען מיט אַן אמתן סבר פּנים יפות! דער חד־גדיא מיטן נייעם ניגון איז גאָר שטאַרק געפעלן געוואָרן!

פאַלט ער אַריין, דער מגושם, און גיט אַ פרעג:

— און מיין סדר, רבי?

פאַרקנייטשט ער, דער בעל־שם, דעם שטערן און ענטפערט:

— דיין סדר איז נאָך נישט אָנגעקומען! ער טראָגט זיך נאָך אַרום מיין שטוב, ער וויל אַריין צו מיר אויף תיקון.

פרעגט ער, דער שוטה: ווען וועט איר אים אַריינלאָזן? — ער גלייבט דאָך נישט...

ענטפערט ער אים געלאַסן:

— נאָך הבדלה!

פון דער אייגענער מתנגדישער שטאָט איז געקומען אויף פּסח אַ מלמדל. געזאָגט האָט ער דאָרטן: ער פאָרט אַהיים צו דער פּלוניתטע. אַז דער קאָנסקיוואָלער עושר איז געקומען, האָט ער זיך פאַר'ן באַהאַלטן און צום טיש נישט געקומען, אַ מגושמער מענטש, וועט ער אַהיימקומען און דערציילן — וועט מען אים דאָס חדר צונעמען און באָרד און פּאות אויסרייסן. קומט ער, דאָס מלמדל, נישט צום טיש, און זיצט אויף דער סטאַנציע, ביז דער קאָנסקיוואָלער וועט אָפּפאָרן. האָבן מיר אויף אים רחמנות, נעמט מען פאַר אים שיריים, און מען טראָגט אים אויף דער סטאַנציע שיריים מיט אַ פלעשל י״ש... פרעגן מיר דאָס מלמדל, ווי אַזוי דער אויפגעקומענער עושר איז זיך נוהג ביים סדר. איז ער דאָך אויף אים בייז, זאָגט ער: דער שוואַרץ יאָר ווייסט'ן! אַ מענטש — דערציילט ער

— ווינט הינטער דער שטאָט, עס זאָל אים נאָענט זיין צו די פּריצים, ער זאָל פריער אַרויסקומען פאַר אַלע סוחרים — די וועלט וויל ער איינשלינגען! איז ער מגדל־כלבים, מען זאָל'ן נישט באגנבענען, קומט צו אים קיין ייד נישט אריין! א טבע האָט ער, אז שבת און יום־טוב נאָך מעריב זאָגט ער אָן דעם שמש, ער זאָל אים אהיימשיקן צוויי־דריי אורחים. ווארטן אויף זיי קאָן ער נישט, דער קאָלדאן טראָגט'ן! אנטלויפט ער אינמיטן „עלינו". אין דער התחלה האָט מען אים געשיקט. זענען די אורחים צוריקגעקומען מיט צעריסענע מלבושים און צעביסענע; אַזוינע כלבים האָט ער. און שריי „חי וקים" — אַז מיר און לאָדן זענען פאַרמאכט! האָט מען אים טאקע אויפגעהערט צו שיקן. און ער טוט זיך זיינס: שיקט, זאָגט ער, וויפל איר ווילט!

פאר פסח זאָגט ער נאָך: „כל דכפין ייתי ויכול!" עברי קאָן ער!

הערן מיר אוים, וואָס דאָס מלמדל דערציילט, און ווארטן, וואָס דאָ וועט זיין נאָך הבדלה, ווייל דער בעל־שם האָט אונדז געהייסן קומען הערן די „הגדה" פון קאָנסקיוואָלער עושר.

און מיר האָבן זיך דערוואַרט. עס איז נאָך הבדלה, דער עולם איז דאָ, דער אויפגעקומענער עושר זיצט. ער ווארט. עס פּאַרדריסט'ן אביסל, וואָס זיין „הגדה" מוז זיך טליקן ארום פרעמדע שטיבער; אַביסל אָבער גלייבט ער אין דער גאנצער מעשה נישט. זיצט ער און שפּילט זיך מיטן גאָלדענעם שקעטעלע, און פּויקט אריין דערינען, און וואָרטשעט: וועל'מיר זען, וועל'מיר זען...

מען האָט שוין אָפּגעזונגען זמירות. שטייט אויף דער בעל־שם און הייסט פארמאכן די לאָדן און פארשליסן די טיר. ווערט דעם בעל־דבר אביסל נישט היימלעך! הייבט ער זיך אויף און האָט חשק צו מאכן פּיס. לאָזט מען אים נישט!; נעמט אים עמעץ אָן פון הינטן און זעצט'ן צוריק אראָפּ אויף דער באנק, פאלט ער אראָפּ אויף דער באנק, ווי א סנאָפּ תבואה. זיצט ער, הייסט נאָך דער בעל־שם אויסלעשן די ליכט. לעשט מען אוים די ליכט, און עס ווערט פינצטער. זיצט מען אזוי א רגע אין דער פינצטער. זיץ איך נעבן דעם קאָנסקיוואָלער עושר, פיל איך, ווי ער ציטערט מיטן גאנצן לייב, רופט אוים דער גבאי (א פנים, דער בעל־שם האָט אים געהייסן):

— יאָקל קאָנסקיוואָלערס „הגדה", קום אַריין און לאָז זיך הערן!

און — זי לאָזט זיך הערן! מען דערקענט באלד יאָקל קאָנסקיוואָ־

לערם קול, נאָר עס איז אויסגעמישט מיט נאָך קולות! מיט קולות פון כלבים!

„עבדים היינו — האאו, האאו! לפרעה במצרים — האאו, האאו! — און אזוי ווייטער... כל דכפין — האאו, האאו! ייתי ויכול — האאו, האאו!“

ווי מען האָט צוריק אָנגעצונדן די ליכט, איז שוין יאָקל קאָנסקיוואָ־לער אין שטוב נישט געווען. און מער האָט ער זיך נישט באוויזן.

שטומע נשמות

(צוויי וועגן; צוויי משלים)

שני דרכים — צוויי וועגן פירן צו זיין ליבן נאָמען, וואָס איז די נשמה פון דער וועלט און דער תוך פון דער וועלט.

איז איינער פון זיי דער וועג פון שכל, אויב דער בשר ודם שארפט זיין מוח אין דער תורה הקדושה; און דער צווייטער — דער וועג פון הארץ פון אַ בשר ודם, אויב ער רייניקט עס און הייליקט עס לעבודת הבורא.

נתעלה — על פי דרך הטבע ווערט געהויכט און געהויבן אַ מענטש נאָר דורך דעם שכל; דורך דעם שכל לערנט ער די תורה הקדושה, וואָס איז דער חוק ומשפט — דאָס געזעץ פון דער וועלט, און ער דערקענט דורך איר דעם פּלאַן, לויט וועלכן דער בורא עולם האָט זי, די וועלט, ארויסגעפירט פון תהו ובוהו. און ער ווייסט, אויף וואָס זי שטייט, און וואָס עס קאָן זי חרוב מאַכן. און אַז ער קומט צו דער השגה, קריגט ער אליין אויך שוין אַ שטיקל דעה אין דער הנהגה פון דער וועלט, און ווערט כביכול, אַ שטיקל שותף צום הקדוש ברוך הוא אין מעשי־בראשית...

צו אַ גאַנץ הויכער מדרגה קאָן אָבער אויך קומען אַ מענטש דורכן הארץ; אויב די כוונה איז גוט און דאָס הארץ איז גוט. און עס ברענט אין דעם האַרץ דאָס פייער פון גרויס ליבשאַפט צום בורא עולם, און עס רייכערן זיך דערויף מצוות און מעשים טובים ווי קרבנות אויפן מזבח...

און אשרי — ווייל איז טאַקע דעם מענטש, וואָס גייט אויף ביידע דרכים, וואָס עפנט זיך דעם הימל מיט ביידע שליסלען, וואָרום ער איז זוכה: אי צו דער גרויסער השגה, אי צו דער גרויסער ליבשאַפט, — דאָס איז אָבער — לאו כל אדם זוכה...

על פי רוב זענען די תלמידי־חכמים סאַמע דין, ווייל זיי גייען נאָר מיטן וועג פון שכל; און דער שכל איז דין. זענען זיי טאַקע „נוקם ונוטר כנחש“, און וואָלטן בהרף עין די וועלט פאַרברענט. וואָרום מי יעמוד?

על פי שולחן ערוך קאָן די זינדיקע וועלט קיין רגע קיין קיום נישט האָבן; די זינדיקע וועלט דאַרף דעריבער רחמים.

און פון דער צווייטער זייט זענען די ל״ו צדיקים פון יעדן דור, כאָטש עס וואַרטן אויף זיי גאָלדענע שטולן און קרוינען אין גן־עדן און די וועלט וואָלט אָן זיי קיין קיום נישט געהאַט — דווקא נישט קיין גרויסע למדנים... זיי זענען יוצא מיט אַ פּרק משניות, מיט אַ קאַפּיטל תהילים, אפילו מיט תפילה בכוונה...

דער עיקר איז ביי זיי דאָס הארץ, וואָרום פון אמתן צדיקס הארץ שטראַלט און פליסט אַרום דאָס גרויסע, האַרציקע רחמנות אויף דער וועלט...

אל יאמר — זאָל דעריבער נישט זאָגן דער עם־הארץ: „הן אני עץ יבש" — איך בין אַ טרוקן שטיקל האָלץ; אויף מיר קאָנען נישט בליען נישט בלימן, נישט קיין מצווה, נישט קיין מעשים טובים — —

„נסתרה דרכי מה" — מיין וועג איז פאַרוואָגלט פון גאָט... זיין אויג, כביכול, זעט מיך נישט, ווייל איך גיי אַרום אין חושך און מיין נשמה איז איינגעהילט און איינגעוויקלט אין אַ פינצטערן וואָלקן — —

און איך קאָן אַפילו נישט ניצול ווערן פון גיהנום. ווייל, ווי אין פרק אבות שטייט: „ולא עם הארץ חסיד", דער, וואָס לערנט נישט די הייליקע תורה, קאָן נישט זיין קיין אָפּגעהיטענער ייד, ווייל ער ווייסט נישט וואָס אַ מצווה איז, ער זאָל זי מקיים זיין, און וואָס אַן עבירה איז, ער זאָל פאַר איר אַנטלויפן, ווו דער פעפער וואַקסט, און ער איז גאָרנישט מבחין — ער קאָן נישט אונטערשיידן בין טוב לרע — צווישן גוטס און שלעכטס.

דאָס זענען גאָר קיין טענות און קיין דיבורים נישט.

וואָרום סוף כל סוף קוקט גאָט, ברוך הוא, אויפן הארץ. און „כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא": סיי די וויל־לערנער, סיי די נישט וויל־לערנער, וואָס קאָנען נאָר „שמע ישראל". אין „שערי תפילה אינן ננעלין" — די טויערן פון תפילה ווערן נישט פאַרשלאָסן אפילו פאַר ש ט ו מ ע נ ש מ ו ת, וואָס פאַרשטייען נישט אַפילו די טייטש־ווערטער פון די תפילות און קאָנען זיך נישט אויסרעדן דאָס הארץ פאַר גאָט...

וואָרום גאָט איז אַ בעל־רחמים, און אַזוי ווי אַ באַרמהאַרציקע מאַמע שטעקט אַריין דעם וואַרצל פון דער ברוסט דעם הונגעריקן קינד אין מויל אריין ביים ערשטן קרעכץ, און וואַרט נישט, ביז דאָס קינד וועט

שאַרף אַרויסזאָגן: מילך, אַזוי ווייסט דער רבונו של עולם, וואָס אַ מענטש וואָלט געבעטן, ער זאָל קאָנען, און טוט מיט גרויס רחמים זיין רצון...

און ער פאַרהאַלט נישט דעם שכר פון קיין שום בריאה, וואָס מיינט, אַז ער טוט אַ מצווה און האָט אַ טעות. עס איז קיין מצווה נישט. ועל אחת כמה וכמה, אַז זיין ליבער נאָמען שטראָפט נישט פאַר אַן עבירה, וואָס אַ זינדיקער מענטש טוט בשוגג, האַבנדיק אין זינען אַ מצווה...

און אין דעם ענין געפינען מיר צוויי טייערע משלים ביים של"ה הקדוש.

דאָס ערשטע משל איז: משל למלך, צו אַ מלך, וואָס איז געווען אַ מושל איבער אַ ווייטער מדינה, וואָס איז געווען אָפּגעשלאָסן, און תרפ"ט אלפים מייל אָפּגעלעגן פון אַנדערע מדינות, און האָט געהאַט גאָר אַנ־אַנדערע געזעצן ווי אַלע מדינות. איז איינמאָל צו דעם מלך אַריינגעקומען דער ערשטער מיניסטער מיט אַ פּאַפּיר אין דער האַנט, און ער האָט זיך בוקנדיק, דערלאַנגט דעם מלך דאָס פּאַפּיר; דער מלך זאָל עס חתמענען מיט זיין אייגענער האַנט אָדער צולייגן דעם טבעת המלכות. נעמט אים דער מלך אַרויס דאָס פּאַפּיר פון דער האַנט, און לייגט עס פאַר זיך אויפן טיש, און זעצט זיך אויפן כסא המלכות, און נעמט אין דער האַנט אַריין די פעדער און וויל אונטערשרייבן דאָס פּאַפּיר. ווייל דער מלך האָט, ווי דער סדר עולם איז, אמונה צו זיינע שרי מלכות, בפרט צום ערשטן מי־ניסטער, און ווייסט, אַז מען וועט אים קיין עוולה צום אונטערשרייבן נישט דערלאַנגען.

האָט אָבער דער מלך געהאַט אַ שאַרפע ראיה, און ווי ער וויל שוין מאַכן דעם צוק, וואָס איז דער אָנהייב פון מלכס חתימה, דערזעט ער, אַז עס שטייט אין כתב: „חיב מיתה" — „מורד במלכות", נעמט ער תיכף ומיד און לייגט אַרויס די פעדער פון דער האַנט, און פרעגט:

— וועמען און פאַרוואָס האָט עס מיין בית־דין־צדק אַזוי שאַרף פאַרמשפּט?

זאָגט אים דער ערשטער מיניסטער:

— אדוני קעניג, עס איז אַ מורד במלכות, וואָס האָט זיך נישט גע־בוקט און נישט געבויגן פאַר דיינע שרי מלכות. און איז אַרומגעגאַנגען אויף אַזוינע מקומות, אויף וועלכע מען טאָר קיין פוס נישט שטעלן — אויף די וואַלן פון דיין פעסטונג. און פאַרן צעכהויז, וו עס ליגט דאָס פולווער צום שיסן, איז ער אַרומגעגאַנגען מיט פייער, כאָטש עס שטייט אויפגעשריבן שוואַרץ אויף ווייס איבערן טויער, מען זאָל זיך

היטן פאר פייער — — איז אַ סימן, אַז ער האָט קיין דרך־ארץ נישט פארן מלך, וואָרום ער גיט נישט אָפּ כבוד די שׂרי מלכות; און אַז ער האָט געוואָלט אויסזען די שאנד פון דיין מלוכהס פעסטונג און איבערגעבן דיין שונא; און האָט נאָך בדעה געהאַט אונטערצינדן דעם מלכס אוצרות מיט פולווער.

און דאָס אַלץ — גיט צו דער מיניסטער — האָט ער געטון אין שיינעם העלן טאָג, פאַר אַלע אין די אויגן, גלייך ווי די וועלט וואָלט געווען הפקר, און עס וואָלט קיין מלך און קיין מלוכה נישט געווען. און אפשר נאָך גאָר — להכעיס.

טראַכט דער מלך: ווער ווייסט, צי עס איז קיין משוגענער נישט? און ער פרעגט:

— און וואָס האָט דער פאַרזינדיקטער מענטש געטענהט פארן בית־דין? האָט ער געריידט צו דער זאַך?

ענטפערט דער מיניסטער, אַז דאָס קאָן מען נישט וויסן, ווייל דער פאַרזינדיקטער איז פון אַ ווייטער מדינה, און דאָס בית־דין האָט זיין לשון נישט פאַרשטאַנען, אַזוי ווי ער האָט נישט פאַרשטאַנען דאָס לשון פון בית־דין.

זאָגט דער מלך צום ערשטן מיניסטער:

— דער מענטש, וועלכן איר האָט געפּסקנט מיתה, איז קיין שולדי־קער נישט... צו וואָס זאָל ער מיר טון להכעיס?

— ער איז גאָר אַ פרעמדער, וואָס האָט נאָך אונדזערע מונדירן נישט געזען און ווייסט נישט, ווי אונדזערע שׂרי־מלכות זעען אויס, און דערקענט זיי נישט.

— און ער ווייסט נישט דעם פּלאַן, לויט וועלכן אונדזער שטאָט איז געבויט, און ווו די פעסטונג איז און ווו די וואַלן זענען; און ער האָט געוואָלט מאַכן חשבון־הנפש און האָבן התבודדות, איז ער אהין געגאַנגען, ווו מען טאָר נישט, ווי איינער, וואָס גייט הינטער דער שטאָט...

— און ער קאָן די שוואַרצע אותיות אויף דער ווייסער שילד פון צעכהויז נישט לייענען, און היט זיך דעריבער פארן פייער נישט!...

פאַרשעמט זיך דער ערשטער מיניסטער און לאָזט די אויגן אַראָפּ; און דער מלך נעמט און צערייסט דאָס פּאַפּיר און גיט אַ באַפעל:

— לויף, ערשטער מיניסטער, געשווינד אין תּפיסה אריין, און נעם אַראָפּ די קייטן פונעם אַרעסטירטן, און הייס אים אָפּגאָלן און אָפּוואַשן, און אויסשמירן מיטן פיינסטן בוימאייל, און אָנטון די טייערסטע מלבו־

שים, און באצאָל אים פון אוצר המלכות צער און רפוּאַ, און שבת און בושת, און לאָז אים פריי... און טאָמער וויל ער דאָ אין דער מדינה בלייבן, שיק אים צו מיר, וועל איך אים אַליין מוסר זיין די סימנים פון אונדזער לשון און די דינים פון אונדזער מלכות...

און אז מען האָט די זאַך חוקר ודורש געווען, האָט זיך ארויסגעוויזן, אַז דער מלך איז גערעכט און זיין משפּט איז גערעכט, עס איז גאָר אַ פרעמדער געווען. און אויב ביי אַ מלך בשר ודם איז אזוי, על אחת כמה וכמה ביים מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, וואָס דאַרף נישט חוקר ודורש זיין און שטויסן זיך. וואָרום פאַר אים איז אָפן דאָס הארץ פון אַ בשר ודם און ער לייענט דערינען, ווי אין אן אויפגעוויקלטער מגילה...

נאָך מער, דער רבינו של עולם לייגט צו די עבירות, וואָס יענער עם הארץ טוט צוליב אַ מצווה, צו דעם חשבון המצוות, און אויף דעם האָט דער של״ה הקדוש אויך אַ משל למלך, נאָך אַ שענער משל.

אמאָל איז געווען — דערציילט דער של״ה הקדוש — אַ מלך, נאָר נישט, ווי דאָס רוב מלכים, אַ בייזער מלך, נאָר אַ גוטער מלך — אַ מלך חסד.

האָט דער מלך חסד — דער גוטער מלך — אמאָל געדאַרפט פייער. ער האָט, מאָלט אייך, געוואָלט זיך פאַרוויכערן די ליולקע. גיט ער אַ זאָג: פייער! דאָס הייסט, ער באַפעלט, מען זאָל אים ברענגען פייער.

איז איינער אָבער פון זיינע שרים־משרתים, מרואי פני המלך,— פון די, וואָס שטייער פאַרן מלך, געווען, צי פון געבוירנהייט אָן, צי, רחמנא ליצלן, מחמת א קרענק, אין וועלכער ער איז אריינגעפאַלן, אביסל טויב־לער, האָט ער נישט רעכט דערהערט. און ווייל עס איז געווען אין מיטן וואַלד, ווו דער מלך האָט זיך געיאָגט נאָך חיות־רעות, זיי צו פאַרטיליקן, און עס איז געווען אינמיטן זומער, און די היץ צווישן די ביימער איז געווען זייער גרויס, און ער אַליין איז געווען דורשטיק, — האָט ער גע־טראַכט, אַז דער מלך וויל אוודאי אויך א פרישן טרונק וואסער! איז ער תיכף ומיד ארויסגעלאָפן פון מלכס געצעלט נאָך פריש וואסער.

איז אָבער גראָד אין דעם אָרט, ווו דער מלך האָט זיך געיאָגט נאָך די חיות־רעות, און ווו זיין געצעלט איז געשטאַנען, קיין וואסער נישט געווען, — איז דער שר געלאָפן, נישט געשלאָפן, נישט געגעסן, נישט געטרונקען, דריי טעג און דריי נעכט, ביז ער האָט זוכה געווען צו קומען צו אַ קוואַל וואסער.

איז אָבער ארום קוואל געשטאנען א חברה גזלנים מיט כלי־זיין. און די גזלנים זענען נאָך געווען גרויסע מכשפים דאצו, זענען איבער זייערע קעפ ארומגעפליגן רוחות־רעות זיי צו העלפן. האָבן זיי, די גזלנים, נישט צוגעלאָזט דעם שר צום קוואל. האָט אָבער דער שר געהאט גרויס אמונה און בטחון אין מלך, האָט ער קודם כל מיטן כוח פון זיין אמונה און בטחון פארטריבן די רוחות־רעות, און דערנאָך האָט ער קעגן די גזלנים ארויסגע־צויגן זיין שווערד און איז אויף זיי ארויפגעפאלן מיט אַ גרויס אימפעט, און מיט התלהבות פון דער ליבשאפט צום מלך. און ער האָט מלחמה געהאלטן שעהן־לאנג מיט די גזלנים, און האָט זיי סוף־כל־סוף, נאָך גרויס מי און מאטער און סכנות נפשות, גובר געווען, און האָט זיי פאריאָגט פון קוואל! און ער האָט זיך נישט אָפגעשטעלט צו היילן אָדער באַטש ארומבינדן זיינע וווּנדן, וואָס ער האָט פון די גזלנים באקומען. און האָט תיכף ומיד אָנגעשעפט א קריגל פריש וואסער פון קוואל, און אליין נישט דערטרונקען, באַטש עס האָט אים געברענט פאר דורשט. און ער איז געלאָפן אַ פארבלוטיקטער צום מלך אין געצעלט אריין, און מיט שמחה און מיט גרויס התלהבות אַ געשריי געטון: נא דיר, גרויסער קעניג וואסער!

האָבן דאָך אָבער די אנדערע שרי־מלכות געהערט, ווי דער מלך האָט בפירוש געזאָגט „פייער", נישט קיין וואסער; האָבן זיי אָנגעהויבן צו לאַכן און חוזק צו מאַכן פון טויבן שר. און איינער פון די שרים איז גע־ווען א רשע בטבע, האָט ער געזאָגט, אז לויט זיין מיינונג, איז דער שר גאָר חיב מיתה, וואָרום ער האָט מורד געווען אין מלכות...

וואָס אָבער האָט דער מלך, וואָס איז געווען א מלך חסד, געטון? קודם־כל האָט ער אָפגעריסן די עפּאָלעטן פונעם שר, וואָס האָט מקטרג געווען און געמאכט דעם טויבן משרת פאר אַ מורד במלכות. און ער האָט אים אָפגעריסן די גאָלדענע קייט פון האלדז, און אלע אָרדערן און מע־דאלן, וואָס ער האָט געהאט אויפן הארץ, און ארויסגעטריבן פון שטאָט און פון לאנד ארויס. —

און א באפעל האָט ער געגעבן, דער מלך, מען זאָל תיכף ומיד רופן זיינע בעסטע דאָקטוירים, זיי זאָלן אויסהיילן דעם געטרייען משרתעס וווּנדן. און דער מלך איז בכבודו ובעצמו אויפגעשטאנען פון זיין כסא המלכות, און איז צוגעגאנגען צום געטרייען משרת, וואָס איז אים געפאלן צו די פיס, און האָט אים אויפגעהויבן און א קוש געגעבן אין שטערן אריין.

און צו זייגע איבעריקע שרים האָט ער אַזוי געזאָגט: כדי דעם מלכם געטרייער דינער זאָל מער קיין טעות נישט האָבן, און אנדערע שרים זאָלן פון אים נישט לאכן, הייב איך פון היינט אָן זיין שטול איבער די שטולן פון אלע שרי-מלכות, ער זאָל זיצן נענטער פאר אלע שרים צום מלך, און הערן פון מויל אין אויער זיין געבאָט.

ועל אחת כמה וכמה — גיט צו דער של"ה הקדוש, — דער מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, וואָס דאַרף בעצם נישט קיין פייער, נישט קיין וואסער, און האָט געגעבן די תרי"ג מצוות נישט, חלילה, פאַר זיין אייגענע טובה וועגן, נאָר מזכה צו זיין ישראל, זיי זאָלן נעמען שכר, נישט קיין מתנת חינם; איז טאַקע א קל-וחומר, אַז ער איז אַ גומל-חסד פאר אַזוינע טעותים...

און איר זאָלט קלאָרער זען דעם אמת דערפון, וועל איך אייך דער-דערציילן עטלעכע מעשות פון שטומע נשמות, איר זאָלט זען צו וועלכע מדרגות זיי זענען געקומען.

א קאַפּיטל תהילים

אָדער

יוחנן וואַסער־טרעגער און דער „אורח־חיים"

און די ערשטע מעשה, וואָס איך וויל אייך דאָ דערציילן, האָב איך בקבלה פון מיין זיידן, עליו השלום, וואָס האָט די זכיה געהאַט צו זיין אַן איינגייער ביים „אורח־חיים" אין שטוב, און האָט עס, במעמד פון נאָך באַלעבאַטים חשובים, געהערט מפיו הקדוש — פון „אורח־חיימס" הייליקע לעפצן.

און אָנגעהויבן האָט זיך די מעשה אַזוי:

אינדערפרי, באַלד נאָך שחרית, זיצט זיך דער „אורח־חיים", כמנהגו, אין קליינעם בית־המדרש פאַרן אָנבייסן, און קוקט אין א ספר אַריין. נישט ווייט פון אים זיצן און רעדן צווישן זיך שטיל די דייגים; עס איז גראָד קיין דין־תורה נישט געווען. און נאָך אַביסל ווייטער — די תלמידים, דעם „אורח־חיימס": איינער חזרט איבער די נעכטיקע סוגיא, אַן אַנדערער קוקט זיך דורך דעם מהרש"א צו דער היינטיקער, אַ דריטער זאָגט זיך אַ לייענען.

אינמיטן דערהערט זיך פון דער גאַס אַ קול „צדקה תציל ממות" און אַ קלונג מיט דער פּושקע. זאָגט מען „ברוך דיין אמת". מען ווייסט, וואָס עס באַטייט: נאָך פאַר שחרית האָט מען געגעבן צוויי קלעפּ אין טויער און געזאָגט, אַז יוחנן וואַסער־טרעגער איז נפטר געוואָרן אין הקדש.

ווערט אָבער דער „אורח־חיים" פאַרענדערט אויפן פּנים, הייסט זיך דערלאַנגען דעם שטעקן מיטן ספּאָדיק, און זאָגט, — ער גייט צו דער לוויה.

מילא, אַז דער „אורח־חיים" גייט, גייען די דייגים אויך מיט; נעמען די תלמידים רשות און גייען אויך. און אַזוי — אַנדערע, וואָס זענען גראָד געווען אין קליינעם בית־המדרש. קומט מען אין גאַס אַריין.

זעען די גאַס־מענטשן, ווער עס גייט, גייט מען מיט; פאַרמאַכט מען די קלייטן און מען גייט. קוקט עמעץ פון בית־המדרש דורך אַ פענצטערל ארויס און זעט די לוויה, איז ער מודיע דעם בית־המדרש־עולם, פאַר־מאַכט מען די גמרות און מען לויפט אַראָפּ צו דער לוויה. הכלל — די שטאָט גייט, קינד און קייט!

מען גייט און מען חידושט זיך: וואָס איז?

—דער נפטר איז געווען, ער זאָל אונדז מוחל זיין, אַ פשוטער ייד... אמת, געדאַוונט ותיקין; מנחה ומעריב — אין גרויסן בית־המדרש; דער־נאָך אַרומגעטראָגן קאַלט וואַסער פאַר די לומדים. אָבער אַזאַ לוויה?

געווען נאָך אַ תהלים־זאָגער, אָבער די עברי זיינע! מען פלעגט זיך קוים איינהאַלטן פאַר געלעכטער... איינמאָל האָט אים דער „וחלקלקות" בשום אופן נישט געקאָנט פון מויל ארויס; האָט מען זיך געקייקלט... אמת, דער „אורח־חיים" איז געווען הערבײַ, ער איז אין כעס געוואָרן און אַנגעשריען...

און וואָס נאָך? אַ נהגה מיגיע כפו; ביז אין דער לעצטער רגע קיין מתנת בשר ודם נישט גענומען — נו הכלל?

און דער „אורח־חיים" גייט... איין גאַס, נאָך אַ גאַס... אַ ווינט און אַ גליטש, עס קילט אין אַלע אברים, און ער גייט אַרויס פון שטאָט, לייגט די האַנט אויף אַ מטה־שטאַנג און פירט די מטה אויפן בית־החיים, גייט אַריין צו דער טהרה... נעמט ביים קבר אָן ביים לייַלעך און העלפט אַראָפּ־לאָזן... נעמט ארויס די לאָפּעטע פון אַ קברנס האַנט און שיט אַ שאָל ערד, הערט אוים קדיש, זאָגט הויך „אָמן"—

פאַרשטייט מען, אַז עס איז נישט פשוט!

און געווען איז דאָס דאָנערשטיק. פרייטיק איז פרייטיק; דער עולם איז פאַרנומען, מען גרייט זיך צו לכבוד שבת; מען גייט אין מרחץ אַריין; נאָכן מרחץ גייען נאָך לייטישע באַלעבאַטים אויף אַ גלעזל מעד. שבת איז שבת... געבליבט איז גאָט — מוצאי שבת, קוים דערלעבט, מאַכט דער זיידע עליו־השלום, געשווינד אָפּ הבדלה, זאָגט אָפּ „ויתן לך" און לויפט צום „אורח־חיים". און קומען קומט ער צום „אורח־חיים" נישט אַליין; אויפן וועג האָבן זיך צו אים מצרף געווען נאָך עטלעכע באַלע־באַטים, און לומדים... קומען זיי צום „אורח־חיים" אין שטוב אַריין, זאָגט ער נאָך „ויתן לך", וואַרט מען. דערנאָך: „גוט וואָך, רבי!" „גוט יאָר, באַלעבאַטים!" די רביצן איז מיט עפּעס וואָס מכבד. זעצט מען זיך צום טיש; די רביצן גייט צו זיך אין שטוב אַריין, — מילא, מען וועט

דאָך נישט אַרויס פון דער העלער הויט מיטן עצם־ענין — מאַכט מען פריער אַ שמועס מכוח דער קהילה. צי עס איז נישט אַ חשש אויפן עירוב, דערפון איז מען אַרויף אויף אַן ענונה, איבער וועלכער אַ וועלט מיט רבנים האָבן זיך דעמאָלט געאַמפּערט, וכדומה. און אַזוי ווי אַלע שמועסן ענדיקן זיך סוף־כל־סוף מיטן טויט, האָט מען שוין געקערעוועט צו דער זאַך.

איז דאָך דער אורח־חיים אַ קלוגער ייד געווען, שמייכלט ער: ער האָט באַלד געוווסט נאָך וואָס זיי זענען געקומען...

זענען זיי זיך מודה: אמת — זאָגן זיי — אַזאַ מעשה נורא...

זאָגט זיי דער אורח־חיים:

— זייט וויסן, רבותי, אַז עס איז נפטר געוואָרן אַ ייד, וואָס האָט געהאַט אַ חוש הריח צו דערקענען לומדי תורה, וואָס אַן אורח־חיים האָט עס נישט. און דאָצו אַ ייד, וואָס האָט מער געפּועלט מיט דער האַק אין דער גראָבער האַנט, ווי דער אורח־חיים מיט די כוונות אין מוח...

גאַפט מען: מען האָט פון קיין פּתרון, פון קיין חלום נישט געוווסט... דער אורח־חיים האָט גאָר קיינמאָל דערפון קיין וואָרט נישט גערעדט...

— עס איז געווען אַ סוד, — זאָגט דער אורח־חיים.

— דער ייד, זאָגט ער — האָט נישט געוואָלט נתגלה ווערן, און אַז עס איז געשען אַ מעשה, און ער האָט מיר געמוזט אַנטפּלעקן, האָט ער גענומען ביי מיר דאָס וואָרט, אַז בחייו וועל איך שווייגן.

נאָך איינער איז געווען דערביי, אויך להבדיל בין החיים והמתים, דער געוועזענער בית־דין־שמש, כאָטש ער איז געווען אינדרויסן און האָט ווייניק־וואָס געזען, האָט ער געגעבן תקיעת־כף, אַז ער וועט שווייגן, און ער האָט געהאַלטן וואָרט.

— אָבער אַצינד, — זאָגט דער „אורח־חיים“, איז אויס סוד, און אַז איר ווילט, מהיכי תיתא.

מילא — שטעלט מען אויף מויל און אויערן.

— עס איז שוין דערינען — הייבט אָן דער אורח־חיים צו דער־ציילן — אַ יאָר פינף און צוואַנציק, ער איז דעמאָלט נאָרוואָס אָנגעקומען אין קהילה אריין.

נאָר וואָס אָנגעקומען, איז ער זיך מיישב, ער וועט גיין צו מעריב אין גרויסן בית־המדרש אריין, זען ווי מען דאַוונט און לערנט אין גרויסן בית־המדרש.

קומט ער צו מעריב; גייט צו עפּעס אַ קרעמפּע יידל צום עמוד.

פרעגט ער, ווער עס איז? זאָגט מען אים: איינער יאָסל דבשהס — אַ גאַנץ ערלעכער ייד.

דאַוונט ער, דער יאָסל דבשהס, גאַלאָפּ — אַ מיל מאַלט...

אַרט עס אים: אַ באַלעבאָס, יאָגט ער זיך אַזוי צו דער וועטשערע... מן־הסתם ווייסט ער, אַז מען קאָכט קליסקעלעך מיט באָבעלעך...

וויל ער שוין אָנקלאַפּן אין שטענדער: איז ער אָבער בטבע אַ רו־איקער, וואַרט ער; וואַרטנדיק דערהערט ער, אַז עס שטעקט עפּעס אין בעל־תפילהס קול — ער כאַפּט, און דאָס קול כאַפּט אָן ביים האַרץ...

שווייגט ער.

צו שמונה־עשרה דרייט ער זיך איבער צו דער מזרח־וואַנט, זעט ער „הבחור יחיאל בן דבשה לרפואה שלמה“, אויפגעשריבן מיט קרייד אויף דער וואַנט! פאַרשטייט ער שוין, וואָס דער ייד, נעבעך, יאָגט זיך! צום קראַנקן קינד.

איז ער זיך מחיה מיט זיין אָפּגעהיטקייט, און האָט זיך אינאיינ־וועגס א הרהור תשובה אויף דברים שבלב. וואָרום אין האַרץ האָט ער דאָך דעם ייד, וואָס האָט זיך געאיילט צום קראַנקן קינד, חושד געווען, אַז ער איז איבערגעגעבן דער שיסל.... קומט ער, דער אורח־חיים, צו „רפאנו ה׳ ונרפא“ — איז ער זיך טאַקע מתכוון צו הבחור יחיאל בן דבשה... און האָט, ברוך השם, געפּועלט! אַ שעת רצון... נאָך די אייגענע נאַכט האָט דער בחור געשוויצט, איז אריבער בשלום דעם קריזיס, דעם שוחטס אײדעם איז ער היינט; קאָן לערנען...

נאָך דער הקדמה גייט דער אורח־חיים איבער צום עיקר המעשה.

מען האָט אָפּגעדאַוונט מעריב, אָפּגעזאָגט רבנן־קדיש און דער שמש איז צוגעגאַנגען צום ארון טיילן ליכטלעך. טיילט ער און טיילט, און קאָן זיך נישט דערטיילן, אַזאַ עולם, קיין עין־הרע!

און דער עולם צעגייט זיך אויף זיינע ערטער, זיצט שוין יעדער ביי

זיין ליכטל און פאַר זיין גמרא אויפן שטענדער. הינטן ביים שולחן — אַ חברה ש״ס! ספּאָדיק ביי ספּאָדיק!

טוט אים, דעם אורח־חיים, טאַקע שטאַרק הנאה — ליכטלעך און פלעמלעך, ווי די שטערן אין הימל; אויף כל תפוצות ישראל גוזאָגט! —

ווען דער רבונו של עולם וואָלט אַראָפּגעקוקט מיט נחת אויף אונ־דזערע ליכטלעך אין די בתי־מדרשים, ווי מיר קוקן צום הימל אַרויף מיט נחת צו זיינע ליכטלעך, וואָלט גוט געווען.

און ווי ער זיצט און טראַכט אַזוי, קומט צו אים צו דער שמש און פרעגט אים, וואָס פאַר אַ ספר ער וויל. זאָגט דער אורח־חיים „מועד״; ער האָט דעמאָלט עוסק געווען אין ענין פון „מועד״; געווען עפּעס אַ שאלה פון אַ גדול הדור. שטייען אין גרויסן בית־המדרש די ש״ס־גמרות הויך אויף דער שאַנק איבערן שולחן פון דער חברה ש״ס. האָט דער אַלטער שמש געמוזט מבטל זיין די לומדים, און נעמען און אַרויפ־קריכן אויף אַ לייטער... און דער שמש איז אַן אַלטער ייד... אַ בחור האָט אפילו געוואָלט ממלא מקומו זיין, וויל ער אָבער נישט, דער אַלטער... האָט שוין דער אורח־חיים חרטה, נאָר פאַרפאַלן; ער האָט נישט געוווסט, וווּ די ש״ס גמרות שטייען... דאָך קוקט ער זיך דערווייל אום איבערן בית־המדרש און הערט זיך צו צו די קולות: עס זומט און ברומט, און זינגט, אַז עס נעמט דורך.

מיטאמאָל דערזעט ער, ווי אַ וואַסער־טרעגער (דערנאָך ערשט איז ער געוואָר געוואָרן, אַז ער הייסט יוחנן) גייט אַרום מיט אַ קאַן און טראָגט צו צו די שטענדערס קאַלט וואַסער. געפעלט אים זיין התנהגות: אַז ער קומט צו צו אַ שטענדער, שטעלט ער זיך אָפּ, וואַרט ביז דער לומד־תורה וועט דערזען, און אויסשטרעקן די האַנט צו דער קוואָרט; מבטל זיין פון תורה וויל ער נישט... און ווער עס נעמט די קוואָרט, זעט ער, שמייכלט און מאַכט פאַר אים הויך אַ ברכה. און יוחנן וואַסערטרעגער ענטפערט מיטן גאַנצן האַרץ: אמן! זאָגט נאָך: אַ שיינעם דאַנק! און קוקט אויפן לומד־תורה מיט גרויס ליבשאַפט, און גייט ווייטער...

ווערט דער אורח־חיים אביסל נתפעל פון התנהגות פון אַ פּראָסטן ייד. פרעגט ער, ווער ער איז. זאָגט מען אים, יוחנן וואַסער־טרעגער. גוט. קוקט ער אַזוי ווייטער, דערזעט ער פון דעם אייגענעם יוחנן וואַסער־טרע־גער אַ משונה־ווילדע זאַך, וואָס קיינער האָט דאָס גאָרנישט באַמערקט. נישט ווייט פון אורח־חיימס אָרט, אויף דער מזרח־וואַנט, איז געזעסן אַן אַ זייט איינער אַ בלאַסער יונגערמאַן, צי אַ בחור, — שפּעטער האָט זיך

אַרויסגעוויזן — אַ פּרוש, — איבער אַ קבלה=ספר זיצט ער. דער אורח=חיים האָט געהאט זייער א שארפע ראיה, און פונדערווייטנס האָט ער דערזעען, אז אויפן אָפענעם בלאַט זענען אויסגעמאָלט ספירות, — עס איז אוודאי געווען דער „עץ=חיים". און צו דעם שטענדער, זעט ער באַשיינפּערלעך, ווי יוחנן וואסער=טרעגער וויל צוגיין מיט וואסער, און קאָן נישט! וואָס ער גענענט זיך צום שטענדער, פאלט ער צוריק, גלייך עפּעס וואָלט אים אָפּגעשטויסן, יאָ אַ פלאָ?! איז ער דאָך אָבער אַן אָפּגעהיטענער, דער אורח=חיים, ווארט ער... ברענגט אים דער שמש די גמרא „מועד", פארהאלט ער אים, און פרעגט אים אויפן מקובל. זאָגט אים דער שמש מיט אביסל גאווה: אַ, דאָס איז, רבי, אונדזער פרוש! א גרויסער מקובל, זיצט גאנצע טעג אין תעניתים, לערנט שטענדיק ביחידות... און שטילער גיט ער צו: ווינען ווינט ער אין עק שטאָט, אין אַ חורבה... גאנצע נעכט הערט מען פון הורבה ארויס משונהדיקע קולות און זמירות... אפנים, מען קומט צו אים לערנען און זמירות זינגען...

וואָס זאָל ער טראכטן, דער אורח=חיים?

טראכט ער, אז בשעתן לימוד איז דער פרוש אויף אַזאַ הויכער מדרגה, אַז דער פּראָסטער וואַסער=טרעגער האָט די זכיה נישט צו שטיין אין זיינע ד' אמות, צו קומען אין זיין מחיצה אריין; שטויסט עס אים אָפּ.

איז ער דאָך אַ לב טוב, דער אורח=חיים, קריגט ער רחמנות אויפן אָרעמען ייד, וואָס וויל אַ מצווה טון, און קאָן נישט. דאָס איז איינס; און צווייטנס, וויל זיך דער אורח=חיים באַקענען מיטן פרוש, איבערעדן דערפון. איז ער דאָך אָבער מרא דאתרא, וויל ער אָנזאָגן דעם פרוש דורכן שמש, אז ער וויל מיט אים רעדן... אָבער ווי ער האָט דאָס נאָר אַ טראַכט געטאָן, דערזעט ער עפּעס נייעס: יוחנן וואסער=טרעגער גייט פארביי דעם פרושס שטענדער, דער פרוש דערזעט אים, און שטרעקט אויס די האנט נאָך דער קוואָרט, און הייבט די אויגן אויף מיט אַ בקשה צו אַ טרונק... און יוחנן וואסער=טרעגער דערשפּירט עס, דרייט ער זיך צו אים צוריק אוים, וויל דערלאנגען די קוואָרט, און ווערט נאָכאמאָל ווי אָפּגעשטויסן, גיט א מאך אַוועק מיט דער האנט, גייט זיך זיין וועגס, און דער פרוש בלייבט זיצן ווי דערשראָקן.

דערווייל קומט אונטער אן אנדער וואסער=טרעגער, נאָך א פּשוטערער ייד, וואָס הערט נישט אוים קיין ברכה, ענטפערט נישט אמן, קוקט אויף די לומדי=תורה גאָר אָן ליבשאפט — אַ מענטש מיט א מגושם פנים, טוט אַ מצווה אין פשטות אַריין... און דער מגושמדיקער וואַסער=טרעגער

האָט יאָ שליטה צום פּרוש, עס שטויסט אים נישט אָפּ; פאַרקערט, ער שטעלט זיך אָפּ, שטעלט אוועק די קאַן, שפּאַרט אָן די האַנט אויפן שטענ־דער, רעדט עפּעס צום פּרוש, קענטיק, ער פרעגט אים, צי ער וויל אַ טרונק וואַסער, און דערלאַנגט אים. און דער פּרוש איז דאָרשטיק, לויפט מיטן מויל אַקעגן דער קוואָרט, דער אורח־חיים דערזעט אפילו נישט, ווי ער מאַכט די ברכה...

וואָס, נאָך מער וווּנדער?

טראַכט דער אורח־חיים, אַז יוחנן וואַסער־טרעגער מוז האָבן עפּעס אַ שנאה צום פּרוש; האַלט די שנאה צום פּרוש מלחמה מיטן חשק צו טאָן אַ מצווה, און שנאה פון עם־הארץ צום תּלמיד־חכם איז גובר...

האָט אָבער אַז אורח־חיים וויכטיקערע ענינים אויפן קאָפּ, פאַרגעסט ער... איבער דער צייט מאַכט זיך אָבער ווידער אַ מעשה:

איינמאָל, ערב ראש־חודש, קומט דער אורח־חיים אַביסל צו־פרי צום יום־כּפּור־קטן אין שיל אַרײַן, איז די שיל נאָך ליידיק. אין דער הייך, אין אָפענעם פענצטער, פישטשען פייגעלעך; אַ מחנה שוואַלבן פליט אַרויס, אַן אַנדערע מחנה שוואַלבן קומט אָן, און אונטן אין שיל, אין אַ ווינקל ביים בעלעמער, שטייט יוחן וואַסער־טרעגער און זאָגט תהילים. גייט דער אורח־חיים פאַרביי — לא קם ולא זע — אַזוי פאַרטיפט איז ער אין תהילים. שטעלט ער זיך, דער „אורח־חיים“, אָפּ נישט ווייט, הערט ער זײַן עברי... ווײַל ער שוין שמייכלען... פּלוצלינג, דאַכט זיך אים, אַז די ווער־טער, וואָס קומען מיט די גרייזן פון יוחנן וואַסער־טרעגערס מויל אַרויס, זענען נישט קיין פשוטע ווערטער, נאָר לעבעדיקע ווערטער, עס פילט זיך אין זיי אַ חיות... ווייטער דאַכט זיך אים, אַז די ווערטער פליען אים פון מויל צום באַלקן אַרויף, און רירן זיך אָן אָן די אויסגעמאָלטע קלעז־מער פון דוד המלכּם „הללויה“... און די כּלים גלייך ווי ווערטער קלאַפּן אָן זיי, ציטערן; דאָ רופט זיך אָן אַ פּייקל, דאָרט אַ פלייט, אַמאָל אַ סטרו־נע פון אַ פידל, אָבער אַזוי שטיל, אַז נאָר דאָס אויער פון דער נשמה הערט... און פון דאָרט ערשט פליען די ווערטער מיט שטילע קולות צו צום פענצטער, און אַ מחנה פייגעלעך פון דרויסן פליען זיי אַקעגן מיט גרויס שמחה, און כאַפּן זיי אויף, און פליען מיט זיי אַרויס, און צום הימל אַרויף, און אַ נייע מחנה פייגעלעך קומט אָן אויף זייער אָרט נאָך אַנדערע ווערטער, נאָך אַנדערע קולות...

צי ער האָט נישט קיין טעות? זיין אויער הערט אָבער די קולות!

קומט ער, דער אורח־חיים, נאָך יום־כפור־קטן, אהיים, פרעגט ער די רביצן, ווער עס טראָגט צו איר וואסער. ווייסט זי נישט. דאַרפסט דען וויסן? — פרעגט זי.

זאָגט ער: אוודאי! אַז איך פרעג, מן הסתם דאַרף איך וויסן.

לויפט די רביצין אין קיך אריין און קומט צוריק מיט א תשובה: איינער א יוחנן.

זאָגט דער אורח־חיים:

— אַז ער וועט קומען, זאָל מען אים שיקן צו מיר אין חדר אריין. ער האָט מיט אים וואָס צו רעדן.

גאַפט זי, די רביצין, נאָר איבערפרעגן וועט זי נישט.

אין אַ פּאָר שעה אַרום, דער אורח־חיים זיצט ביי זיך אין שטוב, הערט ער: עמעץ הוסט. קוקט ער זיך אום: יוחנן וואסער־טרעגער!

בעט ער אים זיצן, וויל ער נישט.

זאָגט ער: איך הייס! זעצט ער זיך אויף אַן עק פון אַ בענקל.

— יוחנן — הייבט אָן דער „אורח־חיים“ — איך האָב געהערט דיין תהילים־זאָגן...

זיפצט יוחנן אָפּ.

— הלוואי וואָלט ער עברי געקאָנט.

און ער זאָגט עס אזוי ערנסט, אַזוי פּראָסט, אַז דער אורח־חיים מיינט שוין זיכער, אַז ער האָט א טעות געהאַט. ווייסט ער שוין נישט, וואָס צו טאָן מיט דעם יוחנן. דערמאָנט ער זיך אָבער די מעשה מיטן פרוש, זאָגט ער:

— יוחנן, וואָס האָסטו אזוינס צום פרוש, וואָס דו ווילסט אים קיין וואסער נישט געבן?

ווערט יוחנן צערודערט, דאָס פּנים ווערט ביי אים וויים ווי קאַלך, און שווייגט.

פרעגט דער אורח־חיים נאָכאמאָל, ענטפערט יוחנן הייזעריק:

— רבי, איך דאַרף נישט זאָגן... עס איז א סוד.

— און אַז איך וועל הייסן?

ענטפערט יוחנן:

— וועל איך קיין ברירה נישט האָבן.

זאָגט דער אורח־חיים:

— בין איך אויף דיר גוזר...

— מוז איך!

— זייט וויסן, רבי, — הייבט אָן יוחנן צו דערציילן, — אַז זיין ליבער נאָמען האָט מיך געלייטזעליקט מיט א חוש־הריח, צו דערקענען א תלמיד־חכם... איך אַליין לערנען — קאָן נישט. נאָר א חוש־הריח האָב איך און איך דערפיל פונוויטנס א תלמיד־חכם, צי ער איז תוכו כברו.

— פון וואנען קומט עס צו דיר?

— איך בין, זייט איך לעב, משמש תלמידי חכמים, דאָס איז מיין עובדות... האָב איך אָבער מורא געהאט, איך זאָל נישט נכשל ווערן אין א פאלשן תלמיד־חכם, האָב איך מתפּל געווען דערויף צו גאָט, און עס איז געווען אן עת־רצון, און מען האָט מיר געגעבן א חוש, צו דער־פילן דעם ריח פון דער תורה... פון דעמאָלט אָן, אז איך גיי פארביי א תלמיד־חכם, דערפיל איך זיין מדרגה. פאראן א תלמיד־חכם, וואָס די תורה זיינע שמעקט מיטן ריח פון פריש ברויט פון אויוון ארויס — דער לערנט אין פשטות אריין... איז ער גרעסער במעלה, פיל איך זיין תורה, ווי פרישע עפּל... טייל מאָל ווי בלומען אויפן פעלד, טייל מאָל אויך — ווי פרישע בשמים...

— און ביים פרוש, וואָס פילסטו, יוחנן?

— סמאָלע! ברענענדיקע סמאָלע פון גיהנום...

גלייבט נישט דער אורח־חיים; שווייגט ער.

און יוחנן זאָגט:

— רבי, עס איז אפשר גלייכער, אז איר ווייסט, איר זענט דאָך מרא דאַתרא... און ווען איר וועט מיך דאַרפן, וועל איך אייך קומען צו הילף!

גאפט ער, דער „אורח־חיים“, און דער וואסער־טרעגער נעמט ביי אים רשות און גייט ארויס.

„מען דארף חוקר ודורש זיין“ — זאָגט זיך צום צווייטן מאָל דער אורח־חיים און פארגעסט ווייטער.

איינמאָל דערמאָנט ער זיך דערינען, איז ער זיך מישב, ער וועט גיין אין גרויסן בית־המדרש אַריין נאָך מעריב און אויספּרווון. קומט ער, זיצט שוין דער עולם און לערנט. דער פרוש, ווי געוויינלעך, אויף זיין אָרט, גייט ער, דער אורח־חיים, אומישנע הארט פארביי פארן פרוש,

זעט ער, ער איז עוסק אין קבלה מעשיות... רירט ער זיך אָן אומישנע אפילו אָן שטענדער — גאָרנישט, ער פילט נישט . . .

באפאַלט אים אביסל חולשות הדעת.

סטייטש? ער, דער „אורח־חיים“, פילט נישט, און יוחנן וואַסער־טרעגער פילט? ווי אַזוי קאָן דאָס געמאָלט זיין? קלערט ער ווייטער: עס מוז זיין א טעות . . .

זעצט ער זיך לערנען, לערנט זיך נישט. פארמאכט ער דעם ספר, גייט אהיים צו דער וועטשערע; עסט זיך נישט. וואשט ער זיך, עסט אַ כזית, פון ברכה וועגן, און בענטשט... נעמט ער זיך אָנשרייבן א תשובה; פילט ער, אז דער מוח איז אים נישט קלאָר, אז ער איז נישט בקו הבריאה. גיט אים די רביצן עפּעס אַ היימישע רפואה; לייענט ער אָפּ „קריאת־שמע“ און לייגט זיך אין בעט אריין. קוים ער שלאָפט איין, אזוי קעגן האלבער נאכט, חלומט זיך אים א שרעקלעכער חלום.

עמעץ וועקט אים, עפנט ער די אויגן אויף, שטייט פאר אים דער פאָטער, עליו השלום, און זאָגט אים:

— דיין קהילה ברענט און דו פארלעשסט נישט דאָס פייער!

און ווערט נעלם.

שפּרינגט דער אורח־חיים פון בעט ארויס און לויפט צו צום פענצ־טער, זעט ער, אַז פונדערווייטנס, פון דער חורבה הינטער דער שטאָט, וווּ עס וווינט, לויט דער שמש האָט אים געזאָגט, דער פּרוש, רייסט זיך ארויס אַ פייער, א רויט־פלאמענדיק פייער, און ציט זיך אין שטאָט אריין. קוקט ער ווייטער, זעט ער, ווי איין פייערדיקע צונג לעקט דעם דאך פון שיל און די צווייטע פון גרויסן בית־המדרש, און אַרום איבער די דע־כער פון די באלעבאטים פליען פונקען און עס דויערט אַזוי אַ ווײלע און ווערט פארשוווּנדן.

ווערט ער, דער אורח־חיים, פארציטערט.

פארשטייט ער, אַז דאָס איז אַ התראה, אַז אין דער חורבה מוז זיין אַ גרויסע זינד, אַז ער איז מחויב עפּעס צו טאָן; ווייסט ער אָבער נישט וואָס. דערמאָנט ער זיך, אז יוחנן וואסער־טרעגער האָט אים געזאָגט, אַז ווען ער וועט אים דארפן, וועט ער אים קומען צו הילף, כאפּט ער, דער „אורח־חיים“, שטילערהייט, די רביצן זאָל נישט הערן, אויף זיך די בגדים און גייט אויף די נעגל אין דער ערשטער שטוב אַריין, ווו דער בית־דין־שמש האָט גענעכטיקט, און וועקט אים, און פרעגט אים, צי ער ווייסט נישט, ווו יוחנן וואסער־טרעגער וווינט. מוז ער אים דריי מאָל

איבערהזרן, איידער דער בית־דין־שמש געטרויט זיינע אייגענע אויערן און אויגן... ער גלייבט נישט, דער „אורח־חיים“ זאָל האַלבע נאַכט דארפן יוחנן וואסער־טרעגער, און שטייט און רייבט זיך אַלץ די אויגן. קוים מיט צרות איז ער צום גלייבן געקומען, און ער ווייסט, ווו ער ווינט — גייען זיי ביידע ארום אָן אַ לאַמטערן, און אין גאס איז חושך, און איינער זעט נישט דעם צווייטן, און קוים־קוים זיי טרעפן, נאָך מי און מאטערניש, צו יוחנן וואסער־טרעגערס דירה. קומען זיי צו צום פענצטער און ווילן אָנקלאפן, עפנט זיך דערווייל די טיר פון אינעווייניק און יוחנן קומט ארויס . . .

איך האָב, זאָגט ער, געוואַרט אויף אייך, רבי . . . שוין צייט צו פארלעשן דאָס פייער.

זעט דער אורח־חיים, ער ווייסט . . .

תוך כדי דיבור שפּאַלט זיך דער וואָלקן אין הימל און עס באווייזט זיך אַ שטראַל ליכט, דערזעט דער אורח־חיים, אז יוחנן גייט מיט אַ האַק. פרעגט ער: וואָס באטייט די האַק? ענטפערט יוחנן, אז זי וועט צוניץ קומען.

גייען זיי צו צו דער חורבה, ווו דער פרוש ווינט... קומען זיי צו נאָענט, דערפילן אַלע דריי אַ ריח פון ברענענדיקער סמאָלע, וואָס רייסט זיך פון דער חורבה ארויס און וואָס נענטער צו דער חורבה, ווערט דער ריח געדיכטער, ביז עס פארכאַפּט דעם אָטעם... קומען זיי צו נאָך נענטער, רייסן זיך ארויס פון דער חורבה משוגעדיקע קולות, קולות פון נשים. וואָס זינגען, און פון קלעזמער, וואָס שפּילן, און אַ טופּען מיט די פיס פון טענץ, און אז מען קומט נאָך נענטער צו — זעט מען ווי פעדים פון ליכט שפּאַרן זיך ארויס פון די שפּאַלטן...

הייבט אָן דער בית־דין־שמש צו ציטערן אויפן גאַנצן לייב פאַר שרעק. וויל אים דער אורח־חיים מאַכן אַ לב. זאָגט ער אים, האַלט זיך אָן ביי מיין גאַרטל, ציטערן אָבער אונטערן שמש די קני; פאַלט ער אַנידער אין מיטן גאַס.

זאָגט יוחנן צום „אורח־חיים“: רבי, לאָזט אים ליגן און קומט אין חורבה אַריין, מיר זאָלן חס־ושלום נישט פארשפּעטיקן...

פרעגט דער „אורח־חיים“, צי ער ווייסט, ווו די טיר איז.

ענטפערט יוחנן: מיין חוש־הריח וועט מיך פירן.

גייען זיי.

— און וואָס וועל איך דאַרט טון? — פרעגט דער אורח־חיים שטיל.

זאָגט יוחנן: יעדער זאָל טון זיינס. איר, רבי, וועט מלחמה האַלטן מיט אייערע כוונות אין מוח, איך — מיט דער האַק! האַלט איר נאָר די חברה פון דערווייטנס מיט השבעות; די רעשט פאַרלאָזט זיך אויף מיר...

און באותו הרגע עפנט ער די טיר אויף.

און זיי דערזעען א חתונה.

די חורבה איז באַלייכט.

אין דער הייך, און אַרום אויף אַלע ווענט, הענגען שאַרבנס פון מתים, און אין די לעבער ברענען פלעמלעך פון רויט פייער . . . אַז א זייט שטייען שוואַרצע קלעזמער און שפּילן אויף שוואַרצע כלים; און פון די שוואַרצע כלים פליען ארוים די קולות מיט פייערדיקע צונגען צוזאַמען . . . און נאַקעטע נקבות, מיט קרענץ פון רויטן מאָן אויף די שוואַרצע קעפּ, און פייערדיקע גאַרטלען אויף די לענדן, טאַנצן אַרום און אַרום אַ ראָד, און פון אונטער די באָרוועסע פיס, ציגענע פיס מיט פאָדקעוועס — שפּריצן פייערדיקע פונקען... און א מהומה פון פלאַמען שלאָגט זיי פון די אויגן, און פון די פייערדיקע גאַרטלען, און פון די מיילער צוזאַמען מיטן געזאַנג . . .

אַ בדחן שטייט אויף און רופט: שבת! שבת! אַז עס הילכט...

און אינמיטן ראָד גייט אַ כלה־טאַנץ...

אויף אַ ווייס טיכל טאַנצט דער פּרוש מיט לילית דער כלה —

ער זינגט: באי כלה, באי כלה, און ציט איין צו זיך דאָס טיכל, לילית לאַכט און זיי טאַנצן שוין האַנט אין האַנט — —

— שבת! שבת! — רייסט זיך דער בדחן. שטאַרקער הילכן די כלים, ווילדער דרייט זיך דאָס ראָד, שרעקלעכער לויפן און וויקלען זיך די פלאַמען, און לילית וויל שוין פאַלן דעם פּרוש אויפן האַרץ ארויף, באותו הרגע אָבער האָט מען דערשפּירט די געסט, די נישט געבעטענע פרעמדע געסט, און מען איז פאַרציטערט געוואָרן.

עס ווערט אַ ליאַרעם, אַ געשריי, אַ גערויש, אַ געקריצעריי מיט די ציין, דאָס ראָד צעלאָזט זיך, אַלע מאַכן פויסטן און ווילן צולויפן צו די נישט געבעטענע געסט...

נאָר דער אורח־חיים מיט זיינע כוונות האַלט זיי פון ווייטן, מיט אויפגעהויבענע איינציקע פיס אין דער לופטן שטייען זיי אויף דער גרענעץ פון זיינע ד׳ אמות, און איבערטרעטן קאָנען זיי נישט — זיי ווערן אַזוי ווי פאַרשטאַרט, ווי פאַרשטיינערט, נאָר אויסגעצויגן זענען די הענט, די ציין קריצן און אין די אויגן פלאַמט די שנאה — —

— צו הילף, צו הילף! — שרייט לילית אַרויס פון דער מיט.

און באותו הרגע הערט זיך אַ רעש, אַ געטומל פון דרויסן... אַ שטורעם־ווינט האָט זיך פון ערגעץ אויסגעריסן און לויפט אַרום דער חורבה און זוכט, ווי אַרום זיך אַריינצורייסן אין איר, און קאָן נישט... די גאַנצע חורבה ציטערט, אין שטורעם־ווינט הערן זיך טויזנטער גע־שרייען, — אַריינרייסן זיך קאָן מען זיך אָבער נישט. דער „אורח־חיים" האַלט אָפּ מיט זיינע כוונות, מיט זיינע השבעות... און פול ווערט די חורבה מיט כוונות און השבעות און דער שוואַרצער עולם שטיקט זיך אין דער לופט, מיילער עפענען זיך ברייט, רויטע צונגען שטעקן זיך אַרויס... און זיי טרעטן אָפּ, און רוקן זיך אין די ווינקעלעך אַריין, ווערן איינגעשרומפּן,

און באותו הרגע כאַפּט יוחנן די האַק און צילט מיט איר, און וואַרפט און טרעפט ליליתן אינמיטן קאָפּ אַריין, און די האַק שפּאַלט זי איבער פון קאָפּ ביז אַראָפּ צו די פיס — —

און באותו הרגע פאַלט דער פרוש מיטן פנים צו דער ערד... די ווינטן הערן אויף, די געשטאַלטן פאַרשווינדן, די כלים פּלאַצן, די לעמפּ־לעך לעשן זיך אויס, די שאַרבנס פאַלן אַראָפּ פון וואַנט און באַלקן און צעפאַלן אויף שטויב — שטיל... און אַ שוואַרצע בריאה מיט שוואַרצע פליגל כאַפּט דעם ליגנדיקן פרוש פון דער ערד, רייסט, פליענדיק מיט אים, אויף אַ פענצטער, און ווערט מיט אים נעלם...

דורך דעם פענצטער רייסט זיך אַריין אַ פרישער פאַרטאָג...

— אַזוי, אַזוי, רבותי! — זיפצט אָפּ דער „אורח־חיים".

נעלם איז געוואָרן דער פאַלשער פרוש; ווער ווייסט, אויב ער איז געקומען לקבורת ישראל. אין שטאָט האָט מען געמיינט, אַז ער איז געגאַנ־גען אָפּריכטן גלות . . .

דעם בית־דין־שמש האָבן מיר, יוחנן און איך, קוים דערמינטערט און אַהיימגעפירט — עס האָט קיין בן־אדם נישט געזען...

די רביצן האָט פון גאָרנישט געוווּסט. זי האָט נישט געזען, ווי איך בין אַרויס און ווי איך בין געקומען... אינדערפרי פרעגט זי מיך, וואָס איך בין אַזוי בלייך; מאַך איך מיך נישט הערנדיק... אַז יוחנן וויל, עס זאָל בלייבן בסוד...

אַציגד ווייסט איר שוין, וואָס אַזאַ יוחנן קאָן באַדייטן?

אַזאַ פּראָסטער ייד האָט אַ חוש־הריח און פילט, וואָס אין „אורח־חיים“ פילט נישט...

און ווען אין „אורח־חיים“ האָט מחשבות, כוונות, השבעות, האָט דער פּראָסטער ייד אַ יד, און אַ האַק אין דער יד, און קלערט נישט, און וואַרפט ווו מען דאַרף, און טרעפט . . .

און דאָס אַלץ מיטן כוח פון אַ קאַפּיטל תהילים...

איר פאַרשטייט?

און אז יוחנן וואַסער־טרעגער קומט אויף יענער וועלט, ווער מיינט איר, קומט אים אַנטקעגן? דוד המלך מיטן פידעלע!

דאָס האָט מען מיר אין חלום געוויזן...

אַזוי האָט דער אורח־חיים דערציילט —

שמע ישראל

אָדער

דער באָס

אין טאָמאַשאָוו — אַ קליין פּויליש שטעטל, וואָס ליגט אויף דער גאַליצישער גרענעץ, — האָט זיך אַמאָל, אין אַ שיינעם העלן טאָג, באַוויזן אַ בחור, אַן אָרעמער בחור, וואָס קיינער האָט נישט געוווּסט, פֿונוואַנען ער איז געקומען, ווו ער טאָגט און ווו ער נעכטיקט, און וואָס פֿלעגט זיך פֿון צייט צו צייט באַווייזן און בעטן עסן.

מילא „כל הפּורש יד“ — ווער עס שטעלט אויס אַ האַנט, דעם גיט מען. בפֿרט אַז דער בחור בעטט נישט, נישט קיין פּרוטות, נישט קיין מאכלים, נאָר אַ שטיקל טרוקן ברויט, איז דאָך אוודאי „אין בודקין למזונות“ — פֿרעגט מען נישט, ווער און וואָס; עס קומט יעדער לעבע־דיקער נשמה. באַמערקט מען אָבער, אַז עס איז אַ משוגעהדיקער בחור. אויגן האָט ער, וואָס קוקן, דאַכט זיך, ווייט־ווייט, און וואָס אין די ד' אמות טוט זיך, זעען זיי נישט; און מיט די לעפֿלעך פֿון די אויערן רירט ער שטענדיק, ווי אַנדערע מיט ברעמען איבער די אויגן, גלייך ער וואָלט שטענדיק געכאַפּט קולות פֿון דער לופֿט; כאָטש עס איז שטיל, ווי פֿאַר שופֿר־בלאָזן. און דעריבער, ווייל ער זעט, מכלומרשט, אַזוי ווייט און הערט אַזוי ווייט, איז ער שטענדיק פֿאַרחושט, אַז מען גיט צו אים אַ רייד, ווערט ער פֿאַרציטערט, גלייך מען וואָלט אים געוועקט פֿון יענער וועלט, און אַז ער ענטפֿערט, ענטפֿערט ער אָדער „יאָ“ צי „ניין“. אַ נישט — פֿאַרפּלאָנטערט ער זיך אין די אייגענע רייד, ווי אין אַ נעץ; עס קומט אים דער שווייס אויפֿן שטערן אַרויס, און קאָן זיך נישט אַרויסאַרבעטן...

און פֿלעגט אַמאָל אַ באַלעבאָס, צי אַ באַלעבאָסטע וועלן זיך באַ־נוצן מיטן בחור און שיקן אים אַ גאַנג, פֿלעגט דער בחור פֿאַרלוירן ווערן אויף עטלעכע טעג און קומען צוריק מיט אַ תשובה קאַפּויער, נישט גע־

פלויגן, נישט געשטויגן. און נישט חלילה, פאַר פּוילקייט, נאָר פאַר פאַרחושטקייט.

— האָסט געטראָפן דעם און דעם? (צו וועלכן מען האָט אים געשיקט).

— ערשט היינט.

— און ביז אַהער?

ווייזט זיך אַרויס, אַז ער איז אַרויסגעגאַנגען אין שליחות, האָט ער אויפן וועג געטראָפן אַ מייזל, האָט דאָס מייזל געפּישטשעט, עס האָט אַוודאי נישט געקאָנט טרעפן אַהיים... דערנאָך האָט מען אים צוגערופן פון דער הייך, עפּעס אַ פויגל, — איז ער נאָכגעלאָפן, וכדומה, און ער איז ערשט היינט געקומען, ווו מען דאַרף; און מען האָט אים געזאָגט — און דאָס, וואָס מען האָט אים געזאָגט, אָדער ער האָט פאַרגעסן, אָדער באַלד נישט פאַרשטאַנען. אַזוי קומט אַלץ אַרויס קאַפּויער, און ער שמייכלט בתמימות, און שטעקט אויס די דאַרע האַנט נאָך אַ שטיקל ברויט — ער האָט איבער דער גאַנצער צייט אין מויל נישט געהאַט.

אין אַן אָרעם שטעטל אָן עסקים, זומער-צייט, גרויסע ליידיקע טעג, זיצן באַלעבאַטים ביי די פענצטער און גענעצן, און קוקן אַרויס אין מאַרק אַריין, עס זאָל זיך עפּעס באַווייזן, עס זאָל זיין אין וואָס זיך אָנצוכאַפּן. שטייט אַזוי אַ באַלעבאָס ביי זיין פענצטער, דערזעט ער דעם פרעמדן אָרעמען בחור, רופט ער אים צו. ער האָט נישט וואָס צו טאָן, שוין אַלע פליגן אויסגעכאַפּט, וועט ער אים חוקר ודורש זיין.

— קום נאָר, בחור, אין שטוב אַריין.

שאָקלט דער אָרעמער בחור מיטן קאָפּ אין דער ברייט; ער וויל נישט.

— פאַרוואָס?

— אַזוי! — זאָגט ער.

לאַכט דער באַלעבאָס און פוילט זיך נישט, און גייט אַרויס צום בחור פאַר דער טיר און זעצט זיך אויף דער שוועל, און הייבט אָן:

— ווי הייסטו, בחור?

— ווי איך הייס? — חזרט דער בחור איבער, — אברהם! דאַכט זיך מיר אברהם; יאָ — אַ־רהם!

— דו ווייסט נישט אויף זיכער?
ער איז קיינמאָל נישט זיכער. ווי קאָן מען זיין זיכער? עס דאַכט זיך אַזוי פּיל.
קייכט דער באַלעבאָס.
— און אויפן צונאָמען?
פון דעם ווייסט שוין דער בחור גאָרנישט. און ער פרעגט איבער בתמימות, צי מען דאַרף אַ צונאָמען.
זאָגט דער באַלעבאָס:
— אוודאי, עס קאָן זיין אַ סך אברהמס, קאָנען זיי זיך אויסמישן...
— נו, וואָס איז?
— און וועמעס ביסטו, בחור?
— דעם טאַטנס.
— און ווי הייסט דיין טאַטע?
— טאַטע הייסט ער.
— און וווּ וווינט דיין טאַטע?
— דאָ, וווּ דיין טאַטע וווינט! און דער בחור הייבט אויף אַ פינגער און ווייזט אין דער הייך אַרויף צום הימל.
— אַ שיינע פּרי! — שמייכלט דער באַלעבאָס, און פרעגט ווייטער:
— און קיין אַנדערן טאַטן האָסטו נישט?
— ניין!
— און אַ מאַמען?
— מען דאַרף דען?
קייקלט זיך דער באַלעבאָס פאַר געלעכטער, און דער בחור פרעגט:
— מעג איך שוין גיין?
— באַלד, באַלד! — ענטפערט דער באַלעבאָס, וואָס שמעלצט זיך פאַר נחת, — פון וואַנען קומסטו, חכם איינער?
— פון דאָרף!
— ווי הייסט דאָס דאָרף? וווּ ליגט עס?
דאָס ווייסט ער נישט, דער בחור.
— ווייט פון דאַנען?
ער איז געגאַנגען און געגאַנגען, און געגאַנגען...
און דער בחור חזרט אַזוי פיל מאָל איבער דאָס וואָרט „געגאַנגען“, ביז די ליפּן ווערן אים מיד און ענדיקט: און נאָך געגאַנגען!
— וויפל טעג און וויפל נעכט?

ער האָט גישט געציילט.

פאַלט איין דעם באַלעבאָס צו פרעגן:

און דאַוועגען קאָנסטו?

דאַוועגען? מוז אים דער באַלעבאָס פאַרטייטשן, וואָס מען מיינט „דאַוועענען“, און נאָך גיין מאָס פון באַלעבאַטישע רייד, שטויסט זיך דער בחור, אַז ער מיינט: שמועסן מיטן טאַטן.

— יאָ, יאָ! — זאָגט דער באַלעבאָס, און עס דאַכט זיך אים, אַז די גערערים דרייען זיך אים אום פאַר געלעכטער.

ער קאָן „שמע ישראל“.

— ווער האָט דיך געלערנט?

דערציילט דער בחור, אַז גייענדיק, פון דאָרף דורכן וואַלד, אין שטאָט אַריין, האָט אים געטראָפן זייער אַן אַלטער מאַן. האָט אים דער אַלטער מאַן געזאָגט, ווער זיין טאַטע איז. און האָט אים אויסגעלערנט ריידן מיטן טאַטן, זאָגן „שמע ישראל“. און כאָטש ער פאַרשטייט נישט, וואָס ער רעדט צום טאַטן, זאָגט אָבער דער אַלטער, אַז דער טאַטע פאַרשטייט און האָט הנאה דערפון.

— און ווען רעדסטו מיטן טאַטן?

— צוויי מאָל אין טאָג.

און דערביי שפּילט ער.

— דו שפּילסט? אויף וואָס?

אויף וואָס עס איז.

אין דאָרף פלעגט ער שפּילן אויף גרעזלעך, אויף שאַווער; דערנאָך האָט מען אים אויסגעלערנט מאַכן אַ הילצערן פייפערל, האָט ער געשפּילט אויפן הילצערנעם פייפערל... אין שטאָט האָט מען אים געשענקט אַ ליימען פייפערל, שפּילט ער דערויף...

— און מען זאָל דיר, למשל, געבן אַ פידל?

פלאַמען אויף דעם בחורס אויגן: אַי, וואָלט ער געוואָלט אַ פידל, ווי די שטאָטישע קלעזמער האָבן. בפרט אַזאַ גרויסע, גרויכע כלי, וואָס מען טראָגט אויף אַ רימען... אַי, וואָלט ער געשפּילט — — —

— נאָר, — טרייבט ווייטער קאַטאָוועס דער באַלעבאַטישער חוקר־ ודורש: — אפשר וועט מען דיר קויפן אַזאַ כלי, ווייז נאָר פריער, וואָס דו קאָנסטו!

נעמט דער בחור אַרויס פון בוזים אַ ליימען פייפערל און פייפט.

ווי ער פייפט, ווערט אַ גערודער אונטערן הימל, עס קומען זיך צו־לויפן מחנות פייגל און פליען אַרום אין דער הייך, און דער בחור קוקט אַרויף צו זיי און שמייכלט און באַהאַלט צוריק דאָס פייפערל.

דער באַלעבאָס האָט אָבער דעם קאָפּ נישט איפגעהויבן און דאָס אַלץ נישט געזען. צום קול פון פייפערל איז אַרויס פון שטוב די באַלע־באָסטע. הינטער איר — די דינסט, צום פענצטער זענען צוגעקומען צוויי פאַרפעלקער און קוקן אַרויס. וויל דער באַלעבאָס ווייזן זיין חריפות און פאָרשט ווייטער דעם בחור —

— און פון וואָס האָסטו געלעבט אין וואַלד?

פון שוואָמען האָט ער געלעבט.

אַ, ער איז כאָטש אַ מבין אויף שוואָמען!

— און פריער אין דאָרף?

פון וואָס מען האָט אים געגעבן!

— ווער האָט דיר געגעבן?

אַ פויער, אַ פויערטע, אַפילו דער גלח און דער קרעטשמער...

— און וואָס האָט מען דיר געגעבן?

און דער באַלעבאָס האַלט איין דעם אָטעם; דאָ דאַרף אַרויס די נאָל פון זאַק.

און דער בחור ענטפערט בתמימות, אַז מען האָט אים געגעבן, אי קרויט, אי באָרשטש, אי פלייש, אי ברויט — נאָר געגעסן האָט ער נאָר ברויט, — אַנדערע עסנוואַרג האָט ער גענומען און געוואָרפן די פייגל.

— און פאַרוואָס — נאָר ברויט?

ער האָט ליב נאָר ברויט; אַנדערע מאכלים האָט ער פיינט.

וואָס ער עסט, האָט אים געפרעגט דער אַלטער אין וואַלד אויך. און אַז ער האָט אים פאַרציילט, אַז ער עסט נישט מער ווי ברויט, האָט דער אַלטער געזאָגט, אַז ער האָט אים ליב דערפאַר; און האָט אים דערפאַר אויסגעלערנט ריידן מיטן טאַטן, — און דעם אַלטן האָט ער אַזוי ליב, אַזוי ליב... און זאָגן זאָגט ער אַזוי ערנסט „שמע ישראל“, ווייל דער אַלטער האָט אים געהייסן...

לאָזט אים נאָך דער באַלעבאָס נישט אָפּ און פרעגט:

— און ווען דער אַלטער זאָל דיך הייסן גנבענען?

וואָלט ער געגנבעט.

— און גזלען?

— וואָלט ער גענזלט...

נאָר ער וועט נישט הייסן, ער איז אַ גוטער, דער אַלטער.

— אָבער פאַרט, ווען ער קומט און הייסט דיר הרגענען אַ מענטשן?

וואָלט ער געהרגעט.

— און וואָלסט נישט קיין מורא געהאַט פאַרן טאַטן?

פאַרוואָס זאָל ער מורא האָבן?

פאַר זיין שטראָף.

דאָס ערשטע מאָל האָט זיך דעם בחורס פנים צעשמייכלט:

— איר מאַכט חוזק; אַ טאַטע שטראָפט נישט!

— דערווייל האָט מען געקלאַפּט אין שיל צו מנחה, איז דער באַלעבאָס געלאָפן אין בית המדרש אַריין, דערציילן צווישן מנחה ומעריב, ווי קלוג ער האָט אויסגעפרעגט דער בחור...

עס וואָלט, פאַרשטייט זיך, געווען פאַרן שטעטל אַן עסק, ווען נישט, וואָס עס האָט זיך געמאַכט אַן אַנדער מעשה.

די קהילה האָט געהאַט אַ קאַפּעליע: צוויי פידל, אַ פלייט, א קלאַרנעט, אַ „באַמציקצאַק" אָדער אַ „קלאַפּטעלער", ווי מען רופט עס אין אַנדערע מקומות. און צום רומל, ווי דער שטייגער איז, — אַ באַס. אַן אָרעמע קאַפּעליע, שפּילט אויף יידישע פאַרשפּילן און חתונות, מאַכט אַ פּאָר גראָשן פורים און חנוכה. און טיילמאָל, אַז אַנדערע קאַפּעליעס זענען פאַרנומען, נעמט מען זיי צו קלענערע פּריצים אויף אַ באַל. קיין חריפות אין שפּילן האָט די קאַפּעליע נישט באַוויזן.

מאַכט זיך אַ מעשה: ווינטער־צייט, די קאַפּעליע גייט פאַרטאָג צוריק פון א קליינעם פּריצישן באַל. אַ קאַפּ האָט מען געמעגנומען, עסן ווי עס דאַרף צו זיין, האָט מען נישט געטאָרט, קוים פאַרביסן מיט אַ בראָקן ברויט — גייט דער עולם צעוואָרפן, האַלב זינגענדיק, ברומענדיק, שילטנדיק, און דער באַס, וואָס טראָגט די שווערסטע כלי, שלעפּט זיך נאָך פון הינטן. קוים, קוים וואָס ער ציט אויס־און־איין די פיס פון שניי, — אַן אַלטער מאַן געווען און א שוואַכער. רופט ער און שרייט, און בעט זיך, מען זאָל נישט אַנטלויפן פון אים, הערט מען אים „ווי דעם רב"; דער עולם גייט צעוואָרפן. אין מיטן הייבט מען זיך אָן צו ווערטלען, צו שילטן, עס קומט זיי גאָר אויס אין מיטן וועג א סכסוך אין חשבון. און גיכטערן, ווי גע־

זאָגט, איז מען נישט . . . דערווײַל בײַט זיך דאָס וועטער; עס גיט אַ יאָג אָן אַ פרישער שניי. מאַכט דער עולם פּיס; ווערט מען אַביסל אויסגעניכטערט און מען לויפט. קומט מען אין שטאָט אַרײַן, כאַפּט זיך יעדערער צו זײַן הייזל. פאַלט יעדער איינער ווי א הרוג, אויף זײַן בעט — שלאָפן שלאָפט מען אָבער נישט לאַנג: דער באָס איז נישט אַהיימגעקומען, און דאָס ווייב זײַנס לויפט אַרום צו די קלעזמער מיט אַ געוואַלד, רײַסט זיי פון די בעטן אַרויס: וווּ איז מײַן מאַן? וווּ איז מײַן מאַן?

קוים די פאַרשיכורטע פון בראָנפן און פון שלאָף קומען צו זיך און פאַרשטייען, וואָס מען רעדט צו זיי, כאַפּט זיי אָן אַ שוידער. כאַפּט מען און מען לויפט אַרויס זוכן דעם באַס; קיין וועג, קיין שטעג — ווייסע, גלאַטע תכריכים — פריש אָנגעפאַלענער אומשולדיקער שניי, גיי ווייס ווו דער באַס ליגט — —

קומט מען צוריק מיט גאָרנישט. איין האָפענונג איז נאָך, אפשר האָט ער, דער באַס, שכל געהאַט און אַראָפּגעכאַפּט זיך אין אַ דערפל אַרײַן.

עס גייט אַוועק א טאָג און נאָך אַ טאָג, דער פראָסט האָט שוין געלאָזט, דער שניי איז האַלב צעגאַנגען; עס איז פרײַטיק, דער עולם גייט, לכבוד שבת, אין באָד אַרײַן, מען פרעגט זיך נאָך אויפן באַס און קיינער ווייסט קיין נייעס נישט. פּלוצים קומט אָן צופאָרן און שטעלט זיך אָפּ אינמיטן מאַרק אַ פויערשע פור מיטן פאַרפרוירענעם, מיטן באַס... מען האָט געכאַפּט דעם בר־מנן און געשווינד קובר געווען פאַר ליכט בענטשן... מען האָט מורא געהאַט פאַר פאַלמעסן . . . מען איז שיר־נישט אַרײַנגעפאָרן אין שבת אַרײַן . . . צומאָרגנס לאָזט די אלמנה נישט אויסנעמען, — פינף קליינע ווערים האָט ער איבערגעלאָזט דער באַס. מוצאי שבת איז אן אַסיפה, מען רופט די קלעזמער, קהל האָט קיין פונדוש נישט און וויל די קלעזמער זאָלן זיך באַגיין אָן אַ באַס און צאָלן דער אלמנה; די קלעזמער טענהן: לא כי! די קאַפעליע אָן א באַס איז קיין קאַפעליע נישט, — אויף יידישע שמחות וואָלט מען זיך, מיט קהלס הרשאה, אפשר באַגאַנגען, נאָר אַ פריץ וועט אָן אַ באַס נישט אויסשטעלן קיין פוס צום טאַנצן . . . טענהט דער רב, אז מקיים זײַן אַ נפש מישראל איז מער ווערט ווי אַ קאַפעליע מיט אַ פריצישן טאַניץ; טענהן די קלעזמער, אַז דער רב, זאָל ער זיי מוחל זײַן, איז אין מוזיק־זאַכן קיין בר הכי נישט. ווערט אַ געשריי: שקצים! —

גיט דערווײַל אונדזער חוקר ודורש, דער באַלעבאָס, וואָס האָט אַזוי קלוג אויסגעפרעגט דעם בחור, אַ קלאַפּ אין טיש אַרײַן:

— שאַט, רבותים!

ער האָט אַן עצה, ער האָט אַ בחור, וואָס גלוסט צו א באַס און קאָן אוודאי שפּילן... זאָל מען דעם בחור חתונה מאַכן מיט דער אַלמנה, וועט זיין אי דער וואָלף זאַט, אי די ציג גאַנץ, און קהל וועט א דרייער נישט קאָסטן...

ער האָט אפשר געמיינט אויף קאַטאָוועס, נאָר קהל און רב פון איין זייט און די קלעזמער פון דער צווייטער זייט האָבן זיך אָנגעכאַפּט אָן דער עצה, ווי אַ טרינקעפדיקער אָן אַ ברעט; די אלמנה האָט אויך באַשטאַנען, אברהמל בחור אויך, און מען האָט נאָך דעם זעלביקן חודש געשטעלט אַ חופּה . . .

און אומגעריכט האָט אברהמל בחור באַקומען א ווייב מיט פינף קינדער מיט אַ מאָל, און א באַס מיט אַ סמיטשיק.

מיטן ווייב לעבט ער בשלום: ער קומט נישט אין שטוב אַריין; נעכטיקט פאַר דער טיר; דרייט זיך גאַנצע טעג ערגעץ אַרום, אויסער, אַז עס מאַכט זיך אַ שמחה אין שטעטל אָדער אַ באַל ביי אַ פּריץ און ער שפּילט. ווערט ער הונגעריק, קלאַפּט ער אָן צום ווייב אין פענצטער, דער־לאַנגט זי אים אַרויס אַ שטיק ברויט, ווערט ער דערמיט נעלם, ביז ער ווערט ווייטער הונגעריק... שכנות פרעגן די באַסיכע וועגן שלום־בית, לאַכט זי: עס איז ווויל ווי די וועלט! וואָר דאַרף אַן אַלטע יידענע? ער עסט נישט און טרינקט נישט, זאָגט איר נישט אַ שלעכט וואָרט; חשבונות מיט דער קאַפּעליע האָט זי, דעם חלק פאַרדינסט גיט מען איר אין האַנט אַריין... וואָס פעלט איר?

און אברהמלען, זעט אויס, האָט אויך נישט געפעלט. אין דער התחלה האָט ער געהאַט צרות פון די קלעזמער, ווייל ער פלעגט קיינמאָל נישט אַריינטרעפן אין ניגון אַריין; דער באַס שפּילט פאַר זיך... זיי הערן שוין אויף צו שפּילן, און אברהמל טוט זיך ווייטער זייגם בשלמות, גלייך ער וואָלט אונטערגעהאָלפן גאָר אַן אנדער קאַפּעליע, וואָס שפּילט ערגעץ ווייט, ווייט, און קיינער הערט נישט, נאָר ער אַליין. נאָר מיט דער צייט האָט מען זיך צו אים צוגעוווינט... ביי אַ פּריץ האָט מען שוין געוווסט, וואָס צו טאָן. אַז דער ניגון האָט זיך געדאַרפט ענדיקן, האָט אים איינער פון די קלעזמער אָנגעכאַפּט ביים סמיק און צוגעהאַלטן, — און אויף יידישע חתונות האָט מען אים אומישנע געלאָזט ווייטער שפּילן און דער עולם פלעגט פּלאַצן פאַר געלעכטער; מען פלעגט דערמיט גאָר

שטאַרק משמח זיין דעם עולם, בפרט ביי דער גרויסער וועטשערע צום טיש!

און קהל איז אוודאי צופרידן געווען פון אברהמלען. שטיל און ציכטיק, זיצט ער שטענדיק אויסגעדרייט מיטן פּנים צו אַ וואַנט און מיט די פּלייצעס צום עולם, ער זאָל קיין נקבות נישט זען... געמען אין מויל אַריין אויף אַ חתונה פּלעגט ער בשום אופן נישט; ער האָט מיט זיך זיין שטיקל ברויט. מען זעט אפילו נישט, ווען ער עסט, און אַ גאַנץ גייענ־דיק יאָר קאָן מען יוצא זיין מיט אים פאַר אַ שול־קלאַפּער.

וואָרום אַ מינהג האָט ער געהאַט, דער אברהמל, אַז דריי מאָל אין טאָג פלעגט ער זאָגן „שמע ישראל" אויפן באַס. אינדערפרי, ווען די זון האָט אויפגעשיינט, פאַרנאַכט, ווען די זון איז אונטערגעגאַנגען, און חצות... אינדערפרי און פאַרנאַכט פלעגט ער עס טאָן ביים וואַסער אויף דער לאָנקע הינטער דער שטאָט, און צו חצות — אינמיטן מאַרק, און די קולות פון זיין באַס פלעגן זיך צעשווימען אין דער שטילער מוטער־נאַכט און אַריינרייסן זיך דורך טיר און טויער און לאָדן אין די שטובן, אין די הערצער אַריין... און אין די קולות האָט געשטעקט אַזאַ ערנסט־כוונה־דיק תמימות, אַז ווען די״ער שול־האַמער האָט נישט געוועקט, דער האָט זיך אויפגעכאַפּט פון באַס, פון די קולות: בו, בו, בוהה, בוהה... און יידן פלעגן זיך, נישט ווילנדיק, אַרויסרייסן פון די בעטן לעבודה הבורא, אָנצינדן ליכט און לויפן צו חצות.

אַ פּריץ פלעגט אַמאָל אָפּלאָזן אַ פּריצה אינמיטן טאַג און צולויפן צו אברהמלען און אויסרייסן אים אַ פּאה פאַר אַ שלעכטן אַריינפאָרן אין ניגון; קהל האָט אויף שמחות פון אברהמלען געלאַכט, און אַ גאַנץ גיי־ענדיק יאָר, אויפכאַפּנדיק זיך פון באַס צו חצות, — אָפּזיפצן:

— נעבעך, אַ תם, נאָר אין זיינע קולות שטעקט עפּעס, עס מוז עפּעס שטעקן.

אַנדערע האָבן געזאָגט:

נעבעך, אַ שטומע נשמה, וויל רעדן מיטן בורא און האָט קיין אַנדער לשון נישט.

איינמאָל האָט זיך אין טאָמאַשאָוו געמאַכט אַ גרויסע חתונה, אַזאַ חתונה טרעפט זיך אַמאָל אין אַ יובל!

אַ שפּאַס! עס האָט זיך משדך געווען דער לובלינער פּרנס מיטן קראָקעווער רב, און טאָמאַשאָוו איז אינמיטן וועג!

וויל דער לובלינער פּרנס מהנה זיין דעם קראָקעווער רב מיט אַ חתונה — ער זאָל וויסן, מיט וועמען ער האָט געטאָן.

הייסט ער אַרויסקייקלען פון קעלער אַ פעסל רענדלעך אויף הוצאות החתונה; שיקט ער אַראָפּ סאַרווערס קיין טאָמאַשאָוו, מען זאָל אַלץ אָנגרייטן כיד המלך — ווי עס פּאַסט פאַר אַ לובלינער גביר אַ פּרנס, וואָס האָט זוכה געווען צו טון מיטן קראָקעווער רב!

קומען די לובלינער סאַרווערס קיין טאָמאַשאָוו און זוכן קודם־כל אויס אַן אָרט פאַר דער חתונה: עס וועלן זיין לובלינער, קראָקעווער און אַ היימישער — טאָמאַשאָווער עולם! עס וועלן קומען גבירים, באַלעבאַטים, מיוחסים, לומדי תורה און דיינים...

און דריי קאַפּעליעס וועלן שפּילן. די לובלינער, די קראָקעווער און די טאָמאַשאָווער וויל אויך נישט אָפּטרעטן.

שטענדיק שטייט, כמעט שוין הינטער דער שטאָט, אַ שאָפּע אַ גרויסע, וווּ עס האָט זיך איבערן ווינטער געטריקנט סוחריש האָלץ, וואָס איז שוין הייגט ביי דער ווייסל, צו שווימען קיין דאַנציק. דינגען די סאַרווערס אָפּ אויפן גבירים חשבון די שאָפּע — אַ תיבה אַ גאַנצע, און לאָזן זי אויסמאָלן פון אינעווייניק מיט אַלערליי בילדער, און הענגען זי אינעווייניק אויס, ווי אַ סוכה, מיט טייערע יריעות — געשפּונענע פאָרהאַנגען, און מען שטעלט טישן פון עק תיבה צום עק תיבה, פאַר מענער באַזונדער און פאַר ווייבער באַזונדער, און די ווענט באַהענגט מען מיט העסעס פון פאַפּירענע לאַמטערנס — אַ רחבות פאַר פערציק מגינים. און איין אַריינגאַנג, באַזונדער פאַר ווייבער, באַזונדער פאַר סאַרווערס, עקסטרא פאַר די קלעזמער, און אַ גרויסער טויער אינדערמיט, מיט אַן אויסגעמאָלטן כתר־תורה אין דער הייך פאַרן קראָקעווער רב און אַנדערע געסט...

און דער טאָג פון דער חתונה איז געקומען, געסט קומען נאָך אַלץ און קומען. מען צעשטעלט זיי ביי באַלעבאַטים אין די הייזער, יעדערער האַלט זיך עס פאַרן גרעסטן כבוד און טרעט אָז די שענסטע שטוב. און אַז מען זעצט זיך צו דער גרויסער וועטשערע ביי די טישן, און אַז עס צעברענען זיך די ליכט אויף די טישן אין שבתניקעס און אויף די ווענט אין העסעס און פאַפּירענע לאַמטערנס, און עס צעפינקלען זיך ביי די ווייבער די אוירינגלעך מיט די שטערנטיכלעך און ברוסט־טיכער — איז

די שאַפֿע פֿול געוואָרן מיט ליכט פֿון דער תורה — קראָקעווער און לובלינער לומדים; טאַמאַשאָווער אינדערמיט... אויבן אָן דער קראָקע־ווער רב.

גייען אַ שורה סאַרווערס מיט גרויסע טעלער פֿיש, הייבן אָן קלינגען זילבערנע גאָפּל־מעסער, מישט זיך אויס מיטן פֿריילעכן זומען פֿון די ווייבער ביי זייער טיש,— שווימט איבער אַלעם אַ שמועס פֿון תורה ביים קראָקעווער רבס טיש — פֿאַלט אָבער אינמיטן אַריין די מוזיק מיט אַ פֿריילעכס . . . דריי קאַפּעליעס, עס הילכט, עס ציטערן פֿאַר פֿרייד די פֿלעמלעך אויפֿן טיש, ארום אויף די ווענט, שפּאַרט זיך אָן דער קראָקע־ווער רב אויפֿן אָנלען און שעפּט נחת, אַ גרויסער מבֿין געווען אויף מוזיק . . .

און פֿון „פֿריילעכס“ גייען די קאַפּעליעס איבער אויף אַ „וואָלאַך“, פּשוט איבערגעשוומען, מען האָט דעם איבערגאַנג נישט געפֿילט — עס שווימט, עס פֿליסט אַ „וואָלאַך“ — אַ קראָקעווער פֿידל שפּילט, רעדט דיבורים, שליסט אויף די הערצער און גיסט זיך אַריין... און דריי קאַ־פּעליעס האַלטן שטיל און ציטער אונטער... און עס דאַכט זיך, אַ וואַ־סער פֿליסט, אַ ווייסל האָט זיך אויסגעגאָסן גלענצנדיק, און וויגט זיך שטיל, און ברומט, און ציטערט לכּבֿוד דעם חתן מיט דער כּלה און לכּבֿוד דעם קראָקעווער רב מיט די טייערע געסט, און איבערן וואַסער פֿליט אַרום, הפֿלא ופֿלא, אַ פֿויגל, און שפּילט אַזוי זיס־חנעוודיק־וויינענדיק — אַ שטילע „יעלה“ נאָך אַ „יעלה“ און אינמיטן אויסגעשרייען, לוסטיקע, פֿריילעכע, געהויבענע — און ווייטער אַראָפּ צו אַ „יעלה“ — עס איז טאַקע אַ שמחה, נאָר מען טאָר אין גלות נישט פֿאַרגעסן אָן גלות השכינה — און ווייטער אַן אויסגעשריי פֿון שמחה: פֿאַרט אַזאַ חתונה, אַ קיבוץ פֿון לומדים, און דער קראָקעווער רב בראש (אַ לובלינער חזן האָט עס אויסגעשטעלט), און די קאַפּעליע ווערט פּלוצלינג ווי מיטגעריסן, אַלע כּלים שפּילן, הויך, הויך, אַרויף, ארויף, גלייך מען קלעטערט מיט גרויס שמחה אַרויף פֿון אַ מדרגה צו אַ מדרגה, עס רוישט, עס טאַנצט, עס בליצט —

און פּלוצלינג ווערט אַלץ אָפּגעריסן מיט אַמאָל, גלייך אַלע סטרונעס און אַלע כּלים וואָלטן געפּלאַצט — שטיל, נאָר אין דער שטילקייט הערט זיך: בו, בו, בוה... איין אברהמל שפּילט ווייטער, אַלע אויגן ווענדן זיך צו זיינע פֿלייצעס, — שטיל, קיינער רירט מיט קיין ברעם נישט, נאָר אברהמלס האַנט רירט זיך, ציט זיך אויס, ציט זיך איין מיטן סמיטשיק:

— בו, בו, בוהה . . .

דאָס האָבן די קלעזמער אומישנע געטון, משמח צו זיין דעם עולם אויף אברהמלס חשבון...

עס איז זיי אָבער נישט געראָטן...

די קלעזמער קוקן און ווארטן, דער עולם זאָל ארויספּלאַצן מיט א געלעכטער, נאָר דער עולם קוקט אויף אברהמלען און פירט איבער די אויגן צום קראָקעווער רב; מען ווייס אין זיין קעגנווארט נישט לאַכן; די פנימער רונצלען זיך, די ליפן קרומען זיך אויס, פון די אויגן שפּארט ארויס דאָס געלעכטער, נאָר מען קוקט אויפן קראָקעווער רב און מען ווארט, און דער קראָקעווער רב זיצט אָנגעשפּארט מיטן שטריימל אויף דעם אָנלען פון שטול און די ברעמען זענען אראָפּגעלאָזט איבער די אויגן

— צי האָט ער נישט איינגעדרעמלט, דער קראָקעווער רב?

און דער באַס שפּילט נאָך אַלץ:

— בו, בו, בוהה, בוהה...

אומהיימלעך ווערט דעם עולם.

פּלוצלינג ווענדן אַלע די אויגן אָפּ פון קראָקעווער רב צו דער מיטלסטער טיר. עס הערט זיך פון הינטער דער טיר א גערויש, טריט הערן זיך, סאַרווערס לויפן צו, עפענען און רופן דערשראָקן אויס:

— ניין, ניין: עס וועט זיין פאַר אייך אַ צו הויכע וועטשערע...

פאַרשטייט מען, אַרעמע לייט ווילן אַריינקומען, דער קראָקעווער רב עפנט די אויגן אויף און וויל עפּעס זאָגן, מן הסתם, מען זאָל אַריינלאָזן, ווי דען?

נאָר באותו הרגע באַווייזט זיך אין טיר אַן אַלטער מאַן אין א צעריסענעם ספּאָדעק, מיט צעשויבערטע, גראָע באָרד און פּאות, א בעטלער ווי אַלע בעטלער, נאָר מיט אויגן, וואָס קוקן מיט דער גדולה פון אַ מלכות, מיט א תנועה פון דער האַנט פון אַ מלכות, — סאַרווערס דערשרעקן זיך און רוקן זיך אָפּ פאַר זיין בליק, נישט ווילנדיק, מיט גרוים דרך ארץ; ער מאַכט מיט דער האַנט — און זיי מאַכן אים, נישט ווילנדיק, אַ וואַרע, — דער אַלטער, אַנגעטון אין בגדי קבצן שבקבצנים און מיט אויגן און תנועות פון אַ מלך, קומט אַריין, הינטער אים גייט אַ חברה בעטלער, און דער אַלטער קומט אין מיטן שאַפּע אַריין, און שטעלט זיך אָפּ, הינטער אים

שטעלט זיך אָפּ די גאַנצע חברה קבצנים — אַלע קוקן פאַרבליפט און שווייגן, דער קראָקעווער רב אויך, נאָר אברהמל טוט זיך זיינס, די איבערגעבויגענע פּלייצע, זעט מען, ציטערט, די האַנט פּירט אויף און אָפּ דעם סמיטשיק; און דער באַס קרעכצט האַרציק און ערנסט:

— בו, בו, בוהה, בוהה . . .

און דער אַלטער מלך אין בגדי קבצנים עפנט נאָך א ווײַלע דאָס מויל — די געסט בייגן זיך איבערן טיש פון פאָרנט, פון אַנדערע טישן שפּרינגט מען פּלוצלינג, נאָר אָן אַ שום גערויש, אויף נעגל — מען ווערט צוגעצויגן צום אַלטנס מויל, ווי א מאַגנעט, אַלע אויגן בלייבן הענגען אויף זיינע ליפּן —

און דער אַלטער זאָגט איין וואָרט: חצות!

— קראָקעווער רב, מאַכט ער ווייטער, אברהמל שפּילט צו חצות... איר גלויבט נישט, קראָקעווער רב, וועט איר הערן... איר זאָלט זוכה זיין צו הערן, ווי אברהמל שפּילט צו חצות, איז אייך באַשערט געווען צו טון מיטן לובלינער פּרנס, טאָמאַשאָוו זאָל זיין אין מיטן וועג... און אייך צוליב וועלן אלע הערן, נאָר נישט אלע אזוי ווי איך! איר זענט א מבין אויף מוזיק...

— בו, בו, בוה, בוהה — שפּילט זיך אברהמל זיינס — און דער עולם שווייגט פאַרגאַפט, ווי פאַרכישופט, און דער אַלטער בעטלער הייבט אויף די רעכטע האַנט, און גיט א צייכן צום בעליק, נעמט דער בעליק און שפּאַלט זיך, און לייגט זיך אויס, איין העלפט רעכטס, די צווייטע לינקס, ווי פליגל פון א סוכה.

און עס באַווייזט זיך דער הימל, אַן אויסגעשטערנטער, אויסגעפינקלטער הימל, איבער דער עפענונג פון דער שאָפּע שווימט שטיל דורך די לבנה... שטיל איז זי אריבערגעשווומען. און אזוי ווי זי איז אריבערגעשווומען, גיט דער אַלטער בעטלער נאָך אַמאָל א מאַך אַרויף מיט דער האַנט, שפּאַלט זיך דער הימל — שווימט אין דער הייך א רחבות פון סאַמעראָדנע ציטערדיקע ליכטיקייט, און אין דער ליכטיקייט, וואָס ציטערט און וויגט זיך, הערט זיך זינגען און שפּילן. די פּמליא של מעלה זאָגט חצות, מלאכים-משוררים זינגען, קאַפּעליעס-מלאכים שפּילן, און אלע שפּילן איין ניגון און אברהמל באַס פּאַסט צו צום ניגון, שווימט מיט

אין זמר פון דער ליכטיקייט, וואָס וויגט זיך און הייבט און ציטערט אין דער הייך — —

און פארציטערט בלייבט דער עולם...

און נאָך א ווינק ארויף גיט דער אַלטער, און דער הימל שליסט זיך, אויפגעהערט האָט די מוזיק, שטערנדלעך שווימען און פינקלען, ציטערנ־דיק, ווי פון שטילן, טרויעריקן נחת — —

און נאָך אַ ווינק טוט דער אַלטער און ביידע העלפטן פון דאַך איבער דער שאָפּע פאלן צוריק צו און פארשליסן און באהעפטן זיך — פארשטיינערט זיצט דער עולם, קוים מען אָטעמט, און עס הערט זיך צוריק אברהמלס באַס.

— בו, בוה, בוהה, בוההה...

און פלוצלינג פאַלט דער סמיטשיק מיטן באַס פון אברהמלס האַנט ארויס, ער שטעלט זיך אוועק, דרייט זיך איבער צום עולם און הייבט אָן: שמע ישראל! און זאָגט עס מיט דער זעלביקער נגינה, מיט וועלכער ער האָט געשפּילט אין הימל... און ער האָט געענדיקט און איז געפאַלן חלשות.

דער אלטער האָט אים אין דער לופטן געכאַפּט...

— טראָגט אים אין הקדש אריין! — האָט ער געגעבן די פארוועדם אַ באַפעל...

און זיי האָבן אים גענומען און ארויסגעטראָגן...

— קראָקעווער רב, — רופט זיך אָן דער אלטער, אז מען האָט שוין אברהמלען אַרויסגעטראָגן — נישט אויף אַ חתונה זענט איר געקומען, נאָר אויף א לוויה, אברהמל איז נתבקש געוואָרן צו דער פמליא של מעלה, עס האָט דאַרט א באַס געפעלט...

און דער אַלטער איז נעלם געוואָרן מיט אַלע קבצנים... •

וכך הוה.

אברהמל באַס איז דעם צווייטן טאָג אין בית־המדרש נפטר געוואָרן און דער קראָקעווער רב מיט אלע געסט זענען געווען אויף זיין לוויה, און דער אלטער, זאָגט מען, איז געווען ר' לייב שרהס...

א סברא איז עס...

דער אוצר

צו שלאָפֿן תמוז=צייט אין א שטיבל פֿון ד׳ על ד׳, צוזאמען מיט א ווייב און אַכט קינדערלעך, איז נישט קיין גרויסער תענוג, כאָטש פֿרייטיק צונאַכטס. כאַפּט זיך טאַקע שמערל האָלץ=העקער אויף נאָך האַלבער נאַכט אין אָפּגעקאָכטער און אָן אָטעם, גיסט זיך געשווינד אָפּ די נעגל, כאַפּט אויף זיך דאָס כאַלאַטל און לויפֿט א באָרוועסער פֿון טרוקענעם גיהנום ארויס. קומט ער אין גאס אריין — שטיל, אלע לאָדן פֿאַרמאַכט, און איבערן שלאָפֿנדיקן שטעטל שטייט א הויכער, שטילער, אויסגעשטערנטער הימל. דאַכט זיך אים, אז אצינד איז ער אײנער אַליין מיט גאָט, ברוך הוא; מאַכט ער, אַרויפֿקוקנדיק צום הימל: „נו, רבונו של עולם, אַצינד איז צייט, זאָלסט מיך אויסהערן און בענטשן מיט אן אוצר פֿון דיינע אוצרות“. ווי ער זאָגט דאָס ארויס, דערזעט ער, אז דאָס איז עס. וויל ער נאָכלויפֿן, דערמאָנט ער זיך, אז עס איז שבת, אז לויפֿן טאָר מען נישט, — גייט ער נאָך. און אזוי ווי פּאַמעלעך ער גייט, אזוי פּאַמעלעך הייבט אויך דאָס פֿלעמל אָן צו גיין, און דער מהלך צווישן אים און דעם פֿלעמל ווערט נישט לענגער, נישט קירצער. גייט ער. טיילמאָל רופֿט זיך אים עפּעס אָן אין האַרץ: שמערל, זיי קיין נאַר נישט, נעם אראָפּ דאָס כאַלאַטל, טו א שפּרונג=אונטער, און וואַרף עס ארויף אויף דעם פֿלעמל! פֿארשטייט ער אָבער, אז דאָס רעדט אין אים דער יצר=הרע. דאָס כאַלאַטל נעמט ער פֿון זיך אראָפּ, גרייט צו וואַרפֿן איז ער, נאָר, להכעיס דעם יצר=הרע, מאַכט ער נאָך קלענערע טריט, און דערפֿרייט זיך, זעענדיק אַז זייט ער מאַכט קלענערע טריט, רוקט זיך דאָס פֿלעמל אויך פּאמעלעכער. גייט ער אזוי פּאַמעלעך דעם פֿלעמל נאָך און גייט, קומט ער פּאַמעלעך ארויס פֿון שטעטל. דער וועג שלענגלט און דרייט זיך איבער פֿעלדער און לאָנקעס, און דער מהלך צווישן אים און דעם פֿלעמל ווערט אלץ נישט לענגער, נישט קירצער, און אז ער זאָל וואַרפֿן דאָס כאַלאַטל, וואָלט ער צום פֿלעמל נישט דערגרייכט. דערווייל צעראָדערן זיך אים אין קאָפּ די

גערױאנקען: װען ער זאָל כאַפּן דעם אוצר, װאָלט ער אויף דער עלטער קיין האָלץ־העקער נישט געווען; ער האָט שוין נישט דעם כוח צו דער ארבעט, וואָס אמאָל. דעם ווייב וואָלט ער געקויפט א שטאָט אין דער ווייבערשער שול, זי זאָל נישט האָבן קיין פארשטערטע שבתים און ימים טובים דער־פון, וואָס מען לאָזט זי אין ערגעץ נישט זיצן. ראש־השנה און יום־כפור פאַלט זי געבעך גאָר פון די פיס — די קינדער האָבן איר די כוחות צו־גענומען! און ער וואָלט איר א ניי קלייד געמאַכט, א פּאָר שנירל פּערל געקויפט... די קינדער וואָלט ער אין בעסערע חדרים אָפּגעגעבן, פאַר דעם עלטסטן מיידל וואָלט ער זיך שוין אומגעקוקט וועגן א שדוך... אזוי נעבעך, טראָגט זי דער מוטער נאָך די קיישלעך מיט אויבס, און האָט קיינמאָל קיין צייט נישט אפילו זיך רעכט צו פארקעמען. און צעפּ האָט זי לאַנגע, לאַנגע, און אויגן, ווי א סארנע...

— עס וואָלט א מצוה געווען צו כאַפּן דעם אוצר...

— ווייטער דער יצר־הרע! — טראַכט ער — אז עס איז נישט באשערט, איז נישט! אין דער וואָכן וואָלט ער שוין געוווסט, וואָס ער האָט צו טון... וואָלט דאָ זיין יענקל געווען, וואָלט ער שוין נישט געשוויגן... היינטיקע קינדער — ווער ווייסט, וואָס זיי טוען אלע שבת... דער ייִנגערער איז אויך נישט בעסער. אויסן מלמד מאַכט ער חוזק... וויל ער א קלאַפּ טון, רייסט מען אים אויס די באָרד... און ווער האָט צייט אויף זיי אכטונג צו געבן? — א גאַנצן טאָג האַק און זעג...

ער זיפצט אָפּ און גייט אַלץ ווייטער און ווייטער, און וואַרפט פון צייט צו צייט אַן אויג אין הימל אריין: „רבונו של עולם, װעמען ווילסטו דאָ אויספּרוּוון? שמערל האָלץ־העקער? ווילסט געבן גיב!" דאַכט זיך אים, אז דער אוצר הייבט זיך אָן צו רוקן אביסל פּאַמעלעכער, נאָר אין דער רגע דערהערט ער, א הונט בילט, דערקענט ער דאָס בילן: דאָס איז פון „ווִיסאָקע" — דאָס ערשטע דאָרף הינטער דער שטאָט, און ער דערזעט שוין, ווי עס וויגן זיך אין דער פרישער פאַרמאָג־לופט ווייסע פלעקן, דאָס זענען די ווִיסאָקער פויערשע הייזלעך. און באַלד דערמאָנט ער זיך, אז עס מוז שוין זיין א תחום שבת, — טראַכט ער, און זאָגט, ווי אין דער וועלט אריין: — ווּעסט מיך נישט אראָפּפירן פון וועג! עס איז נישט קיין גאָט־זאַך, גאָט מאַכט נישט קיין חוזק פון מענטשן — מעשה לץ איז עס! און ער ווערט אביסל בייזלעך אויפן בעל־דבר, און דרייט זיך צוריק אויס צום שטעטל, און גייט האַסטיק צוריק. טראַכטן טראַכט ער: אין דער היים אויסזאָגן וועל איך נישט; ערשטנס, וועט מען מיר נישט גלייבן...

און אז יאָ, ווער מען לאַכן פֿון מיר! און צו וואָס זאָל איך מיך רימען? דער בורא־עולם ווייסט — איז גענוג. און זי וואָלט זיך נאָך אפשר גע־בייזערט, ווייס איך? די קינדער אוודאי — נאַקעט און באָרוועס, נעבעך! צו וואָס זאָלן זיי עובר זיין אויף „כיבוד אָב“...

ניין, ער וועט עס פֿאַרן מויל נישט ברענגען... ער וועט אפילו דעם רבונו של עולם דערינען קיינמאָל נישט דערמאָנען. האָט ער דערמיט עפּעס גוטס געטון, וועט אַליין געדענקען.

און פּלוצלינג דערפילט ער אין זיך עפּעס א מאָדנע, ליכטיקע רו־איקייט, אין אלע אברים צעגיסט זיך אים א שטילער נחת. „געלט איז פֿאָרט נישט מער ווי קיי און שפּיי! עשירות קאָן נאָר אראָפּפירן פֿון רעכטן וועג“. און עס ווילט זיך אים דאַנקען גאָט דערפֿאַר, וואָס ער האָט אים נישט געברענגט צו קיין נסיון. עס ווילט זיך אים כאַטש א ליד זינגען. „אָבינו מלך“ דערמאָנט ער זיך פֿון די יונגע יאָרן, נאָר ער פֿארשעמט זיך פֿאר זיך אליין און האַקט אָפּ. ער וויל זיך דערמאָנען א חזנישע זאך, א סיני'דיקעס, — פּלוצלינג אָבער דערזעט ער, אז דאָס אייגענע פֿלעמל, וואָס ער האָט געלאָזט הינטער זיך, איז אים צוריק ארויסגעקומען פֿון פֿאָרנט, און עס רוקט זיך פֿאר אים גאַנץ פּאַמעלעך צום שטעטל, צום שטעטל... און דער מהלך צווישן אים און דעם פֿלעמל ווערט וויטער נישט לענגער, נישט קירצער, גלייך דאָס פֿלעמל שפּאַצירט, און ער שפּאַ־צירט — אזוי אביסל, לכבוד שבת. פֿרייט ער זיך שטיל און קוקט נאָך. דער הימל ווערט בלאַסער, שטערנדלעך הייבן זיך אָן לעשן, דער מזרח רייטלט זיך אביסל, עס צעגיסט זיך ווי א שמאָל רויטלעך טייכל אין דער לענג — און דאָס פֿלעמל רוקט זיך אַלץ אין שטעטל אריין, גייט אין זיין גאַס. אָט אין זיין שטוב, די טיר פֿון זיין שטוב, זעט ער, שטייט אָפֿן, ער האָט זי, אפֿנים, פֿארגעסן צו פֿארמאַכן... און אָט: דאָס פֿלעמל גייט אריין, צו אים אין שטוב אריין גייט עס! גייט ער נאָך, זעט ער, ווי עס לאָזט זיך, דאָס פֿלעמל, אונטערן בעט ארונטער. אלע ארום שלאָפֿן, — גייט ער שטיל צו, בייגט זיך איין, זעט ער, דאָס פֿלעמל דרייט זיך אונ־טערן בעט, ווי א דריידל, אויפֿן אָרט. נעמט ער און וואַרפֿט ארונטער אונטערן בעט דאָס כאַלאַטל און דעקט דאָס פֿלעמל צו — קיינער הערט נישט, און דאָ גנבעט זיך שוין אין שטוב אריין א גאָלדענער מאָרגן־שטראַל דורך דעם שפּאַלט פֿון לאָד.

זעצט ער זיך אויפֿן בעט און טוט א נדר, אז איבער שבת וועט ער קיינעם קיין וואָרט נישט זאָגן, קיין האַלב וואָרט נישט — עס וועט קומען,

חלילה, צו חלול שבת... זי וועט זיך נישט איינהאלטן, זיי, די בנים, אוודאי נישט, זיי וועלן באלד וועלן איבערציילן, באלד וויסן וויפל! און באלד וועט דער סוד פון שטוב ארויס, און אין שיל, אין בית המדרש און אין אלע גאסן וועט ווערן א גערודעריי וועגן זיין עשירות... וועגן מזל... און קיינער וועט נישט דאוונען, נישט וואשן זיך, נישט בענטשן, ווי עס דארף צו זיין — און ער וועט נאך פארזינקען זיין הויזגעזינד און א האלבע שטאט. ניין — קיין פיפיץ נישט... און ער ציט זיך אוים אויף דעם בעט און מאכט זיך שלאפן...

און אין דעם זכות, אז ער האט נאך הבדלה זיך אפגעבויגן אונ־טערן בעט און אויפגעהויבן דאס כאלאטל, איז אונטן טאקע געלעגן א זאק מיט אלף אלפי אלפים דינרין, כמעט אן א שיעור — א גרויס בעט געווען! — און איז טאקע געווארן א גביר שבגבירים.

און ער האט שוין אפגעלעבט אין נחת די יארן.

נאר דאס ווייב פלעגט אים אלע מאל אין נחת פארווארפן: רבונו של עולם, ווי האט עס א מענטש א הארץ ווי א שטיין, א גאנצן זומער־טאג א ווארט נישט צו זאגן, פארן אייגענעם ווייב קיין איינציק ווארט... און איך האב — דערמאנט זי זיך, — דעמאלט ביי „גאט פון אברהם" זיך אזוי אנגעוויינט, אזוי אנגעוויינט... עס איז קיין דרייער אין שטוב נישט געווען...

און ער טרייסט זי מיט א שמייכל:

— ווער ווייסט, אפשר האט זיך עס טאקע אין זכות פון דיין „גאט פון אברהם" אזוי גוט אויסגעפירט.

נחת פון קינדער

ווען נחת פון קינדער רעדט איר?

אמאָל איז געווען; נישט קיין היינטיקע סחורה!

מיין באָבע, למשל, פלעגט חמשה־עשר באקן עטלעכע פערציק פעקלעך באָקסער און ראָזשינקעס מיט מאנדלען פאר אייניקלעך און אוראייניקלעך; א בשמים־קרעמל האָט זי געהאט, די באָבע. און געגאנגען — אָן א שטעקן, געקוקט — אָן א בריל. נאָר די הענט האָט איר אביסל געציטערט, האָב איך איר געפירט די רשימה פון די אייניקלעך; מיין כתב־יד איז איר געפעלן — איך פלעג איר אויסמאָלן געכתיבעט די ראשי־תיבות; דערפאר האָב איך צוויי פעקלעך באקומען. איך פלעג איר לייענען די רשימה און זי, עליה השלום, פלעגט נאָכציילן אויף די פינגער. ביז עטלעכע און דרייסיק האָט איר דאָס קול געציטערט פאר פחד, צי וועט איר נישט חס ושלום פארפעלן, פון פערציק אָן האָט זי ממש נאָכגע־זונגען... קומט צוויי און דריי און פערציק, טאנצן איר שוין די שפּיז־לעך פון זאָק צווישן די פינגער.

נאָר דאָס איז שוין דעמאָלט אויך געווען אן אויסטערלישע זאך: א ברכה — האָט מען געוווּסט — פון ערשטן אפּטער צדיק זכרונו לברכה. אָבער אייניקלעך? וועלכער ייד האָט עס נישט געהאט און נישט גע־טאנצט אויף חתונות פון אייניקלעך? אז עס האָט זיך געהערט, רחמנא ליצלן, ביי א לוויה, אז דער בר מנן האָט אפילו נישט די זכיה געהאט צו פירן כאָטש אן אייניקל צו דער חופה, פלעגט טאקע אָנכאפּן א גרויל; האָר און נעגל האָבן זיך געשטעלט קאפּויר און א יללה האָט זיך צעגאָסן ווי צו „ונתנה תוקף“.

אנדערע צייטן! געבענטשטע!

עס איז דאך נאריש צו זאָגן: קיין דאגות האָבן נישט געפעלט. הכלל? האָט מען געדאגהט!... אָן דאגות וואָלט א בר־נש גאָר פארגעסן, אָן עס איז פאראן א בורא עולם אויף דער וועלט! און גלאט, פּרוב, עס

א גאַנצן טאָג רײן שמאלץ! אָבער דערפֿאַר זענען געװען שמחות: דעם שנײדט זיך צו מזל דאָס ערשטע צײנדל, די האָט די ערשטע חכמה גע־זאָגט, צי דער מוטער דעם ציפּיק אָפּגעריסן, י ע נ ע זאָגט שױן „תּורה־צוה־לנו“ װי א װאסער, און דער הײבט אָן חומש, יענער קנאַקט א דרשה צו בר־מצוה... און חתונות, שלום־זכרס, בריתן, פּדיון־הבנס, װאָס איר װילט; א גאַנץ גײענדיק יאָר „לעקעך מיט בראָנפֿן“... אײן אײניקל גײט אװעק און פֿיר קומען אָן; דרײ חתונות פֿאַר אײן גט; אז עס קומט יום־טוב און מען הײבט אָן צו רימפּלען, פֿאַלט מען טאַקע פֿון די פֿיס!

און אז מען קומט צו צום ברעג, און מען װערט גערופֿן אױף יענער װעלט, האָט מען אן אײגענע לװיה... קינדער און אײניקלעך פֿון עק צו עק גאַס! אױסער, אז עמעץ האָט מורא פֿאַר די „רוחות לבטלה“, און װיל זרע של קימא זאָל נישט גײן, אבי יענע זאָלן קײן שליטה נישט האָבן צו גײן נאָך דער מטה, איז עפּעס אנדערש!

און הײנט? הײנט, אַז אַ ייד מאַכט חתונה, מאַכט ער חתונה בסוד־סודות — עס איז א בושה געװאָרן! אַלט־מאָדיש!... א קינד װערט גע־בױרן — על אפּו ועל חמתו דעם טאַטן, נאָך א מױל צו עסן! דער מאַ־מען — אװדאי, זי װעט שױן נישט קאָנען אָפּלײקענען, אז זי איז שױן קײן בתולה נישט... און א לװיה איז: א פֿאָר פֿערד מיט א שמײסער — אויב מען האָט שױן קינדער, זענען זײ צעשפּרײט און צעזײט...

נחת פֿון קינדער — כאַ, כאַ, כאַ!

װען איך זאָל האָבן נחת פֿון קינדער, װאָלט איך קײן װאָרשע נישט געקומען, קײן שילעכל נישט געהאַלטן — אן אפּטער בין איך! עס איז אָבער נישט באַשערט געװען.

זיבן קינדער האָב איך געהאַט: דרײ ייִנגלעך און פֿיר מײדלעך. זענען מיר, נישט פֿאַר אײך געדאַכט, צװײ ייִנגלעך און אײן מײדל אװעק־געקומען... בײדע װױלע ייִנגלעך געװען — עילױים! אײנמאָל איז אײ־נער אהײמגעקומען פֿון חדר מיט קאָפּ־װײטיק און איז אָפּגעלעגן אכט טעג אין היץ און איז שױן צו זיך נישט געקומען; דאָס צװײטע מאָל, אפֿשר דרײ חדשים שפּעטער — דער צ װ ײ ט ע ר. דאַכט זיך, געהיט װי אן אױג אין קאָפּ, נישט ארױסגעלאָזט אָן א שאַלעכל אױפֿן האַלדז, נישט ארומגעלאָפֿן, נישט שפּאַצירט, זומער נישט געבאָדן, װינטער נישט גע־

גליטשט — גאָרנישט. גיי, וויים ז יי.נ ע דרכים. דאָס מיידל האָט לא עליכם, געקריגן פּאָקן... געבליבן זענען פיר נפשות, דריי מיידלעך און א בן־יחיד, און נאָך איינע, די עלטסטע, האָב איך צו דער חופּה געפירט.

צוויי טעכטער וואַקסן מיר אויף דער וועלט אין די גרויע צעפּ אריין, און דער בן, דער בן־יחיד מיינער, בנימין הייסט ער, נאָך מיין זיידן דעם צדיק, עליו השלום, איז מיר נעלם געוואָרן... צוויי יאָר האָב איך אפילו זיין אדרעס נישט געהאַט.

און ווייסט איר, ווען ער איז אוועק? ביי דער מוטערס לוויה... ביים פרישן קבר, קוים קדיש אָפּגעזאָגט — ער איז נישטאָ! קיין רגע שבעה נישט געזעסן; גלייך פון בית החיים אין דער וועלט אריין! וואָלט עס אין אמאָליקע צייטן א קינד איינגעפאלן? און ווי אלט איז ער דעמאָלט געווען — א יאָר זיבעצן! ערשט יענע וואָך האָט מען מיר דאָס קישן פארקויפט על חשבון פון די דריי הונדערט רובל קנס...

און וואָס מיינט איר, האָב איך דעמאָלט גערעכנט? איך זיץ ביים איי מיטן בייגל און קלער: ער האָט זיך א מעשה געטון! וואָרום געוווסט האָב איך, אז נפשו קשורה בנפשה! איך בין געווען ביי זיי דער גזלן, דער רוצח, זי — די גוטע, די הארציקע מאמע. און פארוואָס? ווייל איך האָב געוואָלט, עס זאָל זיין אי צו גאָט אי צו לייט. און זי עליה השלום, א נקבה, האָט זיי אלץ נאָכגעגעבן. מיט בייזן, פלעגט זי זאָגן, טאָר מען נישט! נישט די צייטן! בנימין אנטלויפט פון חדר — „זאָל ער נישט לער־נען, קיין רב וועט ער סיי ווי סיי נישט זיין". פארוואָס נישט זיין? שווייגט זי. בנימין גייט ארום פוסטע־פּאַס הינטער דער שטאָט, ליגט אָפּ גאנצע טעג ביים טייכל, אין וועלדל, דריי וויאָרסט מיט א שמיץ הינטער דער שטאָט, — זי באשטייט. בעט איך מיך כאָטש: יונגאץ איינער, ליגסט ביים טייך, נעם כאָטש אַ ווענדקע און כאַפּ אַמאָל אַ פישל לכבוד שבת! בלאָנ־קעסט זיך ארום אין וואלד, קלויב אָן א ביסל שוואָמען צי יאַגדעס, אפילו שלאָף־עפּעלעך — נישט קיין גוטע צייטן, אליין קיין סוחר בין איך נישט, מעקלעריי ביי תבואה פאלט, — קום צו הילף. הערט מען מיך, מיינט איר? ער האָט ליב צו קוקן אויפן וואסער און אויף די ביימער, אָבער די האנט אין קאלט וואסער צו טון — דאָס נישט! און זי שווייגט! און קומט ער אהיים, באשמירט די טישן מיט קרייד, די ווענט — מיט קוילן און מאָלט קיסר־מענטשן אָדער, וואָס עס קומט אים אין קאָפּ אריין, איז אויך רעכט! וויל איך עפּעס זאָגן — לאָזט זי נישט. און וואָס זאָל איך טון? אזוי ווי איך עפן דאָס מויל, ווערט א געקוקעריי אויף איר, בעט מען זיך ביי איר

מיט די אויגן: ראַטעווע פֿון גזלנס הענט! און זי דאַרף נישט מער. באַלד קומט איר וואַסער אין די אויגן אַריין, דאָס פּנים ווערט איר בלאַס און ווייס ווי קרייד, און די הענט הייבן איר באַלד אָן צו ציטערן, אַ שוואַכע געוועזן, און טו עפּעס! איך האָב אַפֿילו נישט געקאָנט ביי אים פּועלן, ער זאָל זיך אויסלערנען שרייבן ווי אַ מענטש. פֿון געכתיבעט רעד איך שוין נישט; נאָר יונגאַץ, האָסט אַ געבענטשטע האַנט, מאָל מיר נאָך אַ למ״ד, אַ פּאַרדרייטע פּ״א — דאָס נישט! דאָס קומט דאָך צונויף! נאָר קיסר־מענטשן, בלעטער, צווייגן און שדים ווייסן וואָס... און ווי אַ יונג האָט קיין פּחד נישט: איינמאָל האָט ער אויפגעמאָלט אַ וואַסער מענטש! „האָסט געזען — פֿרעג איך — אַ וואַסער מענטש?“ — אוודאי! זאָגט ער און לאַכט.

מיינט איר אפשר, אַז זי האָט באמת מיט זיי געהאַלטן, אַז זי האָט טאַקע געוואָלט, אַז בנימין זאָל ווערן אַ פֿאַרטרעטן מאַכער, אָדער שרה־לאה זאָל זיך שטעלן פֿאַר אַ דינסט, צי ביילע־גיטל זאָל ווערן אַ נייטאָרן? אסור־חזיר! אירע זיפֿצן האָב איך געהערט. גאַנצע נעכט פֿלעגט זי איבער־קרעכצן; פֿאַרשטופּן דאָס פּנים אין קישן אַריין, דאָס געוויין צו פֿאַר־שטיקן... און וואָס זי פֿלעגט אויסחלשן און אויסוויינען ימים נוראים? גאַנצע שטיקער תחינות און מחזור פֿלעג איך איר מוזן געכתיבעט איבער־שרייבן; אויסגעווייקט האָט זי עס, שטיקער זענען געפֿלויגן, און קיין נייעם סידור האָט זי נישט געוואָלט... בעסער אַ מויד אַ בענדל צו קויפֿן... אַלץ אין זיי אַריין!

און וואָס איז געוועזן דער עיקר געוויין? זיי האָבן געזאָגט, אַז אויף מיר ווייגט זי! באשר בכן, איך האָב איר אַמאָל, ווי ביי שלעכטע צייטן און שלעכטע קינדער דער שטייגער איז, אַ האַרב וואָרט געזאָגט. דעם אמת אָבער ווייס איך, איר אייציק געבעט איז געווען, גאָט זאָל זיך מרחם זיין און זאָל די קינדערס האַרץ איבערקערן צו גוטן...

פֿאַרשטייט זיך, אַביסל וועגן פּרנסה אויך; עס האָט געפֿעלט. עט!

יאָ, ביי וואָס האַלט איך? ער איז אַנטלאָפֿן...

האָב איך געמיינט, דער יונג האָט זיך אַ מעשה אָנגעטון, אָדער אַזוי פֿאַר מרה־שחורה ערגעץ פֿאַרקראָכן און פֿאַרבלאָנדזשעט... קומען אָבער אַריין חברים און דערציילן, אַז ער איז אַוועק! איבער דער גרענעץ איז ער! פֿאַרטרעטן מאַכן וויל ער זיך לערנען. אַ שיינע פּרנסה? מען זאָגט כאָטש שטיבער מאָלן!

און פאַרוואָס, מיינט איר, האָט ער מיר צוויי יאָר נאָכאַנאַנד נישט געשריבן, ווו איז ער? ערשטנס האָט ער טאַקע געליטן צרות צרורות: ווו געטאָגט נישט געגעכטיקט, און הונגער, און דאָרשט, און האָט אי זיך געשעמט, אי אויף קיין מאַרקע נישט געהאַט, און צווייטנס — זאָל דער טאַטע נישט וויסן און קיין מוסר נישט שרייבן. וואָרום „פּן ישמע"... טאָמער שרייבט ער, און עס גייט אין האַרץ אריין! דער יצר הרע ווייסט זיך שוין ווי צו באַוואָרענען...

נאָר די מיידלעך, מיינט איר, זענען בעסער?

די עלטערע, שרה־לאה, וויל כלומרשט נישט ליגן מיר אויפן קאָפּ. „עס פעלט אייך אליין" זאָגט זי. מיין פלוניתטע, עליה השלום, באַשטייט. דעם סוד וויים איך: מען האָט איר אַן אַלמן מיט קינדער גערעדט, האָט איר די ערד געברענט אונטער די פיס. דאָס זאָגט זי נאָר, אַז זי וויל זיך אַליין פאַרדינען... אַ קאָמעדיע! קוים וואָס איך האָב געפּועלט, זי זאָל מיר כאָטש נישט פאַרשווארצן דאָס פּנים אין אַפּט... איז זי אַוועק קיין צויזמער. אבי נישט קיין אַלמן! דעם אמת זאָגנדיק, מיר אַליין איז אויך אַ שאָד געווען, אַ מיידל ווי אַ גאָלד, געבליט ממש ווי אַ רויז. די מוטער אין די גוטע צייטן אויסן אויג... און גיי ווער מיט אַמאָל אַ מאַמע פון פינף קינדער, און קיין שמאַלץ־גרוב איז עס אויך נישט געווען. אַ קליין תבואה־סוחרל, קוים ער האָט זיך געשפּייזט, נאָר אַלץ בעסער ווי אין גרויען צאָפּ אריין צו דינען! און עס האָט זיך טאַקע ארויסגעוויזן, ווער עס איז גערעכט געווען!

זי קומט פון צויזמער קיין אַפּט אויף דער מאַמעס לוויה, ביילע־גיטל איז אויך געקומען. פון עק וועלט וואָלטן זיי געקומען! די עלטערע נישט: גראָד אין קינפּעט געלעגן. זיצט שבעה, און דערווייל באַנקראָטירט דאָרט אין צויזמער איר באַלעבאָס, מאַכט פּליטה, פאָרט אַוועק צו אַלדי־שוואַרצע יאָר; דאָס ווייב מיט די קינדער שיקט ער נאָך פריער אַוועק צום שווער... עס בלייבט קיין לעבעדיק נפש... און די בעלי חובות טרעטן צו צו דער שטוב, פאַרשרייבן און ליציטירן אַלע זאַכן, און מיין טאָכטערס קעסטל מיטן גאַנצן האָב אינדערמיט! אָן אַ העמד אויפן לייב! — און זי האָט זיך, נעבעך, געהאַט אָנגעקליבן אַ גאַנצן אויסשטייער און מיטאַמאָל — גאָרנישט! שריי איך צו איר: נאַ, זע, עס איז קיין דרך נישט, גאָט וויל נישט אַזוי... און פונקט האָט זיך ווייטער געמאַכט אַ שדוך מיט אַ גרויש, אויך מיט קינדער און דווקא נישט קיין אָרעמאַן, — הערט זי מיך? הייבט זי זיך אויף און אַנטלויפט, ווי זי שטייט און גייט,

קיין לובלין... און דינט דאָרט ביזן היינטיקן טאָג... זי רעכנט נאָך צו קומען קיין וואַרשע. איך בין איר מוחל!

א פאָטאָגראַפיע האָט זי מיר געשיקט — שוין גאָרנישט דאָס קינד! גאָרנישט דאָס... גאָט ווייסט, וואָס מיט איר טוט זיך... משונהדיקע אויגן עפּעס... איך האָב מורא צו זאָגן: ממש פאַרשאַרטע, היינטיקע צייטן... א חתן, הער איך, האָט זי...

— ווען וועסטו חתונה האָבן? — פרעג איך אין יעדן בריוו.

אויף אַלעם ענטפערט זי; אויף דעם — נישט!

נאָר דאָס אַלץ איז גאָרנישט קעגן דעם, וואָס די יונגערע האָט מיר געטון! דאָס קען קיין פאָלק זעלנער נישט טון...

א מיידל איז א נייטאָרן, זיי א נייטאָרן! ווילסט א ו י ך נישט חתונה האָבן, איז נישט! טו נאָך דער עלטערער שוועסטער! אַז עס איז א שטראָף פון זיין ליבן נאָמען! ווילסטו, זוך דיר אליין א חתן... די מאַמע עליה־השלום, לעבט נישט, בין איך דער גוטער, באַשטיי איך! זאָגט זי אָבער, אַז מען צאָלט איר אין אַפּט וויניק, כאַפּט זי זיך אריבער קיין אָסטראָווצע. איז דאָרט, אפנים, אויך נישט בעסער, איז זי מיר מודיע (זי איז כאָטש מודיע!), אַז זי פאָרט אריבער קיין ראַדאָם... און פאָרן פאָרט זי אליין! לית דין ולית דין — פאַר קיינעם קיין מורא נישט! אין ראַדאָם ראָט מען איר, זי זאָל בעסער אריבער קיין וואַרשע. וואָס איז ביי איר וואַרשע? פאָרט זי קיין וואַרשע און שרייבט מיר פון דאָרט נחת! פאַרדינט שוין אַזויפיל און אַזויפיל, מער פאַר שרה־לאהן... אויב א י ך ד אַ רף, וועט זי מ י ר שיקן... מן הסתם דאַרף איך נישט. דאָס הייסט, געדאַרפט וואָלט איך, איך האָב שוין געהאַט די שטוב פאַרקויפט, נאָר — מוחל! דערנאָך ווערט שטיל. עס גייט אוועק א חודש, צוויי און דריי חדשים — קיין תמונת אות; ווי אין אַ וואַסער אַריין. פאַרקויף איך דאָס לעצטע העמד און כאַפּ מיך אראָפּ קיין וואַרשע — זי זיצט! דאָס סמאַרקאַטע מיידל ווערט א מורד במלכות! אַז מען צאָלט איר נישט, וויפל זי וויל, וויל זי די וועלט איבערקערן, לויפט זי ארום מיט א רויטער פאָן... בעט איך מיך, מען זאָל זי אָפּשמייסן און אַן עק; זאָגט מען מיר (און קוים איך האָב פאַרשטאַנען, וואָס מען זאָגט!) אַז שמייסן טאָר מען נישט. בעט איך מיך: גיט זי מיר אין די הענט אריין, א טאַטע מעג!

הערט מען מיך ווי דעם רב, און מען פארשיקט זי אין טיף רוסלאַנד... אויף גאַנצע פינף יאָר!

דערווייל האָב איך שוין נישט מיט וואָס צוריק אהיימצופאָרן, שלאָגט מען מיר אָן א שילעכל צו דינגען, דינג איך א שילעכל, גיב די לעצטע פּאָר רובל האַנט געלט; עס גייט צו ימים נוראים, וועט זיין פּרנסה. מאַכט זיך א מעשה, נעכטיקט עמעץ אין שילעכל אָן א פּאַס, פונוואַנען זאָל איך וויסן, אז אין א שילעכל טאָר מען בכלל נישט נעכטיקן און אָן א פּאַס איז סכנת נפשות? האָב איך דאָך אָבער זכות אבות פון טעכ־טערל — פארמאַכט מען מיר דאָס שילעכל... בעט איך זיך, הייסט מען מיר שרייבן פּראָשעניעס, נו, שרייב איך פּראָשעניעס... הענגט עס אזוי... דערווייל רוקט זיך אָן די צייט, מאָנט מען ביי מיר 300 רובל פאר בנימינען. און ער שרייבט, אז פּאָרטרעטן מאַכן קאָן ער שוין, ברוך השם, נאָר פארדינען פארדינט ער נאָך נישט. דערווייל פאָרט ער אריבער אויף א בעסער אָרט און וועט מיר שרייבן פון דאָרט!

זעט איר, פון דער ערשטער טאָכטער וואָלט איך יאָ נחת געהאַט. א צדקת, שוין פינף קינדערלעך, ברוך השם... נאָר אז עס גייט, גייט! מאַכט זיך א מעשה, א סיבה, רחמנא ליצלן! געטון האָב איך מיט א סוחר פון בראַטקאָוו, מיט אן אָנגעשטאָפּטן עושר. נו, גייט נאָך א פּאָר יאָר דער יונגערמאַן אראָפּ פון קעסט און הייבט אליין אָן צו האַנדלען מיט האָלץ. איך בין אפילו געווען ברוגז דערויף, — זיץ און לערן נאָך אַ פּאָר יאָר! מילא, איך בין שוין געווינט, אז מיך הערט מען נישט. מאַכט זיך אָבער צווישן טאַטן מיטן זון מחלוקת. דער טאַטע הייסט קויפן, נעמט ער און פארקויפט, און פארקערט. היינטיקע צייטן: די אייער זענען שטענדיק קליגער פאר די הינער... איז ער דאָך אָבער מיין איידעם, און בטבע א כשרער יונגערמאַן, האָט ער מורא, ער זאָל נישט עובר זיין אויף כבוד־אב, ציט ער זיך אוים קיין ראַכאָוו. דאַכט זיך, גלייך? ביי דער ווייכסל! פאַלט ער אריין נישט, חלילה, מיטן מסחר. נאָר פארקערט, דאָס געשעפט גייט קיין מעשה נישט. נאָר נאָך א זייטיקע זאַך! מאַכט זיך אין ראַכאָוו א שרפה. יאָגט די פּאָליציי מען זאָל ראַטעווען. שטייט א טויבער ייִד און הערט נישט, וואָס מען וויל פון אים. קומט אָן א נייער פּסטראַזשניק, ווייסט ער נישט, אז דער ייִד איז טויב און הערט נישט, מיינט ער — א מורד

במלכות, דערלאַנגט ער אים אין קאַרק. איז דאָך מיין איידעם א ברען פון א יונג, קאָן ער קיין עוולות נישט ליידן, נעמט ער זיך אָן, צום שלים-מזל קאָן ער אביסל רוסיש — רעדט ער אַנטקעגן. א וואָרט צו א וואָרט — ער לייזט א קלאַפּ! מילא, אז מען קריגט א קלאַפּ, איז נאָך קיין אומגליק נישט. ווייזט זיך אָבער ארויס, אז דער באַלעבאָס פון הויז איז געווען פריש אסעקורירט, שיקט די אסעקוראציע אראָפּ אירן א מענטש; איז ער חוקר ודורש, צי עס איז נישט געווען אונטערגעלייגט. טענהט דער באַלעבאָס, אז ער איז אין דעם טאָג גאָר אין דערהיים נישט געווען, ער איז גאָר געווען אויף א יאריד ערגעץ אין דער סביבה. זאָגט דער חוקר ודורש: אפּכאָ מסתבראָ! ווי קומט א באַלעבאָס, וואָס פירט קיין מסחר נישט, אויף א יריד? האָסטו געהייסן אונטערלייגן? זוכט מען די שותפים צו דער עבירה, פאַלט דער חשד אויפן טויבן ייד מיטן איידעם; באשר בכן, זיי האָבן נישט געלאָזט ראַטעווען... זעצט מען דערווייל איין! ווערט אַ געוואַלד, איז מען מודיע דעם מחותן, קומט ער צולויפן און וויל שיטן מיט געלט, מאַכט מען, ערשטנס, א פּראָטאָקאָל אויף חורש... צווייטנס איז עס א סימן, אז דער חשד איז●א חשד! וואָס זאָל איך אייך לאַנג בריינגען? ער איז אָפּגעזעסן זעקס הדשים און איז בדיל הדל געוואָרן! דאָס האָלץ אויף דער ווייסל האָט זיך צעשלאָגן, די חובות זענען געוואָקסן... ער האָט נאָך דעם פאָטער מיטגעשלעפּט...

די טאָכטער פרעגט מיך אָן, צי קאָן איך נישט צו הילף קומען מיט א פּאָר גילדן!

באַ, מען זאָל מיר עפענען דאָס שילעכל, אפשר יאָ!

איר האָט גאָרנישט געוווסט, אז עס דרייט זיך צווישן אייך ארום א ייד מיט אזוינע שטיינער אין בויך?

נאָך וואָס האָב איך אייך געזאָלט דערציילן? איין מענטש דעם אנדערן העלפט נישט. העלפן קאָן נאָר השם יתברך... נאָר היינט איז מיר שוין דאָס האַרץ איבערגעגאַנגען, האָט עס זיך אויסגעגאָסן...

א פּאָר מייל פון אַפּט, — דער קאָפּ איז מיר אזוי פארדרייט, אז איך האָב פארגעסן ווי דאָס דאָרף הייסט — זיצט אן אַרענדאַר, אָבער ער זיצט — אויף אלע יידן געזאָגט! אפילו א שפּל, קוים עברי, און ווייס איך, א משפּחה! נאָר אז גאָט וויל, שיסט א בעזים, ווערט ער פון גאָר-נישט א פאַקטאָר ביים יונגען פריץ... אז דעם פריץ האָט זיך פארגלוסט אויסלענדיש עולם-הזה, פאָרט ער זיך אוועק, און לאָזט אים איבער דאָס מילכיקס — טשעכע און זעכציק קי, שאַרט ער! דער פריץ דאַרף

וואָס אמאָל מער געלט — ווערט פון יוסלען — יוסף הייסט ער — אן ארענדאַר; צוויי דערפער! אז גאָט וויל! האָט ער א טאָכטער, דער יוסף, א מיידל אפילו נישט זייער קיין שיינס, — קענן מיינע — כקוף בפני אדם... נאָר געטווישט וואָלט איך מיך. א שטילס, א פרומס, אן אמת באַלעבאַטיש קינד. איך ווייס נישט, ווי עם קומט גאָר אין דאָרף אריין צו אזא עם=הארץ! א ווייב האָט ער — עט, איך וויל נישט בארײדן, נאָר אין א יידיש הויז קאָן מען זי נישט לאָזן. אז זי קומט אויף ימים נוראים קיין אַפּט, האָבן די ווייבער אין שול דאָס גיהנום — אן אויפגעקומען (אמאָל א שפחה געוועזן) שטיק מרשעת! נאָר ווייטער דאָס אייגענע — אז גאָט וויל, געראָטן קינדער אויך. איר האָט געזאָלט זען איר דאַווענען אַלע אינדערפרי; איר הכנסת=אורחים, אז עמעץ קומט אין דאָרף אריין; איר דרך=ארץ פאר א ייד א למדן... וואָס זאָל איך אייך זאָגן? א ברכה פון גאָט, קומט ער אַמאָל, דער יוסל, דאַכט זיך ראש השנה צי סוכות, צו מיר אויף דער מזרח=וואַנט אַרויף, און מאַכט צו מיר: ר' חיים, איך גיב אלף קאַרבן! — בנימין, הייסט עס, איז אים אין די אויגן אַריינגעפאַלן...

מען האָט נאָך דעמלט נישט געוווסט, וואָס אין אים שטעקט, און אַ שיין יינגל איז ער געוועזן און מיט א רחמנות=פנימל... מילא, וואָס זאָל איך אייך זאָגן, ווערט מיר הייס אין אַלע אברים. יאָ, טאַקע ראש=השנה איז עס געוועזן. פאַרן למנצח, מען האָט געוואַרט אויפן בעל=תקיעה... זאָג איך אים: „נישט אַצינד איז די צייט!“ איך וויל דאָך נישט צופאַלן, ווי צו אַ הייסע בולקע, „נאָך יום=טוב — זאָג איך — שיק איך אַ שדכן!“ איך זאָג אים „דו“, איך קען דאָך אים, זינט ער איז נאָך ווייס=איך=וואָס געוועזן — ביים בעקער געגעכטיקט, געוואָלט זיך פאר א באהעלפער שטעלן, און האָט זיך קיין עברי נישט געקענט אויסלערנען... שיקט ער נאָך יום=טוב א שדכן, מיין בנימין, פארשטייט זיך, שטעלט זיך קאַפּויער; זי, עליה השלום, איז שוין גאָר שוואַך געוועזן, האַלט זי מיט בנימינען. אהער, אהין, איך ווער דערוויייל געוואָר, אז דער אייגענער שדכן האָט איבערגעדרייט דעם עבק אויף אַ שידוך פון וואַרשע, מיט אַ פלייש=הענדלער, אפשר קענט איר אים, רעגנבויגן הייסט ער. נו, פארפאלן, נישט קיין זיווג אפנים. ווער איך יענע וואָך געוואָר, אז דער אייגענער רעגנבויגן שטעלט צו פלייש אין תפיסה אריין און איז אַ קריב למלכות — אויסגעקאָכט מיט אַלע קנעפּ. דאַרף איך דאָך וועגן דער שיל א פראָטעקציע, פרעג איך מיך נאָך — עם האָט מיך געקאָסט געגנוג געזונט און טירחה, — ווו דאָס פאָרפאָלק וווינט, און לאָז מיך אהין. זי קאָן דאָך מיך, ווערט

זי בעטן דעם מאַן; ער — דעם פאָטער, אפשר וועט עס פועל־יוצא זיין־
זאָל כאָטש זיין אַן עק; אָדער עפּענעו, אָדער אָפּזאָגן! לאָמיך נישט הענ־
גען אין דער לופטן. וועט מען מיר אָפּזאָגן — לאָז איך מיך צופוס קיין
אַפּט. דאָרט, ווי עס איז, וועט מען מיך נישט לאָזן אויסגיין אין דחקות.
וואַרשע איז דאָך אַ תהום! קום איך אהין — לאָזט זיך וועגן פּראָטעקציע
אוים אַ בוידעם, עס איז גאָרנישט דאָס פּאַך. מיין עסק איז אין ראָטהויז,
און ער שטעלט צו צום פּאַוויאַק... עס איז גאָר נישט דאָס, א שפּאַס
— וואַרשע!

דערווייל האָט מען מיך פאַרבעטן אויף שבת. ער אפילו נישט. א
וואַרשעווער פּראַנט, און איך, — איר זעט דאָך! קוקט ער אויף מיר ווי
א האָן אין בני־אדם — ער ווינט דאָך אויף דער מאַרשאַלקאָווסקי גאַס!
נאָר זי, זי ווייסט דאָך, ווער איך בין! חלשט זי, איך זאָל קומען. זאָלט
איר זען א באַלעבאַטישקייט! דריי שטובן מיט א קיך, געבעט מעבל,
און דער פאָטער אירער שיקט פון דאָרף פון אַלעם גוטן: מעל, ציינער,
אינדיקעם — — — און זי איז א כשרע צנועה, אזא מין גוטסקייט, אזא
יידישער חן... טראָגט אפילו נישט די אייגענע האָר... און דער בחור
מוז זיך, איר צוליב, וואַשן צום עסן, מוז בענטשן, זי לאָזט אים נישט
אָפּ... אָ!

טראַכט איך מיר — — נאָר וואָס העלפט דאָ טראַכטן? נישט
באַשערט געווען! נאָר בימער אויפן האַרץ איז מיר געוואָרן. ווייס איך,
צי מיין בנימין וועט אַמאָל חתונה האָבן, און ווער זיין זיווג וועט זיין?
מער אהין גיי איך נישט!

א גאַנץ יאָר שיכור — פּורים ניכטער

עס איז א יידיש ווערטל, און מען דאַרף וויסן, פון וואַנען עס קומט.

אין ר' חיים וויטאַלס צייטן איז אין צפת געווען א יונגערמאַן, וואָס איז, נישט פאַר אונדז געדאַכט, נישט קיין גאַנץ יאָר נאָך דער חתונה, אַן אַלמן געוואָרן, גאָטס וועגן זענען נישט צום פאַרשטיין, און אַזוינע זאַכן טרעפן זיך. דעם יונגנמאַן האָט זיך אָבער געדאַכט, אַז די וועלט איז אים אונטערגעגאַנגען, אַז איין זון איז פאַראַן אין הימל און איין אשה איז געווען זיין ווייב. גייט ער און פאַרקויפט די סחורה פון קלייטל מיטן גאַנצן כלי־בית פון שטוב און גיט אוועק דאָס גאַנצע געלט דעם צפתער ראש־ישיבה, מיט א תנאי, מען זאָל אים צורעכענען צו דער ישיבה אריין און שפּייזן גלייך מיט אַלע און אָפּגעבן אים א באַזונדער חדר, ווו ער זאָל זיצן און לערנען ביחידות.

דער ראש־ישיבה האָט צוגענומען די „אַפּותיקי" אויף דער ישיבה, און דעם יונגנמאַן האָט מען מיט עטלעכע ברעטער אָפּגעצוימט אַ באַזונ־דער חדרל אין א ווינקל פון בית־המדרש־בוידעם, מען האָט אים אריינ־געטראָגן א זאַק מיט שטרוי, כלים צום וואַשן, און דער יונגערמאַן האָט זיך אוועקגעזעצט לערנען. אויסער שבת ויום־טוב, ווען ער פלעגט פאַר־בעטן ווערן צו באַלעבאַטים, האָט ער פאַר זיך קיין לעבעדיקע בריאה נישט געזען; עסן א גאַנצע וואָך און א העמד לכבוד שבת ויום־טוב פלעגט מען אים ארויפטראָגן פון שמש. און אַז ער האָט דערהערט טריט אויף די טרעפּ, פלעגט ער זיך איבערדרייען צו דער וואַנט, און אַזוי שטיין מיטן פּנים צו דער וואַנט, ביז מען איז נישט ארויסגעגאַנגען און פאַרמאַכט הינטער זיך די טיר.

מיט איין וואָרט: ער איז געוואָרן א פּרוש.

אין אָנהייב האָט מען געטראַכט, ער וועט לאַנג נישט אויסהאַלטן, ווייל פריער איז ער בטבע א לעבעדיק מענטשל געווען; עס איז אָבער אריבערגעגאַנגען א וואָך נאָך א וואָך, דער פּרוש זיצט און לערנט, האַל־

בע נעכט הערט מען זיין וויינענדיק לערנען־קול איבער דער גאַס, אָדער מען זעט אים שטיין ביים בוידעם־פענצטערל און ארויפקוקן מיטן בלייכן פּנים אין הימל אריין, — האָט מען אָנגעהויבן צו האַלטן דערפון, און צו האָפן, אז פון פרוש וועט אַמאָל ארויסוואַקסן א גדול בישראל און אפשר א מקובל, א בעל־מופת. מען האָט עס דערציילט ר' חיים וויטאַל, האָט ער אויסגעהערט, געשאָקלט מיטן קאָפּ, און געזאָגט: הלוואי ער זאָל אויס־האַלטן...

דערווייל איז געשען א קליין מופתל: דעם שמשס קליין מיידעלע, וואָס פלעגט אים דעם פרוש, ארויפטראָגן עסן, איז איינמאָל איינגעפאַלן, אז זי מוז דעם פרוש כאָטש איינמאָל זען באַשיינפּערלעך. וואָס טוט זי? טוט זי אויס די שיך און זאָקן און טראָגט אים ארויף די גריץ באָרוועס, און אזוי שטיל, אז זי הערט איר אייגן האַרץ קלאַפּן. האָט זי זיך אָבער פאר איר אייגן האַרץ־קלאַפּן דערשראָקן, איז אראָפּגעפאַלן פון די האַלבע טרעפּ און איז אָפּגעלעגן א פּאָר חדשים. אין דער היץ האָט זי די גאַנצע מעשה דערציילט, האָט דער עולם אָנגעהויבן נאָך שטאַרקער צו גלייבן אינעם פרוש, און נאָך אומגעדולדיקער צו וואַרטן, ער זאָל נתגלה ווערן.

מען האָט עס ווייטער דערציילט ר' חיים וויטאַל. ער האָט ווייטער געשאָקלט מיטן קאָפּ און דערצו אָפּגעקרעכצט און געזאָגט: הלוואי ער זאָל גובר זיין! און אז מען האָט אים מפציר געווען, ער זאָל פאר־טייטשן די ווערטער, האָט ער געזאָגט: אז ווייל די ערשטע כוונה פון אים איז נישט געווען לשם שמים, דעריבער וועט ער האָבן גרויסע מניעות פון יענעם צד, און הלוואי ער זאָל נישט שטרויכלען...

און ר' חיים וויטאַל זאָגט נישט פון דער העלער הויט!

איינמאָל זיצט ער, דער פרוש, פאַרטראַכט איבער א ספר, דער־הערט ער פּלוצים, ווי עפּעס פּיקט אין דער טיר, פאַלט אויף אים אָן אַן אימה. עס פּיקט אָבער ווייטער און ווייטער, הייבט ער זיך אויף, פאר־געסט דערווייל צו פארמאַכן דעם ספר און גייט עפענען די טיר. עפנט ער די טיר, קומט אריין אַן אינדיק. לאָזט ער אריין דעם אינדיק. קומט אים אויף דער מחשבה, אז עס איז גלייך צו האָבן א לעבעדיק באַשעפעניש אין שטוב. זיין אשה פלעגט האַלטן זינגענדיקע פייגעלעך אין שטוב... גייט דער אינדיק פאר אים פארביי און זעצט זיך שטילערהייט טיף אין

א ווינקעלע. און דער פּרוש קלערט, וואָס דאָס קאָן באַדייטן, און זעצט זיך צוריק צום ספר. אזוי זיצנדיק, פאַלט אים איין: עס איז נישט ווייט פון פּורים, האָט מען אים אין זכות פון זיין תורה אָן אינדיק געשיקט. וואָס וועט ער טון מיטן אינדיק? עס וועט אים — טראַכט ער — עמעץ פאַרבעטן אויף פּורים צו דער סעודה, און אפשר וועט עס נאָך זיין אן אָרימאַן, וועט ער פּורים אהין שיקן דעם אינדיק, וועט ער אויך טועם זיין דערפון. זייט זיין אִשה איז נפטר געוואָרן, האָט ער נאָך קיין בשר=עוף נישט פארזוכט. אזוי קלערנדיק, הייבט ער אָן מיטן מויל צו „סמאָקיוועז“, און ער באקומט א פול מויל מיט וואסער, ווארפט ער א בליק אויפן אינדיק, זעט ער, אז דער אינדיק קוקט אויף אים פריינטלעך, גלייך ער וואָלט געוווסט זיין מיין, און הנאה געהאַט דערפון, אז ער וועט דעם זכות האָבן געגעסן צו ווערן פון פּרוש. קאָן ער זיך שוין נישט איינהאַלטן און רייסט אלע ווילע אָפּ די אויגן פון ספר, און קוקט צום אינדיק, און עס הייבט זיך אים אָן דאַכטן, אז דער אינדיק שמייכלט צו אים. אביסל דערשרעקט ער זיך דערפאר, דאָך האָט ער הנאה דערפון, וואָס עס שמייכלט צו אים א לעבעדיק באשעפעניש...

דאָס אייגענע איז געווען ביי מנחה=ומעריב. אין מיטן שמונה=עשרה קאָן ער זיך בשום אופן נישט איינהאַלטן, און רייסט אַלע מאָל אויף די אויגן און קוקט צום אינדיק, און דער שמייכלט אלץ און שמייכלט, פלוצים הייבט זיך אים אָן דאַכטן, אז דעם שמייכל קען ער שוין פון לאַנג... אז דאָס האָט דער רבונו של עולם, וואָס האָט אים צוגענומען זיין אשה, צוריקגעשיקט אים איר ליבלעכן שמייכל, ער זאָל אים טרייסטן אין זיין איינזאמקייט, און ער הייבט=אָן ליב צו קריגן דעם אינדיק, און ער טראַכט, אז עס וואָלט א יושר געווען, עס זאָל אים פארבעטן אויף פּורים צו דער סעודה אן עושר, כדי דער אינדיק זאָל לעבן...

און ארויסגעזאָגט האָט ער עס אין א גוטער רגע, ווי מיר וועלן ווייטער זען, דערווייל אָבער ברענגט מען אים, ווי דער שטייגער איז, אַ שיסעלע גריץ מיט א שטיקל ברויט, וואַשט ער זיך און מאַכט זיך גרייט צום עסן.

נאָר אזוי ווי ער נעמט דאָס ברויט אין האַנט אריין און וויל אָפּבייסן פון אים — רוקט זיך דער אינדיק ארויס פון ווינקל און הייבט זיך אָן צו פּיקען פּיק פּיק, בלשון בקשה, ווי דאָס וואָלט הייסן: ער איז אויך הונגעריק, און שטעלט זיך פאר אים ביים טישל. טראַכט זיך דער פּרוש: זאָל ער בעסער עסן, וועל איך אָן אים קיין היזק נישט האָבן... נעמט ער

דאָס שיסעלע גריץ מיטן שטיקל ברויט און שטעלט אַראָפּ אויף דער פּאָדלאָגע און דער אינדיק זופּט און עסט.

אויף מאָרגן גייט דער פּרוש אַריבער צום ראש־ישיבה, און זאָגט אים, באשר בכן ער האָט באַקומען א מיט־עסער; ער פּלעגט שטענדיק איבערלאָזן פון דער גריץ, און היינט — גלייך ער וואָלט פון איר נישט טועם געווען... זעט דער ראש־ישיבה פאר זיך א הונגעריק פּנים, זאָגט ער, אז ער וועט דערפון מודיע זיין ר' חיים וויטאַל, ער זאָל מתפלל זיין, דער שד זאָל זיך פון אים אָפּטון, און דערווייל וועט ער אָנזאָגן, מען זאָל אים שיקן צוויי שטיקלעך ברויט און צוויי שיסעלעך גריץ, עס זאָל זיין פאַר ביידן געגנוג. ר' חיים וויטאַל אָבער, וועלכן מען האָט דערציילט אין ראש־ישיבהס נאָמען וועגן דעם מיט־עסער, האָט נאָר געשאָקלט מיטן קאָפּ און אָפּגעקרעכצט, אז עס הייבט זיך ערשט אָן!

דערווייל באַקומט דער פּרוש טאָפּלטע פּאָרציעס, און ער איז זאַט, און דער אינדיק איז זאַט. דער אינדיק ווערט אפילו פעט. און אין א משך פון א פּאָר וואָכן ווערט ער, דער פּרוש, אזוי צוגעבונדן צום אינדיק, אז יעדן טאָג בעט ער גאָט, ער זאָל אויף פּורים פאַרבעטן ווערן צו אן עושר, כדי ער זאָל נישט קומען צו קיין נסיון.

און ווי געזאָגט, איז ער אין דעם פאַל צו קיין נסיון נישט געקומען. איינער פון די גרעסטע באַלעבאַטים האָט אים פאַרבעטן אויף פּורים. און עס איז געווען נישט נאָר אינדיק־פלייש, נאָר אַלערליי מאכלים טובים און משקה כיד המלך. און אויך זענען פיינע פּורים־שפּילער געקומען משמח צו זיין דעם גביר מיט זיין משפחה מיט אַלע געסט, וואָס זענען צו אים געקומען נאָך זייער סעודה אין דער היים. און אונדזער פּרוש האָט זיך אונטערגעלעגט דאָס האַרץ, ער האָט געגעסן און געטרונקען, אפשר מער געטרונקען ווי געגעסן, ווייל דער וויין איז געווען א זיסער און א שמעקעדיקער און די וואַרימקייט פון אים איז זיך צעגאַנגען אין אַלע אברים.

פּלוצלינג אָבער איז אין אים אַלץ פאַרענדערט געוואָרן.

עס האָט זיך אָנגעהויבן דאָס אחשורוש־ואסתר שפּיל... ושתי וויל נישט טון דעם מלכּס רצון און אריינקומען ווי גאָט האָט זי באַשאַפן... אסתר האָט באַלד דערנאָך נושא־חן געווען... מען גיט זי איבער הגי דעם שומר הנשים. און זעקס חדשים בשמן המור, און אַנדערע זעקס חדשים מיט אַנדערע בשמים. און אונדזער פּרוש איז פּלוצים היים געוואָרן אין אַלע גלידער, און פינצטער פאַר די אויגן, און ענג אין האַרץ, און אין דער פינצטערניש זענען פאַר אים געפלויגן רויטע בענדער, פייער־

דיקע צונגען, און עס איז אים באַפאַלן א וואונדערלעך שרעקלעך בענקעניש אהיים און אהיים. צום בוידעם אויפן בית־המדרש, צו זיין חדר, צום שטילן ווינקעלע... צום אינדיק... און ער האָט עס נישט אויסגעהאַלטן און איז פארן בענטשן אויפגעשפרונגען און אהיימגעלאָפן.

ער קומט אריין, קוקט אויפן ווינקעלע, ווו דער אינדיק שטייט, און ווערט נבהל ונשתומם: דער אינדיק איז מגולגל געוואָרן אין אן אשה, אין אן אשה א יפת־תאר, וואָס די וועלט זעט עס נישט, און ער הייבט אָן ציטערן אויפן גאַנצן לייב, און די אשה גייט צו אים צו, און נעמט אים ארום מיט ווייסע, וואַרעמע און נאַקעטע הענט דעם האַלדז, און דער פרוש ציטערט נאָך מער, און הייבט זיך אָן בעטן: נאָר נישט דאָ, נאָר נישט דאָ, עס איז א מקום־קדוש, הייליקע ספרים ליגן. רוימט זי אים איין אין אויער, אז זי איז די מלכה שבא, אז זי האָט דאָ נישט ווייט פון בית־המדרש, ביים טייכל, צווישן די הויכע סטראָסטינעס, איר קריסטאַלענעם פּאַלאַץ, וואָס שלמה המלך האָט איר נאָך געשענקט... און זי ציט אים, ער זאָל מיט איר גיין, אהין צום קריסטאַלענעם פּאַלאַץ...

און ער וואַקלט זיך און גייט, און גייט...

אויף מאָרגן — דער פרוש איז נישטאָ! מען גייט צו ר׳ חיים וויטאַל, הייסט ער אים זוכן ביים ברעג פון טייך. געפינט מען אים אין א זומפּ צווישן די סטראָסטינעס, נישט טויט, נישט לעבעדיק...

מען האָט אים דערוואָטעוועט, נאָר פון דעמלט אָן האָט ער אָנגעהויבן טרינקען...

און ר׳ חיים וויטאַל האָט געזאָגט, אז דאָס קומט פון גרויס בענקע־ניש צו דער מלכה שבא, אז ער טרינקט, זעט ער זי, און מען זאָל אים לאָזן טרינקען, א גאַנץ יאָר, נאָר נישט פּורים, ווייל פּורים וועט זי האָבן אויף אים א גרויסע שליטה.

און פון דעם טאָקע וואַקסט דאָס ווערטל: „א גאַנץ יאָר שיכור, פּורים ניכטער“...

אינהאַלט

זייט

דריי חופּות	5
ביים גוסס צוקאָפּנס	62
דריי מתּנות	70
אַן אַפּקומעניש	81
זיבן גוטע יאָר	92
די תּאווה צו קליידער	96
אראָפּגעלאָזטע אויגן	104
לא תחמוד	118
נסים אויפן ים	125
דער קונצן־מאַכער	133
ס'אי' גוט	138
דער הינטישער סדר	143
שטומע נשמות	148
א קאַפּיטל תהילים	155
שמע ישראל	169
דער אוצר	183
נחת פון קינדער	187
א גאַנץ יאָר שיכור — פּורים ניכטער	197